

The background is a solid blue color with several large, overlapping, curved shapes in various shades of blue, creating a dynamic and modern aesthetic. The shapes are primarily located in the lower half of the image, with some extending towards the top.

**PROBLEMS AND
PROSPECTS OF
TERRITORIES'
SOCIO-ECONOMIC
DEVELOPMENT**

The Academy of Management and Administration in Opole (Poland)
Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)
Donbass State Pedagogical University (Ukraine)
SI of General and Urgent Surgery Institute named after V.Zaitsev NAMS of
Ukraine (Ukraine)
Institute for the Study of Spatial Development (Ukraine)
al-Farabi Kazakh National University, Almaty (Kazakhstan)
Kharkiv Trade and Economic Institute KNUTE (Ukraine)
School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava
(Slovakia)
SI of L.T.Malaya Therapy National Institute of NAMS of Ukraine
Vivat Socrates NGO (Ukraine)
University of Economics in Bratislava (Slovakia)

PROBLEMS AND PROSPECTS OF TERRITORIES' SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Conference Proceedings of the 5th International Scientific Conference

April 14 – 17, 2016

Opole, Poland

ISBN 978-83-62683-92-5

Conference Proceedings of the 5th International Scientific Conference *Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development* (April 14 – 17, 2016, Opole, Poland). The Academy of Management and Administration in Opole, 2016; ISBN 978-83-62683-92-5 (Paper); pp.220, illus., tabs., bibls.

Reviewers:

Erika Neubauerová – doc., Ing., PhD., Vice Dean for Educational of the Faculty of National Economy, the University of Economics in Bratislava (Slovakia)

Olena Raevneva – D.Sc, Professor, Head of the Department of Statistics and Economic Forecasting, Kharkiv National University of Economics, Kharkiv (Ukraine)

Andrzej Siwiec – dr n. med., Director of the Centre of Paediatrics named after Pope John Paul II in Sosnowiec (Poland)

Editorial Office:

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu

45-085 Polska, Opole, ul. Niedziałkowskiego 18

tel. 77 402-19-00/01

E-mail: info@poczta.wszia.opole.pl

Publishing House:

© Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu

45-085 Polska, Opole, ul. Niedziałkowskiego 18

tel. 77 402-19-00/01

300 copies

The conference proceedings of the 5th International Scientific Conference *Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development* includes modern theories, their practical aspects, tools for analyzing and managing complex socio-economic, educational and medical problems of society development, as well as new research directions are presented. Grounded systematic methodological concept and design principles of socio-economic, educational and medical research, taking into account the features of social determinants in constructing models of social systems at various levels, the purpose of which is to substantially increase the efficiency of such systems. Separate attention is paid to the study of the educational and medical, financial and economic instruments of society's development in the spatial coordinate system.

Authors are responsible for content of the materials.

PROGRAM COMMITTEE

Valeriy Boiko – D.Sc, Professor, Head of SI of General and Urgent Surgery Institute named after V.Zaitsev NAMS of Ukraine (Ukraine)

Viera Cibáková – CSc, Professor, Ing., Rector of School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava (Slovakia)

Marian Duczmal – prof. zw. dr hab., Rector of the Academy of Management and Administration in Opole (Poland)

Galina Fadiienko – MD, D.Sc, Professor, Director of State Institution “L.T.Malaya Therapy National Institute of NAMS of Ukraine” (Ukraine)

Kapitolina Gurova – PhD, Professor, Director of Kharkiv Trade and Economic Institute KNUTE (Ukraine)

Svitlana Omelchenko – D.Sc, Professor, Rector of Donbass State Pedagogical University (Ukraine)

Jana Péliová – PhD, doc., Ing., Director of the Institute for International Relations of the University of Economics in Bratislava (Slovakia)

Viktoriya Zarva – D.Sc, Professor, Academician of the Academy of Pedagogical Science, Rector of Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)

SCIENTIFIC COMMITTEE

Oleg Bordoussov – PhD, Associate Professor, al-Farabi Kazakh National University (Kazakhstan)

Russel Gerrard – PhD, Associate Dean for Undergraduate Programme, Cass Business School of City University (UK)

Vladimír Gonda – PhD, Professor, Ing., the University of Economics in Bratislava (Slovakia)

Wojciech Duczmal – dr, Vice Rector of the Academy of Management and Administration in Opole (Poland)

Igor Lyman – D.Sc, Professor, coordinator of international relations of Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)

Aleksandr Ostenda – PhD, Dean of the Faculty of Architecture, Building and Applied Arts, Katowice School of Technology (Poland)

Tadeusz Pokusa – dr, the Academy of Management and Administration in Opole (Poland)

Petro Zamiatin – D.Sc, M.D., Professor, Kharkiv National Medical University, SI of General and Urgent Surgery Institute named after V.Zaitsev NAMS of Ukraine (Ukraine)

Pavel Zakharchenko – D.Sc, Professor, Head of Department of Economic Cybernetics and Finance, Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)

ORGANIZING COMMITTEE

Maryna Azhazha – PhD, Assistant Professor, Zaporizhzhia State Engineering Academy (Ukraine)

Elena Beňová – PhD, Associate Professor, Ing., Head of Department of Economics and Finance, School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava (Slovakia)

Nadiya Dubrovina – CSc, the University of Economics in Bratislava (Slovakia)

Oleksandr Nestorenko – PhD, Associate Professor, Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)

Tetyana Nestorenko – PhD, Associate Professor, Berdyansk State Pedagogical University (Ukraine)

Iryna Ostopolets – PhD, Associate Professor, Donbass State Pedagogical University (Ukraine)

Sławomir Śliwa – dr, Deputy Dean of the Pedagogical Faculty of the Academy of Management and Administration in Opole (Poland)

CONTENTS

SECTION 1 THE FINANCE AND ECONOMIC INSTRUMENTS OF TERRITORIES' DEVELOPMENT

<i>Tatyana Artjuh, Inna Grigorenko.</i> State of technical regulation of the sugar sector of Ukraine.....	10
<i>Світлана Біла.</i> Пріоритети регіонального розвитку ЄС до 2020 року та виклики щодо реформування регіональної політики в Україні.....	12
<i>Людмила Болдирєва, Олександр Гринько.</i> Комплементарний аспект розвитку за ознакою змін.....	15
<i>Світлана Бурлан, Наталя Каткова.</i> Аудит операцій з оренди сільськогосподарських земель на аграрних підприємствах.....	17
<i>Оксана Делія.</i> Взаємодія держави, бізнесу і громадянського суспільства як інструмент розвитку територій.....	20
<i>Нургуль Динова, Нургуль Тагайбекова.</i> Особенности реализации государственной программы форсированного индустриально-инновационного развития и ее эффективность на финансовом рынке Республики Казахстан.....	21
<i>Nadiya Dubrovina.</i> Fiscal decentralization and taxes-transfers mechanism in different countries.....	24
<i>Nadiya Dubrovina, Svetlana Bielousova, Vira Dubrovina.</i> Problems of the prediction of public debt and possible default risk.....	28
<i>Наталя Гапак.</i> Структурний аналіз інституційно-організаційних інструментів економічного розвитку громад.....	32
<i>Оксана Копилюк, Пйотр Куцаб.</i> Напрями вдосконалення інструментарію фінансового забезпечення транскордонного співробітництва.....	34
<i>Тарас Коцко.</i> Політика розвитку регіонів України – стратегічний напрям забезпечення економічної безпеки держави.....	37
<i>Людмила Кравченко, Валерій Кравченко.</i> Курортно-рекреаційний потенціал Бердянська.....	39
<i>Галина Лебедик, Алла Дмитренко.</i> Актуальність та напрями впровадження управлінського обліку для підприємств.....	42

<i>Igor Magdych. Peculiarities of application of «Cash flow waterfall» method in cash flow management of a company.....</i>	44
<i>Марина Маркусенко. Валютно-финансовое сотрудничество как направление экономического взаимодействия государств в условиях интеграции.....</i>	47
<i>Олександр Марченко, Олександр Голобородько. Інноваційно-інвестиційна діяльність як інструмент розвитку машинобудівної галузі України.....</i>	50
<i>Eleonóra Matoušková. Prínos J. K. Galbraitha v ekonomickej vede.....</i>	52
<i>Eleonóra Matoušková. Reálny hospodársky cyklus – teoretické a praktické otázky.....</i>	55
<i>Виктория Мельник. Новые глобальные тренды устойчивого регионального развития в условиях глобализации.....</i>	57
<i>Олена Москвічова. Принципи організації державно-приватного партнерства.....</i>	60
<i>Арайлым Нурбергенова, Нургуль Тагайбекова. Развитие сферы услуг в инновационном направлении.....</i>	62
<i>Валентина Огліх, Тарас Ніколаєв, Валентина Волкова. Моделювання галузевого розвитку на рівні регіону.....</i>	65
<i>Дмитро Симоненко. Застосування теорії ігор для прийняття стратегічних управлінських рішень.....</i>	67
<i>Валентина Смачило, Вероника Халина. Инструменты регионального развития трудового потенциала.....</i>	69
<i>Андрей Стародубцев, Сергей Чумаченко. Современная концепция политического глобализма как основа правового обеспечения национальной безопасности Украины.....</i>	72
<i>Татьяна Тиховская. Инновационное развитие наукоемких предприятий: к вопросу о проблемах Запорожского региона.....</i>	74
<i>Іван Власенко, Михайло Дзюмак. Рекреаційно-економічні інструменти як складова розвитку туризму у Вінницькій області.....</i>	76
<i>Валентина Воронкова, Влада Билогур. Становление и развитие интернет-экономики в проблемном поле глобализированного социума.....</i>	79
<i>Анатолий Злотников, Александр Прокопюк. Украинские мигранты в Беларуси после «Революции достоинства».....</i>	81

SECTION 2
TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF EDUCATION
IN THE MODERN WORLD

<i>Вікторія Алексєєва.</i> Народне мистецтво як система соціальних цінностей студентів.....	85
<i>Victoria Balakiryeva.</i> The issue of organisation of students' productive activity.....	87
<i>Mucahit Degirmenci.</i> Peculiarities of distance education in the system of pre-school teacher training in Turkey and Ukraine.....	89
<i>Łukasz Fiebich.</i> Kształtowanie kompetencji społeczeństwa informacyjnego w edukacji.....	92
<i>Vladimír Gonda.</i> Ekonómia a právo.....	94
<i>Ольга Гохберг.</i> Принцип гуманізму в основі пошуку нових технологій навчання у вузі.....	97
<i>Ali Gul.</i> The reformation of the Turkish higher education in the process of integration into the European education system.....	99
<i>Леонід Іванченко, Світлана Іванченко, Володимир Тіщенко.</i> Теоретичні аспекти проблеми формування мотивації учнів до занять фізичною культурою.....	101
<i>Леонід Іванченко, Світлана Іванченко, Богдан Шакалець.</i> Зміст принципів розвитку мотивації учнів до занять фізичною культурою	104
<i>Mariia Kazanzhy.</i> The use of a dynamic model of facilitation in the educational area.....	106
<i>Ivana Lennerová.</i> Moderné spôsoby vzdelávania na Slovensku.....	109
<i>Ігор Лиман, Вікторія Константінова.</i> В епоху структурних перетворень: проект «Історіографія історії Південної України».....	112
<i>Anastasia Logvinenko.</i> Games as interactive means to form and develop communicative competence at English lessons.....	114
<i>Tetyana Nestorenko.</i> The economic impact of university: case of the University of Economics in Bratislava.....	116
<i>Владимир Ницета.</i> Риторика в педагогических исследованиях и в образовании.....	118
<i>Сергій Онищенко.</i> Інтеграція особово-орієнтованого та компетентнісного підходів засобами інформаційно-комунікаційних технологій.....	121

<i>Tadeusz Pokusa. Teoretyczne aspekty logistyki humanitarnej – moje doświadczenia w tym zakresie.....</i>	123
<i>Igor Puchkov. Структурування програмного забезпечення курсів дистанційного навчання.....</i>	128
<i>Олена Смоляр, Дар'я Смоляр, Андрій Безуглий. Вплив вправ із програм кроссфіта на розвиток фізичних якостей дівчат, які займаються танцями хіп-хоп.....</i>	131
<i>Tatyana Sharovalova. Bioenergetic health preserving educational technology.....</i>	133
<i>Вікторія Щербатюк. Інтерактивні методи навчання на практичних заняттях із курсу «Вступ до літературознавства».....</i>	136
<i>Kristina Tambovska. Intellectual culture as an important constituent of future teachers' general culture.....</i>	138
<i>Ольга Тищенко, Альона Калмикова. Біблія у контексті системи освіти.....</i>	140
<i>Олена Ярова. Стандартизація змісту початкової освіти як інструмент забезпечення її якості у державах-членах Європейського Союзу.....</i>	143
<i>Олександр Зинов'єв, Максим Коваленко. Підготовка студентів – майбутніх вчителів фізичного виховання – до формування культури здоров'я учнів.....</i>	146

SECTION 3

PSYCHOLOGY IN THE ERA OF STRUCTURAL TRANSFORMATIONS

<i>Валерія Афанасьєва, Ірина Остополець. До проблеми діагностики проявів агресивності у поведінці підлітків.....</i>	149
<i>Katarzyna Błońska. Małżeństwo a dobrostan psychiczny.....</i>	151
<i>Марина Богдан. Психологические особенности формирования детской обиды на мать.....</i>	153
<i>Anastasiia Bugaitsova. To the question of studying the interconnections of self-sufficiency and coherence.....</i>	155
<i>Олена Горецька. Використання арт-терапевтичних методів у роботі з людьми похилого віку.....</i>	157
<i>Янна Иванова. Пассионарность личности как потенциал будущих преобразований.....</i>	160

<i>Юлія Ільїна. Особливості формування особистості підлітка з вадами зору.....</i>	162
<i>Rustem Kahrman. The English language teacher's speech behaviour as an agent of change.....</i>	165
<i>Ольга Карабльова. Осмислення фемінності / маскулінності як знамення Модерну (за новелою Ірини Вільде "На порозі").....</i>	167
<i>Natalya Kargina. Objective determinants of psychological well-being of a person.....</i>	170
<i>Олена Колпакчи. Питання етики в роботі практичного психолога....</i>	172
<i>Оксана Кузнецова. Возрастно-психологическая характеристика готовности личности к инновационным преобразованиям.....</i>	174
<i>Віталій Лавріненко. Особливості життєвих смислів підлітків-неформалів.....</i>	177
<i>Любов Макарова. Диференціація як інноваційна модель особистісно-орієнтованого навчання молодших школярів.....</i>	179
<i>Александр Малюта, Алла Михайлова. Базовые предпосылки долгосрочного развития территорий.....</i>	182
<i>Інна Медведєва, Лариса Шевченко. Особливості агресивної поведінки підлітків та її корекція засобами соціально-психологічного тренінгу та фізичної культури і спорту.....</i>	184
<i>Ірина Остополец. Экофасилитативный подход в подготовке специалистов в вузе.....</i>	186
<i>Filip Pokusa. Społeczno-ekonomiczne przesłanki podejmowania aktywności ruchowej w świetle literatury przedmiotu i badań własnych..</i>	189
<i>Наталія Шайда, Олександр Шайда, Костянтин Кисельов. Особливості розвитку мислення студентської молоді.....</i>	191
<i>Наталія Цибуляк. Психологічні умови розвитку спостережливості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.....</i>	193
<i>Tetiana Ushakova. The relationship of responsibility and conscious existence of the individual.....</i>	196
<i>Irina Vasilenko. The meaning of aggressiveness and proneness to conflict in the professional teacher's activity.....</i>	198
<i>Марина Єщенко, Ольга Сипченко. Психологічна готовність випускників загальноосвітніх шкіл до навчання у ВНЗ.....</i>	201

SECTION 4
MODERN MEDICAL AND PHARMACY PROBLEMS
ON MICRO AND MACRO LEVELS

<i>Мухамед Аббас Ата, Яніна Кутасевич, Віктор Жуков.</i> Вибір способу оцінки ефективності лікування хворих на локальну склеродермію.....	204
<i>Валерій Бойко, Петр Замятин, Алексей Кравцов, Вячеслав Невзоров, Денис Замятин, Ольга Невзорова.</i> Ультраструктурные нарушения органелл эпителиальных клеток дистального отдела нефрона при моделировании термического ожога.....	205
<i>Валерій Бойко, Денис Замятин, Юрий Скибо, Дмитрий Васильев, Петр Замятин.</i> Выбор лечебной тактики при минно-взрывной травме сердца и перикарда.....	206
<i>Jarosław Czepczarz.</i> Samoleczenie osób starszych i niepełnosprawnych ruchowo.....	207
<i>Ганна Грушка, Наталія Луховицька, Ольга Паскевич, Лілія Аверьянова, Григорій Ткаченко, Антоніна Савченко, Ольга Астан'єва, Наталія Підченко, Владислава Боброва, Вікторія Ріяко.</i> Порівняльний аналіз метастатичного ураження кісткової системи за даними остеосцинтиграфії з ^{99m} Tc-пірфотехом та комп'ютерної томографії.....	210
<i>Ірина Музика.</i> Деякі аспекти реформування охорони здоров'я в Україні: проблеми фінансування.....	212
<i>Ганна Грушка, Антоніна Савченко, Григорій Ткаченко, Наталія Луховицька, Ольга Астан'єва, Наталія Підченко, Владислава Боброва, Вікторія Ріяко.</i> Негематологічні ускладнення радіонуклідної терапії кісткових метастазів у онкологічних хворих.....	215
<i>Мохаммед Авад аль Ширафі.</i> Актуальні проблеми розвитку медичної галузі України.....	218
<i>Роман Стецишин.</i> Осложнения миниинвазивных уретероскопических вмешательств, выполняемых по поводу сложных камней мочеточника.....	220

SECTION 1

THE FINANCE AND ECONOMIC INSTRUMENTS OF TERRITORIES' DEVELOPMENT

STATE OF TECHNICAL REGULATION OF THE SUGAR SECTOR OF UKRAINE

Tatyana Artjuh¹, Inna Grigorenko²

¹ National University of Food Technologies, Kyiv, Ukraine

² Vinnytsia Institute of Trade and Economic KNUTE, Vinnytsia, Ukraine

¹ info@nuft.edu.ua, ² soniki04@mail.ru

The main elements of the technical regulation is standardization, metrology, conformity assessment, accreditation, which formed and developed under the influence of scientific and technological progress, social development, trade, using effective tools such as technical regulations, market surveillance and more. Reform of technical regulation in Ukraine is the most complicated, lengthy and expensive process that accompanied the adoption of new laws and regulations in this area, implementation of the EU legal framework. Thus, according to the requirements of European experts «Agreement on Technical Barriers to Trade of the WTO correspond to the Law of Ukraine», «On Standardization», «On Conformity Assessment», «On accreditation of conformity assessment», the Law of Ukraine «On metrology and metrological activity» . In order to harmonize standards for products of sugar-beet industry with international and European active Technical Committee TC-56 «Sugar and starch and syrup products». However, this is a long process that requires constant analysis and updating associated with upgrading the regulatory and legal framework of the EU.

Of the total number of existing standards in the food industry of Ukraine (2080 standards), interstate (GOST) are 731 (35.1%), and PCT SSR – 101 (4.9%). Especially large percentage of the USSR GOST PCT grain, legumes and products of their processing, meat and meat products, equipment for the food industry and baby food and is respectively 52.8; 65.1; 72.8 and 75% of existing standards in these areas. These standards were developed in 70-80 years. The last century and are outdated, because not reviewed and they did not make changes. The priority standardization in these areas and others as well, the

revision of standards. Satisfactory situation in this respect standardization of sugar and sugar products, materials in contact with food and alcoholic beverages (9.5, 11.1 and 12.9% of standards).

In the sugar industry in Ukraine today operates 63 types of regulatory and technical documents. In particular, 57 – state standards of Ukraine (SSU); 6 – Standards former Soviet Union (GOST). It should be noted that in Ukraine for many years performed viewer with all applicable standards of the former Soviet Union (GOST), which were developed before 1992, for their appropriateness and update or develop other own ISO. Today this work is completed, the need to develop new and harmonization of European Standards Technical Committee determined, that the effect of these 6 standards will be terminated within the next 2 years to 2018. National standards for sugar products today do not create technical barriers to trade, since they can settle agreements (contracts) between trading partners. Create Technical Barriers to Trade preferably the maximum permissible limits (levels) safety indicators and methods for their control. These standards require harmonization.

In control methods applicable to sugar is 35 standards harmonized 1. The level of harmonization is very low. In general, the food industry standards for control methods harmonized with the standards ISO (91,2%) and EN (8,8%). For other 4 standards for sugar related terms and definitions, storage and transportation, labeling, packaging, safety requirements, etc., are also available harmonization. Thus, according to the state plan work to harmonize standards with international and European made. But the most important thing to do – is to create conditions for the technical committee to support them financially, to implement these new standards, this will provide an opportunity to ensure the production of competitive products. However, the issue of quality and safety for consumers of sugar and exports from Ukraine may decide only if the implementation of the sugar factories Ukraine, international safety management systems and quality food. As of 01.01.2014 HACCP and ISO systems introduced in the majority of sugar mills and standards ISO 14000, 22000 in underway. Some refineries are certified or under construction or implementation of the requirements of the standard ISO 9001.

The quality and competitiveness of sugar production is also affected and implementation of quality management and product safety at the plant. Performance of enterprises all the requirements of ISO 4161: 2003 "Systems of food safety. Requirements "[3] and ISO 22000 certification will enable embedded systems accredited in the field of certification bodies. Certification of

HACCP and ISO provides greater assurance that all activities at the plant that affect the safety and quality of finished products, including white sugar documented, effectively carried out in accordance with the requirements established in current regulations.

Considering that the competitiveness of sugar on international markets determined by the quality, safety and cost strategies for success and efficiency of the modern enterprise should be developed on the basis of measures of technical regulation aimed at harmonizing standards to European, development and certification of quality and safety, increasing accountability and guarantees production of quality and safe products.

References

1. ISO 4623: 2006 "Sugar. Specifications".
2. ISO 3824: 2014 "Sugar. Acceptance and sampling methods".
3. ISO 4161: 2003 "Systems of food safety. Requirements".
4. Zaharkevych N.P., Noversalyuk A.A. Innovation and investment support increasing the competitiveness of sugar industry enterprises // Herald of Khmelnytsky Institute of Regional Management and prava. – 2002. – # 3. – S. 202-206.
5. Kubrovska I. O. Sugar market in Ukraine // Economy AIC. – 2002. – №8. – S.132-133.
6. The EU Commission Decision № №1265 / 69 of 1 July 1969 establishing methods for quality control of sugar [electronic resource]. – Access: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. EU Council Regulation number 1785/81 of 30 June 1981 on the common organization of the market in the sugar sector : [electronic resource]. – Access: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Council Regulation EC 1260/2001 number of 11 December 1973 on the approximation of law in the State party Union for certain types of sugar intended for use in food [electronic resource]. – Access: <http://zakon.rada.gov.ua>.

ПРІОРИТЕТИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЄС ДО 2020 РОКУ ТА ВИКЛИКИ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Світлана Біла

*Навчально-науковий інститут Міжнародних відносин,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна
svbila_2012@ukr.net*

Політика регіонального розвитку ЄС на 2014-2020 рр. формується у руслі впровадження загальноєвропейської політики «Європа – 2020». Європейський Союз усвідомлює необхідність розробки принципово нової стратегії розвитку, спрямованої на *сталий розвиток*, зорієнтованої на досягнення критеріїв «розумного, стійкого та всеосяжного зростання» [1].

Стратегія «Європа – 2020» встановлює три основні стратегічні пріоритети зміцнення європейської економіки: *розумне зростання* – розвиток економіки, заснований на знаннях та інноваціях; *стійке зростання* – створення економіки, заснованої на доцільному та раціональному використанні ресурсів, збереженні екології та підтримці конкуренції; *всеохоплююче зростання* – підтримка зайнятості населення (у т.ч. молоді), соціальної та територіальної злагоди.

В країнах ЄС серед найважливіших проблем, які до 2020 року мають вирішуватись на регіональному рівні належать: подолання будь-яких проявів економічної самоізоляції регіонів, у т.ч. шляхом недопущення застосування в регіонах протекціоністських заходів, відмова від створення штучних (монопольних) бар'єрів входження на регіональні, місцеві ринки; здатність на регіональному рівні давати відповідь на демографічні і соціальні виклики (у т.ч. усіляко сприяти працевлаштуванню молоді та людей передпенсійного віку); вирішувати проблеми розвитку регіонів, пов'язані зі зміною клімату та довкілля (у т.ч. протистояти забрудненню екології, зменшувати викиди CO₂); зменшити негативний вплив ризиків, пов'язаних з дефіцитом енергетичних ресурсів.

З метою віднайти гідну відповідь на означені проблеми регіонального розвитку в країнах ЄС визначено систему стратегічних пріоритетів до 2020 року у територіальному розрізі, а саме: забезпечити поліцентричний і збалансований регіональний розвиток; надати підтримку інтегрованому розвитку міст, урбанізованих територій, сільських та особливих (спеціальних, віддалених) територій; забезпечити підтримку інтеграції транскордонних та транснаціональних функціональних макрорегіонів. Серед базових пріоритетів регіонального розвитку ЄС – підвищення конкурентоспроможності регіонів, розвиток місцевої економіки шляхом започаткування регіональних кластерів, технопарків, технополісів; залучення інвесторів (у т.ч. на засадах державно-приватного партнерства). Для країн ЄС надзвичайно важливого значення набуває вирішення проблем «локальної доступності» як між регіонами, так і у межах окремо взятого регіону. Транспортне, інфраструктурне, інформаційне забезпечення (у т.ч. шляхом розвитку цифрових технологій) необхідно як для окремих мешканців, громад, суб'єктів господарювання всіх рівнів, представників публічної влади так і для потенційних інвесторів, що планують здійснювати економічну діяльність в регіонах. Вагоме значення для країн ЄС має створення ефективної системи

управління екологічними, ландшафтними і культурними ресурсами, що залучаються до регіонального розвитку, розвиток креативної економіки на місцях [2].

Серед системних питань, що потребують вирішення на регіональному рівні ЄС пріоритетного значення набувають: реалізація сталого, збалансованого розвитку; пошук ефективних механізмів управління розвитком урбанізованих територій, з урахуванням того, що урбанізація має як позитивні ефекти (інтенсифікація економіки, зростання продуктивності праці та інновації), так і негативні ефекти розвитку (забруднення довкілля, зростання соціальної ізоляції, стратифікація населення за доходами). На порядку денному ЄС – подальша робота щодо «об'єднання» («згуртування») територій за допомогою розвитку Інтернету та сучасної інформаційної інфраструктури, розвитку транспортної мережі, створення спільного енергетичного простору ЄС, надання громадянам (не залежно від місця їх проживання) якісних та доступних публічних послуг, розвиток е-врядування. Пріоритетного значення для ЄС набуває міжрегіональне, транскордонне (та «макрорегіональне») співробітництво («Дунайська стратегія», «Карпатська стратегія»).

З огляду на підписання Угоди про асоціацію з ЄС, реалії України потребують з одного боку, визначення базових орієнтирів кореляції цілей регіонального розвитку України та ЄС, а з іншого – розробки власного стратегічного бачення реформ на регіональному, місцевому рівні. Серед стратегічних пріоритетів реформування регіональної політики в Україні слід визнати: реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади – основи ефективності управління регіональним розвитком; здійснення адміністративно-територіальної реформи та укрупнення громад, що дозволить оптимізувати їх фінансову, ресурсну, інституційну спроможність, підвищить їх дієздатність на засадах субсидіарності. Пріоритетом регіональної політики в Україні має стати налагодження ефективного міжрегіонального, міждержавного міжрегіонального, транскордонного співробітництва, у т.ч. шляхом інтеграції регіонів України до реалізації локальних європейських стратегій регіонального розвитку «Карпатської стратегії» та «Дунайської стратегії». Всі питання місцевого, регіонального розвитку (за виключенням питань загальнонаціонального значення) мають вирішуватись на місцях, в регіонах. В цілому, успіх реформ в Україні залежить від консолідованого залучення громад, місцевих жителів, представників неурядових

організацій та бізнес-структур до співпраці з органами місцевого самоврядування та інститутами центральної влади задля вирішення нагальних проблем місцевого розвитку та підвищення рівня, безпеки та якості життя людини.

Література

1. Europe-2020: A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>.

2. Europe 2020 – EU-wide headline targets for Economic Growth – European Commission. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_en.htm.

КОМПЛЕМЕНТАРНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ЗА ОЗНАКОЮ ЗМІН

*Людмила Болдирева¹, Олександр Гринько²
Полтавський національний технічний університет ім.Юрія Кондратюка
м. Полтава, Україна
¹ Boldyrewaljud@rambler.ru. ² Grinko-o@i.ua*

У всі часи були спроби пояснити зміни, зокрема через крилаті вислови видатних вчених, філософів, мислителів, письменників і політичних діячів [1]:

будь-яка зміна прокладає шлях іншим змінам (Нікколо Макіавеллі);

немає нічого більш постійного, ніж зміни (Карл Берні);

зміни – це незмінність в мінливих обставинах (Семюель Батлер);

у нас зміни на краще йдуть із такою швидкістю, що ніщо не встигає прижитися (Хенрік Ягодзінській);

будь-які зміни здаються неможливими, але коли вони відбуваються, неможливим здається колишнє положення речей (Алан Лільський);

управляти змінами не можна, але їх можна випереджати (Пітер Друкер).

На нашу думку, саме поняття «зміна» свідомо чи несвідомо через мовленнєве навантаження в уяві фіксує факт зрушення. Щодо властивостей змін, то, на нашу думку, властивості області змін накладаються на системи, визначаючи науковий підхід і методологію при вивченні, або використанні самої системи. Зміни в системі формують і проявляють властивості в процесі взаємодії з середовищем.

Вперше сутність змін як окрема наукова проблема висвітлена в філософських працях Аристотеля, який запропонував чотири основні форми змін: зміну місця, кількості, якості та субстанції [2].

Оскільки розвиток природи, суспільства, зокрема й мислення підпорядковується закону взаємного переходу кількісних змін у якісні і навпаки – це один з основних законів діалектики. Тому будь-які зміни повинні відкрито бути направлені на ефективну взаємодію: минулого досвіду, об'єктивної оцінки існуючого стану справ, визначення реальних завдань і вибору оптимального шляху досягнення мети у майбутньому.

Особливий вид змін, що виступає в ролі якісного перетворення і призводить до виникнення нового прийнято вважати розвитком будь-якого явища чи об'єкта (табл. 1).

Таблиця 1. Тлумачення терміну «розвиток» за ознакою зміна

Зміст поняття	Автор, рік, джерело
Розвиток – це закономірна зміна матерії і свідомості.	Нова філософська енциклопедія, 2001 р. [3, с.382]
Розвиток – вищий тип руху і зміни в природі і суспільстві, пов'язаний з переходом від однієї якості стану до іншого, від старого до нового.	Нова філософська енциклопедія, 2001 р. [3, с.397]
Розвиток – це спрямована необоротна зміна.	Короткова Є.М., 2002 р. [4]
Розвиток – це, в першу чергу, зміна, рух.	Ільїн В.В., Кулагін Ю.І., 2003 р. [5, с. 120]
Розвиток – проведення кількісних, якісних і структурних змін, що забезпечить перехід між станами.	Пилипенко А.А., 2009 р. [6, с. 11]
Розвиток – процес керованих змін у функціонуванні системи, які мають за мету досягнення її цілей.	Ков'ях Т.В., 2010 р. [7]
Розвиток – це необоротні, якісні зміни, обумовлені суперечностями системи.	Жадан Т.А., 2011 р. [8, с. 69]

Джерело: узагальнено автором на основі аналізу літературних джерел [3-8].

Всі зміни вимагають застосування спеціальних практичних підходів й інструментів регулювання. Адже, їх використання повинно бути спрямоване на підвищення рівня адаптованості змін, досягнення ефективності перетворень і обґрунтоване здійснення реформування. На нашу думку, якщо вже розглядати напрями змін, то варто виділити такі: радикальний, реформування, модернізація, стратегічний, реактивний, інактивний, преактивний, інтерактивний, адаптаційний, нагромаджувальний.

Таким чином, мета економічних реформ перехідних економік полягає саме у переході від екстенсивного до інтенсивного відтворення насамперед за рахунок активізації інноваційних факторів і підвищення рівня управління. В Україні, на превеликий жаль, перехід постійно

гальмується, а державні програми реалізуються дуже повільно, або з великим запізненням. Ще однією великою проблемою залишається постійне зменшення накопиченого раніше наукового потенціалу країни через ряд різних причин.

Література

1. Цитати і афоризми [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://tsitaty.blogspot.com/2011/03/tsytaty-pro-zminy.html>.
2. Аристотель. Сочинения / Аристотель. – Т. 4. – М. : Мысль, 1983. – 830 с.
3. Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Институт философии РАН, Нац. общ.-науч. фонд; научно-ред. Совет : В.С. Степанин, А.А. Гусейнов, Г.Ю. Семигин, А.П. Огурцов. – М. : Мысль, 2001. – Т. 3. – 692 с.
4. Короткова Э.М. Антикризисное управление / Э.М. Короткова. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 432 с.
5. Ільїн В.В. Людина і світ : навч. посіб. / В.В. Ільїн, Ю.І. Кулагін. – К. : Київ. Нац. торг-екоп. ун-т, 2003. – 383 с.
6. Пилипенко А.А. Організація управління інтеграційним розвитком суб'єктів господарювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екоп. наук : спец. 08.00.04 / А.А. Пилипенко. – Х., 2009. – 33 с.
7. Ідентифікація категорії «розвиток» у сучасній економічній системі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/.
8. Жадан Т.А. Сутність поняття і характеристика основних підходів до розвитку підприємства / Т.А. Жадан // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2011. – №7(26). – С. 67-69.

АУДИТ ОПЕРАЦІЙ З ОРЕНДИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ НА АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Світлана Бурлан¹, Наталя Каткова²

¹ Чорноморський державний університет ім. П. Могили,

*² Національний університет кораблебудування ім. адм. Макарова
м. Миколаїв, Україна*

¹ burlan_sa@mail.ru, ² nataliavkatkova@gmail.com

В Україні найбільш поширеною правовою формою використання землі є оренда. На основі орендних земельних відносин здійснює свою діяльність переважна кількість сільськогосподарських підприємств. Дієвість та ефективність системи земельно-орендних правовідносин забезпечується достовірним та повним відображенням в системі бухгалтерського обліку і звітності інформації з оренди землі.

Підтвердити законність операцій щодо оренди землі та вірогідність їх відображення в бухгалтерському обліку покликаний аудит оренди землі, як форма незалежного контролю. Актуальність аудиту оренди землі

посилюється змінами, що відбулися у регулюванні сільськогосподарської оренди.

Методика аудиту оренди земель повинна враховувати особливості організації обліку сільськогосподарської оренди. Аудиторська перевірка оренди земельних ділянок та паїв на аграрному підприємстві проводитиметься за наступними етапами: початковому, основному, заключному.

Початковий етап передбачає виконання наступних процедур:

збір загальної інформації про сільськогосподарське підприємство – орендаря, ознайомлення з його обліковою політикою;

оцінку надійності системи внутрішнього контролю за операціями, пов'язаними з орендою землі;

оцінку величини аудиторського ризику, рівня суттєвості та визначення методів перевірки;

складання плану та розробка програми аудиторської перевірки оренди землі;

На основному етапі проводиться перевірка:

правової основи здійснення операцій, пов'язаних з орендою землі (експертиза договорів оренди земельних ділянок (паїв), вивчення умов орендних відносин на підставі наданих договорів, перевірка обґрунтованості укладання договорів оренди земельних ділянок (паїв), перевірка наявності та правильності оформлення правовстановлюючих документів на земельні ділянки (паї) як об'єкту оренди, перевірка інформації про орендовані земельні ділянки (паї) в системі державного земельного кадастру та землевпорядної документації, перевірка вартісної оцінки об'єкту оренди – земельної ділянки (паю));

операцій, пов'язаних з отриманням земельної ділянки в оренду (перевірка документального оформлення операцій, пов'язаних з отриманням земельної ділянки в оренду та її повернення, перевірка фактичної наявності отриманих в оренду земельних ділянок та оцінка їх стану, перевірка правильності ведення оперативного та аналітичного обліку орендних операцій);

операцій з розрахунку орендної плати (перевірка правильності та обґрунтованості визначення орендної плати за земельні ділянки (паї), перевірка правильності віднесення нарахованої орендної плати на відповідні рахунку бухгалтерського обліку витрат, перевірка своєчасності погашення заборгованості з орендної плати перед орендодавцем, перевірка

відповідності форми оплати орендної плати (грошова, натуральна) умовам договору оренди земельних ділянок (паїв));

операцій, пов'язаних з використанням орендованих земельних ділянок (перевірка використання орендованих земельних ділянок відповідно за їх цільовим призначенням та дотриманням задокументованого обмеження прав на землю, перевірка діяльності орендаря в області раціонального використання та охорони орендованих земельних ділянок, перевірка правильності відображення на рахунках бухгалтерського обліку витрат орендаря, пов'язаних з поліпшенням об'єктів оренди, та відшкодування їх орендодавцем (відповідно до умов договору оренди);

правильності, своєчасності та достовірності відображення в обліку операцій, пов'язаних з орендою земельних ділянок;

правильності та достовірності розкриття інформації про орендовані земельні ділянки у фінансовій звітності;

Заключний етап включає:

групування та узагальнення результатів аудиту за даними робочих документів;

формулювання думки за результатами перевірки та складання аудиторського звіту;

підготовку аудиторського звіту;

розробку та надання пропозицій керівництву підприємства щодо покращення організації обліку оренди землі, забезпечення її охорони та раціонального використання.

Таким чином, запропоновані процедури аудиту оренди земель сільськогосподарського призначення дозволять аудиторів висловити незалежну професійну думку щодо законності, достовірності та правильності відображення в обліку та звітності інформації щодо оренди землі та її якісного стану.

Література

1. Білик М. Д. Організація і методика аудиту сільськогосподарських підприємств: Підручник. – К.: КНЕУ, 2003. – 628 с.
2. Бондар М. І. Аудит в АПК: Навч. посібник / М. І. Бондар. – К.: КНЕУ, 2003. – 188 с.
3. Закон України «Про оренду землі» від 06.10.1998 р. № 161-XIV(в редакції від 20.12.2015).
4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 14 «Оренда», затверджене наказом Міністерства фінансів України № 181 від 28.07.2000 р.

ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ, БІЗНЕСУ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ

Оксана Делія

Національна академія державного управління при Президентові України

м. Київ, Україна

oksanadelia@gmail.com

Успішний світовий довід переконливо доводить необхідність тісної взаємодії держави, бізнес-структур і громадянського суспільства задля стабільного функціонування політичної та соціально-економічної систем. Водночас національні процеси децентралізації підсилюють актуальність даної взаємодії у контексті розвитку територій.

Дослідники виокремлюють два рівні процесів соціально-політичної взаємодії: базовий і периферійний. Перший характеризує різноманітні способи залучення широкого загалу до державно-політичного процесу через структури громадянського суспільства, форми трансформації інтересів і вимог громадськості в управлінські рішення. У такому контексті йдеться про взаємодію держави, бізнес-структур і громадянського суспільства у процесі політичної участі та державного управління. Ключова функція держави у цьому сенсі полягає у створенні сприятливих умов для взаємодії, диференціації нових соціальних ролей, комунікативних майданчиків тощо. У рамках периферійних процесів взаємодії відбувається формування та функціонування різних соціально-політичних утворень, які не мають принципового впливу на форми захисту власних специфічних інтересів суб'єктами взаємодії. Взаємодія держави, бізнес-структур і громадянського суспільства є багаторівневим і складноструктурованим процесом. Складність даного процесу полягає у тому, що структури громадянського суспільства і бізнесу репрезентують інтереси різних суспільних груп, які, відповідно, мають різні ступені впливу на владу. Взаємодія держави і громадянського суспільства також неможлива без існування чіткого механізму узгодження інтересів загальнодержавних і місцевих органів влади. Останнє вкотре потребує інвентаризації та удосконалення нормативно-правової бази, детального аналізу ефективності діяльності організаційних структур у цій сфері.

За даними соціологічних досліджень ступінь залучення населення до самодіяльних соціальних дій без сподівань на владу, пов'язаних із адаптацією до нових умов, достатньо високій. Загрозливою тенденцією є

зниження довіри громадян до влади. За результатами опитування фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» та Київського міжнародного інституту соціології у 2015 р. лідерами суспільної довіри стали волонтери (довіряють 67%, не довіряють – 23%, баланс довіри-недовіри становить +44%). Далі за рівнем недовіри йдуть усі правоохоронні органи, причому недовіра до них за п'ять останніх років істотно зросла. Знижається довіра до місцевої влади: від +10% у 2012 р. до -22% у липні 2015 р. Попри активність законотворчого процесу неправовий простір діяльності суб'єктів взаємодії не зазнає суттєвих змін. Для окремих представників бізнес-середовища неправові дії є способом інституціоналізації і легалізації своєї справи.

Отже, конструктивна, діалогова взаємодія держави, громадянського суспільства і бізнес-структур як інструмент розвитку територій неможлива без створення відповідного інституціонального, соціального, правового та економічного середовища.

Література

1. Михеев В. А. Институты гражданского общества в политике и государственном управлении / В. А. Михеев // Власть. – 2015. – №4. – С. 53-57.
2. Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». [Електроний ресурс] – Режим доступу: <http://dif.org.ua/> Назва з екрану.
3. Власть, бизнес, общество в регионах: неправильный треугольник / под ред. Н. Петрова и А. Титкова; Моск. Центр Карнеги. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2010. – 439 с.

ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПРОГРАММЫ ФОРСИРОВАННОГО ИНДУСТРИАЛЬНО-ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ И ЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТЬ НА ФИНАНСОВОМ РЫНКЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

*Нургуль Динова¹, Нургуль Тагайбекова²
Атырауский государственный университет им. Х. Досмухамедова
г. Атырау, Казахстан*

¹ Nurdinbt@mail.ru, ² n.pernebekovna@mail.ru

В Казахстане доля занятого населения в секторе субъектов малого предпринимательства (СМП) гораздо ниже по сравнению с развитыми государствами. Если в развитых странах она составляет от 47% до 75%, то в Казахстане на 2009 г. она составила всего 10,8%. Поэтому государство поддерживает инициативы казахстанского среднего и малого бизнеса,

направленные на трансферт передовых технологий, привлечение иностранных инвесторов для создания современных импортозамещающих производств, с перспективой развития их экспортной ориентированности.

Государственная поддержка малого и среднего бизнеса осуществляется в рамках ряда программ, в том числе, программы «Дорожная карта бизнеса-2020», которая является частью ГПФИИР. В рамках «Дорожной карты бизнеса-2020» предприниматели могут получить поддержку в виде субсидирования ставки вознаграждения, гарантирования кредитов, грантового финансирования, обучения и консультирования. Финансовым агентом и координатором программы «ДКБ 2020» является Фонд «Даму», который осуществляет субсидирование ставок вознаграждения по кредитам предпринимателей, предоставляет гарантии при получении ими банковских кредитов, а также проводит бесплатное обучение и консультационные услуги. Инициаторами продвижения крупных проектов стал АО Фонд Национального Благосостояния «Самрук-Казына», компании топливно-энергетического и металлургического секторов экономики, а также стратегические иностранные инвесторы.

Немаловажные усиления для стимулирования развития промышленности и предпринимательства приложило АО «ФРП Даму», с помощью которого были поддержаны наиболее важный сектор экономики.

В рамках «Дорожной карты бизнеса 2020», являющей одним из механизмов реализации ГПФИИР, субсидирование осуществляется только по кредитам и по 3 направлениям:

1. Субсидии, выдаваемые для реализации новых инвестиционных проектов, а также проектов, направленных на модернизацию и расширение производства. Сумма кредита не может превышать 3 млрд. тенге (20 млн. долл. США) для одного заемщика. Максимальный срок составляет 3 года с возможностью пролонгации до 10 лет. Размер субсидирования составляет 50% от ставки вознаграждения по кредиту. При этом заявитель должен обеспечить участие собственными средствами на уровне не ниже 15% от общей стоимости проекта. Эффективная ставка по кредиту не может быть выше пороговой рыночной ставки вознаграждения. Гарантия также предоставляется по этому направлению, предоставляются только по кредитам. Сумма кредита, по которому осуществляется гарантирование, не может превышать 3 млрд. тенге, для одного заемщика. Размер гарантии не может быть выше 50% от суммы кредита. Стоимость гарантии, которую оплачивает местный исполнительный орган Финансовому агенту,

составляет 20% от размера гарантии. Для предпринимателей гарантия предоставляется бесплатно. Максимальный срок кредита не может превышать 10 лет. Заявитель должен обеспечить участие в проекта собственными средств на уровне не ниже 15% от общей стоимости.

2. Второе направление: оздоровлению предпринимательского сектора. В ее рамках может оказываться следующая поддержка:

субсидирование предприятию-должнику процентной ставки по уже имеющимся кредитам Банков;

предоставление предприятию-должнику отсрочки по выплате налогов и других обязательных платежей в бюджет сроком на 1 год без начисления пени и штрафов.

Сумма кредита не может превышать 3 млрд. тенге для одного предприятия. Максимальный срок субсидирования не должен превышать 3 лет. Субсидирование процентной ставки может осуществляться только по кредитам, по которым Банки снижают ставку вознаграждения до 12%, из которых 7% оплачивает предприятие – должник, а 5% – компенсирует государство.

3. По третьему направлению участниками второго направления Программы могут быть предприниматели, экспортирующие более 10% производимой продукции во всех секторах экономики, за исключением:

горнодобывающей промышленности;

крупных предприятий металлургического сектора.

Условия субсидирования процентной ставки по кредитам Банков: сумма кредита также не может превышать 3 млрд. тенге (20 млн. долл. США) для одного заемщика. Максимальный срок субсидирования составляет 3 года с дальнейшей пролонгацией до 10 лет. При экспорте продукции размер субсидирования определяется в установленных размерах.

Таким образом, без развитого малого и среднего предпринимательства сложно говорить о стабильности макроэкономической ситуации государств. Вследствие этого, еще на заре независимости малый и средний бизнес был определен в Казахстане как важнейший сектор экономики. Всесторонняя поддержка малого и среднего бизнеса всегда была приоритетом государственной политики. Именно благодаря этому, несмотря на мировой экономический кризис, число субъектов малого и среднего предпринимательства постоянно росло.

Литература

1. Официальный сайт «Агентство Республики Казахстан по статистике»
// <http://www.stat.gov.kz>.
2. Официальный сайт «Национального Банка РК» // <http://www.nationalbank.kz>.
3. Официальный сайт АО Фонд развития предпринимательства «Даму»
// <http://www.damu.kz/>.
4. «Информационного портала о банках Казахстана», <http://kazbank.org>.
Официальный сайт Министерство финансов Республики Казахстан,
// <http://www.minfin.kz>.

FISCAL DECENTRALIZATION AND TAXES-TRANSFERS MECHANISM IN DIFFERENT COUNTRIES

Nadiya Dubrovina

University of Economics in Bratislava, Slovakia

nadija@mail.ru

Nowadays the problems of optimal taxation and tax distribution are closely connected with growth of decentralization and democracy in the world, especially in EU and other countries, such as USA, Canada, etc. In last decades we observed the rapid role of regions in the public administration processes and decisions of the territories' development. Especially the role of regions and self-governance is important in western Europe, where traditions of democracy and regional autonomy have long-term experience. It should be noted that ideas about more decentralization in public administration and finance were developed in many well-known articles and reports of such scientists as R.A.Musgrave, Ch.M.Tiebout, W.E.Oates [6, 7]. These economists are the main founders of the theory of fiscal federalism. These authors expanded the background of local economies and local finance in view of spatial aspects. They studied the problems of co-operation between central and local administration in the realization of the state programmes and efficiency of public services in the different level (central, regional or local). Due to the theoretical and empirical evidence it was clear that some functions of public administration on the central level are not carried out efficiently and some competences of public administration can be transferred to the local levels. So, the theory about leading role of state in the spatial planning and regional development was not so successful and increasing problem of regional disparities observed in many countries lead to the necessity to consider the endogenous factors of growth in the poor regions. These factors (such as local industrial potential, small business development, local taxes, etc.) as well as regional competences and capacities

should stimulate the economic growth in the less developed regions. But also central government can provide some programmes, subsidies and grants to support these regions. Thus, the problems of distribution of the competences and public finance between central level (state) and other levels (regional or local) are the main aspects to discuss in the theories of fiscal federalism and fiscal decentralization. In the theory of fiscal federalism the problem of taxes allocation between different levels of government is considered as one of important tools for realization of stabilization and allocation functions of public finance.

The five general principles of tax allocation between different government level were introduced by Musgrave (1983, 2000) [6]. These principles, mentioned in the report from B. Dafflon and Th. Madies, are given below [2]:

1) Taxes that contribute to macroeconomic stability must be collected by the central government. The tax revenues of local levels of government (especially communes) must be stable.

2) Progressive taxes that target interpersonal redistribution must remain the responsibility of the central government.

3) Lower levels of government should tax immobile or use tax bases to avoid tax competition or, more generally, budget competition.

4) Tax bases that are very unevenly distributed throughout the national territory must be “centralized”.

5) User charges and other fees levied according to the benefits-received principle must be used appropriately at all levels of government.

It is should be noted that R. Musgrave and other researches think that it is not universal rule for “ideal distribution of tax revenues valid at all times and in all countries” [6]. It means that it is very important to take to account the role of other factors, such as institutional and historical development, traditions, national and local mentality and economic behavior of population, possible conflicts of interest between different political elites, etc.

But elements of fiscal federalism is implemented in many systems of public finance in EU and other countries.

Fiscal federalism deals with complex of ordered public budgets, their hierarchy and interrelations in such financial system. In the first half of XX century in the most European countries the role of state budgets was very important in the realization of the public services in the different levels, but since the second half of XX century regional and local budgets became play more significant role in the territorial development.

Fiscal decentralization is the tendency which supports the idea that lower government levels have more opportunities to decide about public funds and services supply in view of their own capacities and needs.

R. Majersky et al. in the document "The Process of Fiscal Decentralization" describes fiscal decentralization as "the way of financing the self-governing competence of the municipalities and higher territorial units". Municipalities and higher territorial units have some competences transferred from public administration and "financed from subsidies from the state budget by force of a relevant budget chapter" [3].

E. Neubauerová analyzed two main approaches for models of financial flows distribution in the theory of fiscal federalism. The first approach is based on the vertical relations between different government levels [4]. Three possible variants of financial relations are considered under the vertical model approach: 1) total centralized model with whole revenues in the highest government level and donation of other levels by hierarchical way in accordance with their own expenditures; 2) total decentralized model, where each level has its own revenues and expenditures and no subsidies or grants between different levels; 3) combined model, where there exist own revenues and expenditures in each level and possible subsidies or grants from the highest level to the lowest. Such a combined model is realized in most EU countries. The second approach (or co-operative federalism) is based on the horizontal relations between same governmental levels and is realized in federal states or some Scandinavian countries, where more developed regions can provide financial support to less developed regions, without central government intervention [7].

In the report "Division of powers between the European Union, member states, candidate and some potential candidate countries, and local and regional authorities: Fiscal decentralisation or federalism", written by C. Alcidi, A. Giovannini, F. Infelise and J. Núñez Ferrer (CEPS), the analysis of the state of fiscal decentralization is carried out for 28 EU members and 5 candidate countries (Iceland, Montenegro, the Former Yugoslav Republic of Macedonia, Serbia and Turkey) and 3 potential candidates (Albania, Bosnia and Herzegovina and Kosovo) [1]. Authors used quantitative and qualitative information and simple methods for calculation of such ratios as: expenditure ratio; revenue autonomy; own decentralization; transfer dependency and composite ratio. In this report the detailed characteristics and evaluation of public and local finance systems of 36 countries of Europe are given. For example, these authors analyzed the fiscal decentralization level in Austria and concluded

that in Austria “level of autonomy of the sub-central governments is relatively low [1]. The relations between the three layers of government are complex and the division of competences is less extensive in comparison with other federal states”. In Austria the degree of revenue autonomy at subnational level is around 57% and it is slightly below the EU average (around 70%). The local governments have a higher degree of revenue autonomy at around 80%, well above the EU average. The transfer dependency ratio is below the EU average. Nevertheless, local authorities have a significant role in collecting tax revenues, they only have limited powers in taking decisions about taxes. The federal government receives about 73% of the revenue from the shared taxes, the federal lands 12% and municipalities about 15%.

In Slovakia since 2005 the crucial reforms in public administration and finance brought more opportunities for fiscal decentralization.

The legislative framework of fiscal decentralization in SR comprises of the following legal norms [5]:

Act No. 564/2004 Coll. of Acts on the budget determination of income tax yields to regional self-government and on amendments and supplements to certain laws,

Decree of the Government No. 668/2004 Coll. of Acts on the distribution of income tax yields to the regional self-government,

Act No. 582/2004 Coll. of Acts on local taxes and local charges for municipal waste and small rubble,

Act No. 583/2004 Coll. of Acts on the budget rules of the regional self-government and on amendments and supplements to certain laws,

Act No. 523/2004 Coll. of Acts on the budget rules of the public administration and on amendments and supplements to certain laws.

Slovakia has two level of sub-national structure: 8 self-governing regions (VUC) and 2887 municipalities (obce). Municipalities (obce) get by the law 70,3% of personal income tax revenue and self-governing regions (VUC) 23,5% of this tax revenue annually. These funds are then divided among individual self-governmental units based on criteria that are given by governmental order, are agreed with self – governmental units and are related to their competencies and serviceability of the territory (e.g. number of children and elderly, area of the region, criterion of size, temperature and climatic zone, etc.).

According to report C.Alcidi et al. in SR “revenue autonomy at the local level (regions and municipalities) is higher than the EU average (62% versus 53%), which entails a dependency on central government transfers that is lower

than the EU average (38% versus 47%). Local own revenues represent 11% of total government revenues, a value roughly in line with the EU average” [1].

Nevertheless, another researchers, such as V.Niznansky et al., think that reforms of financial decentralization were not successful and financial capacities and tax potential of the different municipalities, as well as regions, are varied significantly [5]. So, in SR in last years, the municipalities, in one of the hand, obtain more competences and responsibilities, but, in other hand, the regional disparities are very significant in SR and small communities can't fulfill their duties without strong support and subsidies from the highest level.

References

1. Alcidi C., Giovannini A., Infelise F., Núñez Ferrer J. Division of powers between the European Union, member states, candidate and some potential candidate countries, and local and regional authorities: Fiscal decentralisation or federalism. 2014.
2. Dafflon B., Madies Th. Decentralization: A few Principles from the Theory of Fiscal Federalism // Agency of Development, Paris Notes and Documents, 2011.
3. Majersky R. et al. The Process of Fiscal Decentralization. Ministry of Finance. SR.
4. Neubauerova E. et al. Financie uzemnopravnych celkov. Bratislava, Ekonom, 2003.
5. Niznansky V., Cibakova V., Hamalova M. Tretia etapa decentralizacie verejnej spravy na Slovensku. Bratislava, 2014.
6. Owsiak S. Finanse publiczne. Teoria i praktyka. Warszawa, 2005.
7. Swianiewicz P. Finanse lokalne. Teoria i praktyka. Warszawa, 2004.

PROBLEMS OF THE PREDICTION OF PUBLIC DEBT AND POSSIBLE DEFAULT RISK

*Nadiya Dubrovina¹, Svetlana Bielousova², Vira Dubrovina³
University of Economics in Bratislava, Slovakia*

*²Institute of Finance of Ukrainian State University of Finance and
International Trade, Ukraine*

*³Kharkiv Institute of Trade and Economy of Kiev National University of
Trade and Economy, Ukraine*

¹nadija@mail.ru, ²sv_belousova@bk.ru, ³vera_dubrovina@mail.ru

Development of economics requires new technologies, innovations, more capital assets and human resources, active positions in the international and domestic markets, etc. Usually, for realization of these objectives and ambitious purposes such as international or regional leadership, high level of competitiveness, crucial reforms or other great things, national economies needs more finance resources that they have.

These reasons motivate government to borrow money. State's borrowing is the instrument for the realization of social and economic policy and important

resource for the economic development. Despite of the importance of government borrowing as resource for the economic development, the situation of the public debt should be under the control. Otherwise, public debt can be accumulated as snowball and become hard financial burden. It destroys the positions of the national economies and may lead to the sovereign default. Nowadays government debt of the different national economies in the world is one of the important issues for the research and realization of the international financial and fiscal policy.

A lot of economic and financial crises occurred in XX century as well in last two decades of the XXI century are evidence of the instability and cyclic development of the national economies. Last global economic and financial crisis of 2008 was one of the hard economic recessions in the world.

After the beginning of this crisis many significant problems in the public finance sector were observed in many countries in the world, as well as in EU. Especially, the significant problems in the public finance sector were observed in Greece, Ireland, Portugal, etc. These and other countries suffered from the huge public debt and fiscal imbalances. Growing debt had caused panic in the financial markets, depression and stagnation in the international banks sector. Trust to the government bonds had extremely reduced.

It is should be noted that advices how to manage government debt should be developed with attention not only macroeconomic social and economic factors, but also with account of institutional factors and national specifics of the economy. Prediction of the negative consequences of government debt accumulation should be based on mathematic models and expert's opinions, different scenarios of the development of political, economic and social processes in the country and in the global environment.

Thus, the important area for the risk analysis is related with possible country defaults or serious crisis in debt payments. Despite government incentives to repay debt, there is a long history of governments suspending debt payments or falling behind on their debt payments, referred to as “defaulting” on their debt. A “debt crisis” typically refers to a situation where a country is either unable or unwilling to pay its debt. Defaults and debt crises can be triggered by a number of different economic and political factors, including, but not limited to, economic recessions, fluctuations in the price of imports and exports, currency depreciation (if debt is not payable in domestic currency), wars, and changes in political leadership [1].

Usually, different kinds of econometric models (logit models, regression models, structural models, et.) are used for the analysis of possible default risk or “debt crisis”. Some authors and experts of IMF used the logit models for the prediction of debt crisis for the different groups of countries during period of 1970-2002 [3].

As dependent variable they applied Generalized Standard&Poor’s Default Indicator, as explanatory variables the such set of indicators were used: 1) Total external debt in percent of GDP (entry into default, exit from default); 2) Short-term debt, original maturity to reserves (entry into default, exit from default); 3) Short-term debt, remaining maturity to reserves (entry into default, exit from default); 4) Interest on short-term debt in percent of GDP (entry into default, exit from default); 5) External debt service to reserves (entry into default, exit from default); 6) Current account balance in percent of GDP (entry into default, exit from default); 7) Reserves growth (entry into default, exit from default); 8) U.S. treasury bill rate (entry into default, exit from default); 8) Real GDP growth (entry into default, exit from default); 9) FDI in percent of GDP (entry into default, exit from default); 10) Inflation volatility; 11) Index of freedom status (entry into default, exit from default); 12) dummy variables for the high inflation, past default episodes, year with presidential election, etc.

The authors used logit regression with robust variance estimates, allowing for country-specific variances [3]. In total, this model correctly called 89.8% of episodes, about 69% of episodes was correctly called entries into default; incorrectly called entries into default made up 4.5%, correctly called exits from default were 16%. Thus, the model had better prediction properties for recognition of entry into default for selected countries, but percentage of correctly called exits from default was small. For the improvement of the prediction’s property the authors used a statistical technique called Classification and Regression Tree (CART) analysis to identify possible (nonlinear) interactions between the potential variables selected for the probability of being in crisis. It is should be noted that such empirical model was better predictor, especially in the cases of correctly called exits from default (32%). In this model correctly called default episodes made up 93.9% and correctly called non-default episodes were 79.9%.

Another example of model for the prediction of the credit rating of countries was developed by Cantor and Packer [2]. In this model the authors used ratings assigned by agencies S&P and Moody’s. Rating scale variable (RS) was as dependent variable and as explanatory variables were: IP – income per

capita; GR – GDP growth; P – inflation; FS – fiscal discipline (annual state budget balance as ratio to GDP); PB – balance of foreign account as ratio to GDP; DF – foreign indebtedness (debt in foreign currency on export); ED – level on economic development and IN – payment default in the past introduced as dummy variables. But, despite of good formal characteristics of this model for majority of the selected countries, this model ex post systematically underestimates the sovereign ratings of the S&P for Slovakia, Czech Republic and Hungary [2].

Based on the econometric approach the experts from S&P gave market estimates of the likelihood of sovereign defaults for some countries in the world. They used credit default swap values and calculated probability of default for 2013.

In the group of countries with highest probability of default were included such countries: Argentina (77.81%); Ukraine (54.34%); Cyprus (59.36%); Venezuela (48.96%); Pakistan (48.08%); Greece (44.52%); Egypt (37.91%); Portugal (35.40%); Iraq (28.88%) and Lebanon (25.20%).

In group with lowest probability of default were included such countries, as: Norway (1.39%); Sweden (1.55%); Finland (1.97%); Denmark (2.11%); Germany (2.15%); Switzerland (2.55%); Austria (2.68%); United Kingdom (2.96%); United States (3.07%) and Australia (3.94%) [1].

Thus, taking into account the variety of possible mathematical models and approaches for the prediction of public debt dynamics and risk of sovereign default, it is very important to analyze possible scenarios and assumptions of the models. So, even good models, which are valid for the majority of the selected countries, can bring poor results in the explanation of the debt dynamics and country's credibility in future.

That is why the expert's opinion is also valuable for the complex analysis of public debt situation in the certain country.

References

1. Nelson, R. Sovereign Debt in Advanced Economies: Overview and issues for Congress. CRS Report for Congress. 2013.
2. Ochoťnický, P., Alexy, M. Prediction Power of Sovereign Ratings Models in Time of Debt Crisis. The Case of Slovak Republic, Czech Republic and Hungary. DF Working Paper. No.1.2012.
3. Taylor, B. Paying off government debt. Two centuries of global experience. Global Financial Data. 2012.

СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ІНСТИТУЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ІНСТРУМЕНТІВ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД

Наталія Гапак

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна
visnyk_uzhnu@meta.ua*

До інституційно-організаційних засобів економічного розвитку громад відносяться, з одного боку, інституції та, з іншого боку, організаційні засоби, що можуть бути застосовані відповідними інституціями. До таких інституцій, зокрема, належать: органи місцевого самоврядування, агентства місцевого розвитку, наукові, технологічні і промислові парки, ВУЗи, заклади професійного навчання та заклади підвищення кваліфікації, бізнес-асоціації, бізнес-інкубатори, бізнес-центри, торгово-промислові палати, інвестиційні агенції, центри, компанії і фонди, кооперативи.

Кількісна характеристика співвідношення представлених інституцій та організаційних заходів подана у табл.1. Серед інституцій, враховуючи їх функціональні характеристики, найбільший перелік організаційних заходів (понад половину), що сприятимуть економічному розвитку громади, можуть здійснювати органи місцевого самоврядування та агенції місцевого розвитку (останні – 12 заходів, або 60% їх загального переліку). Вони мають великі можливості щодо потенційного впливу на місцевий розвиток, що кількісно підтверджує актуальність питання їхньої ефективної діяльності на місцях. Організаційно найбільші можливості щодо спектру застосовуваних заходів мають органи місцевого самоврядування (14 заходів та відповідно 70%), що органічно призначені опікуватися економічним розвитком громади. Разом вони покривають 85% усіх заходів організацій, задіяних до місцевого економічного розвитку.

Інвестиційні компанії та фонди, що здатні генерувати значні інвестиційні ресурси, мають у своєму керуванні по 15% від представленої кількості організаційних заходів, бізнес-асоціації та торгово-промислові палати – 25%, бізнес-центри та бізнес-інкубатори – 30%. У сукупності заходи, що генеровані бізнесовими організаціями, теж дають подібне охоплення – 80%. На наукові і технологічні парки припадає по 35% можливих до застосування організаційних заходів, на вузи – 20%, а заклади професійного навчання і підвищення кваліфікації – відповідно по 10%. Разом з тим, наукові та освітні організації мають тільки 35% у даному

структурному розподілі (урядові/квазіурядові, бізнесові, освітні/наукові інституції).

Таблиця 1. Кількісно-структурні співвідношення організаційно-інституційних інструментів місцевого економічного розвитку

Інституція	Заходи	Кількість організаційних заходів, що можуть застосовуватися відповідними інституціями	
		од.	%
Урядові та квазіурядові/неприбуткові		17	85
Органи місцевого самоврядування	муніципальний маркетинг (реклама, виставки, ярмарки, веб-сайт громади, брендинг громади), муніципальні кластери, міжмуніципальне співробітництво, проекти транскордонного співробітництва, транскордонна співпраця в межах громад-побратимів, платформи поширення даних про успішні проекти і кращі практики та досвід врядування у сфері децентралізації та місцевого самоврядування, організація громадських слухань, електронне урядування; співпраця з освітніми та науковими організаціями	14	70
Агентства місцевого розвитку	муніципальний маркетинг (реклама, виставки, ярмарки, веб-сайт громади, брендинг громади), муніципальні кластери, проекти транскордонного співробітництва, транскордонна співпраця в межах громад-побратимів, платформи поширення даних про успішні проекти і кращі практики та досвід врядування у сфері децентралізації та місцевого самоврядування, співпраця з науковими організаціями, проекти згенеровані всередині громади; фандрейзинг	12	60
Освітні/наукові організації		7	35
ВНЗ	освітні та науково-дослідні послуги з питань економічного розвитку іншим організаціям; муніципальні кластери; платформи поширення даних про успішні проекти і кращі практики	4	20
Заклади професійного навчання	освітні послуги з питань економічного розвитку іншим організаціям; муніципальні кластери	2	10
Заклади підвищення кваліфікації	освітні послуги з питань економічного розвитку іншим організаціям; муніципальні кластери	2	10
Наукові парки	муніципальні кластери, бізнес-дорадництво для створення нових підприємств, бізнес-дорадництво для підтримки існуючих підприємств, співпраця з науковими організаціями, співпраця з освітніми установами, проекти згенеровані всередині громади, співпраця з фінансово-кредитними установами	7	35
Технологічні парки	муніципальні кластери, бізнес-дорадництво для створення нових підприємств, бізнес-дорадництво для підтримки існуючих підприємств, співпраця з науковими організаціями, співпраця з освітніми установами, проекти згенеровані всередині громади, співпраця з фінансово-кредитними установами	7	35
Бізнесові		16	80
Бізнес-асоціації	проекти транскордонного співробітництва, співпраця з науковими організаціями, співпраця з освітніми установами; муніципальні кластери; платформи поширення даних про успішні проекти і кращі практики	5	25
Бізнес-інкубатори	бізнес-дорадництво для створення нових підприємств, бізнес-дорадництво для підтримки існуючих підприємств; співпраця з науковими організаціями, співпраця з освітніми установами; співпраця з фінансово-кредитними установами, муніципальні кластери	6	30

Бізнес-центри	бізнес-дорадництво для створення нових підприємств, бізнес-дорадництво для підтримки існуючих підприємств; співпраця з науковими організаціями, співпраця з освітніми установами; співпраця з фінансово-кредитними установами, муніципальні кластери	6	30
Торгово-промислові палати	виставки, ярмарки; економічний брендинг, муніципальні кластери; платформи поширення даних про успішні проекти і кращі практики	5	25
Інвестиційні агенції і центри	муніципальні кластери, фандрейзинг, співпраця з фінансово-кредитними установами, реклама громади, веб-сайт та брендинг громади	6	30
Інвестиційні компанії	муніципальні кластери, фандрейзинг, співпраця з фінансово-кредитними установами	3	15
Інвестиційні фонди	муніципальні кластери, фандрейзинг, співпраця з фінансово-кредитними установами	3	15
Кооперативи	кредитна кооперація, муніципальні кластери, проекти згенеровані всередині громади	3	15
Промислові парки	муніципальні кластери, бізнес-дорадництво для створення нових підприємств, бізнес-дорадництво для підтримки існуючих підприємств, співпраця з науковими організаціями, співпраця з освітніми установами, проекти згенеровані всередині громади, співпраця з фінансово-кредитними установами	7	35
<i>Усього</i>	-	20	100

*Сформовано автором.

Тобто, не враховуючи вагу і наскрізність кожного конкретного заходу, можна зазначити, що залучення до місцевого економічного розвитку освітніх та наукових організацій вбачається найкритичнішим.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Оксана Копилюк¹, Пйотр Куцаб²

¹ *Львівська комерційна академія, м. Львів, Україна*

² *ДУ "Інститут регіональних досліджень НАН України
ім. М. І. Долішнього", м. Львів, Україна*

kopylyuk@ukr.net

Інтеграційна спрямованість економічного розвитку України нерозривно пов'язана з процесами інтенсифікації руху капіталів через прикордонні території та активізацією транскордонного співробітництва. Це обумовлює необхідність розробки дієвого механізму та вдосконалення інструментарію фінансового забезпечення транскордонного співробітництва, яке на нашу думку розглядається як процес, що передбачає реалізацію системи фінансових відносин з мобілізації та ефективного використання наявних, виявлення й залучення потенційних фінансових ресурсів транскордонних суб'єктів регіонального розвитку в системі міжнародних відносин у межах компетенції, визначеної їх

національним законодавством. Основою фінансового забезпечення транскордонного співробітництва є наявні та потенційні фінансові ресурси, які достатньо диверсифіковані, залучаються із різних джерел фінансування, характеризуються різноманітними формами та принципами акумуляції, що зумовлює необхідність вдосконалення інструментарію фінансового забезпечення транскордонного співробітництва. До інструментів фінансового забезпечення нами віднесено програми транскордонного співробітництва, а також процедури прикордонного, митного, міграційного та інших видів контролю. При цьому слід враховувати, що державне фінансування здійснюється згідно Закону України "Про державні цільові програми" і можливе відповідно лише в рамках Державної програми розвитку транскордонного співробітництва, а також програм, розроблених міністерствами та іншими інституціями.

Державна програма розвитку транскордонного співробітництва чітко регламентує механізм фінансового забезпечення програм і проектів та порядку їх відбору. Вважаємо, що транскордонне співробітництво повинно базуватися на диференційованих інструментах та джерелах фінансування, які повинні охоплювати не лише бюджетне фінансування з боку України, але й залучення коштів в рамках Європейського інструмента сусідства та партнерства та Європейського фонду регіонального розвитку.

Для активізації розвитку транскордонного співробітництва затверджуються регіональні програми. Зокрема, рішенням Львівської обласної ради № 1327 від 17 березня 2015 р. було затверджено Регіональну програму з міжнародного і транскордонного співробітництва, європейської інтеграції на 2015-2018 рр., фінансування заходів якої здійснюється за рахунок коштів обласного бюджету, зокрема обсяг коштів, які пропонується залучити на виконання Програми перебачено на 2015 р. у сумі 2200 тис. грн, 2016-2018 рр. – у межах бюджетних призначень. Кошти, передбачені на реалізацію Програми, використовуються виконавцями її заходів – департаментом міжнародного співробітництва та туризму Львівської обласної державної адміністрації та Львівською обласною радою на паритетних засадах [1].

Європейський Союз сьогодні надає широку підтримку започаткуванню регіональної політики нової якості. Слід зазначити, що досвід країн Європейського співтовариства в межах прикордонних територій показує спрямування фінансових ресурсів обох держав на транскордонне, транснаціональне й трансрегіональне співробітництво,

прикладом чого може слугувати реалізація Європейської територіальної співпраці в рамках реалізації програм Interreg A, Interreg B, Interreg C, метою яких є гармонізація економічного, соціального й територіального розвитку країн ЄС з початковою вартістю 1,1 млрд. євро для 11 країн учасниць із збільшенням до 10,1 млрд. євро для 28 держав-учасниць. Interreg A як основа європейського транскордонного співробітництва задіює 37,5% населення країн-членів ЄС, яке проживає на прикордонних територіях в межах 38 міжнародних кордонів країн-членів ЄС або інших, що не входять до нього. Основним стимулом розвитку євро регіонів за участю України залишається усвідомлення можливості реалізації програм розвитку прикордонних територій за рахунок диверсифікації джерел фінансування й активної підтримки інституцій транскордонного співробітництва ЄС.

Дослідження досвіду фінансування програм в рамках Європейського інструмента сусідства та партнерства (ЄІСП) показує, що фінансування транскордонного співробітництва здійснюється з 2 основних джерел: безпосередньо бюджету ЄІСП в розмірі, що становить максимум 5% від загального обсягу його фінансових ресурсів та Європейського фонду регіонального розвитку згідно Регламенту (ЄС) № 1299/2013 Європейського Парламенту і Ради від 17.12.2013 р. Загальний фонд ЄІСП для транскордонного співробітництва на 2014-2020 рр. коливається в межах від 489 млн. євро до 598 млн. євро, а на період 2014-2017 рр. становить 306211021 євро в рамках ЄІСП, а Європейського фонду регіонального розвитку – 262255314 євро. На відміну від інших програмних документів, фінансування транскордонного співробітництва планується у відповідності до статті 9 ЄІСП терміном на 7 років, а наявність 4-річного періоду фінансування зумовлена необхідністю коригування індикативних асигнувань програм транскордонного співробітництва. Дані програми є об'єктом середньострокового перегляду у 2017 р., в результаті чого може бути коригування програмних документів на 2018-2020 рр. із врахуванням змін у пріоритетах транскордонного співробітництва, соціального-економічного розвитку територій, результатів впровадження заходів і обсягів фінансування.

Література

1. Регіональна програма з міжнародного і транскордонного співробітництва, європейської інтеграції на 2015-2018 роки: затв. рішенням Львів. обл. ради № 1327 від 17.03.2015 р. – [Електронний ресурс]. — режим доступу: www.oblrada.lviv.ua/proekt/Rishennya/1327.doc.

ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ – СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Тарас Коцко

*Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», м. Київ, Україна
tkotsko@gmail.com*

Економіка України характеризується наявністю колосальних структурних диспропорцій, як в галузевому, соціальному, зовнішньоекономічному розрізах, так і в регіональному [1]. Відмінності в динаміці соціально-економічного розвитку регіонів країни спостерігалися протягом багатьох років, що обумовлено як факторами історичного характеру, так і особливостями економічної політики держави. Економічна криза початку 1990-х років суттєво поглибила регіональну диспропорційність, оскільки відбувся розрив міжгалузевих зв'язків в межах СРСР, окремі галузі виявилися мало конкурентоспроможними та безперспективними. Тривала відсутність реальних економічних реформ і як результат, – ефективних економічних трансформацій, які б супроводжувалися збалансуванням структури економіки, переходом до моделі інтенсивного розвитку, унеможливили позитивні зрушення на регіональному рівні. Як не парадоксально, однак системна активізація дестабілізуючих факторів супроводжувалася формуванням потенціалу нестабільності у розвитку регіонів як в кризові періоди, так і в періоди економічного зростання. Регіональні диспропорції, в умовах інерційності процесів економічного розвитку, фактично виявилися чинником посилення кризових явищ на макроекономічному рівні, чинником трансформації механізмів їх прояву та формування колосального потенціалу загроз економічній безпеці.

Глибока соціально-економічна криза, як результат військово-політичної нестабільності 2013-2015 рр., обумовлює сьогодні критично небезпечне посилення процесів ескалації загроз економічній безпеці саме з точки зору регіонального рівня. По-перше, зростає диспропорційність у розвитку регіонів, а відтак і конфлікт міжрегіональних інтересів. По-друге, в умовах падіння обсягів виробництва поглиблюється міжрегіональна дезінтеграція, скорочується ємність регіональних ринків, що формує передумови економічної ізольованості, автономізації регіонів та несе певні загрози політичній стабільності. По-третє, відбувається локалізація центрів

економічної активності та зростання кількості депресивних територій, внаслідок чого загострюються проблеми перерозподілу державних фінансових ресурсів, починає домінувати практика управління регіональним розвитком в «ручному режимі». Наслідки подібних тенденцій особливо небезпечні на етапі посткризового відновлення, яке неминуче посилюватиме міжрегіональну диспропорційність.

Проведені оцінки динамки індексу Тейла [2] свідчать про сталу тенденцію до посилення міжрегіональних відмінностей – спостерігається зростання індексу протягом 1996-2007 рр. зі стабілізацією у період 2008-2010 рр. 2004, 2007 рр. При цьому науковці акцентують увагу саме на тому, що пікові періоди виникають через структурні диспропорції в економіці України та невизначеність стратегії довгострокового розвитку, а фактично, – через відсутність системної політики соціально-економічних трансформацій. Політика регіонального розвитку, як і інші напрями економічної політики держави виявилася абсолютно неефективною. Значною мірою формальний підхід до її розроблення, дезінтегрованість з іншими напрямками, не дозволяли реалізувати стратегічні пріоритети у даній сфері. Проблеми регіонального розвитку фактично розглядалися у відриві від процесів трансформацій на макроекономічному рівні, інституційних змін. Основний акцент здійснювався на перерозподіл державних фінансових та інвестиційних ресурсів між регіонами, а не на формування передумов реалізації їх економічного потенціалу.

В Україні на порядку денному стоять питання децентралізації управління, забезпечення більшої економічної самостійності регіонам тощо. Однак, час для руху в даному напрямі найменш сприятливий, оскільки в результаті окупації частини території країни Російською федерацією, в економіці відбулися певні структурні шоки. Розрив відносин та економічне протистояння між країнами обумовлює перебудову системи економічних відносин, відтак зростає невизначеність економічної динаміки. Подібні кроки доцільно здійснювати в умовах відносної економічної стабільності, адже вони безпосередньо пов'язані не лише з проблемами економічної безпеки, але і національної. Умовою попередження загроз у даній сфері є наявність ефективних інститутів та певної сталості в економічному розвитку. Намагання ж вирішити проблеми регіонів через децентралізацію управління, ігноруючи важливість інституційних та структурних зрушень може згенерувати цілий комплекс загроз національній безпеці. Постійні спроби держави, як суб'єкта

економічної політики, відійти від базових принципів її формування та реалізації в частині забезпечення системності, інтегрованості напрямів, узгодженості в часі процесів їх реалізації, слід розглядати в якості фундаментальної передумови низької ефективності політики, що підтверджує досвід не лише України.

Диспропорції у розвитку регіонів не доцільно сприймати виключно як негативне явище. Регіональні відмінності певною мірою обумовлені об'єктивним характером, вони можуть бути навіть значними, однак, завдання державної політики, – активізувати процеси формування та реалізації економічного потенціалу регіонів, так звані «точки економічного зростання», які б супроводжувалися посиленням інтегрованості міжрегіональних зв'язків. Питання вирівнювання рівнів економічного розвитку регіонів фактично є другорядним, адже їх економічний потенціал може дуже суттєво відрізнятись. Виникнення ефекту Матвія [2], для прояву якого в Україні сформовані стійкі передумови, – коли розрив у розвитку регіонів унеможливорює подальше їх зближення, несе у собі певні загрози, особливо на етапі після кризового відновлення, що слід мати на увазі при розробленні стратегії перетворень.

Література

1. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ – К.: НІСД, 2015. – 92 с.
2. Притула Я.В., Кузенко Н.В. Структурні реформи і регіональна конвергенція в Україні. – Регіональна економіка. – 2013. – №1. – С. 7-16.

КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ БЕРДЯНСЬКА

Людмила Кравченко, Валерій Кравченко

*Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна
intel2@berdyansk.net.ua*

Впровадження ефективної регіональної політики та децентралізація вимагають пошуку раціональних методів і способів активізації розвитку тих видів діяльності на місцях, для яких існують або безпроблемно можуть бути створені умови, і які за результативністю та соціальною значущістю зможуть достойно конкурувати з традиційними галузями економіки. Однією з найбільш динамічних галузей американської економіки, валова додана вартість у якій протягом 2009-2014 р. виросла на понад 20%, є курортно-рекреаційна сфера [1]. Місто-курорт Бердянськ наділене

унікальними курортно-рекреаційними ресурсами, які, на жаль, у повній мірі не використовуються: розвинена в минулому курортна сфера занепадає, а рекреація знаходиться в зародковому стані. Успішні в минулому промислові галузі місцевої економіки не модернізовані, потребують значних фінансових і інтелектуальних інвестицій і, як наслідок, не конкурентоспроможні. Виходом з економічної та соціальної кризи для бердянців може стати ефективне використання природних, кліматичних, історико-краєзнавчих, культурних ресурсів території.

Головною особливістю курортного потенціалу є універсальність сполучення різних природних лікувальних факторів, які формуються природним шляхом при мінімальній участі людини. Багато з цих факторів (лікувальні грязі, мінеральні води, цілющі лимани) формуються тисячі і мільйони років і їх запаси зовсім не безмежні. Вплив господарської діяльності людини порушує складену рівновагу природних факторів і може привести до незворотної втрати цілого лікувального комплексу.

Бердянські лікувальні грязі належать до намулових сульфідних грязей – це намули солених мінеральних водойм, що утворюються на дні лиманів, мають високу теплоємність і теплоутримуючу здатність, містять терапевтично активні речовини (солі, гази, живі мікроорганізми, біостимулятори) і застосовуються у вигляді різних лікувальних процедур – аплікацій (загальних і місцевих), грязерозчинних ванн, суспензій, а також використовуються у поєднанні з фізичними процедурами: гальваногрязь, електрофорез грязьового розчину. Біологічний склад лікувальних грязей чітко пов'язаний з умовами їх формування і багато в чому визначає як хімічний склад, так і лікувальні властивості. Розкладена органічна речовина (гумус, аморфний детрит і водорозчинні сполуки) звичайно становить основну частину органічної маси пелоїдів – 80-90%, входить до гідрофільно-колоїдного комплексу і надає грязям добрих теплових і в'язко-пластичних властивостей. Мінеральна (зольна) частина лікувальних грязей складається з кремнієвої кислоти, гіпсу, карбонатів і фосфатів кальцію та магнію, сульфїду заліза, сірки, гідроксидів заліза, алюмінію, марганцю, інших сполук. Гази в лікувальних грязях (сірководень, вуглекислий газ, метан, азот, кисень) містяться, як правило, в невеликій кількості і утворюються як за рахунок біологічних процесів, так і в результаті хімічних реакцій. Грязевий розчин складається з хлоридів, сульфатів, фосфатів і карбонатів натрію та магнію, а також мікроелементів заліза, міді, цинку, кобальту, йоду, берилію, цирконію, марганцю, титану,

молібдену. Специфіка методики грязелікування, а саме тісний контакт грязьової маси з тілом людини, багатократність застосування грязі (хоча і після регенерації) визначає строгий підхід щодо санітарно-бактеріологічних норм і вимог. В зоні строгого санітарно-охоронного режиму знаходяться місця виходів джерел мінеральних вод, родовища лікувальних грязей, мінеральні озера і лимани, пляжі, де забороняється проживання людей і всі види робіт, які шкідливо впливають на природні лікувальні фактори [2].

Рекреаційний потенціал Бердянська може бути представлений не тільки морськими пляжами, атракціонами, зоопарком, аквапарком, а й музеями (краєзнавчий, музей історії міста, художній музей ім. Бродського, дім-музей П. Шмідта), деякими пам'ятками архітектури, маршрутами рекреаційного туризму. Основу багатой колекції (більше 3000 мальовничих робіт) Бердянського художнього музею складають полотна кисті І.К. Айвазовського, А.Н. Бенуа, Н.П. Богданова-Бельського, К.А. Коровіна, І.Н. Крамського, А.І. Куїнджи, Б.М. Кустодієва, Л.Ф. Лагоріо, А.А. Рилова, А.К. Саврасова, Д.Д. Бурлюка, Н.І. Фешина, К.А. Трутовського, І.М. Мясоедова, С.І. Васильківського, Р.Р. Фалька, І.І. Бродського й багатьох інших відомих художників.

У Бердянську народилися або мешкали знаменитості світового рівня – вчені, інженери: Володимир Хавкін – бактеріолог, Абрам Безикович – математик, Борис Луцький – знаменитий конструктор автомобілів і літаків, Панас Фірсов – відомий конструктор, творець танку Т-34, Владислав Пустовійт – учений-фізик, академік РАН. Розвитку рекреаційного туризму може сприяти і неймовірно цікаве минуле Приазовського краю, тісно пов'язане з багатьма ключовими подіями у світовій і вітчизняній історії: з епохою Північно-причорноморської Скіфії, віками Великого переселення народів, добою Древньої Русі, Золотої Орди, Кримського ханства, Запорізького козацтва. Адже саме з берегів Меотіди в Європу переселилися остготи, древні болгари, угри. Саме звідси почалася у п'ятому столітті навала гунів на Римську імперію, йшов до Києва Древній Соляний шлях, саме в Приазов'ї дружина князя Ігоря зазнала поразки від половців, тут на Калці сталася сумнозвісна битва руських і половецьких дружин з татарами, саме берегом Азовського моря в часи Середньовіччя проходила степна дорога Великого шовкового шляху. Успішність розвитку рекреації вимагає підвищення культурно-освітнього рівня самих бердянців, віри в унікальність свого краю і власні сили.

Література

1. Materials of the World Economic Forum [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/en/index.htm>.
2. Санаторно-курортне лікування, організаційний відпочинок та туризм в Україні: статистичний бюлетень. – К.: Держкомстат. України, 2008. – 95 с.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТА НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ

Галина Лебедик¹, Алла Дмитренко²

*Полтавський національний технічний університет, м. Полтава, Україна
¹ glebedyk@mail.ru, ² dmitrenko_av@mail.ru*

Розвиток підприємства у ринкових умовах визначають стратегічними цілями та завданнями. На сьогодні у зв'язку зі змінами, які відбуваються як у внутрішньому, так і в зовнішньому середовищах, підприємству для реалізації стратегії необхідно постійно коригувати свою поведінку на ринку та створити гнучку, адаптивну систему управління, що є одним із вирішальних факторів прибутковості та конкурентоспроможності. Надійним інструментом підвищення ефективності діяльності та управління підприємством є впровадження управлінського обліку. Управлінський облік можна охарактеризувати як інтегруючу систему підготовки ключової інформації і забезпечення нею різних рівнів управління з метою ефективного планування, контролю і покращення якості приймаючих рішень. В системі управлінського обліку, крім того, здійснюється оцінка прийнятих рішень на різних рівнях управління з точки зору відповідності загальної стратегії підприємства.

Складність успішного впровадження управлінського обліку обумовлено особливостями діяльності окремих ланок народного господарства. Інформаційна база, необхідна для управління, є специфічною для кожного підприємства, відповідно, система управлінського обліку ґрунтується на різних підходах та інструментах для формування цієї інформації. Тому використання та регулювання управлінського обліку в Україні можливо лише на рівні окремих підприємств, які його впроваджують. Впровадження управлінського обліку на підприємствах потребує вирішення таких основних питань, як:

відсутність чіткого уявлення про сутність і принципи управлінського обліку серед економістів та перспектив впровадження і організації системи управлінського обліку на підприємствах;

поділ підприємства на окремі структурні підрозділи, закріплення за ними конкретних завдань і впровадження конкретних фінансових показників для створення ефективної системи внутрішнього контролю за їх виконанням;

широке делегування повноважень і відповідальності на місцях;

формування і розвиток системи комплексного планування і бюджетування на підприємстві;

впровадження системи якості продукції (робіт, послуг), а також діяльності підприємства в цілому;

організація обліку витрат не тільки за окремими видами продукції, а і за технологічними процесами, фазами виробництва, регіонами збуту;

розроблення та впровадження системи мотивації до збільшення внеску кожного структурного підрозділу і кожного виконавця у загальний результат діяльності підприємства;

стимулювання працівників до навчання та підвищення кваліфікації;

впровадження інформаційних технологій не тільки для оперативної обробки інформації, а й для створення єдиного інформаційного простору з метою комунікації зв'язків між окремими структурними підрозділами та виконавцями, для своєчасного прийняття рішень і досягнення стратегічної мети.

Для успішного впровадження системи управлінського обліку на підприємствах необхідно:

1. Проаналізувати взаємодію бухгалтерського та управлінського обліку.

2. Зробити вибір методики управлінського обліку, найбільш відповідний для конкретного підприємства. Вибрати можна з вже існуючих систем управлінського обліку, що успішно діють на міжнародному рівні.

3. Вибрати найбільш зручний для цілей і завдань підприємства метод обліку витрат.

4. Створити синтетичні облікові класифікатори та кодифікатори, що включають кодування як бухгалтерського обліку, так і управлінського. Основою для створення синтетичних рахунків повинно стати існуюче кодування бухгалтерського обліку або рахунків за МСФЗ.

5. Вивчити ринок програмних продуктів і вибрати комп'ютерну програму, що дозволяє впровадити управлінський облік на підприємстві.

6. Вирішити кадрове питання.

7. Розробити форми звітних документів в яких будуть відображені основні напрямки діяльності підприємства та їх стан в порівнянні з плановими і прогнозними даними.

Впровадження системи управлінського обліку відкриває принципово нові можливості і дає змогу ефективно управляти діяльністю підприємства, а в перспективі – моделювати як поточний, так і перспективний фінансово-економічний стан підприємства. Разом з цим, для забезпечення ефективності управлінського обліку мають бути розроблені засоби контролю, система показників, що дозволять оцінити якомога більшу кількість параметрів функціонування внутрішнього та зовнішнього середовища, а також необхідною умовою виступає кваліфікація управлінського персоналу.

Література

1. Довжик О. О. Роль управлінського обліку та проблеми його впровадження на підприємствах / О. О. Довжик // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2012. – №2. – С. 174-149.

2. Плотніченко І. Б. Теоретико-методологічні аспекти формування системи управлінського обліку на промислових підприємствах / І. Б. Плотніченко, О. В. Акіншина // Україна в системі глобального інформаційного обміну, 2011. – С. 57-64.

3. Atkinson A.A. New Directions in Management Accounting Research [текст] / A. A. Atkinson, Balakrishnan R., Booth P. and others // Journal of Management Accounting Research. – 1997. – Vol.9. – P. 79-108.

PECULIARITIES OF APPLICATION OF «CASH FLOW WATERFALL» METHOD IN CASH FLOW MANAGEMENT OF A COMPANY

Igor Magdych

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

sharon1@bigmir.net

When making a management decision it might be impossible sometimes to identify relevant data and perform analysis of a company regarding settlement of liabilities, terms of payments, amount of fines etc. Current business environment is characterized by complicated economic conditions and often

aggressive competition. Accordingly existing business processes of the company need to be reviewed and optimized.

Object of the study is to define peculiarities of Cash Flow Waterfall method in management of company's cash flow and to build a logical chain of steps of method's application.

Today peculiarities of Cash Flow Waterfall method are not considered by Ukrainian scientific world while the best foreign researchers and practitioners actively apply and practice the method in cash flow management [2, 89; 3, 4-7; 4, 130].

Cash Flow Waterfall method is one of the tools that allows the company to provide additional information for appropriate analysis and planning.

Cash Flow Waterfall method is a set of rules approved for a defined period of time. Rules prioritize distribution of cash outflows in the way to provide the most effective company activity, optimal level of liquidity and cash flow optimization [1, 267].

For a clearer understanding of cash flow distribution under Cash Flow Waterfall method, please, refer to a logical chain of steps in Fig. 1. It also shows algorithm of verification and control of cash flow sufficiency at a certain point of debt settlement.

According to the scheme in Fig. 1 liability A is a higher priority to liability B and therefore the company should settle liability B only if the following conditions are met:

1. Company will have sufficient funds in the appropriate period (coverage is greater than or equal to unity);
2. Previous liability was settled in time.

The main peculiarities of cash flow management under Cash Flow Waterfall method are:

1. Waterfall is aggregated and includes different types of cash flows generated by financial and operating activities of the company. Accordingly, Cash Flow Waterfall is used in general and needs to be specified in each case for proper understanding (cash flow waterfall from operating activity, cash flow waterfall from investing activity etc.);

2. Cash Flow Waterfall method is used for cash out flows in order to achieve required level of liquidity and optimize company's cash flow;

3. Cash Flow Waterfall method states the rules of distribution of cash outflows: regulations, consistency, commitment, accuracy and concordance;

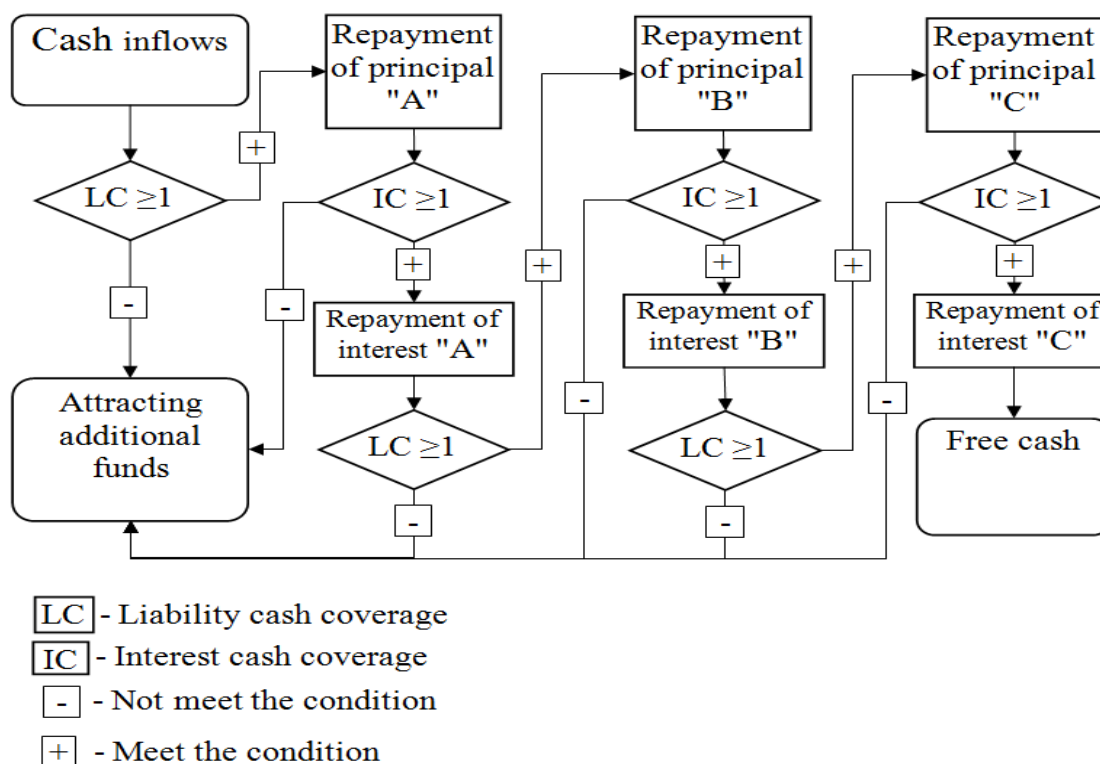

Fig. 1. Logical chain of steps in Cash Flow Waterfall method (self developed)

4. Difficulties may appear when planning cash flow since any contract signed by the company implies obligations and payable liability. Also every contract specifies its unique payment schedule which might require additional assessment for cash flow planning. Beside interest payments, creditors like financial institution and/or investors expect repayment of the principal amount of debt on a consistent or proportional basis;

5. Since company carries liability of different nature which varies depending on the uniqueness of a contract it is necessary to provide flexibility of the method. It is achieved by distribution of liability on components;

6. Application of cash flow waterfall may occur on a monthly or quarterly basis and have a set structure. The first level is payment of operating expenses. The second level is payment to creditors, loan origination fees, interest payments, and principal payments. The third level is optional and is intended to reserve the future payment of debt at the point of income decrease or future repairs and other. The fourth level of payment can be used for the payment of dividends to owners;

7. Excess cash flows are usually sent to reserve account during cash management in order to ensure the necessary level of liquidity of the company. Thus, company applying Cash Flow Waterfall method has less free cash flow, and therefore, Management has limited ability to misuse funds.

Based on the mentioned above we conclude that the main peculiarity of Cash Flow Waterfall method in managing cash flows of the company is distribution of cash outflows by priority according to the established company's criteria. Further studies should be carried out in the area of practical application of Cash Flow Waterfall method in administration of the local authorities in Ukraine.

References

1. Magdych, Igor P. Essence and application of cash flow waterfall method in a company's cash flow management // Actual Problems of Economics / Aktual'ni Problemi Ekonomiki. – Kyiv. – 2013. – № 12 (150) – pp.263-271. – Mode of access: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ape_2013_12_36.pdf.
2. Allman Keith A. Modeling structured finance Cash Flow with Microsoft Excel a step-by-step guide / Wiley Finfnce 2007 Canada ISBN 978-0-470-04290-8 221 p.
3. Cash Flow Assumptions for Corporate Credit Securitizations»: Methodology / DBRS, Inc. – New York – February 2012. – 14 p.
4. Day Alastair L. Mastering cash flow and valuation madelling/ 1sted/ 321p. ISBN 978-0-273-73281-5 Great Britan 2012.

ВАЛЮТНО-ФИНАНСОВОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КАК НАПРАВЛЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ГОСУДАРСТВ В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ

Марина Маркусенко

Белорусский государственный экономический университет

г. Минск, Республика Беларусь

markusenko@mail.ru

Одним из актуальных вопросов в условиях развития экономической интеграции является отношение государств-участников к проблемам национальных валют и валютно-финансового сотрудничества.

Важным шагом в развитии валютной интеграции явилось создание в 2012 г. Единого экономического пространства и на его основе – в 2015 г. Евразийского экономического союза (ЕАЭС). Государствами-членами Евразийского экономического союза являются Республика Армения, Республика Беларусь, Республика Казахстан, Республика Кыргызстан и Российская Федерация. ЕАЭС создан в целях всесторонней модернизации, кооперации и повышения конкурентоспособности национальных экономик и создания условий для стабильного развития в интересах повышения жизненного уровня населения государств-членов. В ЕАЭС провозглашено обеспечение свободы движения товаров, услуг, капитала и рабочей силы, а

также проведение скоординированной макроэкономической политики, согласованной политики в валютной сфере.

В рамках принятых соглашений в ближайшее время не предвидится образовывать валютный союз ЕАЭС, речь пока идёт о расширении использования национальных валют во взаимной торговле интегрирующихся стран с возможным введением единой валюты в долгосрочной перспективе. Планируется проводить единую макроэкономическую, антимонопольную, валютную и финансовую политику с 2025 г.

Основными инструментами, оказывающими непосредственное воздействие на деятельность субъектов экономики Республики Беларусь в условиях ЕАЭС, являются ставка рефинансирования и процентные ставки по операциям на финансовом рынке, а также инструменты валютного регулирования, используемые Национальным банком Республики Беларусь в рамках реализации денежно-кредитной и валютной политики.

Высокие темпы инфляции в Беларуси будут осложнять интеграционные процессы стран ЕАЭС. Существенное различие в значениях ставки рефинансирования в Беларуси и ее странах-партнерах создает неравные условия для предприятий на кредитном рынке.

В Республике Беларусь режим валютного регулирования помимо жесткого контроля за оттоком капитала из страны содержит ряд существенных ограничений по текущему счету платежного баланса (лимитированы сроки завершения внешнеторговых операций; установлены разрешающие критерии авансовых платежей по импорту; существует механизм целевой покупки иностранной валюты на внутреннем валютном рынке и институт обязательной продажи). Центральные банки стран ЕАЭС, и в первую очередь Национальный банк Республики Беларусь, должны согласовать и привести в полное соответствие порядок использования валютных ограничений, как по текущим операциям платежных балансов, так и по операциям, связанным с движением капитала в странах-партнерах. Это будет способствовать выравниванию условий функционирования предприятий на консолидированном рынке.

После отмены валютных ограничений (в частности – в Республике Беларусь) следующим шагом должно стать введение «валютного стандарта» – привязки курса денежных единиц стран – участниц к средневзвешенной корзине используемых ими валют, то есть создание коллективной расчетной единицы.

На первом этапе интеграции необходимо увеличить долю расчетов в национальных валютах во внешнеэкономическом обороте стран ЕАЭС. Очевидно, что более широкое использование национальных валют во взаимных расчетах будет способствовать увеличению внешнеторгового оборота, получению странами дополнительных преимуществ в рамках международного разделения труда, росту экономики, использованию выгод интеграции.

Необходимо создание условий для заключения контрактов в национальных валютах. Для этого необходима система текущих курсовых котировок национальных валют Беларуси, России, Казахстана и новых стран-участниц (Армения, Кыргызстан), и их информационное обеспечение.

Согласно договоренностям, Республика Беларусь уже не может принять самостоятельного решения о девальвации белорусского рубля по отношению к доллару США, не согласовав ее проведение со странами ЕАЭС. Это положение играет стабилизирующую роль для предприятий при формировании прогнозного их поведения на консолидированном рынке стран.

В 2014-2015 гг. реальный эффективный курс белорусского рубля обесценивался, что положительно влияло на деятельность экспортеров. В перспективе реальный эффективный обменный курс должен обесцениваться, чтобы не снижалась конкурентоспособность белорусских товаропроизводителей и повышалась эффективность экспорта.

Выравнивание условий хозяйствования между субъектами в странах-членах ЕАЭС становится наиболее актуальным вопросом, решение которого необходимо в ближайшей перспективе.

Процесс валютной интеграции и создания единого валютного пространства в рамках ЕАЭС может проводиться в три этапа:

- 1) осуществление взаимодействия при проведении платежей между странами, координация денежно-кредитной и валютной политики;
- 2) координация курсовых политик, формирование общего платежного средства и центрального банка ЕЭП;
- 3) введение единой валюты, создание валютного союза.

Построение единого валютного пространства является наиболее перспективным в случае создания новой общей наднациональной валюты и центрального финансово-кредитного института ЕАЭС.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

*Олександр Марченко, Олександр Голобородько
Полтавський національний технічний університет ім. Юрія Кондратюка
м. Полтава, Україна
almar1954@bk.ru*

Формуванню вітчизняними виробниками конкурентних переваг, паралельно з іншими заходами, здатне завдячити вдосконалення організації інноваційно-інвестиційної діяльності на підприємствах, особливо в машинобудівній галузі. Розвиненість машинобудування відіграє ключову роль, оскільки підвищує потенційні можливості його інноваційного впливу і на результати господарювання інших галузей національної економіки. Активізація відповідних зусиль на підприємствах даної галузі спроможна посилити економічні можливості країни в цілому. Оскільки підвищення ефективності інноваційної політики є визначальним в ряду основних факторів конкурентоспроможності, економічна політика держави позиціонує інноваційно-інвестиційний розвиток як пріоритетний [1].

Але результативність інноваційної діяльності в машинобудуванні країни, тобто активність використання у виробництві науково-технічних досягнень, є низькою, що зумовлене переважно скороченням фінансування й обсягів інвестицій [2]. Спостерігається швидке моральне старіння основних фондів. Ситуацію погіршують і відсутність дієвої державної політики в даній сфері (щодо стимулів до інновацій та доступності дешевих довгострокових і середньострокових кредитів), зниження рівня сприйняття нововведень виробничим топ-менеджментом, слабкі експортні можливості для помітного прояву на міжнародних ринках (за даними міжнародних фінансових організацій, Україна належить до країн із дуже низькою часткою високотехнологічної продукції в експорті [3]).

Відбувається і звуження потенціалу для наукових розробок: згідно норми Закону України «Про наукову діяльність», на проведення наукових досліджень повинно спрямовуватись 1,7% ВВП, але реальне фінансування суттєво поступається їй [4]. Зауважимо, що розвиток машинобудування на базі активізації інноваційно-інвестиційного процесу можливий лише завдяки його вдосконаленню.

Оперативний збут якісних машин та обладнання забезпечує своєчасне оновлення основних виробничих фондів машинобудівної галузі та створює можливості для ефективного вкладення власного і позикового капіталу в обрані цікаві багатообіцяючі інноваційно-інвестиційні проекти. Саме таким чином може досягатися ефект «снігового кому», коли наближення до однієї цілі одночасно утворюватиме основу, відштовхуючись від якої буде легше просуватися до іншої, яка була її причиною (нагадує рух маятника).

Розвинена світова інвестиційна інфраструктура є тим дієвим інструментом, який необхідно в повній мірі використовувати й Україні. Він здатен забезпечувати своєчасне накопичення фінансових ресурсів та їх спрямування до сфер, які відчують у них потребу. І саме тому, як вище керівництво країни, так і працівники всього державного апарату повинні добре потурбуватись про створення таких умов, які б суттєво поліпшили інвестиційний клімат своєї батьківщини для матеріалізації власних сподівань на приток капіталу у потрібних обсягах.

Найбільш активними щодо залучення іноземних інвестицій є такі країни, як: Китай, Південна Корея, Сінгапур, Польща, Угорщина, Чехія. Характерними особливостями розвитку їх національних інноваційних систем є активна державна підтримка інноваційної діяльності, орієнтація економіки на переважно науково-інноваційний розвиток, ефективне стимулювання впровадження інновацій у процес виробництва продукції. Такий підхід забезпечує зміцнення науково-інноваційного потенціалу вказаних країн і розширення їх можливостей для вдосконалення і посилення конкурентних переваг, для поліпшення якості життя громадян.

Для посилення притоку прямих іноземних інвестицій у машинобудівну галузь України необхідно добре стимулювати інтереси потенційних інвесторів, збагачувати додатковим предметним наповненням міждержавні зв'язки, приводити власну законодавчу базу до рівня усталених міжнародних умов, спрощувати проведення окремих етапів процедури інвестування.

Доцільно приділяти посилену увагу постійному підвищенню рівня кваліфікації наукових працівників та інженерів, які займаються такими розробками, систематично організовувати відвідування ними міжнародних та регіональних виставок та їх дієве стажування для поглиблення знань та збагачення досвіду.

Вищевказані заходи сприятимуть підвищенню попиту на продукцію вітчизняного виробника, значному розширенню виробничого потенціалу України, забезпечать підприємствам необхідні параметри фінансової віддачі як основи для їх подальшого розвитку з метою досягнення та підтримання належного рівня їхньої конкурентоспроможності.

Література

1. Проект «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізації них викликів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pir.dp.ua/uploads/StrategizinnovRazvitiyaUkr.doc.

2. Офіційний сайт державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

3. Ступак С.М. Світові тенденції розвитку інвестиційно-інноваційних процесів /С.М. Ступак [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/Stupak>.

4. Чемодуров О.М. Проблеми фінансування інноваційної діяльності підприємств /Економіка України. – 2013. – №1. – С.40-49.

PRÍNOS J. K. GALBRAITHA V EKONOMICKEJ VEDE¹

Eleonóra Matoušková

Ekonomická univerzita v Bratislave, Bratislava, Slovenská republika

eleonora.matouskova@euba.sk

Neoinštitucionalizmus, ktorého najvýznamnejším predstaviteľom bol J. K. Galbraith, sa rozvinul po 2. svetovej vojne v USA, pričom nadviazal na predvojnový inštitucionalizmus. Vznik neoinštitucionalizmu bol ovplyvnený narastajúcim procesom monopolizácie americkej ekonomiky a zvýšenou potrebou zásahov štátu do ekonomiky. Podobne ako predtým inštitucionalizmus, aj neoinštitucionalizmus sa snažil priblížiť ekonomickú teóriu novým podmienkam a potrebám života.

1. *Vymedzenie miesta neoinštitucionalizmu v ekonomickej vede.* Neoinštitucionalizmus venuje pozornosť úlohe inštitúcií v ekonomickom vývoji spoločnosti. Vysvetľuje vývoj ekonomiky a spoločnosti v historickom čase, vo výskume uplatňuje indukzívno-empirický prístup, ako aj holistický prístup, čo umožňuje do chápania ekonomických javov začleniť politické, sociologické, kultúrne, psychologické a iné faktory. Tým sa stáva prístup neoinštitucionalistov komplexnejší, a teda realistickejší ako prístup predstaviteľov klasickej ekonómie (minulých aj súčasných). Na druhej strane metodologické postupy a množstvo

---

¹ Tento článok bol vypracovaný ako súčasť riešenia projektu VEGA 1/0014/16 – Medzinárodná migrácia vysokokvalifikovaných pracovných síl v kontexte procesu globalizácie a formovania znalostnej ekonomiky.

a povaha faktorov, ktoré neoinštitucionalisti berú do úvahy, neumožňujú vytvárať jednoduché ekonomické modely a kvantifikovať neoinštitucionálne koncepcie [5].

Americký neoinštitucionalizmus venuje pozornosť najmä trom skupinám problémov, ktoré priamo súvisia s politikou štátu: vzťahom medzi prácou a kapitálom; vzťahom medzi veľkými korporáciami a strednými a malými podnikmi; konfliktu medzi súkromnými a spoločenskými záujmami.

Kapitalistickú spoločnosť neoinštitucionalisti charakterizujú takto:

- Kapitalizmus má trvalý sklon vytvárať makroekonomické problémy, napr. infláciu a hospodárske krízy, ktoré vyžadujú zásahy štátu.
- Existuje tendencia vyvolávať vážne lokálne, ale aj globálne problémy, akými sú napr. problematické finančné štruktúry v USA a v Európe.
- Zhoršujúce sa životné prostredie.

2. *J. K. Galbraith a jeho dielo.* Medzi hlavné práce J. K. Galbraitha možno zaradiť publikácie: Americký kapitalizmus – koncepcia vyvažujúcej sily (1952), Spoločnosť hojnosti (1958), Nový industriálny štát (1967), Ekonómia a spoločenské ciele (1973), Storočie neistoty (1977) a Podstata masovej biedy (1979). J. K. Galbraith kritizuje neoklasickú ekonómiu a tvrdí, že je v skutočnosti ideológiou zameranou na obhajobu privilégií veľkopodnikania. Jeho dielo je ovplyvnené makroekonómiou J. M. Keynesa a jej rozpracovaním v diele J. Robinsonovej a predstavuje syntézu amerického inštitucionalizmu a keynesovskej makroekonómie.

J. K. Galbraith upozorňoval na problém sociálnej nerovnováhy v spoločnosti. Poukazoval na skutočnosť, že americká spoločnosť nemá mechanizmus, ktorý by zabezpečoval spoločenskú rovnováhu. Zdôrazňoval protiklad medzi rýchlo rastúcou súkromnou výrobou na jednej strane a zaostávaním takých spoločenských sfér, ako je ochrana zdravia a životného prostredia, vzdelanie, problémy masovej dopravy. V americkej spoločnosti sa podľa jeho názoru prejavuje rozpor medzi bohatstvom hmotných statkov a chudobou verejných služieb a rozpor medzi investíciami do výroby a investíciami do človeka.

Poukazoval tiež na nezmyselnosť výroby čoraz väčšieho množstva tovarov, ktoré sú pre človeka v podstate zbytočné a „dopyt“ po nich preto vyvoláva jedine agresívna, nákladná, psychologicky zameraná reklama. Takýmto nadmerným konzumom sa zmysel života človeka redukuje na honbu za čoraz väčším množstvom spotrebných tovarov a služieb. Spochybňoval

myšlienku, že cieľom človeka má byť spotreba čoraz väčšieho množstva tovarov a služieb.

Oponoval ustáleným názorom, že takýto vývoj je dôsledkom ekonomickej nevyhnutnosti a že je teda prirodzený a nezmeniteľný. Podrobil kritike prevládajúce konvenčné názory podnikateľov a manažérov o potrebe neustále rastúcej výroby a spotreby. Podľa jeho názoru sa ekonomicke myslenie má zaoberať aj zmyslom a cieľom výroby. V knihe „Spoločnosť hojnosti“ tvrdil, že „robíme veľa toho, čo nie je nevyhnutné, veľa toho, čo nie je múdre, a niekoľko vecí, ktoré sú priamo šialené“. [3]. Prišiel k záveru, že hmotné bohatstvo samo osebe nevedie k sociálnemu optimu. Preto je potrebné vytvoriť taký mechanizmus rovnovážnej moci, ktorý odstráni deformácie z minulosti aj súčasnosti a pomôže nastoliť sociálnu rovnováhu.

J. K. Galbraith venoval pozornosť aj otázke pretvorenia ekonomiky USA, ale aj ekonómie ako vedy, s cieľom vypracovať ekonomicke a sociologicke doktrínu, ktorá by zodpovedala realite príslušného obdobia. Snažil sa vysvetliť príčiny, prejavy a účinky štruktúrnych a inštitucionálnych zmien, ktorými prechádza kapitalistická spoločnosť [2].

Navrhoval tiež reformu rozdeľovania, ktorá by znamenala rozšírenie verejných služieb. Odporúčal zlepšiť systém vzdelania, využiť existujúce zdroje na odstránenie biedy, snažil sa o úpravu vzťahov medzi výrobou a dôchodkom tak, aby sa v prípade rastu nezamestnanosti podporoval efektívny dopyt pomocou nástrojov, ktoré by umožňovali udržať dôchodok na potrebnej úrovni. Kritizoval prístup tradičnej, mainstreamovej ekonómie, ktorá sa orientuje jednostranne na problém efektívnosti výroby. Poukazoval na zmeny v štruktúre spotrebiteľského dopytu, keď americké firmy musia nielen vyrábať, ale aj umelo vytvárať dopyt po svojej produkcii. V takom prípade však možno vážne pochybovať o efektívnosti výroby.

Literatúra

[1] GALBRAITH, J. K. (1958): *The New Industrial State*. 4th ed. Boston: Houghton Mifflin Company, 1985. ISBN 0-395-38991-7.

[2] GALBRAITH, J. K. (1984): *Ekonómia a spoločenské ciele*. Bratislava: Pravda.

[3] GALBRAITH, J. K. (1967): *Společnost hojnosti*. Praha: Svoboda.

[4] GALBRAITH, J. K. (1951): *American Capitalism – The Concept of Countervailing Power*. Boston: Houghton Mifflin Company.

[5] SOJKA, M. (2009): Stane se institucionální ekonomie paradigmatem 21. století? In *Politická ekonomie*, 2009, č. 3, s. 297-304. ISSN 0032-3233.

REÁLNY HOSPODÁRSKY CYKLUS – TEORETICKÉ A PRAKTICKÉ OTÁZKY¹

Eleonóra Matoušková

*Ekonomická univerzita v Bratislave, Bratislava, Slovenská republika
eleonora.matouskova@euba.sk*

V rámci novej klasickej makroekonómie vznikla začiatkom 80. rokov 20. storočia teória hospodárskeho cyklu, ktorá na rozdiel od predchádzajúcich teórií hľadá príčinu vzniku hospodárskeho cyklu na strane ponuky. Hlavnými predstaviteľmi tejto teórie sú ekonómovia Finn Kydland, Edward Prescott, John Long jr. a Charles Plosser.

3. *Teória reálneho hospodárskeho cyklu.* Podľa názoru týchto ekonómov výkyvy ekonomickej aktivity spôsobujú exogénne ekonomické ponukové šoky. Takýmito príčinami kolísania ekonomického vývoja môžu byť náhodné a výrazné výkyvy produktivity výrobných faktorov, ktoré posúvajú hranicu produkčných možností ekonomiky a menia tým aj úroveň potenciálneho produktu. Reálne hospodárske cykly sú spôsobené predovšetkým významnými technologickými zmenami. Príčina hospodárskeho cyklu je na strane ponuky, v ponukových šokoch, akým je zmena agregátnej produktivity vyvolaná nielen technologickými zmenami, ale aj zmenami cien výrobných vstupov (energie, surovín, materiálov a pod.), vplyvom vysokých a nízkych úrod v agrárnom sektore, zhoršením klimatických podmienok a pod. Reálne hospodárske cykly preto nie sú výkyvmi reálneho agregátneho produktu okolo rastúceho trendu potenciálneho produktu, ale znamenajú kolísanie samotného potenciálneho produktu [2].

V prípade, že došlo v ekonomike k pozitívnemu technologickému šoku, odrazí sa to na dočasnom zvýšení produktivity kapitálu. Táto skutočnosť sa prejaví v náraste dopytu podnikov po investíciách, čo následne zvýši reálnu úrokovú mieru. Jednotlivci, resp. domácnosti budú preto preferovať prácu pred voľným časom a budú viac šoriť než spotrebovať, lebo môžu získať vyšší výnos z úspor. Podľa teórie reálneho hospodárskeho cyklu teda u domácností preváži substitučný efekt nad dôchodkovým efektom. S rastom ponuky úspor domácností klesá reálna úroková miera. To umožňuje podnikateľom realizovať ďalšie investičné zámery [4]. Zvyšuje sa dopyt po práci, ktorý je zároveň nasýtený dostatočnou ponukou práce. Rast investícií a zamestnanosti pretrváva,

---

¹ Tento článok bol vypracovaný ako súčasť riešenia projektu VEGA 1/0246/16 – Efektívnosť fiškálnej a monetárnej politiky v priebehu ekonomického cyklu.

ekonomika sa nachádza vo fáze expanzie. Až v prípade negatívneho technologického šoku dochádza v ekonomike k zvratu, k poklesu investícií, ponuky práce a celkovej ekonomickej aktivity.

Predpokladom platnosti tejto teórie je existencia jedine dobrovoľnej nezamestnanosti a stále sa vyčisťujúci trh práce. Dobrovoľná nezamestnanosť sa zvyšuje alebo znižuje v závislosti od toho, ako sa zvyšujú alebo znižujú reálne mzdy. Ľudia realizujú medzičasovú substitúciu práce – uprednostňujú prácu pred voľným časom v období, keď sú mzdy vysoké, a opačne, preferujú voľný čas pred prácou v období, keď sú mzdy nízke [4].

Na rozdiel od monetárnych teórií hospodárskeho cyklu v teórii reálneho hospodárskeho cyklu sú zmeny v množstve peňazí v ekonomike nie príčinou, ale dôsledkom hospodárskych výkyvov. Keď totiž v ekonomike nastane negatívny ponukový šok (napr. pokles produktivity v dôsledku prudkého nárastu cien surovín), v dôsledku tohto šoku sa zníži dlhodobá agregátna ponuka a tiež klesne potenciálny produkt. Firmy znížia dopyt po práci, zníži sa výroba, čo spôsobí rast inflácie a následne poklesnú aj reálne mzdy. Keďže zamestnancom sa znížili ich reálne príjmy, budú znižovať spotrebné výdavky, čiže klesne agregátny dopyt. Preto firmy nebudú motivované realizovať nové investičné projekty, znížia dopyt po úveroch, čím v ekonomike klesá dopyt po peniazoch. Následne sa môže znížiť aj ponuka peňazí.

4. *Reálny hospodársky cyklus v priebehu rokov 1965-2005.* Na základe sledovania vývoja efektívnosti investícií v priebehu rokov 1965-2005 možno konštatovať, že vo fáze dna dochádza k ozdravovaniu ekonomiky. Tento bod zvratu sa vyznačuje vyčistením trhu a poklesom neefektívnej alokácie výrobných zdrojov. Vznikajú nové podnety na podnikateľskú činnosť a na novú, efektívnejšiu alokáciu výrobných zdrojov. Využitie týchto podnetov ukončuje recesiú a prináša ekonomické oživenie.

Efektívnosť investícií bola najnižšia v rokoch 1973-1975, teda v rokoch Vietnamskej vojny, ropných šokov a pádu Bretton-Woodskeho menového systému. Druhý krát počas sledovaného obdobia efektivita investícií výrazne poklesla v rokoch 1979-1983 v dôsledku energetickej krízy a zlyhania monetárneho systému. Bolo to vždy počas fázy dna hlbokoj hospodárskej krízy. Napriek tomu efektívnosť investícií veľmi rýchlo začala rásť. To ukazuje, že dna ekonomických cyklov sú zároveň obdobiami, keď sa utvárajú nové investičné príležitosti. Na základe toho možno dospieť k záveru, že počas fázy dna dochádza k vyčisteniu trhu a uvoľnené peniaze sa v krátkom čase použijú na inú investičnú činnosť [5].

Opatrenia hospodárskej politiky jednotlivých krajín sa v krízovom, ako aj v súčasnom pokrízovom období zamerali predovšetkým na podporu rastu ekonomík formou monetárnej expanzie. Ekonomický rast si však vyžaduje predovšetkým skutočné investičné podnety zo strany podnikateľských subjektov zabezpečujúce efektívnosť investícií. Expanzívna monetárna politika na podporu investovania a ekonomického rastu preto nepostačuje.

Literatúra

1. CZESANÝ, S. – JOHNSON, Z. (2012): Ekonomický cyklus, hospodárska politika a bohatství zemí. Praha: Oeconomica. ISBN 978-80-245-1863-3.
2. KYDLAND, F. E. – PRESCOTT, E. C. (1982): Time to Build and Aggregate Fluctuations. In: *Econometrica*, No. 6, pp 1345-1370.
3. MATOUŠKOVÁ, E. (2015): Hospodársky cyklus. Bratislava, Ekonóm. ISBN 978-80-225-4158-9.
4. PLOSSER, CH. I. (1989): Understanding Real Business Cycles. In: *Journal of Economic Perspectives*, 1989, No 3.
5. Svetová banka : Efektívnosť investícií. Dostupné na internete: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,contentMDK:20398986~pagePK:64133175~piPK:64133175~theSitePK:239419,00.html>

НОВЫЕ ГЛОБАЛЬНЫЕ ТРЕНДЫ УСТОЙЧИВОГО РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Виктория Мельник

*Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова
г. Киев, Украина
doc.v.melnik@mail.ru*

В условиях глобализации к устойчивому региональному развитию предъявляются требования, связанные с внедрением новых глобальных трендов развития информатизации общества, интеллектуального капитала регионов, стратегического планирования, достижения высоких индексов информационного развития регионов. Техническим способом обеспечения соответствия региональных и национальных стратегий есть соответствие программ регионального развития целям «Европа 2020: стратегия разумного, устойчивого и всеобъемлющего роста». Одним из глобальных трендов выступает тренд разумного роста, то есть увеличения экономики, которая базируется на знаниях, инновационно-интеллектуальном развитии и прогрессе общества, развитии образования с целью достижения устойчивого развития. Инновационно-технологическое развитие как тренд, направленный на достижение устойчивого роста, представляющее

экономику, которая предвидит высокий уровень обладания информацией; рост научно-исследовательских учреждений; развитость инфраструктуры; инновационный бизнес-климат; конкурентоспособность региона для интеллектуального прогресса. Новые глобальные тренды в контексте достижения устойчивого регионального развития – «пропуск в лидеры», которые нацелены на усиление конкурентных преимуществ. Развитие информационного общества как тренд нацелен на инновационное развитие региона и представляют увеличение конкурентных преимуществ для стран «лидеров прогресса». Устойчивое региональное инновационно-интеллектуальное развитие включает в себя распространение новых знаний, проведение исследований, распространение информационных технологий, увеличение ресурса знания распространения глобальных сетевых технологий и бизнеса. Новые глобальные тренды в контексте достижения устойчивого регионального развития детерминируют: 1) использование информационного ресурса для развития экономики; 2) увеличение ценности знаний и информации; 3) развитие Интернет как неограниченного информационного ресурса; 4) развитость информационной компоненты как индикатора и результата развития страны [1, с. 49]. Информационные ресурсы как средства и предметы управленческой деятельности направлены на выработку новых знаний, которые представляют результат интеллектуального труда человека, который непосредственно их создает в процессе инновационной деятельности. Национальная инновационная система, как отмечает С. Квит, – это совокупность национальных государственных, частных и общественных организаций, а также механизмов их взаимодействия, в рамках которых осуществляется деятельность по созданию, сохранению и распространению новых знаний и технологий [2]. Новые глобальные тренды устойчивого регионального развития в условиях глобализации отличаются тотальной компьютеризацией, всепланетной телефонной связью, Интернет, которые входят в индекс конкурентоспособности и способствуют появлению новых знаний как той основой, на которой вырастают образование, наука и культура. Повышение инновационности всей экономики как тренд информационного общества, ее гибкости и соответствия требованиям «общества знаний», что включает: 1) повышение роли научных знаний и высоких технологий; 2) выделение отраслей с высоким значением продуктивности труда и прибавочной стоимости; 3) усиление экономической и научно-технической интеграции;

4) объединение возможностей университетов и научно-исследовательских институтов и создание новых технологий, ориентированных на получение качественно новых и конкурентоспособных продуктов. Внедрение инноваций должно произойти при эффективном взаимодействии науки, образования, производства и управления.

В достижении успеха решающая роль принадлежит государству, которая состоит в: 1) создании условий для развития научного потенциала страны; 2) финансирования инфраструктуры; 3) организации общественного консенсуса относительно научно-технологического пути развития страны; 4) развитие национальной инновационной системы, которая включает науку, образование, промышленность, совокупность институтов, способов управления глобальными трендами устойчивого регионального развития в условиях глобализации. Высшее образование как тренд инновационного развития должно сформировать философию развития современного общества, в основе которого «философия опережающего развития», или интеллектуально-инновационная экономика. В соответствии с данными Всемирного экономического форума в 2014-2015 гг., Украина занимала по показателю технологической готовности 85 место, а в соответствии с инновационным развитием – 92 место, – отмечает министр образования и науки Украины С.Квит. Продолжая, он говорит, что между наукой и производством существует пропасть [2].

Таким образом, новые глобальные тренды устойчивого регионального развития в условиях глобализации – это информатизация на всех уровнях, информационные технологии, информация и знание, наука и образование, наука и культура, интеллектуально-инновационная экономика, что в целом должно привести к повышению конкурентоспособности страны в условиях глобализации. Социально-философский анализ свидетельствует, что в Украине происходит постепенное развитие интеллектуально-инновационного потенциала общества, которое происходит благодаря превращению информационного общества в «общество знаний».

Литература

1. Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри. Монографія. / В.Г.Воронкова. – Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2010. – 272 с.
2. Квіт С. Беззахисна інтелектуальна власність, або Як подолати "долину смерті"/ С.Квіт // «Дзеркало тижня». – №41, 30 жовтня. 2015.

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Олена Москвічова

*Вінницький фінансово-економічний університет, м. Вінниця, Україна
devenezia@gmail.com*

Вітчизняний та зарубіжний досвід формування державно-приватного партнерства (ДПП) свідчить, що з теоретичної точки зору ДПП – це економічний інститут, який на макрорівні представляє збалансовану систему формалізації і узгодження різного роду інтересів суб'єктів господарювання в особі держави і бізнесу; на мікрорівні дана система дозволяє об'єднати ресурси і мінімізувати ризики при реалізації великих інфраструктурних проектів, забезпечуючи при цьому максимально можливий соціально-економічний ефект.

Дослідження світового досвіду дозволяє визначити основні напрямки реалізації ДПП: за цілями, за сферою діяльності, за регіонами [1].

Напрямок реалізації ДПП за цілями полягає у тому, що рішення про створення ДПП приймається виходячи із завдань соціально-економічного розвитку країни на довгострокову перспективу і має бути орієнтоване на створення зовнішніх і внутрішніх позитивних ефектів (підвищення конкурентоспроможності національної економіки на глобальних ринках, зростання добробуту населення країни, формування суспільних ресурсів економічного розвитку тощо).

Напрямок реалізації ДПП за сферою діяльності полягає у здійсненні амбітних інноваційних дорогих проектів в економічній та соціальній сферах, реалізація яких не може бути відкладена, оскільки ставить під загрозу національну та економічну безпеку країни.

Напрямок реалізації за регіонами полягає в орієнтації на розвиток регіонів, які потенційно багаті на ресурси, але мають нерозвинену інфраструктуру; або на регіони з розвиненою інфраструктурою, але в яких переважає певний моноресурс [1].

Розвиток ДПП в сучасній Україні визначається як економічними, так і політичними причинами, які настільки взаємопов'язані між собою, що складають основу інституційного механізму взаємодії між державою і бізнесом і не залишають альтернативи при прийнятті рішення про створення самого партнерства [2]:

по-перше, ДПП – це найбільш ефективний інститут для встановлення згоди між державою, бізнесом і населенням країни;

по-друге, це економічний інститут, що дозволяє найбільш ефективно реалізувати соціальну відповідальність бізнесу;

по-третє, це одна з найбільш ефективних інституційних форм контролю за витрачанням бюджетних коштів як з боку держави, так і з боку бізнесу.

Громадський контроль забезпечується гласністю, соціальною значимістю і очевидністю самих проектів ДПП. Спільна діяльність влади та бізнесу в реалізації проектів ДПП сприяє розвитку новаторських форм проектного фінансування, стимулює підприємницьке мислення і сприяє впровадженню передових методів управління в органах влади не тільки в центрі, а й на місцях.

Партнерство та гарантії держави не тільки відкривають у регіонах України нові сфери для бізнесу, але і розширюють можливості для отримання кредитів від вітчизняних і зарубіжних фінансових організацій, створюють у міру розвитку нормативно-правового забезпечення ДПП можливість більш активного залучення кредитних ресурсів. Державна участь дозволяє простіше отримувати ліцензії, дозвільну документацію, укладення наглядових органів та інші необхідні для будівництва та експлуатації об'єктів документи. Участь держави в проекті приватного інвестора позитивно позначається на підвищенні його статусу, а також на створенні позитивного образу компанії в очах акціонерів. ДПП в Україні зосереджено в основному в сфері великих інфраструктурних проектів, які мають для економіки країни та її регіонів життєво необхідний характер.

Інституційне взаємодія держави і бізнесу дозволяє не просто реалізовувати проект, але реалізовувати його на рівні світових стандартів, вводити в термін, без затримок, що дає можливість підвищити якість надаваних державою послуг і значно збільшити ефективність управління інфраструктурою країни, що, в свою чергу, підвищує ефективність використання об'єктів державного майна і сприяє збільшенню його обсягів. При цьому механізми партнерства держави та бізнесу дозволяють успішно використовувати досвід і професіоналізм приватного сектора при збереженні державного контролю над активами. Реалізація інвестиційних проектів ДПП дозволяє знижувати фінансове навантаження на платників податків і надає можливість доведення коштів до кінцевих споживачів [3].

Майбутня віддача від інвестицій в рамках ДПП значно вище, ніж при традиційних схемах реалізації тих чи інших соціальних проектів, що допомагає використовувати економічні інтереси бізнесу в якості додаткового мотиву для притягнення його до інвестиційної діяльності.

Таким чином, держава і приватний сектор все частіше виступають в ролі партнерів, розмиваючи межу між державними та ринковими підходами. Транснаціональні компанії все активніше беруть участь у соціальних та екологічних програмах.

Література

1. Иншаков О. В., Фесюн А. В. Государственная политика развития нанотехнологий: российский и зарубежный опыт. – Волгоград, ВолГУ, 2009. – 48 с.
2. What are the Advantages of a Public Private Partnership? [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.rpa.ie/en/rpa/ppp/Pages/AdvantagesofPPPs.aspx>.
3. Graeme H., Carsten G. The challenge of Public-Private Partnerships. Learning from international experience. – 2006.

РАЗВИТИЕ СФЕРЫ УСЛУГ В ИННОВАЦИОННОМ НАПРАВЛЕНИИ

*Арайлым Нурбергенова¹, Нургуль Тагайбекова²
Атырауский государственный университет им. Х. Досмухамедова
г. Атырау, Казахстан*

¹ Araylym_n@mail.ru, ² n.pernebekovna@mail.ru

В XXI веке разработка и внедрение инновационных технологий в сферах производства и обращения, новых методов организации и управления предприятиями стали ключевыми факторами рыночной конкуренции, мощным средством повышения эффективности деятельности и улучшения качества товаров и оказания услуг.

Одной из важнейших закономерностей развития любой национальной экономики является взаимосвязь экономического роста и повышения роли услуг. В ходе научно-технической революции резко выросли потребности промышленных компаний в высококачественных услугах, связанных с разнообразными и сложными проблемами их реструктуризации и развития – техническими, сбытовыми, управленческими и т.д.

Роль сферы услуг в современной экономике обусловлена тем, что в этом секторе формируются основополагающие факторы экономического роста, а именно: новое научное знание, интеллектуальный капитал,

информационные технологии, услуги финансового сектора, консалтинг и др.

Основные причины столь явного повышения роли услуги в современной экономике видятся, прежде всего, в появлении новых видов деятельности в сфере услуг в связи с влиянием научно-технического прогресса, в усложнении производства и насыщении рынка товарами повседневного спроса. Предпосылками роста значимости услуги явились так же увеличение влияния услуг на торговлю новыми типами товаров, в особенности технически сложными; необходимость в комплексе дополнительных услуг при сбыте товаров; увеличение финансовых, транспортных, информационных и иных услуг в связи с развитием производства.

Стратегические направления инновационного развития организаций сферы услуг и ее структурных элементов (отраслей) формируются в соответствие с видами инноваций, выделенными по областям внедрения (характеру применения). Считаем, что для сферы услуг характерны следующие группы инноваций:

1) *технологические инновации* – инновации в области технологии оказания услуг, внедрения нового оборудования, позволяющих оказывать новые услуги, выпускать новые сопутствующие товары;

2) *сервисные инновации (инновации услуг)* – повышение потребительской ценности услуг, изменения в структуре и ассортименте оказываемых услуг, совершенствование качественных характеристик услуг;

3) *организационно-управленческие* – совершенствование бизнес-процессов, внедрение новых методов управления, принятия решений, использование новых информационно-коммуникационных ресурсов в сфере услуг;

4) *социально-экономические* – изменение социальных, экономических и правовых условий функционирования предприятий сферы услуг, способствующих улучшению условий труда и повышению качества жизни населения;

5) *финансовые* – создание новых финансовых инструментов и технологий финансирования и привлечения инвестиций в отрасли сферы услуг.

Актуальность поиска новых финансовых инструментов, механизмов финансирования и привлечения инвестиций в отрасли сферы услуг

обусловлено недостаточным финансированием социально-значимых объектов и неразрывно связано с повышением уровня благосостояния и финансовой грамотности населения.

В большинстве высокоразвитых стран мира именно накопления населения составляют немалую долю инвестиций и позволяют получать пассивный доход, тем самым повышая собственную обеспеченность и уровень жизни. То есть при разработке данного направления необходимо найти такие решения вопросов организации привлечения денежных средств в инновационное развитие сферы услуг, которые будут соответствовать реальной экономической ситуации и повышать благосостояние населения. Использование механизмов государственно-частного партнерства – один из возможных вариантов.

Мировая торговля услугами развивается в последние годы достаточно быстрыми темпами, чему в немалой степени способствует научно-технический прогресс, в частности развитие информационных технологий; возрастание потребления услуг в большинстве стран мира; рост открытости национальных экономик; укрепление международных экономических связей и т.д.

Сервисный сектор, таким образом, становится предметом все более пристального внимания со стороны исследователей, принадлежащих к самым различным научным направлениям, среди которых – международная экономика, маркетинг, менеджмент. Сфера услуг каждой страны имеет свой индивидуальный, неповторимый путь развития. И хотя в одних странах уже сформировалась "сервисная экономика", а в других сфера услуг не столь развита, в целом можно говорить об общей тенденции повышения роли сервисного сектора в общемировом экономическом пространстве.

В условиях активного развития сферы услуг обозначаются все новые экономические, статистические, управленческие, технологические проблемы, связанные, в частности, с торговлей услугами на мировом рынке, сервисной деятельностью на национальном уровне, функционированием отдельных организаций сферы услуг и т.д.

Литература

1. Демидова Л. Сфера услуг в постиндустриальной экономике // МЭ и МО, 2000. – № 2. – 252 с.
2. Кликич Л.М. Эволюция сферы услуг: неравновесный подход. – М., 2004. – 280 с.

МОДЕЛЮВАННЯ ГАЛУЗЕВОГО РОЗВИТКУ НА РІВНІ РЕГІОНУ

Валентина Огліх¹, Тарас Ніколаєв², Валентина Волкова³
Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара
м. Дніпропетровськ, Україна

¹oglih@list.ru, ²nikolaev.ek.dnu@gmail.com, ³vvv.ek.dnu@i.ua

Успіх реформування України в контексті європейських цінностей неможливий без проведення децентралізації економіки. Водночас з отриманням додаткових фінансових ресурсів та повноважень регіони мають забезпечити проведення ефективних структурних перетворень. Бо нерівномірний регіон є чинником стримування економічного розвитку, соціальної напруженості, сепаратистських настроїв, а процес перебудови економічних відносин вимагає додаткових коштів та може супроводжуватися дезінтеграційними процесами, ускладненням міжгалузевих конкурентних та кооперативних відносин.

Тому проблема прогнозування подальшого розвитку, виявлення закономірностей, взаємовпливу галузей за різних станів економічної системи та умов взаємодії між ними є актуальною, що дозволило визначити мету роботи як покращення структури зв'язків кооперативного та конкурентного характеру між галузями на рівні регіону.

Таке дослідження було проведено на даних Дніпропетровської області в рамках якого аналізувалися інвестиції $X=(x_1, \dots, x_n)$ у сільське господарство, мисливство, лісове господарство (x_1); промисловість (x_2); торгівлю (x_3); діяльність зв'язку та транспорту (x_4); фінансову діяльність (x_5); операції з нерухомістю, майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям (x_6); будівництво (x_7); інші галузі як джерело розвитку (x_8). Дослідження базувалося на еволюційній економіці та системі диференціальних рівнянь [1].

У регіоні маємо n основних напрямків розвитку, які взаємодіють між собою. Цю взаємодію можна прослідкувати завдяки інвестиціям, які залучаються до кожного сектора. Надходження коштів за одним напрямком може послабити надходження до іншого, або навпаки, збільшити їх. Після проведення попереднього аналізу структури регіону, будемо розглядати восьмивимірну модель, що описує сім основних напрямків розвитку регіону, які залучають більше ніж 90% інвестицій, а до восьмого напрямку ми віднесемо всі останні галузі, що не ввійшли до семи основних.

Розглядаючи динаміку розподілу інвестицій по різних напрямкам галузевого розвитку, які належать до регіону, що аналізується, вважатимемо, що:

α_i – коефіцієнт нарощування інвестицій за i -тим напрямком розвитку регіону ($i=1, \dots, 8$);

β_i – коефіцієнт внутрішньогалузевої конкуренції для i -ого напрямку розвитку регіону ($i=1, \dots, 8$);

γ_{ij} – коефіцієнт міжгалузевої кооперації (якщо $\gamma_{ij} > 0$) або конкуренції (якщо $\gamma_{ij} < 0$) кооперації між i -тим та j -тим напрямками розвитку регіону ($i=j=1, \dots, 8; i \neq j$).

Система диференціальних рівнянь має вигляд:

$$\frac{dx_i}{dt} = \alpha_i x_i + \beta_i x_i^2 + \sum_{j=1, j \neq i}^n \gamma_{ij} x_i x_j, \quad i = 1, \dots, n, \quad n = 8.$$

Розв'язок цього рівняння показує, який приріст (або зменшення) величини інвестицій відбудеться у період t за i -тим напрямком інвестування регіону. Тобто, іншими словами, на скільки сума інвестицій за цим напрямком у період t менша (більша) ніж сума інвестицій у наступному періоді ($t+1$).

Значення коефіцієнтів отримані на підставі статистичних даних стосовно значення темпу приросту інвестицій з 2004 по 2014 рік.

$$\frac{x_i(t)}{x_i(t-1)} = 1 + \alpha_i + \beta_i x_i(t-1) + \sum_{j=1, j \neq i}^n \gamma_{ij} x_j(t-1), \quad i = 1, \dots, n, \quad n = 8.$$

де ліва частина $\frac{x_i(t)}{x_i(t-1)}$ має значення темпу приросту інвестицій за i -тим напрямком інвестування у період t . У кожний період темп має різне значення, тому спростувати цю частину рівняння неможливо. Розраховується показник темпу приросту за допомогою статистичних даних, які беруться з офіційних інформаційних джерел обраного регіону.

Права частина має структуру лінійної регресійної моделі, де темп приросту інвестиційних надходжень залежить від:

– $1 + \alpha_i$ – вільний коефіцієнт, який вказує на сталу величину темпу приросту, що корегується додатковими даними ($i=1, \dots, 8$);

– $\beta_i x_i(t-1)$ – залежність темпу приросту інвестиційних надходжень в i -тому напрямку у період t від надходжень в i -тому напрямку у період ($t-1$) ($i=1, \dots, 8$);

– $\gamma_{ij}x_j(t-1)$ – залежність темпу приросту інвестиційних надходжень в i -тому напрямку у період t від надходжень в j -тому напрямку у період $(t-1)$ ($j \neq i$; $i=1, \dots, 8$; $j=1, \dots, 8$).

Розв'язок задачі отримано шляхом переходу до дискретної форми методом послідовної ітерації.

Запропонований підхід дозволяє проаналізувати складні взаємозалежності між напрямками вкладання коштів, розуміння взаємозв'язків дає можливість покращення структури інвестиційної діяльності в регіоні, стимулювання його розвитку, більш досконалого рівня розробки нових регіональних інвестиційних програм.

Література

1. Журавка А. В. Базова n -вимірна динамічна система комплексу моделей конкурентно-коопераційних взаємодій у соціально-економічних системах / А. В. Журавка // Економічна кібернетика. – 2006. – № 5-6. – С. 49-53.

2. Огліх В. В. Оптимізація інвестиційної програми розвитку регіону / В. В. Огліх, Т. І. Єфанова // Бізнес Інформ. – 2013. – № 4. – С. 166-171.

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ ІГОР ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Дмитро Симоненко

*Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна
azov12@yandex.ua*

Дослідження теоретичних і прикладних проблем управління в даний час стає все більш актуальним через глибоких перетворень, що відбуваються в суспільстві і, в першу чергу, внаслідок відбувається переходу до інформаційного суспільства. В останні роки значення теорії ігор істотно зросло в багатьох областях економіки. Підприємствам корисно в експліцитному вигляді обмірковувати можливі реакції партнерів по грі [2]. Необхідність проведення кількісного аналізу фінансово-економічних ситуацій та прийняття на їх основі управлінських рішень і обумовила використання спеціальних економіко-математичних методів обґрунтування рішень в умовах ринкової невизначеності. Ці методи дозволяють знаходити кількісні характеристики економічних процесів і мають переваги в обґрунтуванні рішень порівняно з іншими методами [4].

Мета даної роботи полягає в тому, щоб показати, на скільки теорія ігор дає змогу вирішення безлічі управлінських питань. Розробка

управлінського рішення припускає використання певного обсягу інформації. Повнота вихідної інформації, в свою чергу, обумовлює поділ управлінських рішень на рішення, що приймаються в умовах визначеності, ризику і невизначеності. У багатьох економічних ситуаціях виникає необхідність розробки та прийняття рішень в умовах невизначеності. Необхідність проведення кількісного аналізу фінансово-економічних ситуацій та прийняття на їх основі управлінських рішень і обумовила використання спеціальних економіко-математичних методів обґрунтування рішень в умовах ринкової невизначеності. Ці методи дозволяють знаходити кількісні характеристики економічних процесів і мають переваги в обґрунтуванні рішень порівняно з іншими методами [1, с. 368].

Теоретичною основою знаходження оптимального рішення в умовах невизначеності є теорія ігор. Гра – це математична модель процесу функціонування конфліктуючих елементів систем, в якому дії гравців відбуваються за певними правилами, званих стратегіями. Її широкому розповсюдженню в останній час сприяло як розвиток ЕОМ, так і створення аналітичного апарату, що дозволяє знаходити аналітичні рішення для широкого класу задач. Основний постулат теорії ігор – будь-який суб'єкт системи щонайменше так само розумний, як і оперує сторона і робить все можливе, щоб досягти своїх цілей [3, с. 278]. Від реального конфлікту гра (математична модель конфлікту) відрізняється тим, що вона ведеться за певними правилами, які встановлюють порядок і черговість дій суб'єктів системи, їх інформованість, порядок обміну інформацією, формування результату гри. Щоб описати гру, необхідно спочатку виявити її учасників, що не завжди легко здійснити. Проте практика показує, що не обов'язково ідентифікувати всіх гравців, треба виявити найбільш важливих. Ігри охоплюють, як правило, кілька періодів, протягом яких гравці вживають послідовні або одночасні дії. Ці дії, як вже було сказано раніше, позначаються терміном "хід". Дії (в розглянутій нами сфері докладання теорії ігор) можуть бути пов'язані з цінами, обсягами продажів, витратами на наукові дослідження і розробки та т.д. Періоди, протягом яких гравці роблять свої ходи, називаються етапами гри. Вибрані на кожному етапі ходи в кінцевому рахунку визначають "платежі" (виграш або збиток) кожного гравця, які можуть виражатися в матеріальних цінностях або грошах [1, 4]. Ще одним основним поняттям даної теорії є стратегія гравця – можливі дії, що дозволяють гравцеві на кожному етапі гри вибирати з певної кількості альтернативних варіантів такий хід, який представляється

йому "найкращою відповіддю" на дії інших гравців. Щодо концепції стратегії слід зауважити, що гравець визначає свої дії не тільки для етапів, яких фактично досягла конкретна гра, але і для всіх ситуацій, включаючи і ті, які можуть і не виникнути в ході даної гри.

Таким чином, можна зробити висновки, що теорія ігор є дуже складною областю знання. При зверненні до неї треба дотримуватися відомої обережності і чітко знати межі застосування. Занадто прості тлумачення, що приймаються фірмою самостійно або за допомогою консультантів, таять в собі приховану небезпека [2, 3]. Аналіз і консультації на основі теорії ігор через їх складності рекомендуються лише для особливо важливих проблемних областей. Досвід фірм показує, що використання відповідного інструментарію переважно при прийнятті однократних, принципово важливих планових стратегічних рішень, у тому числі при підготовці великих коопераційних договорів.

Література

1. Аксенова Р.Н. Экономико-математические методы. Математические методы и модели в экономике. Учебный материал, Владивосток, 2001. – 446 с.
2. Гасанов А.З. Розробка управлінських рішень. Навчальний посібник [Електронний ресурс]. – <http://az-g.narod.ru/UPRR.htm>.
3. Кантер Р. Рубежи менеджмента (Книга о современной культуре управления): Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 1999. – С. 261-293.
3. Фелькер, Райнер. Використання теорії ігор в практиці управління // Менеджмент і маркетинг № 5/99 [Електронний ресурс]. – http://www.manage.ru/management/game_theory.shtml.

ИНСТРУМЕНТЫ РЕГИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА

Валентина Смачило¹, Вероника Халина²

*Харьковский национальный университет строительства и архитектуры
г. Харьков, Украина*

¹ miroslava.valya@ukr.net, ² v.khalina@ukr.net

Трансформационные процессы, которыми охвачен весь мир, обуславливают существенные сдвиги в социально-экономических системах всех уровней. Усиление миграционных процессов вследствие военных действий, смена технологических укладов и становление экономики знаний, вызывают вымывание высокообразованного трудового контингента из Украины, что требует переосмысления парадигмы управления им. Названные негативные явления провоцируют застой в

развитии трудового потенциала и, в некотором смысле, его деградацию, то есть уменьшение, как в количественном выражении, так и в качественных показателях. При этом, трудовой потенциал следует особенно тщательно исследовать на региональном уровне, поскольку именно здесь четко прослеживается определенная специфика, которую необходимо учитывать и, в обязательном порядке, использовать для повышения его уровня.

На региональном уровне предлагается рассматривать трудовой потенциал как величину возможного участия части населения региона, которая, при наличии определенных качественных и количественных характеристик относительно здоровья, работоспособности, психофизиологических особенностей, образовательного, профессионального и интеллектуального уровней, социально-этнического менталитета, и тому подобное, принимает и желает принимать участие в процессе труда и удовлетворяет или может удовлетворить потребности в труде соответствующей социально-экономической системы (региона).

Негативные тенденции экономического характера влекут за собой рост безработицы и провоцируют высокий уровень трудовой миграции, что ведет к качественному и количественному уменьшению величины трудового потенциала страны, региона, предприятий.

Уровень безработицы характеризуется превышением его естественной величины и ростом в 2014 г. до 9,3% (по сравнению с 2013 г. – 7,3%). В 2015 г. ситуация существенно не улучшается и уровень безработицы среди экономически активного населения возрастом 15-70 лет составил 9,0%, а трудоспособного возраста – 9,4%. В 2015 г. уменьшается количество свободных рабочих мест (вакантных должностей), заявленных работодателями в государственную службу занятости. Так, в декабре 2015 г. по сравнению с ноябрем она уменьшилась на 8,3 тыс., или на 24,2%, и на конец месяца составила 25,9 тыс. Соответственно, нагрузка зарегистрированных безработных на 10 свободных рабочих мест (вакантных должностей) в целом по стране увеличилось со 127 человек на конец ноября 2015 г. до 189 человек на конец декабря 2015 г. По сравнению с соответствующим периодом 2014 г. показатель увеличился на 44 человека [1].

Обращаясь к данным официальной статистики относительно количества выбывших и прибывших лиц, следует отметить сокращение величины миграционного прироста на 1000 человек с 13,5 в 2012 г. до 7,0 в 2013 г. и до 5,3 в 2014 г. В абсолютном выражении количество человек,

выбывших за пределы государства, выросло с 14517 человек в 2012 г. до 21409 лиц в 2015 г [1]. Такую ситуацию можно считать угрожающей для национальной безопасности страны из-за потери талантливых, высокообразованных специалистов, которые не могут найти достойную заработную плату за свой труд. С учетом процессов глобализации, мобильная активность будет только расти относительно молодежи и работников в возрасте до 50 лет, которые пользуются спросом на международных рынках труда. В то же время, следует отметить некоторую неурегулированность миграционных процессов, что искажает данные статистики и не демонстрирует явных кризисных ситуаций в этой сфере.

Решение существующих проблем, которые затормаживают развитие рынка труда и использование существующего трудового потенциала, а также его дальнейшее накопление, должно осуществляться как на государственном, так и на региональном уровнях. Это объясняется необходимостью учитывать специфику каждого отдельно взятого региона, уровень, тенденции и перспективы его развития, особенности его производственной структуры, научно-технического потенциала и, что самое главное, оригинальность и индивидуальность населения.

На сегодняшний день в регионах назревает необходимость разработки комплексно-интегрированных программ подготовки специалистов для рынка труда на основе конкурентных преимуществ региона, что обеспечит сбалансированное развитие рынка труда и экономики региона в целом. Также важным аспектом является потребность выделения дополнительных механизмов адаптации и компенсации женщинам, имеющим детей. Такая поддержка может достигаться за счет использования следующих инструментов:

- развитие региональной образовательно-социальной инфраструктуры;
- совершенствование механизма занятости женщин в национальной и региональной экономике;

- региональная материальная помощь на воспитание до достижения ребенком 6 лет;

- региональная материальная помощь на образование (для социально уязвимых слоев населения и одаренных детей);

- региональные жилищные программы с целью обеспечения стабильности.

Литература

1. Офіційна сторінка Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сайту: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

СОВРЕМЕННАЯ КОНЦЕПЦИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО ГЛОБАЛИЗМА КАК ОСНОВА ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Андрей Стародубцев, Сергей Чумаченко
Харьковский национальный университет им. В. Н. Каразина
г. Харьков, Украина
zamyatinp@mail.ru

Каким бы ни было отношение к феномену современного политического глобализма, актуальным остается положение о том, что это объективная цивилизационная тенденция, суть которой сводится к процессу интеграции человечества, обусловленному системой политических, правовых, экономических, информационных, технологических и других факторов.

Следует подчеркнуть, что глобализация – не изобретение современного человечества, ее истоки лежат глубоко в истории, примеры построения мира на основе универсальных надгосударственных принципов мы можем найти еще в древности.

Другое дело, что реальная универсализация отношений в сфере материального производства, политики и коммуникаций начинается значительно позднее и связана с развитием капиталистического производства, раздвигающего границы национальных государств.

В этом смысле политический глобализм превращается в обычной факт повседневности.

Рассмотрение данного феномена как последнего вызова современности очевидно, и дело тут не столько в самой глобализации, сколько в той исторической ситуации, в которой находится не только Украина, но и большинство стран современного мира. Осуществляется вхождение человечества в новую эпоху становления новых качественных состояний во всех сферах жизнедеятельности, включая культуру, государство, право и др.

В этом смысле политический глобализм предъявляет новые требования привычному дискурсу существования. Впрочем, изменения в социальной сфере всегда предполагали активацию консервативной составляющей общественного сознания, которая, как правило, идентифицировала их как угрозу.

Так, "угрозой" сегодня является модернизация, которая на институциональном, административном и организационном уровнях

конфликтует с соответствующими институтами, учреждениями и организациями, легитимированными предшествующим историческим и культурным опытом. Но именно глобализация культивирует необходимость модернизационных процессов. Следовательно, она – угроза.

Далее следует отметить, что краеугольным камнем проблемы политического глобализма является система международной безопасности, которая сегодня претерпевает существенную деформацию своих основополагающих принципов, что, безусловно, расценивается как угроза защите интересов национальных государств.

Сложившаяся в середине прошлого века система международной безопасности идеологически была обеспечена установками западноевропейского правового гуманизма, культивировавшего парадигму универсальности и автономии личности и коцептуализирована правами и свободами человека, реализация которых стала основой международных правоотношений и мирового правопорядка.

Фундаментальным положением политического и мирового правопорядка является принцип суверенитета, который обеспечивал функционирование, становление и развитие правовых систем как национальных государств, так и мирового сообщества в целом.

Поэтому переосмысление роли и значения государства и его суверенитета в контексте современного политического глобализма является не только угрозой самому государству, но и личности, интересы которой оно защищает.

Таким образом, для корректной постановки проблемы установления современной концепции политического глобализма является важным проанализировать:

во-первых – современную концепцию прав и свобод человека как основу мирового правопорядка, сложившегося в середине прошлого века;

во-вторых – основные подходы к трансформации государственности в контексте современного политического глобализма и основные типы международной и национальной безопасности, институционализируемые современным политическим и правовым дискурсом;

и, наконец, в-третьих – перспективы правового обеспечения национальной безопасности Украины сквозь призму современной концепции политического глобализма.

ИННОВАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ НАУКОЕМКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ: К ВОПРОСУ О ПРОБЛЕМАХ ЗАПОРОЖСКОГО РЕГИОНА

Татьяна Тиховская
Запорожский национальный технический университет
г. Запорожье, Украина
t_tan@list.ru

Базой рыночной экономики должна быть активизация инновационной деятельности во всех сферах экономики. Даже при наличии научной стратегии развития страны необходимы также средства и постоянная инновационная работа каждого для обеспечения конкурентоспособности продукции.

Если обратить внимание на развитые страны, то их экономическое благосостояние в первую очередь базируется на наукоемких технологиях. И первое место среди них занимают информационные технологии и полупроводниковая электроника.

Запорожская область входит в число регионов Украины, которые составляют основу ее индустриального и аграрного потенциала. В области сосредоточены практически все основные отрасли промышленности, среди которых ведущее место занимают электроэнергетика и силовая электроника.

Поскольку силовая электроника является средством энерго- и ресурсосбережения и может предотвращать вкладывать средств в развитие генерирующих мощностей и топливно-энергетический комплекс, эта экономия должна стать одним из источников финансирования ее развития, ведь известно, что эффективность вложения средств в энергосберегающие средства в 2-3 раза выше, чем в развитие генерирующих мощностей. Если при сохранении объема промышленного производства в Украине затраты энергии уменьшатся в 2-2,5 раза. Произойдет кардинальное оздоровление экономики страны. Резко уменьшатся расходы на импорт энергоносителей, снизятся капитальные затраты на введение энергетических мощностей, значительно улучшится экологическая ситуация.

Вопросом энергосбережения большое внимание уделяют такие специалисты по проблемам энергосбережения, как директор института энергосбережения и энергоменеджмента НТУУ “КПИ” д.т.н. профессор Праховник Артур Вениаминович; президент Украинской нефтегазовой академии д.т.н. Ковалко Михаил Петрович.

Во время экономического кризиса в Украине наукоемкие предприятия оказались на грани банкротства, как правило, из-за недостатка оборотных средств. Причина в следующем. В конце прошлого века Украина была вынуждена практически с нуля строить собственную систему налогообложения, которая должна отвечать требованиям рыночной системы хозяйственного регулирования, обеспечить наполнение бюджета, не препятствовать инновационному развитию предприятий и не тормозить экономического роста в Украине. Практика применения Закона Украины “О налоге на добавленную стоимость” от 03.04.97 № 168/97-ВР на предприятиях электронной отрасли научно-исследовательского профиля выявила некоторые его недостатки.

Госзаказ заменили прямые хоздоговоры с заказчиком. Заказчик согласен платить за готовое изделие, но не за исследования. На практике это происходит следующим образом. Заказчик заключает долгосрочный договор на разработку и изготовление опытного образца с оплатой после приемки изделия. В лучшем случае перечисляется аванс на покупные изделия. Чтобы бухгалтерия имела возможность списать расходы, не реже одного раза в квартал подписываются промежуточные акты выполнения работ, которые могут не предусматривать оплаты. А далее согласно статье 7.3.1 Закона Украины “О налоге на добавленную стоимость” у исполнителя работ (услуг) возникает налоговое обязательство. Научно-исследовательские предприятия в большинстве не имеют оборотных средств от других видов деятельности, поэтому налоговое обязательство уплачивается за счет задержки оплаты других платежей: коммунальных услуг, полученный товар, заработная плата. При таких условиях предприятия имеют угрозу потери научный и интеллектуальный потенциал и, как следствие, безвозвратно отстать в развитии от развитых стран мира.

Для обеспечения оборотными средствами финансово-хозяйственной деятельности специализированные предприятия берутся за любую работу, прибегают к «мелким» тем, не имея возможности, а впоследствии – и квалификации заниматься фундаментальными исследованиями и производством. Как следствие – снижение конкурентоспособности производимой продукции. Уровень цен на отечественную продукцию ниже на 20-50% в сравнении с зарубежными аналогами (главным образом, за счет меньшей зарплатоемкости); при этом зарубежные аналоги, благодаря

использованию более совершенной элементной базы, имеют меньшие габариты и лучше выполненные в эстетическом плане.

Если регион найдет возможным направить средства на развитие энергосберегающих технологий, выгода будет тройной: за счет экономии затрат электроэнергии за счет большей эффективности вложения средств, за счет улучшения экологической ситуации в регионе.

Один из путей поддержки наукоемких производств на уровне государства – разрешить наукоемким предприятиям платить НДС по факту получения средств. Это не требует дополнительных инвестиционных средств, а только законодательных инициатив.

Существующие производственные мощности специализированных предприятий силовой электроники Приднепровского региона (ООО НИИ „Преобразователь”, ПАО „Запорожский завод „Преобразователь” и др.) вместе с предприятиями других регионов (Научно-исследовательский электротехнический институт НПО „ХЭМЗ” и др.) могут удовлетворить потребности государства в продукции для внедрения энергосберегающих технологий.

РЕКРЕАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ У ВІННИЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Іван Власенко¹, Михайло Дзюмак²

¹ Вінницький національний аграрний університет,

² Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕ

м. Вінниця, Україна

¹ office@vsau.org, ² dzymak1976@meta.ua

На відміну від багатьох інших економічних галузей, туризм є дещо стабілізаційним чинником, зокрема для районів із переважанням туристично-рекреаційної спеціалізації. Для цього фахівцям галузі необхідно брати до уваги територіальні особливості розвитку туризму і – чи не найголовніше – просторові відмінності попиту та пропозицій, які залежать не стільки від економічного стану країни, скільки від потреби в оздоровленні, відновленні фізичних і духовних сил [1].

Метою наших досліджень було встановлення можливості перспективного розвитку туристичної галузі Вінницької області шляхом впровадження рекреаційно-економічних інструментів.

Вигідне суспільно-географічне та економічне положення Вінницької області визначається як сума оцінок ступеня сусідства та положення території відносно великих річок. В цьому плані найкращі показники мають Тульчинський, Тиврівський, Немирівський, Шаргородський та Жмеринський райони. Географічне положення в центрі України обумовлює транзитність території – область перетинають важливі автомобільні магістралі Київ-Одеса, Київ-Львів, Київ-Кишинів, Харків-Львів тощо.

Вінницьку область також перетинають залізниці, які використовуються для міждержавних сполучень: Москва-Прага, Москва-Софія, Москва-Бухарест, Київ-Будапешт тощо.

Найбільші рекреаційно-економічні ресурси річок зосереджені в центральних та південних районах Вінниччини, головні з них Південний Буг та Дністер з притоками. Слід зазначити, що на Південному Бузі у незміненому природному вигляді збереглися пороги.

На Вінниччині 63 водосховища знаходяться в межах області. Крім того, частини 2-х водосховищ Дністровського каскаду розташовані на південному кордоні області. Відкриті водойми Вінницької області мають всі умови для розвитку рекреаційно-економічної діяльності, зокрема для організації таких видів відпочинку, як катання на човнах, катамаранах, купання, мандрівки, сонячні та повітряні ванни.

Вінниччина багата якісними мінеральними та прісними підземними водами. Найбільш поширеним на території області є водоносний комплекс в тріщинуватій зоні кристалічних порід докембрію і продуктів їх вивітрювання.

Найбільш придатними для відпочинку та оздоровлення серед рослинних ресурсів є ліси. Крім естетичних якостей, ліс виконує також оздоровчі та санітарно-гігієнічні функції. Станом на 01.01.2006 р. в області налічувалась 376,90 тис. га земель лісового фонду, з них вкрито лісовою рослинністю – 364,52 тис. га (13,7% від загальної площі області) [2, с. 137-140].

Об'єкти природоохоронного фонду, за винятком заповідників, теж складають рекреаційно-економічний потенціал Вінниччини. Адже крім свого основного призначення – збереження і відтворення природного фонду, вони виконують і рекреаційні функції, особливо як передумова для розвитку екологічного туризму [3, с. 67-68]. Станом на 01.01.2014 р. на території Вінницької області функціонує 338 природоохоронних об'єктів,

серед яких: 90 заказників (21 загальнодержавного і 69 – місцевого значення), 182 пам'яток природи (10 – загальнодержавного і 172 – місцевого), 36 парків пам'яток садово-паркового мистецтва (11 – загальнодержавного і 25 – місцевого значення) та 30 заповідних урочищ.

Загалом території і об'єкти природно-заповідного фонду Вінниччини займають 23878,67 га, що складає лише 0,78% від площі області. Це один з найнижчих показників заповідності в Україні. За ним область знаходиться на одній сходинці з дуже розораними областями країни, такими як Дніпропетровська, Луганська, тобто територіями де заповідність нижча 1%.

В процесі вивчення рекреаційно-економічного потенціалу Вінницької області встановлено, що важливою складовою туристичної галузі є природні ресурси, до складу яких входять ландшафти, компоненти природи.

Водні об'єкти області можна використовувати для відпочинку населення, але найбільш перспективними в цьому плані є малі річки, які служать природною основою для розвитку таких видів відпочинку, як катання на човнах, катамаранах, купання, мандрівки, комплексно-купальний та оздоровчий відпочинок, рибальство.

Вінниччина має усі передумови, необхідні для успішного забезпечення сталого розвитку туристичної галузі шляхом впровадження рекреаційно-економічних інструментів.

Основним завданням в розвитку туристичної галузі ми вбачаємо створення конкурентноспроможного Вінницького турпродукту та розвиток внутрішнього туризму, а це можливо зробити лише за умови належного фінансування галузі шляхом залучення інвестицій так як у компонентній структурі природно-ресурсного потенціалу Вінниччини природні рекреаційні ресурси складають 5,1%.

Література

1. Розвиток зеленого туризму на Поділлі, 2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bershad.ua/news/oficial/nove/14751.html>.
2. Денисик Г.І. Воловик В.М. Рекреаційні ландшафти Поділля. – Вінниця: ПП «Едельвейс К», 2009. – 206 с.
3. Кізюн А.Г. Оптимізація сільських селитебних ландшафтів Поділля / А.Г. Кізюн, Т.Ю.Лужанська, В.П.Феєр // Географія та екологія: наука і освіта. – Умань: В-во «Сочінський», 2008. – С. 101-103.

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ИНТЕРНЕТ-ЭКОНОМИКИ В ПРОБЛЕМНОМ ПОЛЕ ГЛОБАЛИЗИРОВАННОГО СОЦИУМА

Валентина Воронкова¹, Влада Билогур²

*¹Запорожская государственная инженерная академия,
г. Запорожье, Украина*

*²Мелитопольский государственный педагогический университет
им. Богдана Хмельницкого, г. Мелитополь, Украина*

¹valentina-voronkova@yandex.ru, ²bilovlada@mail.ru

За последние годы мир существенно изменился. Нас захлестывает поток новых знаний, объем которых непрерывно растет. Информационная революция проникла практически во все хозяйственные отрасли. Скорость появления и внедрения новых технологий постоянно возрастает. Сформировалась современная экономика или Интернет-экономика, которая основывается на знаниях, а это означает, что основным капиталом становится интеллектуальная собственность, а не материальные активы и традиционные ресурсы. Развитие Интернет-экономики происходит как результат развития информационного общества, в основе которого воспроизводство научного знания и появление нового вида информационно-когнитивного труда – интеллектуального [1, с. 272]. Новое направление – Интернет-экономика получило наибольшее развитие в США и Японии, которые с 1980-гг. строят информационное общество и в этом плане достигли больших результатов. Интернет-экономика состоит из таких сфер, как образование, исследования, медиа, информационные службы, торговля. Под информационным трудом часто понимают производство, обработку, распределение информации, нацеленные на воспроизводство нового научного знания. Главными детерминантами Интернет-экономики есть: 1) количество пользователей Интернета; 2) средний уровень доходов на душу населения; 3) увеличение количества пользователей Интернета. Новые компьютерные и коммуникационные технологии, особенно Интернет и компьютерные сети в целом имеют решающее значение для экономики, которая базируется на информации и коммуникации, и требует получения новых знаний в науке, технологии, управлении. «Новая Интернет-экономика уже давно требует новых гибких процедур институционального регулирования», – отмечает М. Кастельс [2, с. 278]. Интернет-экономика, или «экономика, построенная на знаниях» развивается в новых условиях цифровой цивилизации или

постэкономической эры. Все это есть следствием превращения информационного общества в «общество знаний», в основе которого превращение знания в самый востребованный ключевой ресурс развития. Хотя развитие Интернет-экономики в проблемном поле глобализированного социума рождает новые проблемы, которые требуют гибкости внедрения организационных структур с целью эффективного развития бизнес-Интернет-экономики, что вызвано глобализацией конкуренции, основанной на создании наукоемких и знаниеемких продуктов и услуг. В рамках этой экономики знания создаются в виде научной и высокотехнологической продукции, высококвалифицированных услуг, образования. «В новой экономике уверенными лидерами становятся компании, предлагающие высокотехнологичные продукты на основе эксклюзивных разработок. Рождается «новый средний класс», в котором место традиционных посредников (дилеров, дистрибьютеров, агентов, маклеров) занимают «информационные коллективы», формирующие заказное движение потоков организованных данных, систематизированной информации, целенаправленных знаний» [2]. Стираются четкие грани между товарами и услугами, между традиционной и виртуальной продукцией. Переход к нынешнему информационному обществу ведет к пересмотру ряда традиционных экономических положений, так как необходимое информационное обеспечение и человеческий интеллект являются неограниченным ресурсом. Правильное использование Интернета становится основой эффективности и конкурентоспособности для всех типов компаний и организаций. Можно привести пример, что в 2000 г. коммерционная торговля достигла в США приблизительно 400 млрд. долларов. В соответствии с прогнозами Международной информационной корпорации, Интернет-торговля в США будет составлять 50% от общей стоимости торговли в глобальной Интернет-торговле. Сетевая экономика, которая сегодня представляет электронную нервную систему глобальной сети, делает акцент на один вид капитала – интеллектуальный, а именно получение четко систематизированных знаний и максимально подробной информации как главных опор управления организацией (компанией) в условиях глобализированного социума, который рождает одну структуру общества – сетевую как наиболее результативный путь к глобализации бизнеса. Законы рыночной экономики продолжают работать и в сетевой экономике, в результате чего возник новый вид менеджмента – коммерционный (коммерческий),

который зависит от времени, места, процесса и продукта. Суть Интернет-бизнеса заключается в интерактивной связи сети Интернет между производителями, потребителями и провайдерами услуг [2, с.62-75]. Превращение рынков капитала становится первопричиной становления Интернет-фирм и, в связи с этим, всей новой экономики, в основе которой появление нового вида труда – когнитивного и нового типа работника-сетевоего, который есть источником продуктивности, конкурентоспособности и инновационности. Интернет-экономика требует, чтобы сетевая рабочая сила была талантливой, высокообразованной, креативной и инициативной, способной к самопрограммированию. Новая экономика, которую возглавляет Интернет-бизнес, есть экономикой, которая зависит от самопрограммированных интеллектуальных кадров, организованных вокруг сетей, которые и есть источником продуктивности труда и создания богатства в Век информации.

Литература

1. Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри. монографія. / В.Г.Воронкова. – Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2010. – 272 с.

2. Кастельс Мануель. Интернет і Галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / М.Кастельс. – К.: Видавництво «Ваклер», 2007. – 304 с.

УКРАИНСКИЕ МИГРАНТЫ В БЕЛАРУСИ ПОСЛЕ «РЕВОЛЮЦИИ ДОСТОИНСТВА»

Анатолій Злотников¹, Александр Прокопюк²

*¹ Белорусский торгово-экономический университет
потребительской кооперации, г. Гомель, Беларусь*

² Высшая школа экономики в Белостоке, г. Белосток, Польша

¹ zlot@tut.by, ² wse@wse.edu.pl

Развал СССР и процессы суверенизации в странах нового зарубежья породили интенсивный рост миграции. Особенной чертой этой миграции стал этнический фактор, что получило характеристику нового исхода. В первые годы этого великого переселения и Украина, и Беларусь стали странами иммиграции. После 1992 г. в Украине в миграционном обмене стала преобладать эмиграция, в то время как Беларусь до середины 1990-х годов оставалась страной, более принимающей, чем отдающей население. Позже и Беларусь стала страной эмиграции, что засвидетельствовали переписи населения Республики Беларусь 1999 и 2009 гг. Перепись 1999 г.

показала, что за период 1989-1998 гг. чистая миграция Беларуси составила минус 25,3 тыс. чел. А за период между переписями 1999-2009 гг. чистые миграционные потери Беларуси составили 222,7 тыс. чел. Но тем не менее в миграционном обмене с Украиной Беларусь с начала 1990-х годов имела постоянное положительное сальдо миграции. Но масштабы положительного миграционного сальдо Беларусь-Украина тогда были незначительными.

Однако в последние годы, после «революции достоинства», масштабы эмиграции с Украины в Беларусь значительно выросли. Так, если за 2010-2013 гг. из стран СНГ удельный вес мигрантов с Украины в общей численности иммиграции Беларуси составил 16,9%, то после «революции достоинства» он увеличился в 2014 г. до 31,8% , а в 2015 г. – до 47,0%. Общий прирост населения Беларуси за счет мигрантов Украины в 2011-2013 гг. составил 5205 чел. В 2014 г. он превысил этот трехгодовой показатель, составив 5882 чел. А в 2015 г. этот показатель был превышен в 1,9 раза – прирост населения Беларуси за счет мигрантов с Украины составил 9678 чел.

Вместе с тем отметим, что эти данные могут быть неполными, так как значительная часть мигрантов из Украины не всегда изъявляет желание официально зафиксировать свое пребывание в Беларуси, находя приют у близких или дальних родственников. Такая ситуация связана с критической ситуацией в Украине, главным образом в Луганской и Донецкой областях, хотя есть в Беларуси и мигранты из других регионов Украины. Что касается мигрантов Украины, прибывших в Беларусь в связи с последствиями «революции достоинства», то первоначально их статус в Беларуси вызвал затруднения. Кто они: беженцы? незаконные мигранты? Это проблема не только терминологии, но и социальная и политическая. Дело в том, что эта масса украинских граждан в Беларуси не попадает под международные характеристики беженцев, ибо за этим статусом в Беларуси они никуда не обращались. Это связано и с тем, что украинским временным мигрантам не свойственно и то, что отличает их от классических беженцев, характерных для современной Европы. Их культурные составляющие: язык, обычаи, традиции, ритуалы, нормы и ценности одинаковы или очень близки с социокультурными ценностями, характерными и для белорусского населения.

Но это вынужденное переселение по своим социальным, экономическим и психологическим последствиям для большинства

иммигрантов украинцев стало настоящей жизненной катастрофой, ибо они сталкиваются со всеми теми проблемами, которые испытывают и классические беженцы. Его особенность в отличие от периода конца 1980-х – начала 1990-х годов в том, что эта миграция совершается в ограниченном временном промежутке. А это исключает возможность хоть в какой-то мере подготовиться к перемене места жительства, что накладывает особый отпечаток на ситуацию с вынужденными переселенцами из Украины.

Ныне их официальный статус – «временно прибывшие граждане Украины в Беларуси», но в обыденном понимании они называются беженцами. Прежде всего – потому, что и они сталкиваются с теми многочисленными проблемами, которые волнуют и классических мигрантов-беженцев. Они, в основном, сосредоточены в южных и восточных областях Беларуси. Но большинство этих мигрантов находятся в Гомельской области как ближайшей для жителей Луганской и Донецкой областей. В Гомельской области по сравнению с другими областями прирост населения за счет мигрантов из Украины более высокий. Если в целом по Республике Беларусь удельный вес миграционного прироста за счет Украины в международном обмене со странами СНГ в 2015 г. составил 61,2%, то в Гомельской области он равен 77,0%.

Не имея в первые месяцы интенсивной миграции документов на право жительства и разрешения на работу у временно прибывавших граждан из Украины возникали многочисленные проблемы (даже при наличии вакансий) – многие из них не могли трудоустроиться. Особенно большие были проблемы у украинских граждан в Беларуси с трудоустройством у лиц, имеющих высшее образование. Но Указом Президента Республики Беларусь от 30 августа 2014 г. «О пребывании граждан Украины в Республике Беларусь» многие проблемы в юридическом плане были решены. Этим Указом их правовой статус был урегулирован. И тем самым в социальной и трудовой сферах было облегчено их пребывание и существование в Беларуси.

Если в 2010 г. трудовых мигрантов из Украины в Беларуси было 2731 чел., или 73,2% от трудовых иммигрантов из СНГ (40,1% от общей численности трудовых мигрантов), то в 2014 г. трудовых мигрантов из Украины уже было занято в 6,5 раза больше – 17778 чел., или 83,9% от трудовых иммигрантов из СНГ (55,1% от общей численности трудовых мигрантов).

Значительная часть украинских мигрантов изъявляет желание приобрести вид на жительство в Беларуси. Этому способствует и белорусская политика, стимулирующая привлечение в Беларусь специалистов. Но, во-первых, материальные и финансовые ресурсы такого стимулирования в Беларуси незначительны. А во-вторых, она фактически направлена на привлечение малоквалифицированных работников. Уже в первом квартале 2015 г. фонд стимулирования миграции в Республику Беларусь (это было примерно около 7 млн. белорусских рублей на одного мигранта, что тогда соответствовало примерно 450 дол.) оказался исчерпанным. В основном, украинским мигрантам предоставлялись рабочие места в аграрном секторе экономики, где зарплата, да квалификация не отвечала ожиданиям таких мигрантов. И многие из них, получив подъемные, уехали из хозяйств. Механизм возврата подъемных не выработан. Интересны и такие обстоятельства, что прибыв в хозяйство, эти переселенцы, первым делом интересовались: когда и как можно продать выделенное им жилье.

Это означает, что украинские переселенцы считают свое пребывание в Беларуси временным и вряд ли стоит на них рассчитывать как на демографический потенциал. И при урегулировании критической социально-политической ситуации в Украине они в Беларуси не задержатся. А это значит, что на демографический прирост за счет таких мигрантов с Украины Беларуси надеяться не приходится.

SECTION 2

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN THE MODERN WORLD

НАРОДНЕ МИСТЕЦТВО ЯК СИСТЕМА СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

Вікторія Алексєєва
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
vika_alekseeva333@mail.ru

Актуальним в наш час є звернення до своїх витоків, до духовного коріння розвитку та відродження традицій народів, зміни поглядів молоді на духовно-моральні цінності свого народу та всього людства. Орієнтація студента на духовний досвід попередніх поколінь і всього людства є тією базою, на якій може дійсно розвиватися загальнолюдська культура. Народне мистецтво варто розглядати як джерело моральних і художньо-естетичних національних цінностей, як систему соціальних цінностей, як світовий соціокультурний процес і як чинник художньо-творчої активності. Дослідники, розглядаючи предметний світ через різноманіття творів народного мистецтва, доходять висновку, що мистецтво є одна з форм пізнання дійсності, яке забезпечує різнобічний вплив на свідомість людини.

Без сумніву, народне мистецтво в усіх його видах (килими, кераміка, одяг, вишивка, бісерне рукоділля, клаптикова техніка, складувні вироби, художня соломка, народні іграшки тощо) є результатом як духовної, так і практичної діяльності людей. Зазначено, що у творах народного мистецтва, як результату духовно-практичної діяльності людини, знаходять утілення національні цінності, які відображають особливості українського менталітету. Тому в цих творах знайшла яскраве відображення мистецька неповторність українського народу, яка залишається надзвичайно продуктивною за всіх часів. Національні цінності, закладені в творах народного мистецтва, мають матеріальне вираження і несуть інформацію про композицію, орнамент, колорит, що зберігаються в колективній етнічній пам'яті. Варто зазначити, що народне мистецтво, як невід'ємна частина культури українського народу, різноманітне за стилем, адже

зберігає нашарування дуже давніх культур і традицій. Традиції є для особистості системою соціальних установок, ціннісних орієнтацій. Особистість усвідомлює традицію як потребу успадкування кращого досвіду, випробуваного часом і спрямованого на задоволення життєвих потреб. Це відбувається тоді, коли основні ідеї стають особистісно значущими та інтегруються індивідом. Саме традиція є важливим механізмом пристосування людини чи соціальної групи до умов життя, що постійно змінюються. Таке пристосування не слід розглядати як абсолютизацію консервативної основи суспільства й суспільних відносин. Традиція дозволяє, з одного боку, змінювати соціальну організацію, регулювати норми та цінності життя, що з'являються в соціумі та, з іншого – утримувати найбільш важливі характеристики соціального життя. Науковець Н. Денисюк робить висновок про те, що традиції передають молодим поколінням норми поведінки, погляди, смаки, звички, способи діяльності.

Як відомо, народна традиція сприяє особистісній і соціальній самоорганізації, уточнює й регулює ієрархію цінностей і в межах індивідуальної шкали цінностей, і соціальних, етнічних, національних спільнот.

У ряді досліджень відзначено, що в студентські роки відбуваються важливі події, які мають вплив на його майбутнє життя і професійну кар'єру. Студентський вік – це унікальний період життя людини. Саме цей вік характеризується юнацьким періодом розвитку людини це початок самостійної, дорослого життя. У ряді досліджень відзначено, що студентству притаманна висока динамічність, насиченість враженнями, здатність до засвоєння величезного потоку інформації, прагнення до активного прояву своїх здібностей. У ряді досліджень відзначено, що у юнацькому віці коло духовних потреб значно розширюється, духовне життя характеризується все більш глибокої потребою морального і естетичного переживання. Як відомо, студенти визначають для себе моральні принципи і відчують духовну потребу в узгодженні з ними свого практичного поведінки. Їх провідна потреба полягає в наполегливому прагненні знайти, визначити своє прагнуть до соціальної творчості, проявляють свідомість і збагачують себе соціально цінними переживаннями, почуттями, звичками, способами регулювання поведінки.

Наголосимо, що вплив народного мистецтва на особистість студента обумовлений його поліфункціональним та культуротворчим характером.

За допомогою народного мистецтва суб'єкт стає носієм національних цінностей, котрі він співвідносить з власними естетичними ідеалами й прагненнями. Науковець С. О. Черепанова вважає, що саме під впливом народного мистецтва “набувають розвитку такі елементи творчого мислення, як асоціативність, образність, уява, фантазія. Безпосередньо діючи на почуття, а через них на інтелект людини, мистецтво глибоко впливає на соціальну практику”.

Отже, народне мистецтво виступає джерелом пізнавальної діяльності, духовного збагачення і засобом формування художнього світогляду кожної окремої особистості, допомагаючи студентській молоді усвідомити своє покликання, визначити систему соціальних цінностей.

THE ISSUE OF ORGANISATION OF STUDENTS' PRODUCTIVE ACTIVITY

Victoria Balakiryeva

*State institution “South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky”, Odessa, Ukraine*

torri-kosenko@yandex.ru

It has been proved in practice that the combination of education and productive activity is necessary for bringing up a fully developed person. The idea of combining education with productive activity was not new. It is found in the works written by Thomas More, Charles Fourier, Robert Owen and other prominent people. However, this idea as a means of comprehensive personality development was scientifically grounded only in the 19th century. It was achieved when the principle of learning with productive activity had been connected with a current level of production.

Due to students' productive activity it is emphasized that it should be voluntary, but not obligatory, as it is assumed now. Such a statement can't be considered unreasonable, but we can observe that no conditions for its realization have been created in our society. Experience shows that the involvement of children in productive activity voluntarily in their spare time under the auspices of school and in labour in enterprises is not interesting for most students and is not supported by their parents. This fact can be explained due to misconceptions about human values in the field of labour training and is manifested in a contemptuous attitude to workers. Therefore, the school subject

“Labor Studies” remains the main way of attracting students to productive activity.

One of the modern requirements focusing on productive activity, which concern methodological aspects of the case, is a differentiation of its content. Although labor training is a school subject, which most meets the specified requirement at school, its reserves are not exhausted. By its nature, labor training allows to differentiate the content of educational material for each student, i.e. to ensure an individual approach in the content plan. This assertion stems from features of both the content of labor studies and methods and forms of organization of learning activities.

Attitudes to labor education are indifferent in many countries; it is not regarded one of the objectives of secondary school. According to some western ideologists, a person has to choose either the way of productive activity or the existence on social support that rich countries are able to provide. This approach contradicts the Ukrainian people’s traditions, which are incorporated in their mentality since ancient times. In the Ukrainian society labor education always starts in the family and then continues in educational institutions. There is no reason to change this methodology in the modern school.

In terms of methodology, it should be noted that labor training, together with other school subjects, plays an important role in the realization of such educational tasks as mental and physical development, moral and aesthetic education of students, formation of their worldview in general. It is achieved through the specific features of labor training content. The involvement in various types of design and technology activities is an effective means of pupils’ mental development; in practice physiologically proved norms of physical exercise contribute to the overall body development and the improvement of coordination and other sensorimotor personality traits. A systematic participation of students in the collective labor processes provides a basis for developing such important for a modern man qualities as communicative ability, mutual help, enterprise, perception of a healthy spirit of rivalry. Crafts activities stimulate students’ cultural development through the education of aesthetic taste and understanding of beauty.

The problem of pupils’ harmonious development is really existing. Researches conducted by Academy of Medical Sciences have proved a one-sided overload of students by mental activity. As a result, excellent pupils have got about 3-4 chronic diseases to the end of their study. Physiologists also assert that the most effective discharge of the child's body from mental fatigue happens

during the transition to physical labor. Labor training provides such a reorientation, where different kinds of practical work take 80% of teaching time. Thanks to creative productive activity labour training also has a positive effect on the intellectual and moral development of children.

In terms of activity theory, a distinguishing feature of labour training feature is a close combination of education with productive activity. All the knowledge that students acquire is immediately applied, and all the practical work is socially useful. It should be mentioned that students' cognitive and practical activities in labor training are based on the close connection with fundamentals of sciences. It promotes the development of children's interest in studying other school subjects, and thus the solution of general educational problems of secondary school.

With the advent of labor studies at secondary school in the middle of the 19th century, there were disputes over its tasks. Some experts considered labor training a school subject, and others thought that its main purpose was pupils' professional training. These disputes are still continuing. However, there is no doubt now that labour training is a school subject, but, if necessary, it can perform the function of primary professional training.

References

1. Dautova O. B. (2010). *Izmeneniya uchebno-poznavatel'noy deyatel'nosti shkol'nika v obrazovatel'nom protsesse: monografiya* [Changes in pupils' teaching and learning activities in the educational process: monograph], SPb: LEMO.

2. Nevzorov M. N. (2000). *Shkola zhizni (antropo-oriyentirovannyi pedagogicheskiy protsess: Uchebnoye posobiye* [School of life (anthropo-oriented pedagogical process): Textbook], Habarovsk: Izd-vo HGPU.

PECULIARITIES OF DISTANCE EDUCATION IN THE SYSTEM OF PRE-SCHOOL TEACHER TRAINING IN TURKEY AND UKRAINE

Mucahit Degirmenci

Meridian International Kindergarten, Kiev, Ukraine

izmirodessa@gmail.com

Distance education is a modern educational strategy. It plays an important role in the system of students' training both in Turkey and Ukraine. Usun (2003) gives reasons of distance education popularity and effectiveness. One reason is that it can produce significant cost savings by allowing teachers to optimize existing resources. For example, teachers can use the Internet to gather information, and colleges can hold distance education in existing settings rather

than constructing new buildings and classrooms. Another reason is that distance education provides continuing education to practicing teachers in all settings. Multi-mode approaches using distance and conventional methods offer the most comprehensive teacher training. Moreover, distance education can address the shortcomings of conventional education (e.g., high costs, need for physical infrastructures, and need for full-time teachers). The importance of foreign experience in distance education implementation is evident to the further Ukrainian higher school improvement and development.

The distance education implementation in Turkey started in 1982 to increase the literacy rate among the citizens in Turkey. In Ukraine, as a part of the former Soviet Union, a kind of distance education has been introduced since 1950s. But it should be mentioned that the form of distance training was different then. People could study only with the help of educational TV and radio programs. But such a kind of distance learning had a great shortcoming which made it ineffective – the absence of feedback. Another form of distance education also existed. In Turkey, “Education Through Letters” was implemented as a correspondence education. However, the required efficiency and success were not attained. Correspondence courses have become very popular since 1990s in Ukraine. They offered a great variety of programs to study and develop your own abilities and talents. The most famous courses called “ESHKO” still exist and have turned into a distance educational centre.

Evidently, with the appearance of computers and Internet the system of distance education has changed greatly. A lot of new Internet educational programs have appeared and it enables you to study wherever and whenever you want. Many modern means of distance education are used now, such as video conferences, webinars, chat-lessons etc. There is a great tendency toward implementation of Web-based instruction programs in the process of distance education.

In 1981, Turkish Higher Education Council provided an opportunity to implement distance education at Turkish Universities. Anadolu University was given the mission to carry out distance education throughout the country. A lot of open universities have been opened.

Distance education in Ukraine is realized in two ways: as a separate form of education and to provide education in different forms. It should be noticed that distance education has developed mostly in the second way, especially in higher school. Information and communication technologies are widely used in higher educational establishments in order to improve and facilitate full-time

and part-time students' learning. All necessary facilities for students' distant learning are obligatory in Ukrainian universities but only big state and private universities can afford all the modern equipment needed. However, distance education as a separate form of education isn't spread. According to the data presented by the Ministry of Education and Science there are 29 distance educational centres in Ukraine. Though the Program of Distance Education Development was introduced in 2003, only 7 universities have distance educational programs of student's training. They are: Kiev National University of Technology and Design, National University of Water Economy and Nature Use, Poltava University of Economics and Trade, Sumy State University, Ternopol National Technical University and Khmelnytsky National University. Most of them offer Bachelor Degree Programs but National University of Water Economy and Nature Use and Khmelnytsky National University suggest Master Degree Programs.

A very interesting fact about Distance Higher Education in Ukraine is that you can't get a qualification according to your inclinations because the range of specialties is very narrow. All educational distance programs are developed to satisfy the needs in such areas as Economics, Management, Computer Technologies, Sciences, Engineering, Law, Philology etc. As for pre-school education, you can take up the distance course "Family Teaching and Upbringing of a Child from Birth to School" in the Centre of Distance Education at Dnepropetrovsky National University but no degree program in this field is offered by any higher educational institution. Evidently, this problem is connected with the insufficiencies and restrictions on the using of distance education technologies in teacher training. Nevertheless, the successful experience of foreign countries in solving this problem can be useful for Ukrainian pedagogical education.

On the contrary, there are a lot of universities in Turkey training specialists distantly. Üstünoglu (1987) proposed a model of training pre-school teachers by using distance education method. A great number of universities in Turkey offer an opportunity to get a qualification distantly. Among them there are Anadolu University, Manisa Celal Bayar University, Amasya University and others. But since 2012 distance education is not used for training teachers.

The analysis and systematization of available sources on the risen problem allows to obtain the following results.

Turkey has a developed system of distance education.

Distance education in Ukraine is realized in two ways: as a separate form of education and as a tool to provide and improve education in different forms but the latter prevails.

There are many opportunities to get a university degree distantly in Turkey.

The lack of degree distance programs in the field of preschool teacher training is evident in Ukrainian universities.

KSZTAŁTOWANIE KOMPETENCJI SPOŁECZEŃSTWA INFORMACYJNEGO W EDUKACJI

Łukasz Fiebich

*Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska
fiebich.lukasz@gmail.com*

We współczesnym społeczeństwie obserwuje się bardzo szybki rozwój narzędzi służących do przetwarzania informacji. Zauważa się również ciągle rosnące zapotrzebowanie na informacje w każdej dziedzinie życia, co więcej, przetwarzanie informacji od jakiegoś czasu jest podstawowym czynnikiem tworzenia dochodu narodowego i źródłem utrzymania coraz większej części społeczeństwa [Kędzierska, 2007]. Dużego znaczenia nabiera zatem kształtowanie kompetencji medialnych i informacyjnych wśród osób tworzących społeczeństwo wiedzy. Dzięki ogromnemu rozwojowi internetu, informacje, które współczesny człowiek potrzebuje – w szkole, pracy zawodowej czy życiu prywatnym są w zasięgu ręki. Dostęp do nich jest niemal nieograniczony. Zauważa się jednak zapotrzebowanie na kompetencje, które pozwoliłyby na umiejętne korzystanie z tych informacji. Istnieje ciągła potrzeba kształtowania umiejętności wyszukiwania, przetwarzania, weryfikacji oraz wykorzystania informacji znalezionych w sieci. Zagadnieniem wartym poświęcenia uwagi jest również umiejętność oceny wiarygodności informacji.

Kompetencje informacyjne i medialne powinien posiadać każdy człowiek, aby świadomie uczestniczyć w życiu społecznym i radzić sobie z lawiną informacji, jaka napływa z różnych źródeł. Edukacja stanowi jeden z najważniejszych czynników rozwoju społeczeństwa informacyjnego i traktowana jest jako bardzo istotna inwestycja w przyszłość narodu polskiego [Siemińska-Łosko, Toruń 2006]. Dlatego też na etapie edukacji szkolnej

nauczyciele powinni koncentrować się na kształtowaniu kompetencji informacyjnych i medialnych najmłodszych.

Współcześnie młody człowiek nie ma problemów z obsługą sprzętu komputerowego, czy wyszukiwaniem informacji na różny temat w internecie, acz często ogranicza się to jedynie do wpisania hasła w wyszukiwarce internetowej i skopiowanie wyniku wyszukiwania. Dla cyfrowego pokolenia – to, co związane z mediami i technologią jest intuicyjne i naturalne. Istotne jest jednak to, aby wykorzystać potencjał, jaki tkwi z jednej strony – w młodych ludziach, a z drugiej – w nowoczesnych urządzeniach i rozwiązaniach i wdrożyć technologię komputerową do procesu nauczania. Warto zatem skupić się na roli nauczyciela – osoby, która winna być kimś, kto wskaże atuty cyfryzacji, pokaże w jaki sposób (z korzyścią dla ucznia) efektywnie korzystać z nowoczesnych technologii informacyjnych. Colin Rose pisze, że cyfryzacja szkoły umożliwi każdemu nauczycielowi dostęp do inspirujących zdjęć, czy animacji a także bardzo uproszczony kontakt z najlepszymi w kraju nauczycielami ze swojej dziedziny.

Zadanie współczesnego nauczyciela polega na tym, aby pokazać uczniom, że komputer z dostępem do internetu to nie tylko rozrywka, zabawa, komunikacja z kolegami, wyszukiwanie filmów, muzyki czy obrazów, ale także (a nawet przede wszystkim) sposób na to, aby wykorzystując dostępne na rynku oprogramowanie naukę uczynić przyjemnym i łatwym procesem, przed którym uczniowie nie będą się bronić i uciekać. W procesie cyfryzacji szkoły nie chodzi o to, aby bezmyślnie wykorzystywać wszelkie informacje, które znajdują się w internecie. Wiadomo bowiem, że internet jest ogromnym zbiorem informacji, często nieprawdziwych i wymagających rzetelnej uwagi, selekcji i wyboru odpowiednich treści.

Zauważa się ogromną potrzebę kształtowania kompetencji, które pozwolą młodym ludziom na świadome korzystanie z mediów, umiejętne zdobywanie, przetwarzanie i wykorzystywanie informacji oraz umiejętności dokonywania selekcji zdobytych informacji i ich weryfikacji, a także tworzenia i rozpowszechniania informacji w mediach. Te kompetencje i umiejętności powinna kształtować między innymi szkoła.

Aby jednak rozwijać kompetencje medialne i informacyjne u uczniów, nauczyciel sam powinien być w zestaw takich kompetencji wyposażony. Powinien on przybrać rolę lidera i przywódcy, który pokieruje procesem kształcenia i wskaże właściwą ścieżkę na medialnej drodze edukacyjnej młodych osób.

Literatura

1. Kędzierska B., *Kompetencje informacyjne w kształceniu ustawicznym*, Wydawnictwo Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2007.
2. Rose C., *Jak cyfrowa szkoła może poprawić nauczanie i uczenie się*, Edukacja Interne, Dialog [dok. Elektroniczny].
3. Siemińska-Łosko, *Internet w przygotowaniu nauczycieli do stosowania technologii informacyjnej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006.

EKONÓMIA A PRÁVO

Vladimír Gonda

Ekonomická univerzita v Bratislave, Bratislava, Slovenská republika

vladimir.gonda@euba.sk

Národohospodárska fakulta Ekonomickej univerzity v Bratislave a Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave od akademického roku 2014/2015 poskytujú spoločný študijný program Ekonómia a právo na 1. stupni štúdia v dennej aj externej forme. Podmienkou prijatia na štúdium je úspešné absolvovanie prijímacieho konania, ktoré pozostáva zo základov ekonómie a ekonomiky, z dejepisu a náuky o spoločnosti, z logiky a z cudzieho jazyka v rozsahu učiva strednej školy (overovanie vedomostí prebieha formou písomného vedomostného testu, v ktorom môže dosiahnuť uchádzač maximálne 400 bodov). Študent prijatý na štúdium spoločného študijného programu je počas štúdia študentom obidvoch univerzít.

Študijný program Ekonómia a právo predstavuje novinku v oblasti vzdelávacích služieb na Slovensku. Obdobné bakalárske študijné programy možno nájsť na renomovaných zahraničných univerzitách, napr. Universität St. Gallen vo Švajčiarsku, Wirtschaftsuniversität Wien v Rakúsku, Stanford University v USA, University of Edinburg vo Veľkej Británii či Universidad Carlos III de Madrid v Španielsku.

Študenti tohto študijného programu nadobudnú základné ekonomické poznatky z ekonomických disciplín, ale získajú aj adekvátne právne vedomosti a osvoja si právne metódy uplatnenia ekonomických znalostí v organizácii hospodárskeho života. Absolventi študijného programu Ekonómia a právo získajú univerzitné vzdelanie prvého stupňa v odboroch Národné hospodárstvo a Právo s akademickým titulom Bc. (bakalár).

Absolventi s ekonomicko-právnou prípravou sú po skončení štúdia schopní úspešne pracovať v rôznych oblastiach národného hospodárstva a v riadiacich funkciách všetkých úrovní, napríklad v podnikoch ako firemný

právník, špecialista na zlučovanie firiem, v bankách a iných finančných inštitúciách, v centrálnych orgánoch štátnej správy, v národných a medzinárodných spoločnostiach. Zároveň absolventi spoločného študijného programu Ekonómia a právo môžu bez akýchkoľvek prekážok pokračovať v štúdiu študijného programu na 2. stupni vysokoškolského štúdia [1].

Ako uvádza Akreditačná komisia v záveroch z komplexnej akreditácie, „spoločný bakalársky študijný program Ekonómia a právo vytvorený v spolupráci NHF EU a PF UK predstavuje nasledovaniahodný príklad, ktorý by mal byť inšpiráciou aj pre iné fakulty, resp. študijné odbory. Program je založený na využití najskúsenejších učiteľov a overených postupoch z oblasti ekonómie a práva a tým sú vytvorené výborné predpoklady pre jeho úspešné zvládnutie” [2].

Pozrime sa stručne na históriu vzniku tohto perspektívneho vedného odboru. K jeho vzniku viedlo uvedenie si skutočnosti, že právo a ekonomika v každej spoločnosti úzko súvisia. Predmetný interdisciplinárny výskum sa obzvlášť intenzívne rozvíjal a rozvíja v USA a západoeurópskych krajinách (Veľká Británia, Nemecko, Holandsko, Francúzsko atď.). V posledných rokoch sa často označuje ako najúspešnejší smer vývoja teórie práva (jurisprudencie) v druhej polovici 20. storočia.

Ak sa pozrieme na históriu formovania ekonomickej analýzy práva, možno konštatovať, že už dlho pred vznikom vedného odboru ekonómia a právo ako osobitného smeru ekonomického a právneho myslenia sa niektoré právne normy úspešne analyzovali s použitím ekonomických metód. Dobrým príkladom je protimonopolné zákonodarstvo, ktorého úlohou je práve realizovať právnu reguláciu ekonomických vzťahov hospodárskych subjektov na trhoch nedokonale konkurencie. Ak chceme napríklad zistiť fakt dominantného postavenia ekonomických subjektov, ich vzájomnú dohodu alebo zneužitie dominantného postavenia, určiť produktové a geografické hranice trhu, posúdiť úroveň a možnosť prekonania prekážok vstupu na trh a pod., je potrebné použiť nástroje ekonomickej analýzy. Antitrustové pravidlá sú v akejkoľvek jurisdikcii objektívne formulované tak, že je nemožné jednoznačne kvalifikovať určité akcie ako zákonné alebo nezákonné len na základe právneho prístupu [5].

Systém prenikania princípov a metód ekonomickej analýzy do sféry práva sa zvyčajne spája s priekopníckymi prácami Ronalda H. Coaseho „The Nature of the Firm“ a „The Problem of Social Cost“. Uvedené práce boli impulzom pre vznik novej vednej disciplíny na pomedzí ekonómie a práva – *právo a ekonomia* (resp. vice versa). (Aj) za tieto práce bola R. Coasemu v roku 1991 udelená

Nobelova cena za ekonómiu so zdôvodnením „za objav a objasnenie významu transakčných nákladov a vlastníckych práv pre inštitucionálnu štruktúru a fungovanie ekonomiky“.

R. Coase uskutočnil dôkladnú revíziu prístupov štandardnej ekonomickej teórie; Pigou a väčšina ekonómov podľa neho nezohľadňovali to, čo on nazval *transakčné náklady*, t. j. čas, prácu a ostatné zdroje vynakladané za účelom uzavretia zmlúv a riadenia firiem a podobných inštitúcií [3]. Podľa neho je dôležité zistiť a zohľadňovať náklady spojené s používaním cenového mechanizmu – napríklad je potrebné zisťovať ceny, zjednávať, zostavovať zmluvy, kontrolovať ich dodržiavanie, vytvoriť mechanizmus riešenia sporov a pod. Upozornil na to, že značná časť z celkového užitia zdrojov prebieha v rámci firiem – tieto zdroje boli úmyselne vyňaté z pôsobenia cenového mechanizmu, z trhového systému, aby boli namiesto toho koordinované administratívnym spôsobom.

Existencia firiem, v ktorých je alokácia výsledkom administratívnych rozhodnutí, môže byť podľa R. Coaseho vysvetlená práve snahou vyhnúť sa nákladom transakcií prostredníctvom trhu.

V článku „The Problem of Social Cost“ R. Coase vysvetlil, že na trhu sa neobchoduje len s fyzickými produktmi, ale aj s právami, ktoré jednotlivci vlastnia a ktoré sú vymedzené právnym systémom. Zastával názor, že ak môže dochádzať k voľnej výmene právne určených vlastníckych práv, z hľadiska efektívnosti nezáleží na ich pôvodnom rozdelení [4].

Coasov príspevok do vedy možno považovať za prelom v teórii, ktorá sa zaoberá vzťahom práva a ekonomie. Ukázal, že s pomocou transakčných nákladov možno vysvetliť nielen existenciu firmy a rozsiahle zákonodarstvo, ale celú inštitucionálnu štruktúru.

Literatúra

1. Akreditačný spis pre akreditáciu spoločného študijného programu Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave a Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Bratislava: EUBA, jún 2013.

2. Akreditačná komisia (2016), výpis z komplexnej akreditácie študijného programu Ekonomia a právo.

3. JONÁŠ, J. a kol.: Nobelova cena za ekonomii. Praha: Academia, 1993. ISBN 80-200-0362-2.

4. LISÝ, J. a kol.: Dejiny ekonomických teórií. Bratislava: Iura Edition, 2003. ISBN 80-89047-60-2.

5. SERGEEV, A. M.: O soderžanii učebnoj discipliny „Pravo i ekonomika“. URL: http://bmpravo.ru/show_stat.php?stat=908.

ПРИНЦИП ГУМАНІЗМУ В ОСНОВІ ПОШУКУ НОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ВУЗІ

Ольга Гохберг

ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

м. Слов'янськ, Україна

olga.gohberg@mail.ru

На сучасному етапі розвитку системи вищої освіти в Україні перед вузом ставляться підвищені вимоги з боку суспільства, держави і самого життя. Пріоритетними стають питання відродження духовності, національної культури, моральних і демократичних цінностей, прав і свобод особистості.

У зв'язку з цим формування та підготовка майбутніх фахівців повинні здійснюватись на основі гуманізації процесу навчання і виховання. Його основою є любов до людини, повага її особистості.

У формуванні особистості гуманізм відіграє основну роль, тому що сам принцип ґрунтується на кращих традиціях гуманістичного виховання, які відомі нам з історії педагогічної думки. Виховання та навчання на основі цього принципу й формування у молоді загальнолюдських цінностей підкреслювали ще основоположники сучасної вітчизняної педагогіки (А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, С. Т. Шацький).

Завдання гуманістичного виховання – піднести людину, допомогти їй сформуватися як особистість – всебічно, гармонійно розвиненою.

Принцип поваги особистості та її прав був найважливішим ще у виховній системі В. О. Сухомлинського у вихованні гуманності, доброти, милосердя. Якщо майбутній фахівець не зустрінє взаєморозуміння і поваги до своєї особистості в період формування, то потім, в майбутньому, він сам замість уваги і співчуття буде проявляти до людей зневагу, безсердечність, тому зрозуміло, що гуманізація системи навчання і виховання немислима без доброзичливих взаємин в навчальному закладі, без взаєморозуміння між педагогами та студентами. Педагогіка гуманізму заснована на розумінні і великому бажанні допомогти молоді в її нелегкій праці – у навчанні, щоб вона ні за яких умов не втратила віри у свої сили.

Але ми знаємо, що на всіх етапах, у всіх сферах на людину діють як позитивні фактори, що сприяють формуванню гуманістично спрямованої особи, так і негативні, які гальмують рух до цієї мети, тому треба не оберегати молодь, не ізолювати її від негативних явищ соціального

середовища, а виховувати з неї людей з активним неприйняттям зла, виховувати не пристосованців, а борців для роботи у принципово нових економічних і соціально-суспільних умовах. У зв'язку з цим на сучасному етапі ця проблема набуває особливої гостроти й актуальності.

Таким чином, головний ціннісний орієнтир в діяльності школи і вузу – сама особистість, її людський потенціал: духовний, моральний, інтелектуальний, фізичний, естетичний. Відповідно до даних ціннісних орієнтацій і слід удосконалювати всю практику виховання та навчання у вищих навчальних закладах, де повинно зайняти належне місце право студентів на вибір альтернативних варіантів змісту, форм, методів, технологій, темпів, терміну навчання та ін. відповідно до їх індивідуальної зацікавленості, можливостей і здібностей.

Таким чином, висування нових ціннісних орієнтацій в діяльності вузу ставить особистість студента у центр всієї системи вищої освіти. В ім'я інтересів цієї особистості, розвитку її основних позитивних ціннісних якостей: інтелектуальних, духовних, моральних, фізичних, захисту її прав, свободи і повинні розроблятися нові технології навчання та виховання.

Вирішити дану проблему із застосуванням старих підходів і з позицій накопиченого у минулому досвіду в рамках діючих схем, традиційних технологій, методів і форм навчання практично неможливо. Життя висуває перед вузом досить гострі питання не тільки економічного, соціально-правового, але і психолого-педагогічного і професійного характеру.

Діюча нині технологія навчання жорстко регулюється навчальними планами та розкладом. У практиці більшості вузів вона добре відпрацьована і реалізується у режимі жорсткого контролю з боку навчальних відділів. Її основні характеристики – це жорсткість, стандартність, повторюваність протягом семестру в тижневих циклах, сталість протягом усіх років навчання, консервативність за змістом і формою.

В умовах даної технології навчання вибір обмежений – або включатися у дану технологію, або залишатися за її межами – третього не дано.

У педагогіці вищої школи активний пошук нових технологій навчання, співзвучних із змінами, що виникають у житті суспільства, фактично почався з другої половини 80-х років ХХ ст., а в теперішній час

під дією зовнішніх факторів і розвитком самої педагогічної науки набуває розмаху, темпу та глибини.

Нові тенденції у розвитку буквально усіх сторін життя суспільства і держави показують, що на зміну жорстким і малорухомим технологіям навчання повинні прийти більш рухомі та гнучкі технології, що розширюють можливості для вибору як викладачів, так і студентів. Адже надання реального права на вибір – гарантія свободи особистості. Ось чому пошук нових технологій навчання, які були б здатні демократизувати навчальний процес, підвищити конкурентоспроможність майбутніх фахівців на основі принципу гуманізму, – є актуальним.

THE REFORMATION OF THE TURKISH HIGHER EDUCATION IN THE PROCESS OF INTEGRATION INTO THE EUROPEAN EDUCATION SYSTEM

Ali Gul

*Meridian International Kindergarten, Kiev, Ukraine
aligul78@yahoo.com*

A dynamic development of the modern education system is characterized by the search for fundamental approaches to harmonization of educational process in higher educational establishments. The pedagogical vision of the reformation of the higher education system is based on the pedagogical theory achievements (A. Barblan, I. Bech, S. Goncharenko, I. Zyazyun, V. Kremen, U. Kokatyurk, N. Kuzmina, V. Molyako, A. Rean, V. Rybalka, A. Sbruyeva, S. Sysoieva, N. Hasanov, M. Yarmachenkota et al.). In this aspect recent scientific researches devoted to the Turkish education features (S. Alken, S. Otsdemur, H. Tuzun) should be also mentioned.

Nowadays, Turkey is oriented at increasing competitiveness and creating innovative society based on the interaction of science, education and industry; experiencing a strong influence of pan-European integration trends and characterized by the search for an optimal coincidence between formed traditions and new requirements associated with the entry into the European educational space.

We focus our attention on the experience of reforming higher education in Turkey. It should be noted that all Turkish universities operate on the basis of Law No. 2547 adopted in 1981. According to this law the structure of education

was reformed in terms of unification. Before this law the higher education system had included education institutions of university and non-university types, but during the reform different professional schools, institutes, colleges were attached to universities as their elements, turning universities into large integrated training centres.

This law remains in force today. Its key statement is the following: the Council of Higher Education is a constitutional body which is to plan, coordinate and manage the activities of all institutions of higher education, if they do not belong to institutions controlled by military forces or security forces.

The previous four-component system was changed to a unified one consisting of universities, each of which included faculties and departments, post-graduate courses, conservatory and vocational colleges with a two-year period of study [1].

Turkey joined the European education area in 2001 and took part in the discussion of the Prague Declaration (2001), Berlin Declaration (2003), Bergen Declaration (2005) London Declaration (2007). The Bologna Declaration, signed by Turkey in 2001, contained the following key provisions:

the adoption of the system of clear degrees in order to give an opportunity for graduates of Turkish universities to use their qualifications, abilities and skills throughout the European higher education area;

the introduction of two-cyclic training: basic and post-graduate (bachelor and master);

the implementation of the European system of transferable credits (ECTS), capable of operating under the concept of “lifelong learning” [3].

In 2010, there were 163 higher education institutions. The oldest one is Istanbul University. A lot of private universities have been opened recently. In universities subjects are taught in Turkish and English. Over the years of universities development and establishment their academic and scientific environment has changed due to the influence of English.

The higher education system in Turkey is aimed at the adoption of Western and American models of universities, which is reflected in a deep study of foreign languages. An important aspect of the higher education development in Turkey is the fact that Turkish universities function as research centres. In 2004, the Lisbon Recognition Convention was signed. According to this convention, diplomas of Turkish universities do not fall under the procedure of nostrification in European countries. It was also the beginning of an active work oriented at students, post-graduates and teachers' exchange.

The main characteristics of the contemporary Turkish model of higher education are: a dominant role of the state in the management of higher education; a combination of the secular character of higher education, the americanization of its structure with the ideology of industrial development on the basis of Islamic values and Turkish mentality; a priority development of scientific and research potential of higher school; the use of modern western strategies of internal university management; a high degree of universities heterogeneity according to the level of their development, competitiveness and quality of service; the consolidation of higher education internationalization (cooperation with foreign experts, recognition of qualifications, implementation of joint programs and mobility, training staff for innovative activity, expansion of scientific relations and learning foreign languages as an essential constituent of educational programs of professional training); the development of integrated scientific and educational training programs.

In conclusion, the issues of particular importance should be also mentioned. They are: the social aspect of student mobility; the development of European cooperation in the area of assurance of the Turkish higher education quality; the development of European dimensions in higher education in Turkey; the improvement of graduates' employability.

References

1. Gazizova A. I. Strategii razvityya vysshey professional'noy shkoly Turtsii : v kontekste issledovaniya problem modernizatsii obrazovaniya : dissertatsiya ... doktora pedagogicheskikh nauk : 13.00.08 / Gazizova Al'fiya Il'dusovna. – Izhevsk, 2010. – 382 s.

2. Li Yu. A. Sostoyaniye sistemy obrazovaniya v Turtsii s tochki zreniya perspektiv Yevrointegratsii // Turtsiya nakanune i posle parlamentskih i prezidentskih vyborov 2007 g. – M.: IV RAN; IBV, 2008.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

*Леонід Іванченко¹, Світлана Іванченко², Володимир Тіщенко³
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна*

¹ ivanchenko_62@ukr.net, ² svet0621lana@ukr.net, ³ sgpi@slav.dn.ua

Упродовж останніх років в Україні склалася тривожна ситуація – погіршилися здоров'я й фізична підготовка дітей, учнівської та студентської молоді. Це насамперед пов'язано з кризовим станом національної системи фізичного виховання населення, яка не відповідає

сучасним вимогам та міжнародним стандартам. Основними причинами кризи є знецінення соціального престижу фізичної культури і спорту, здорового способу життя; бюрократизація всіх ланок підготовки й перепідготовки кадрів; недооцінка в дошкільних навчальних закладах соціальної оздоровчої та виховної цінності фізичної культури; залишковий принцип фінансування розвитку фізичної культури і спорту.

Кінцевим результатом такого стану національної системи фізичної культури є низький рівень мотивації до занять фізичною культурою і спортом, до здорового способу життя в учнів загальноосвітніх шкіл.

Перш ніж почати розглядати проблему формування мотивації ми з'ясували, що мотив – це є внутрішнє спонукання людини до діяльності для задоволення потреби.

За загальним визначенням таких вчених, як Л. І. Божович, В. Г. Григоренко, Б. Ф. Ломов, Ж. Піаже, Х. Хекхаузен поняття мотивації в людини містить усі види спонукань: мотиви, потреби, інтереси, прагнення, цілі, нахили, ідеали.

У більш широкому розумінні мотивація іноді визначається як детермінація поведінки взагалі. Вчені стверджують, що в таких галузях діяльності, як навчальна, фізичне виховання та спортивна підготовка, соціальна реабілітація, мотивація має домінуюче значення в регуляції поведінки людини.

У викладеному аспекті особливе значення має мотивація досягнення, яку спортивні педагоги трактують як тенденцію руху до успіху, наполегливість перед труднощами в умовах змагань та систематичних занять фізичною культурою, гордість за досягнення поставленої мети.

Системно-аналітичне дослідження літературних джерел дозволяє сформулювати висновок про те, що проблема формування мотивації до занять фізичною культурою і спортом, до здорового способу життя лежить на стику навчання й виховання, є найважливішим аспектом сучасного навчання. Це означає, що тут у полі уваги вчителя фізичної культури, викладача-тренера опиняється не тільки здійснюване школярем навчання, але й розвиток особистості учня, який відбувається в процесі навчання.

Формування мотивації – це виховання в школярів ідеалів, прийнятих у нашому суспільстві світоглядних цінностей, які поєднуються з активною поведінкою учня, з його емоціями, цілями, інтересами, самооцінкою, що означає взаємозв'язок усвідомлюваних і реально діючих мотивів, єдність слова й справи, активну життєву позицію школяра, розуміння ним рухової

досконалості, здоров'я, здорового способу життя як соціально-особистісної цінності.

Мотивація навчання складається з багатьох сторін, що змінюються й вступають у нові відношення один з одним (суспільні ідеали, смисл навчання для школяра, його мотиви, цілі, емоції, інтереси в галузі фізичної культури і спорту тощо). Тому становлення означеної мотивації є не просто зростанням позитивного чи негативного ставлення учнів до навчання, а ускладненням структури мотиваційної сфери, що стоїть за ними, спонукань, які входять до неї, установлення нових, більш зрілих, іноді суперечливих відношень між ними.

Формування мотивації до систематичних занять фізичною культурою і спортом немислиме без урахування віку учня та його специфічних психологічних характеристик. Вікові особливості школярів треба не тільки враховувати (а іноді це означає, що вікові особливості на індивідуальному рівні просто не враховуються після того, як усю систему методів роботи вчителя вже відібрано, побудовано), з вікових особливостей треба виходити з самого початку.

Це означає, що кожного разу, починаючи обмірковувати та планувати роботу з формування мотивації до занять фізичною культурою і спортом в конкретному класі, у конкретного учня, перші запитання, які повинен задати собі вчитель: Які завдання виховання мотивації саме в цьому віці? Які особливості мотивації навчання треба сформувати до кінця цього шкільного віку, щоб підготувати учня до вирішення завдань наступного етапу розвитку його особистості? Тільки після цього й на основі цього є правомірним вибір форм сучасного навчання й розвитку.

У зв'язку з розкриттям резервів вікового розвитку мотивації здійснюється й індивідуальний підхід до учнів у галузі їх фізичного удосконалення, формування стійких позитивних мотивів до систематичних занять фізичною культурою і спортом, до здорового способу життя.

Таким чином, результати теоретичного дослідження свідчать про те, що розбудова комплексної програми формування в учнів загальноосвітніх шкіл мотивації до систематичних занять фізичною культурою і спортом, до здорового способу життя повинна здійснюватися на основі концептуальної моделі цілеспрямованого й керованого розвитку когнітивних, аксіологічних, праксіологічних та афективних компонентів свідомості учнів.

ЗМІСТ ПРИНЦИПІВ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЇ УЧНІВ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

*Леонід Іванченко¹, Світлана Іванченко², Богдан Шакалець³
ВДНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна*

¹ ivanchenko_62@ukr.net, ² svet0621lana@ukr.net, ³ sgpi@slav.dn.ua

Фізична культура є однією з важливих складових частин всебічного розвитку особистості, так як вона спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток моральних, вольових та інтелектуальних здібностей людини. Фізична культура також є важливим засобом підвищення соціальної і трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних і етичних потреб.

Сьогоднішнє соціальне значення фізичної культури свідчить про те, що сучасні вчителі фізичної культури і тренери з видів спорту зобов'язані володіти спеціальними знаннями і методиками розвитку у дітей та шкільної молоді мотивації до занять фізичною культурою і спортом, здорового способу життя.

З цією метою в процесі наших досліджень були сформульовані спеціальні педагогічні принципи розвитку означеної мотивації на уроках фізичної культури і в умовах позакласної роботи:

1. В процесі формування мотивації учнів до занять фізичною культурою вчитель повинен свою педагогічну діяльність направити на перспективу, резерви, завдання розвитку мотивації в тій чи іншій віковій групі. Для цього необхідно в повному обсязі враховувати вікові особливості фізичного, психічного, морально-вольового розвитку школярів молодшої, середньої та старшої вікових груп. З метою збільшення ефективності формування означеної мотивації має спиратись на реальний рівень її розвитку, який склався в попередній віковій групі.

2. Для ефективного виконання плану з розвитку мотивації до занять фізичною культурою і спортом першочерговим завданням вчителя разом з учнем сформулювати його мрію та сформулювати цілі в сфері фізичної культури. З цією метою необхідно постійно залучати школярів до фізкультурно-оздоровчої діяльності, участі в змаганнях особисто і відвідування змагань за участю видатних спортсменів. Це буде сприяти збільшенню бажання бути схожими на спортсменів високої кваліфікації і

на цьому підґрунті буде формуватись мотивація до особистого самовдосконалення і саморозвитку.

3. З метою мобілізації резервів мотивації в кожній віковій групі необхідно реалізувати залучення кожного школяра до активних видів систематичної діяльності в шкільній системі фізичного виховання (уроки фізичної культури, форми позакласної роботи, самостійні заняття фізичними вправами). При цьому необхідно забезпечити оптимальні умови їх спілкування і творчої взаємодії один з одним (однолітками, вчителями).

4. Найбільш важливою умовою розвитку мотивації до систематичних занять фізичною культурою і спортом, здорового способу життя є широта інтересів і потреб до того, хто і що оточує школярів в процесі їх фізичного виховання і спортивної підготовки, але це буде цінним лише в умовах, коли всі інтереси учнів з'єднані якимось основним, центральним, що виражає їх прагнення до фізичного вдосконалення, підвищення спортивної майстерності. Педагог зобов'язаний якомога раніше виявити і розвивати цей інтерес, тому що він є домінуючим і визначає стійку виборчу спрямованість особистості учнів на все те, що пов'язано з практикою фізичної культури і спорту.

5. Стійка позитивна мотивація до систематичних занять фізичною культурою і спортом, а як наслідок і до здорового способу життя ефективно розвивається лише за умови, якщо педагог спеціально підготовлений щоб:

прогнозувати майбутні результати фізичного виховання і спортивної підготовки учнів різних вікових груп, при цьому ставити перед ними досить реальні і досяжні цілі;

у взаєминах з підопічними використовувати тільки позитивні установки на успішну їх діяльність, систематично реалізовувати підкріплення їх діяльності успішними результатами;

проявляти волю і рішучість, глибоку тактовність у спілкуванні з учнями, не втрачати самовладання, бути прикладом в усьому, бути готовим прийти на допомогу на кожному уроці фізичної культури і заняттях зі спортивної підготовки, але одночасно знати і дбати про те, щоб вони проявляли самостійність і організованість.

Таким чином, система фізичного виховання учнів повинна бути організована так, щоб забезпечити єдність об'єктивної і суб'єктивної сторін навчальної діяльності кожного учня, що є однією з основних умов

ефективного розвитку позитивної мотивації до систематичних занять фізичною культурою і спортом дітей і учнівської молоді.

Спираючись на погляди таких видатних вчених, як Ю.К. Бабанський, П.М. Якобсон ми прийшли до висновку, щоб зробити домінуючим слабо виражений мотив, в системі фізичного виховання і спортивної підготовки учнів, необхідно збільшити число його ефективних асоціативних зв'язків, на основі яких ущільнити цю мережу і тим самим посилити домінантність необхідного мотиву.

В результаті проведених теоретичних і експериментальних досліджень ми змогли сформулювати загальний висновок, який полягає в тому, що вплив фізичної культури та спортивної підготовки на здібності учнів здійснюється через структурні компоненти їх свідомості і потреби кожного учня до систематичного психофізичного вдосконалення, орієнтирами якого є, як ми знаємо, високий рівень здоров'я, розвитку рухових здібностей, спортивні досягнення, професійно-прикладна і духовна цінність фізичної культури і спорту.

THE USE OF A DYNAMIC MODEL OF FACILITATION IN THE EDUCATIONAL AREA

Mariia Kazanzhy

South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

Odessa, Ukraine

kazanzhy.mariya@gmail.com

An important task of any theoretical developments is their practical application. This side of scientific researches will be the most significant in the case of their direct impact on the lives and well-being of citizens within the implementation of innovations primarily in the social sphere. An all-round development of the personality, their spiritual growth, free and productive life activity is a direct goal of facilitation – assistance in the development of another person.

An education system pursues the same objectives, that is why this report is devoted to the demonstration of opportunities and possibilities of the created dynamic model of the facilitative ability based on the construct of the personal facilitative potential in relation to the process of training and education.

Let's make a brief excursion into the history of this issue. In Ukraine and CIS countries quite a lot of studies on manifestations of the facilitative ability in the pedagogical process have recently appeared (L. A. Vitvitskaya, R. S. Dimuhametov, O. V. Kozina, A A Mayer et al). Researches on the facilitative ability in psychology are not rather clear and diverse, although active scientific studies are conducted by O. O. Kondrashihina, P. V. Lushin, T. O. Fil and others. In international psychology applied aspects of the process of facilitation have been sufficiently studied (D. Wardale, D. Hunter, G. J. Thomas, K. Rogers, A. Bailey, J. Heron, S. Ghais and others).

We are focusing on the features of the created dynamic model of the facilitative ability in relation to the education system. It is based on the personal facilitative potential, i.e. a personal formation, which, along with the features of the interaction of people and so on, actualizing, contributes to the manifestation of such a quality as the facilitative ability. The facilitative potential is a unity of two integral constituents: actualizing and resourceful. The actualizing constituent is responsible for the manifestation of the resourceful one in the direction of supporting the development of another person.

The resourceful capabilities can be used with an inhibiting purpose if the actualizing constituent is not developed enough. It should be mentioned that in real life, inhibition and facilitation are closely intertwined, and sometimes one and the same person acts in relation to another one both as a facilitator and as an inhibitor. It can be easily explained by the fact that these phenomena are two sides of the same coin. The facilitator may not be aware of their hidden potential of the inhibiting ability or may be partially aware of their ability to prevent the development of another person. In terms of general psychology the relationship between the inhibiting and facilitative ability in the personality is quite natural: capabilities which are the basis of these phenomena are identical, they are distinguished by a moral, value fullness.

A person can be a very successful inhibitor and vice versa. This idea can be illustrated by a well-known and often observed in the life paradox – one and the same person helps another to promote, develop, and then, feeling envy and guided by competitive motives, not only prevents the further development of their ward or pupil, but also tries to nullify all their past achievements, lower self-esteem by criticism and devalue their pupil's achievements. Not every facilitator, due to their personal characteristics, can share the success of their "facilitee" (an object of facilitation), that means to be proud of their achievements, give the further support and not treat as a competitor.

Fortunately, by the time of changes in their former facilitator's motivation (their shift in the modality of inhibition) a facilitatee often manages to become quite a successful and mature personality, capable of resisting the influence. It is important to maintain a balance of the facilitative and inhibiting ability by developing facilitative qualities and, as a consequence, leveling and suppressing inhibiting manifestations in the potential of a personality.

The personal facilitative potential can be actualized in different areas of formalized relations. The education system is quite a formal facilitation area, so the flow of the process according to the dynamic model of facilitation in general terms is as follows: actualization of the personal facilitative potential – a purpose – a method – a technique – the result of facilitation (with a direct influence of the facilitative potential of the environment).

The main factor of the facilitative ability of the social environment is the presence of facilitative personalities in the group, community, society. It is very important to be in touch with not just good, friendly, helpful people, but those who are genuinely interested in the personal development of others, who can influence others in a facilitative way.

In some cases, the process of facilitation, in addition to the above, includes such components as: actualization of the personal facilitative potential – a purpose – a facilitatee's motivation – creation of necessary conditions – coordination of targets with a facilitatee – determination of the strategy and tactics of facilitation – feedback – effectiveness of the facilitation process – prospects of further work. Individual work with students in the educational process should be organized according to the scheme for non-formalized areas of facilitation – first of all, intentionality of the facilitator and facilitatee should be taken into account. This scheme of facilitative effects involves closer interpersonal communication.

Thus, the created dynamic model of the facilitative ability accumulates meaningful statements: intentionality of the facilitator and facilitatee; actualization of the facilitative potential; involvement of the facilitative potential of the environment; manifestations of the facilitative ability in a certain sphere of life or their combination; influence of the specificity of the area of manifestation of the facilitative ability (formalized or non-formalized) on the process of facilitation; display of various facets of the main facilitative function. The use of a dynamic model of facilitation in the educational process will ensure a successful mutual development of all its members.

MODERNÉ SPÔSOBY VZDELÁVANIA NA SLOVENSKU¹

Ivana Lennerová

*Ekonomická univerzita v Bratislave, Bratislava, Slovenská republika
ivanalennerova@gmail.com*

Úvod. Tradičné spôsoby výučby sa objektívne javia v niektorých prípadoch z rozličných dôvodov ako nedostatočné – kapacitné obmedzenia učební, nárast počtu školených pracovníkov, individuálny prístup k študujúcemu, nárast množstva informácií, v ktorých je nutné sa zorientovať. Práve v takýchto prípadoch vie efektívne asistovať dnešná technológia – informačné a komunikačné prostriedky.

E-learning významne napomáha pri vylepšení programového vybavenia v školskom prostredí. E-learning sa využíva ako súčasť dištančného vzdelávania.

Informačné a komunikačné technológie v súčasnosti výrazne ovplyvňujú vzdelávanie. E-learningové vzdelávanie ako progresívna forma dištančného vzdelávania využíva neustále sa rozvíjajúce možnosti siete internet. Prináša tak ponuku vzdelávania priamo do domov potencionálnych klientov. Pre e-learningové vzdelávanie postačuje počítač a pripojenie na internet. Frekventant študuje v pohodlí svojho domova (prípadne kancelárie) a v čase, ktorý mu najviac vyhovuje. Nemusí sa prispôbovať časovému rozvrhu študijnej skupiny ako je to pri tradičnej forme prezenčného štúdia. Komunikácia s učiteľom, prípadne ostatnými frekventantmi

Učitelia môžu jednoduchým spôsobom pridelovať lekcie a interaktívne testy pre svojich žiakov alebo triedy. Učivo môžu vyberať z pripravených lekcí alebo testov, môžu tiež jednoducho vytvárať svoj vlastný výukový obsah. Pridelené učivo si žiaci nájdu na stránkach svojej Internetovej žiackej knižky. Žiaci učivo preberajú na hodine alebo doma ako domácu úlohu, nájdu na stránkach svojej Internetovej žiackej knižky. Žiaci učivo preberajú na hodine alebo doma ako domácu úlohu, vyhodnotenie a klasifikácia je on-line, bez namáhavého opravovania diktátov alebo písomiek. Učiteľ môže podporovať žiakov on-line komunikáciou, taktiež žiaci môžu on-line komunikovať v rámci triedy alebo jednotlivo.

---

¹ "Príspevok/výstup vznikol v rámci riešeného projektu VEGA č. 1/0014/16: Medzinárodná migrácia vysokokvalifikovaných pracovných síl v kontexte procesu globalizácie a formovania znalostnej ekonomiky." / "This paper/publication is the result of the project VEGA n. 1/0014/16: International migration of high-skilled workers in the context of globalisation process and creation of knowledge economy.

System umožňuje synchronne alebo asynchronne vyučovanie s využitím moderných prostriedkov IKT. Na vyučovaní sa môže využívať zariadenie interaktívnej tabule, elektronickej katedry, multimediálnych a notebookových tried. Okrem funkcií pre učiteľa systém umožňuje zdieľanie a výmenu lekcí a testov medzi učiteľmi a vytváranie školskej banky výukového obsahu. Vedenie školy robí riaditeľské previerky a štatistické vyhodnotenie výsledkov, ktoré umožňujú prehľad o vedomostiach žiakov, o náročnosti učiva a pripravujú neskoršiu štandardizáciu. Vedenie školy môže vytvárať rôzne ankety, prípadne komunikáciu s rodičmi a žiakmi.

Túto požiadavku si univerzita dala ako jednu z hlavných, ktorú sme splnili tak, že sa učia jednotlivé predmety formou e-learningu. Súčasťou e-learningovej výučby je aj vytvorenie samotných distančných tlačených učebných textov, čo sa v súčasných českých univerzitných prostrediach vôbec nevyužíva a obidve tieto distančné opory majú veľmi kladný ohlas medzi samotnými študentmi a tiež vyučujúcimi.

S novým internetovým prostredím prichádza pre každého, kto je zainteresovaný vo vzdelávaní, nielen možnosť, ale i z nej prameniaca potreba a nutnosť rozvíjať jednoznačnejšie znalosti o vytváranie účinnejších vzdelávacích skúseností, pretože naše doterajšie skúsenosti nás dostatočnej nepripravili na možnosť v tomto novom kontexte.

Pri zavádzaní moderných vzdelávacích technológií do vzdelávania, musíme brať do úvahy nasledujúce faktory: existencia vhodného softvéru, technické vybavenie, ľudský potenciál, t. j. znalosť a schopnosť vyučujúcich používať dostupné moderné technológie.

Využitie internetu je v súčasnosti prudko rozvíjajúci sa smer a forma vzdelávania a využíva sa taktiež ako zdroj najaktuálnejších informácií. V dnešnej dobe existuje aj mnoho softvérov podporujúcich a umožňujúcich vytvorenie si vlastnej Internetovej stránky, kde môžeme informovať o novinkách alebo si môžeme vytvoriť vlastné blogy a diskutovať s odborníkmi z danej oblasti o nich. Na to nám slúžia aj tzv. CMS (Content Management System) čo v preklade znamená systém pre správu obsahu Internetovej stránky.

Využitie e-learningu je dnes tak veľmi diskutovanou formou vzdelávania. Už mnoho nielen vzdelávacích inštitúcií a univerzít, ale i stredných a dokonca i základných škôl v Českej a Slovenskej republike si tvorí svoje e-learningové kurzy, ktoré sú akoby podporou pre vzdelávanie. E-learning nemôže úplne nahradiť výučbu na základných a stredných školách, lebo tu je dôležitý kontakt študenta (žiaka) s vyučujúcim a ostatnými spolužiakmi v triede, ale taktiež dieťa

a dospievajúci človek si nevie dostatočne rozplánovať čas tak, aby stihol potrebné učivo prebrať vo vopred stanovenom čase. Ale pri vzdelávaní dospelých osôb sa táto forma jednoznačne javí ako vysoko kladná.

Technické vybavenie: z hľadiska technického vybavenia v súčasnosti už nie sú problémy s parametrami súčasných počítačov – sú multimedialne, ale skôr s ich počtom, potrebným na zabezpečenie efektívneho využitia moderných technológií vo vyučovaní. Prakticky celkom chýbajú multimedialne učebne pre samotné predmety.

Ľudský potenciál: darmo budú na školách multimedialne učebne a výučbový softvér, keď na ich použitie nebudú pripravení vyučujúci, pričom nejde o jedincov – fanatikov, ale o všetkých vyučujúcich schopných použiť moderné vzdelávacie technológie pri vyučovaní svojho predmetu. Preto príprava učiteľov na využitie týchto technológií by mala začať už pri príprave na ich budúce povolanie. Už zostavovatelia učebných plánov a najmä metodici na univerzitách by mali pri predmetoch teória vyučovania alebo didaktika myslieť aj na prípravu na využitie týchto technológií vo vyučovaní toho, ktorého predmetu. Preto by sa mali pre učiteľov robiť aspoň kurzy v metodických centrách.

Záver. Zmeny v poňatí výchovy sa dnes zákonite prejavujú v prístupe škôl k edukačnej realite. Na vzdelávanie v informačnej spoločnosti sú preto kladené úplne nové nároky. Všeobecne je možno známe, že v poslednej dobe môžeme sledovať v našom edukačnom systéme jasný posun smerujúci od inštruktívnych metód výučby smerom ku konštruktívnym metódam.

Literatúra

1. Burgerová, J. 2001. Internet vo výučbe a štýly učenia. Prešov: Samo Automation, 2001, s.105. ISBN 80-968630-3-7.
2. Černák, J., Kútina, A. 2006. E-learning vo výučbe. In: Zborník z konferencie E-learn 2006. Žilina 2006, s.37-39.
3. Drozdová, M. 2006. Tvorba obsahov pre e-learning. In: Zborník z konferencie E-learn 2006. Žilina 2006, s.58-62.
4. Fabuš, J., Kremeňová I., Galovič, M., 2006. E-learning – meranie efektívnosti a návratnosti investícií. In: Zborník z konferencie Uninfos 2006. Nitra: 2006, s.176-180. ISBN 80-8050-976-X.
5. Hostovecký, M., Vincúrová, J. 2006. E-learning ako nová forma vzdelávania. In: Zborník z konferencie E-learn 2006. Žilina: 2006, s.76-78.
6. Huba, M. – Žáková, K. – Bisták, P. 2003. WWW a vzdelávanie. Bratislava: STU v Bratislave, 2003, s.1-4. ISBN 80-227-1999-4.
7. Kučerová, A. – Pálušová, M. 2006. IKT ako moderný didaktický prostriedok. IN: Zborník z konferencie Uninfos. Nitra: 2006, s. 250-254. ISBN 80-8050-976-X.

В ЕПОХУ СТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ: ПРОЕКТ «ІСТОРІОГРАФІЯ ІСТОРІЇ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ»

Ігор Лиман¹, Вікторія Константінова²

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна

¹ Lyman@ukr.net, ² VNKonst@ukr.net

У надзвичайно драматичних, і в той же час доленосних подіях, що впродовж останніх років переживає Україна, південноукраїнський регіон займає без перебільшення ключове місце. Коли у попередні роки дослідники писали, що під Південною Україною розуміються територія Автономної Республіки Крим, Одеської, Миколаївської, Херсонської, Кіровоградської, Запорізької, Дніпропетровської, Донецької областей і південно-східної частини Луганської області, це було лише “сухе” окреслення географічних рамок. Сьогодні ж один погляд на це ж формулювання географічних рамок навряд чи когось залишить байдужим, безучасним. Адже саме з цим регіоном, із Кримом та Донбасом пов’язані ті геополітичні виклики, які постали у тому числі і перед Європейським Союзом.

За таких умов ідея консолідації дослідників історії Південної України набуває зовсім нового звучання, ніж вона мала ще два роки тому.

При надзвичайній актуальності і практичній значущості комплексного, “тотального” вивчення історії Південної України на заваді консолідації зусиль науковців стоїть недостатня обізнаність представників різних наукових шкіл, у царину інтересів яких входить цей регіон, як із напрацюваннями один одного, так і безпосередньо з персонами, що представляють інші наукові школи. Точніше буде сказати, що в багатьох випадках таке знайомство обмежується знанням історіографії безпосередньо своєї доволі вузької наукової теми (переважно – усе тієї ж дисертаційної) та тим часто доволі випадковим “набором” науковців, що дослідник зустрічає, відвідуючи конференції, круглі столи, семінари тощо.

Між іншим, це чудово усвідомлював професор Анатолій Васильович Бойко – лідер наукової школи з дослідження історії Південної (Степової) України, до якої ми маємо честь належати. Зовсім не випадково за тиждень до смерті у своєму останньому інтерв’ю Анатолій Васильович, відповідаючи на питання про плани, сказав:

“Першочергові наші завдання – це згуртувати дослідників Степової України та інтенсифікувати розвій наукових студій цього краю”¹.

Очоловані А.В. Бойком Запорізьке відділення Інституту української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України, Запорізьке наукове товариство імені Я. Новицького зробили чимало саме для того, аби згуртувати науковців, що вивчають наш регіон: організовано більше 20 наукових конференцій, конгресів, семінарів, круглих столів, започатковано видання часопису “Записки науково-дослідної лабораторії історії Південної України Запорізького державного університету: Південна Україна XVIII-XIX ст.”, серій “Джерела з історії Південної України”, “Запорозька спадщина”, “Старожитності Південної України” та ін., де могли публікуватись як представники самої наукової школи, так і інші дослідники, що вивчають минувшину Півдня.

Сама ж школа професора Бойка насправді без перебільшення може бути названа одним із лідерів у вивченні історії Півдня. Гарвардський професор Сергій Плохій щодо цього висловився так: “Чи можна уявити історію Степової України через покоління, два чи три від сьогодні, яка б не брала до уваги чи навіть не базувалася б на працях Анатолія Бойка та його учнів? Мені важко уявити таку історію і таких істориків, де б вони не жили, і які б теми вони не піднімали”².

Логічним продовженням започаткувань наукової школи професора Бойка став проект «Дослідники історії Південної України: біобібліографічний довідник»³, а нині йде реалізація проекту «Історіографія історії Південної України», підтриманого Канадським Інститутом Українських Студій. Детальніше про ці проекти можна дізнатися на сайті науково-дослідного інституту історичної урбаністики при БДПУ⁴.

Зазначений сайт є платформою для розгортання проекту «Історіографія історії Південної України». В ідеалі, тут можуть розміщуватись і, головне, перманентно оновлюватись, доповнюватись і біографічні дані, і повні бібліографії як тих дослідників, інформація про яких увійшла до першого тому, так і науковців, що залишились за його

---

¹ Плецкий С. Повернення дослідника Степу [Електронний ресурс] // День. – 29 грудня 2010. – № 240. – Режим доступу до статті: <http://www.day.kiev.ua/299337>.

² Плохій С. Слово про майстра // Наукова школа професора А.В. Бойка: персоналії та доробок / Упорядники: Ігор Лиман, Вікторія Константінова. – Запоріжжя, 2011. – С. 11.

³ Дослідники історії Південної України : біобібліографічний довідник / Упорядник : Ігор Лиман. – Том 1. – Київ, 2013. – 382 с., іл.

⁴ <http://ti-urbanhistory.org.ua/projects/110-historians>.

межами. Тож розпочавши із 136 сучасних дослідників, які захистили дисертації з історії Південної України чи її складових, можна буде не тільки подати бібліографії решти кандидатів і докторів наук, що на цей момент мають дисертації з минувшини регіону, але й поступово розширювати коло дослідників за рахунок включення до нього колег, які будуть захищатися паралельно з розгортанням проекту, і науковців, які мають публікації з історії Півдня, хоча їхні дисертації не присвячені цьому регіону, і молодих дослідників, які перебувають лише на підступах до вченого звання. Не говорячи вже про біобібліографії представників поколінь, які вже пішли у Вічність. За певних умов проектом можуть бути охоплені й чисельні аматори-краєзнавці, внесок яких у дослідження та популяризацію минувшини південноукраїнського регіону важко переоцінити.

Проект має на меті формування узагальнюючої картини стану вивчення історії Південної України, популяризацію напрацювань науковців, що займалися і займаються цим регіоном, створення можливостей для кожного дослідника, який звертатиметься до окремих аспектів історії Півдня, вільніше орієнтуватись у тематиці попередників, сприяння контактам між діючими науковцями, формування інформаційної платформи, яка може прислужитися консолідації та координації зусиль і окремих дослідників, і інституцій з вивчення минувшини Південної України в епоху структурних перетворень.

GAMES AS INTERACTIVE MEANS TO FORM AND DEVELOP COMMUNICATIVE COMPETENCE AT ENGLISH LESSONS

Anastasia Logvinenko

South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky

Odessa, Ukraine

insatiable05@mail.ru

Language is the most important mean of communication, which is essential for the existence and development of human society. In today's world the knowledge only of the native language is not enough, so more and more attention is paid to the study of foreign languages. The main purpose of learning a foreign language is the formation of the communicative competence. It means the ability and willingness to implement interpersonal and intercultural

communication with native speakers. Nowadays the formation of foreign language activity takes a special significance. The changes have done in the content, means and methods of teaching students, the use of the democratic style of communication between teacher and student is well-known. All these allow to the development of cognitive interests and moral personal qualities. The main planning becomes not important, but individual approach for each student takes place. During the learning a foreign language this means the search and identification of productive methods and techniques of training.

Game is a powerful incentive to learn foreign language and effective technique in the arsenal of the teacher of a foreign language. Educational game develops the culture of communication and forms the ability to work in a team and with the team. Games allow for individual attention to students. Gaming technology isn't just a way to optimize and stimulate the learning process, but also an important aspect of psychological comfort and relieving mental overstrain of students.

During communicative situations the student is faced with the need to put into practice the rules of behavior in relation to the others, adapting to the specific situations. So, one of the most important features of the game is the function of socialization. The game is the successful mean of inclusion the student in system of social relations, assimilation of culture. The game promotes painless adaptation to social life in the future.

Games can be divided into two groups. The first group is made grammatical, lexical, phonetic and spelling games that contribute to the formation of speech skills. It is known that training students in the use of grammatical structures requires multiple repetitions, it is, as a rule, tired because of its monotony, and need efforts for some satisfaction. Games make this boring job more interesting and exciting. The lexical games logically continue to "build" the practical skills of speech. Phonetic games are used to correct the pronunciation at the stage of formation of speech skills. Most games of the first section can be used as a training exercise at the stage of both primary and individual studying. The purpose of the games of the second group is to promote the further development of speech skills. The ability to show speaking independence in different tasks, quick response in communication, maximum mobilization of language skills are characteristic qualities of speaking skills. All this can be achieved in audio and verbal games. The lesson of a foreign language is seen as a social phenomenon, where the classroom is a definite social environment in which the teacher and the students enter into definite

social relations with each other. The using of role-playing games gives very wide opportunities to enhance the learning process. Role-playing is a schematic reproduction of real practical activity creates conditions of real communication by its participants. The effectiveness of education is done due to the explosion of motivation, which increases the interest to the subject. Role-playing games must meet certain requirements. In the role-playing game the new forms of verbal expression are developed: instructing, narrating, etc. The student develops the ability to focus his comments on the various partners in the different situations of communication.

To carry out the practical research of the problems of teaching with games we have done the research, which made it possible to identify the knowledge and skills of students of Foreign Languages Department of South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinskiy (Odessa). Research has been conducted at lessons of Practice of Oral and Written Speech studying the topic “Food and Meals”. The study involved the first year students of 1st group – 27 students. So, before the experiment 18,5% (5 students) of the group showed high level of topical vocabulary knowledge, 44,4% (12 students) – medium, 37,1% (10 students) – low one. After the research only 22% (6 students) still had difficulties with that. And 37% (10 students) showed high level of topical vocabulary knowledge, 41% (11 students) – medium one.

So, game methods and techniques as an integral part of the means of learning a foreign language play an increasingly important role in the process of optimizing and intensification of learning foreign languages. In the modern world it has a communicative focus, so the game techniques are a unique tool for learning to speaking foreign language communication.

THE ECONOMIC IMPACT OF UNIVERSITY: CASE OF THE UNIVERSITY OF ECONOMICS IN BRATISLAVA¹

Tetyana Nestorenko
Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk, Ukraine
Tetyana.Nestorenko@gmail.com

In recent years, more and more attention is paid to the study of the economic impact of the university on the city, region, and country. The

---

¹ This research was supported by the grant of Visegrad Fund in the framework of Visegrad Scholarship Program – EaP.

university as an economic agent due to its activity creates jobs, purchases goods and services including local products, pays taxes to the local and state budgets.

As mentioned in [1], we can distinguish such elements of the overall economic (and fiscal) impact of university on the vitality of the city, the region and state: business volume impacts (analysis includes collection of information regarding capital expenditures, operational expenditures, salary data, and state and regional business volumes); the direct and indirect employment impacts; the government revenue impact at the local and state levels; additional impacts to the statewide economy including: commercialization, charitable giving, volunteerism, philanthropy, alumni, and athletics.

It should be noted that the studies of the economic impact of universities are most common in English-speaking countries (in particular the US, UK, Australia, New Zealand). The studies of economic impact of university activity in the countries of Central and Eastern Europe began to appear relatively recently. One of such studies was the research of economic impact of University of Economics in Bratislava (EUBA) [2].

The University of Economics in Bratislava is one of the largest universities in Slovakia. It has established a wide and mutually beneficial network with various institutions from both private and public sectors in Slovakia and abroad. The UEBA is a public Higher Education Institution, considered nowadays as one of the most important educational and scientific-research institutions in Slovakia. In terms of student numbers the UEBA is the third university in Bratislava.

Analysis of the short-term economic impact indicated that the economic impact of the University of Economics in Bratislava on the local economy amounted to more than 37 million Euro (2012). Through the activities of EUBA, local households were able to get 2 million Euro of additional revenue [2]. The most significant expenditure of EUBA is the staff salaries. The second largest item of expenditure related to the impact of EUBA on the economy of Bratislava is students' expenditure [2].

Last years due to demographic situation in Slovakia the total number of students in EUBA reduced (table 1). In 2015, the number of Slovak students in EUBA decreased by 20% compared to 2012 (the number of foreign students didn't change significantly). It means that the economic impact of EUBA is reducing. On the other hand, the proportion of full-time students increased in 2015 compared to 2012 – from 82,4% to 84,8%. This fact is leading to the increasing of total expenditure of EUBA's students.

Table 1. Number of students of the University of Economics in Bratislava

Academic year	Slovak students		Foreign students	
	Number of students (full-time education / correspondence education)	Rate of growth to the previous period, % (full-time education / correspondence education)	Number of students (full-time education / correspondence education)	Rate of growth to the previous period, % (full-time education / correspondence education)
2010/2011	9781 / 2372	94,2 / 92,7	69 / 21	88,5 / 262,5
2011/2012	8881 / 2130	90,8 / 89,8	83 / 14	120,3 / 66,7
2012/2013	8351 / 1778 10129 82,4-18	94,0 / 83,5	86 / 11	103,6 / 78,6
2013/2014	7754 / 1556	92,9 / 87,5	82 / 10	95,3 / 90,9
2014/2015	7210 / 1397	93,0 / 89,8	82 / 11	100,0 / 110,0
2015/2016	6840 / 1229 8069 84,8	94,9 / 88,0	90 / 8	109,8 / 72,7

Source: own calculations on the base of Štatistická ročenka školstva, 2010-2015 [3].

Next years the economic impact of University of Economics in Bratislava will depend of number of employees, students (especially of full-time students), capital expansion, increases (decreases) in external research, and state appropriations.

References

1. 2014 Economic and community impact report of the University of Washington. TrippUmbach – University of Washington. December 2014.
2. Štefan Rehák, Peter Džupka, Lukáš Sekelský, Miriam Šebová. Lokálne ekonomické vplyvy univerzít. Vydavateľstvo EKONÓM, 2015. ISBN 978-80-225-4007-0.
3. Štatistická ročenka školstva. Centrum vedecko technických informácií SR. Available from <http://www.uips.sk/prehlady-skol/statisticka-rocenka---vysoke-skoly>.

РИТОРИКА В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ И В ОБРАЗОВАНИИ

Владимир Ницета

*Херсонский государственный университет, г. Херсон, Украина
nvolodymyr@ukr.net*

Возрождение риторики как социальной деятельности и культурной основы жизнедеятельности в широком смысле, о чем свидетельствует большое количество исследователей, является, безусловно, положительной тенденцией последних десятилетий. Риторика «прорастает» в педагогическом дискурсе, ведь в обществе существует запрос на

риторические умения современного человека, на повышение его коммуникативного уровня. И обусловлен этот запрос наличием кризиса речевой коммуникации, которая является прежде всего кризисом самого человека. Школьное образование в Украине эволюционирует в сторону риторизации учебного процесса, в школе закладываются методические традиции возвращения риторических способностей молодых поколений.

Нынешнее время ознаменовалось плодотворными разработками научно-педагогических работников в перспективе проблематики риторики и риторического образования. Н. Голуб разработаны теоретико-методические основы обучения риторике в высших педагогических учебных заведениях, формированию риторических умений учащихся основной школы посвящено исследование А. Воробьевой, формированию коммуникативных умений и навыков учащихся старших классов на уроках риторики – А. Куринной, Я. Тарасевич разработана методика обучения риторике в старших классах профильной школы. В Украине вышли в свет пособия и методические работы по риторике для высшей и общеобразовательной школы, со страниц которых их авторы провозглашают актуальность, важность риторики, незаурядную значимость риторических знаний и умений для современного человека, особенно в период активного формирования его личности.

Вместе с тем ситуация с проведением в Украине научных и научно-практических публичных образовательных мероприятий по риторической проблематике несколько иная: за последние 16 лет их было проведено лишь три – в 2007 г. (г. Харьков), в 2009 г. (г. Херсон) и в 2015 г. (г. Житомир).

В специальной литературе освещены достижения также и отдельных учителей-новаторов в контексте школьного риторического образования. Что касается основной массы учителей-словесников, то видим несколько иную картину.

Исследования свидетельствуют: с одной стороны, подавляющее большинство опрошенных учителей старших классов гуманитарных лицеев считает, что введение в курс общеобразовательной школы риторики крайне необходимо, поскольку именно этот курс может способствовать формированию у выпускников школ коммуникативной компетентности (А. Куринная); с другой стороны, только 33% учителей-словесников видят в риторике значительный воспитательный потенциал, пусть даже она и способствует формированию таких важных качеств

личности, как доброжелательность, толерантность, речевая креативность (Я. Тарасевич).

Результаты наших исследований еще более противоречивы. 1. Все опрошенные учителя ответили, что риторическое образование современному учителю-словеснику необходимо. При этом только 43% из них изучали риторические дисциплины в процессе получения высшего образования. 2. Лишь 35% учителей в целом правильно ответили, в чем заключается риторический аспект украинского языка. По меньшей мере, неожиданный результат, поскольку требование реализовывать в школьном образовании риторический аспект украинского языка манифестировано еще в 2004 г. и закреплено в учебной программе. 3. Все респонденты считают, что современному школьнику риторические знания и умения нужны, однако на вопрос – «Уделяете ли Вы в своей профессиональной деятельности внимание формированию риторических умений школьников?» – только 64% из них ответили «да», 8% – «иногда» и по 14% – «редко» и «нет».

Является ли риторика составляющей содержания педагогического дискурса в профессиональной среде учителей-словесников? Однозначного ответа нет. Есть ли преемственность или хотя бы корреляция между педагогическими исследованиями и перспективным педагогическим опытом? Вопрос для дискуссий и полемики.

Обсуждения и ответы на эти вопросы необходимы именно сегодня: большинство старшеклассников понимает значение риторики в обществе и хочет владеть риторическими знаниями и умениями (Я. Тарасевич); школьная молодежь считает, что уроки риторики в школе нужны (А. Куринная); старшеклассники боятся открытой риторической самореализации, у них отсутствуют навыки в обосновании, уместном оформлении мыслей и действий, слишком мал практический опыт в публичном общении (А. Воробьева); отношение старшеклассников к риторике напрямую зависит от осознания ими преимуществ быть грамотными, образованными и культурными (С. Косянчук). Приведенные факты говорят о том, что риторика в педагогическом дискурсе в среде учащейся молодежи представлена фрагментарно, односторонне, частично, имплицитно. Вместе с тем сам заявленный дискурс достаточно созрел для того, чтобы риторика заняла в нем достойное место.

По нашему убеждению, у риторики есть перспективы. Остаются надежды на будущие научные исследования, на инновационное мышление,

педагогическое творчество и новаторство учителей-словесников. Необходимо убеждать себя и других, что риторика – панхроническая часть духовной культуры человеческой цивилизации и методология гуманитарного знания – может и должна быть академически оправданным предметом (интегрированным, с мощными межпредметными связями) не только для старшеклассников, но и для учащихся основной школы. Тогда школьная риторика полностью реализует свой мощный потенциал по развитию у школьников целой системы личностных качеств: культуры мышления, культуры речи, культуры поведения, культуры общения, культуры исполнительского мастерства (Е. Горошкина).

ІНТЕГРАЦІЯ ОСОБОВО-ОРІЄНТОВАНОГО ТА КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Сергій Онищенко

*Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна
osvots@mail.ru*

Зараз в педагогіці вищої школи рівноправно співіснують два підходи до побудови освітнього процесу: особово-орієнтований та компетентнісний. Перший з них направлений на забезпечення адаптації процесу навчання до індивідуальних особливостей і потреб студента, а згідно з другим, освітній процес у ВНЗ повинен бути направлений на формування професійної компетентності майбутнього фахівця.

У своїй роботі Л. Миронова [1] розглядає варіант технологічного забезпечення особово-орієнтованої освіти. Запропонована педагогічна технологія передбачає навчання студентів ВНЗ за трьома різними напрямками у відповідності з готовністю майбутнього фахівця до творчості та реалізується за рядом навчальних дисциплін як однієї із різновидів інформаційно-комунікаційних технологій.

Однак одним із вимог сучасного суспільства до вищої професійної освіти є підготовка не просто фахівця, а особистості, здібного з найменшими зусиллями адаптуватися в швидко змінному інформаційному суспільстві, що володіє, так званою, професійною мобільністю [2]. Успішний спеціаліст будь-якої професії повинен постійно, свідомо та самостійно підвищувати свій професійний рівень, щоб відповідати

сучасним вимогам науки, техніки і технології, що забезпечить йому гарантовану конкурентоспроможність на ринку праці.

В своїй праці О. Белкін [3] відзначає, що «Педагогічна культура – це сукупність здібностей, знань, умінь та навичок, ціннісних орієнтацій, етичних норм педагога, які ефективно реалізуються в процесі його творчої професійної діяльності, що визначається як компетентність. Педагогічна культура – це реалізація педагогічної компетентності вчителя в системі професійних компетенцій».

Також О. Белкін виділяє наступні педагогічні компетенції: когнітивна компетенція: професійно-педагогічна ерудиція; психологічна компетенція: емоційна культура; комунікативна компетенція: культура спілкування та педагогічний такт вчителя; риторична компетенція: професійна культура мови; професійно-технологічна компетенція: володіння комплексами педагогічних прийомів, які дають гарантований результат; професійно-інформаційна компетенція: інформаційна культура педагога розуміється як рівень знань, умінь, навичок, які дозволяють оперативно орієнтуватися в інформаційному просторі, приймати участь в його формуванні. Вона відображає професійну компетентність в галузі пошуку, оцінки, використання, збереження і передачі отриманої інформації в освітньому процесі.

Аналіз наукової літератури дозволив нам сформуванати професійний портрет сучасного фахівця, який характеризується наступними складовими частинами:

1. Професійна компетентність – здібність спеціаліста вирішувати певний клас професійних задач, відповідність певним формально описаним вимогам до особистісних, професійних та інших якостей співробітників компанії. Проводячи аналогію з О. Белкіним [3], це когнітивна компетенція: професійно-педагогічна ерудиція; риторична компетенція: професійна культура мови; професійно-технологічна компетенція: володіння комплексами педагогічних прийомів, що дають гарантований результат.

2. Культурно-комунікативна компетентність – здатність володіти навичками взаємодії з оточуючими людьми, вміння працювати в групі, знайомство з різними соціальними ролями, здібність орієнтуватися в цінностях людського життя і культури. За аналогією з О. Белкіним [3], це – комунікативна компетенція: культура спілкування і педагогічний такт вчителя.

3. Цивільно-правова компетентність – готовність і здатність відстоювати свою громадянську позицію і власну гідність.

4. Інформаційно-комунікаційна компетентність – здатність фахівця за допомогою інформаційних технологій самостійно шукати, аналізувати, відбирати, обробляти і передавати необхідну інформацію. За аналогією з О. Белкіним [3] це – професійно-інформаційна компетенція: інформаційна культура педагога розуміється як рівень знань, умінь, навичок, що дозволяють оперативно орієнтуватися в інформаційному просторі, брати участь в його формуванні. Вона відображає професійну компетентність в галузі пошуку, оцінки, використання, зберігання та передачі отриманої інформації в освітньому процесі.

Реалізація такого інтегрованого підходу дозволить ВНЗ не просто готувати фахівців під конкретні робочі місця і не просто розширить професійний і загальнокультурний кругозір людини, а забезпечить якісний освітній ресурс для становлення креативної особистості, здатної і готової до життя в інформаційному суспільстві, до прийняття відповідальних рішень в умовах вільного вибору, до діалогу як свідомо прийнятою формою співпраці і конкуренції.

Література

1. Миронова Л. И. Электронный учебно-методический комплекс дисциплины как средство реализации личностно ориентированного образования / Л. И. Миронова // Человек и образование. – 2009. – № 2. – С. 120–125.

2. Игошев Б. М. Системно-интегративная организация подготовки профессионально мобильных педагогов : автореф. дис. докт. пед. наук / Б. М. Игошев. – М. : Мос. гос. пед. ун-т, 2008.

3. Белкин А. С. Компетентность. Профессионализм. Мастерство / А. С. Белкин. – Челябинск : ОАО «Южно-Уральское книжное издательство», 2004. – 178 с.

TEORETYCZNE ASPEKTY LOGISTYKI HUMANITARNEJ – MOJE DOŚWIADCZENIA W TYM ZAKRESIE

Tadeusz Pokusa

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska

t.pokusa@poczta.wszia.opole.pl

Sytuacja w Europie a szczególnie na Ukrainie i na świecie, znamionuje potrzebę dogłębnego poznania zagadnień logistyki humanitarnej, a co za tym idzie różnorodnych narzędzi skutecznych w tworzeniu i rozwijaniu tematów, rozwiązywania problemów tego zagadnienia. Logistyka humanitarna jest

niewątpliwie dziedziną zasługującą na wiele uwagi zarówno ze strony środowiska naukowego, jak i ze strony organizacji i stowarzyszeń krajowych oraz międzynarodowych. logiczny.

W moim odczuciu logistyka humanitarna jest nowym, humanitarnym ujęciem logistyki m.in. w odniesieniu do istoty problemu, warunków skuteczności i porównania z klasycznym jej traktowaniem. Akcentowany jest w tym przypadku fakt, iż fundamentalne zadanie sprowadza się tu do szybkiej reakcji na sytuację kryzysową w celu ocalenia i utrzymania przy życiu ludzi oraz zapobieganiu lub ulżeniu cierpieniu ludzkiemu wszędzie, gdzie zachodzi taka potrzeba. Gotowość i zdolność reagowania na sytuację kryzysową są niezwykle istotne, jeśli chodzi o ratowanie życia. Mimo że zasady niesienia pomocy humanitarnej są specyficzne w porównaniu z innymi formami pomocy, konieczne jest jednak zachowanie spójności z innymi instrumentami polityki, szczególnie dotyczącymi zarządzania kryzysowego i współpracy. Stąd też, ważny problem w tym zakresie rozwiązywany winien być właśnie w ramach logistyki humanitarnej. Jak się wydaje, to konieczne uzupełnienie do podejścia biznesowego logistyki, akcentujące człowieka i jego potrzeby w sytuacjach kryzysowych i nie tylko, to inne humanitarne rozumienie integralności systemu logistyki. Podkreślenia wymaga traktowanie w badaniach łańcucha jako procesu realizowanego od pozyskania surowców do dostarczenia gotowego produktu ostatecznemu poszkodowanemu odbiorcy, który to proces dzieje się dlatego, że komuś w wyniku np. klęski żywiołowej czy epidemii brakowało wcześniej tego co mu dzięki logistyce humanitarnej dostarczono. Stąd w odniesieniu do analizowanego problemu można mówić o łańcuchu dostaw dla życia.

Dorobek mój w zakresie logistyki humanitarnej obejmuje pierwsze w Polsce dwie prace zwarte wydane pod moją redakcją przez PAN O/Katowice oraz 9 artykułów naukowych w tym 6 w wydawnictwach centralnych (ILiM + PAN O/Katowice). Zorganizowałem ponadto 2 Konferencje Naukowe na ten temat (w tym pierwszą w Polsce międzynarodową, w maju 2009r). Uczestniczyłem także w dwu innych ogólnopolskich konferencjach z zakresu logistyki humanitarnej (Kraków, Warszawa).

Logistyka korzysta z dorobku ekonomii i nauk o zarządzaniu, wyodrębniając się w dużym stopniu z tych dwu dyscyplin jako tzw. dyscyplina praktyczna, adoptując ponadto dorobek innych dyscyplin praktycznych takich jak marketing, analiza strategiczna czy finanse. Dyscypliny praktyczne w zasadzie nie mają odrębnych podstaw metodologicznych i własnych teorii, niemniej – wbrew swej nazwie – wnoszą niekiedy pewien wkład do

metodologii, a jeszcze w większym zakresie do dorobku teoretycznego.¹ Wiedza, składająca się na metodologię każdej nauki, jest pierwotną w stosunku do procesów badawczych, bowiem „[...] tym co metodologia potrafi, jest dostarczanie kryteriów umożliwiających akceptację lub odrzucanie programów badawczych, czyli ustanawianie standardów”². W niektórych obszarach można dziś nawet mówić o nowych teoriach. Każda z dyscyplin praktycznych ma sobie właściwy język pojęciowy, kategorie oraz definicje i specjalizuje się w badaniu określonych problemów, które uważa za obszar swojego zainteresowania. Klasyczna formuła efektywnościowa osiągnięcia określonego poziomu obsługi przy minimalizowaniu kosztów procesu, „[...] może być przełożona na skuteczność i sprawność funkcjonowania nietypowych łańcuchów dostaw w nietypowych dla logistyki zastosowaniach”³. Korzystając z typologii dziedzin logistyki⁴, wydaje się iż mając na uwadze, właśnie nietypowy obszar implementacji, **logistykę humanitarną** można umieścić w sferze oddziaływania logistyki społecznej i logistyki militarnej. Specyfika ta powoduje konieczność postawienia pytań o istotę i definicję logistyki humanitarnej, jej charakterystyczne cechy, warunki skuteczności czy też porównanie z klasycznym, biznesowym ujęciem łańcucha logistycznego.⁵ Odpowiedź na te pytania stanowi jednocześnie podstawowy cel badań w tym obszarze z jednej strony, oraz potrzebę prowadzenia analiz przez pryzmat problematyki zarządzania łańcuchem dostaw, kapitału społecznego oraz odpowiedzialności społecznej biznesu⁶, z drugiej.

Bardzo ważna sprawa to także odpowiedź na nasuwające się w sposób oczywisty pytanie, dlaczego problematyka humanitaryzmu, dobroczynności,

---

¹ M. Ciesielski, *Nowe problemy z logistyką*, Gospodarka Materiałowa i Logistyka 10/2009 s.3.

² J. Kurowski, *Logistyka jako dziedzina wiedzy*, Logistyka 1/2009 s.70.

³ J. Szołtysek, S. Twaróg, *Gospodarowanie zasobami krwi jako nowy obszar stosowania logistyki*, Gospodarka Materiałowa i Logistyka, 7/2009 s.12-17

⁴ P. Kołodziejczyk, J. Szołtysek, *Epistemologia logistyki społecznej*, Przegląd Organizacji 4/2009, J. Szołtysek, S. Twaróg, *Gospodarowanie zasobami krwi jako nowy obszar stosowania logistyki*, Gospodarka Materiałowa i Logistyka, 7/2009 s.12-17

⁵ W opracowaniu tym logistyka na bazie definicji z 1991r. brytyjskiego Instytutu Logistyki, rozumiana jest jako proces zarządzania łańcuchem dostaw, J. Witkowski, *Zarządzanie łańcuchem dostaw*, PWE, Warszawa 2003, s. 17-18. Jak pisze Autor „[...] dążenie do wzrostu wartości dla klientów wymaga rozszerzenia współdziałania uczestników łańcucha poza procesy i czynności logistyczne” Przytaczając definicję łańcucha dostaw podkreśla „[...] że tak rozumiany łańcuch dostaw jest pojęciem szerszym niż łańcuch logistyczny”, M. Christopher, *Logistyka i zarządzanie łańcuchem dostaw*, PCDL, Warszawa 2000, s.14 -16 akcentuje iż „[...] przejście od tradycyjnej logistyki do podejścia łańcuchowego miało charakter ewolucyjny”.

⁶ J. Szołtysek, *Logistyka akcji humanitarnych*, Gospodarka Materiałowa i Logistyka, 3/2009 s.4. Kapitał społeczny to wiedza osadzona w stosunkach społecznych i wiąże się z zaufaniem członków organizacji do siebie nawzajem, normami, wartościami i osiągnięciem efektu synergii. Społeczna odpowiedzialność biznesu to koncepcja w której przedsiębiorstwo dobrowolnie uwzględnia interesy społeczne i ochronę środowiska, Por. Z.Malara, *Działalność dobroczynna przedsiębiorstwa jako składowa globalnego potencjału antykrzysowego* w: T.Pokusa, M. Duczmal (red.) *Logistyka humanitarna i zarządzanie kryzysowe. Wybrane problemy*, PAN O/Katowice, Opole, 2009r s.38-49.

pomocy charytatywnej itp. znajduje swoje miejsce w szeroko rozumianej problematyce ekonomicznej. Odpowiedź, jak sądzę, daje współczesna literatura przedmiotu¹, bowiem coraz częściej – pomijając klasyczne rozważania w ramach ekonomii społecznej – podnoszony jest paradygmat, iż „działalność dobroczynna przedsiębiorstwa może być dla niego źródłem korzyści, zarówno tych materialnych jak i niematerialnych i nie pozostaje w sprzeczności z podobnymi celami państwa, w którym on działa”. Dodaje się przy tym, że „moralność i prawa ekonomii wstąpiły na drogę pojednania

Logistyka humanitarna jest nowym pojęciem w polskiej terminologii w odniesieniu do dyscypliny jaką jest logistyka, choć w publikacjach światowych, problematyka ta znalazła swój wyraz już na początku tego wieku². Stąd też, jak się wydaje, badania w tym zakresie, stanowią w dalszym ciągu znaczny obszar rzeczywistych i potencjalnych dociekań i analiz naukowców oraz praktyków, np. choćby w sferze doprecyzowywania kluczowych kategorii pojęciowych i definicji, problemów badawczych czy praktycznych procedur postępowania w aspekcie synergii. W ostatnich czterech latach, zauważalna jest dynamika pojawiających się na ten temat opracowań³, dostrzegamy również pierwsze prace polskojęzyczne¹.

---

¹Z. Malara, *Działalność dobroczynna przedsiębiorstwa, jako składowa globalnego potencjału antykrzysowego*, w: T. Pokusa, M. Duczmal (red.) *Logistyka humanitarna i zarządzanie kryzysowe. Wybrane problemy*, PAN O/Katowice, Opole, 2009, s.38-48, G. Kołodko, *Wędrujący świat*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2008, s.139-206, E. Bendyk, *Kooperacja zamiast korporacji*, w: *Niezbędnik inteligenta*, Polityka, nr 25, 24.06.2006, R. Kapuściński, *Ten inny*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2006, J. Mazur, *Ekonomia humanitarna – utopia czy imperatyw?* w: *Nowa ekonomia a społeczeństwo*, KUL Lublin, 2006, T. Woods, *Moralność i prawa ekonomii na drodze do pojednania*, w: T. Woods, *W obronie zdrowego rozsądku*, Arwil, Warszawa 2007.

²L. Gustavsson, *Humanitarian logistics: context and challenges*, *Forced Migration Review*, 2003, Vol. 18, s.6-8, Fritz Institute, *Humanitarian logistics conference – Africa region 2004*, *Proceedings of the Nairobi 2004*, [<http://www.fritzinstitute.org/prgSC-HLCaf2004-proceedings.htm>], 10 sierpnia 2009, D.B. Kaatrud, R. Samii, L.N. van Wassenhove, *UN joint logistics centre: a coordinated response to common humanitarian logistics concerns*, *Forced Migration Review*, Vol. 18, 2003, s.11-14. R. Olorotunba, R. Gray, *Logistics for humanitarian aid: a survey of aid organisations*, *Proceedings of the 7th Logistics Research Network Conference*, Birmingham, September 2002, R.M. Tomasini, L.N. van Wassenhove, *Pan-American health organization's humanitarian supply management system: de-politicization of the humanitarian supply chain by creating accountability*, *Journal of Public Procurement*, Vol. 4 No.3, 2004, s.437-49, A.Thomas, *Humanitarian logistics*, [<http://www.fritzinstitute.org/PDFs/WhitePaper/EnablingDisasterResponse.pdf>] 6 sierpnia 2009, K. Höfer, *Katastrophenstudiengänge*, [<http://studienwahl.suite101.de/article.cfm/katastrophenstudien>] 27 sierpnia 2009.

³G. Kovács, K. M. Spens, *Humanitarian logistics in disaster relief operations*, *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, Vol.37, No.2, 2007, s.99-114, G. Kovács, K. M. Spens, *Identifying challenges in humanitarian logistics*, *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, Vol.39, No.6, 2009, s.506-528, G. Kovács, K. Spens, *Chapter 13: Humanitarian logistics revisite*, w: J.S. Arlbjörn, A. Halldórsson, M. Jahre, K. Spens, K. (red.), *Northern Lights in Logistics & Supply Chain Management*, CBS Press, Copenhagen, 2008, s.217-32, Coyne, J. *Humanitarian Logistics: Musing Aloud*, *Monday Developments*, Vol.24, No.20,2006, s. 12-13, M. Howden, *How Humanitarian Logistics Information Systems Can Improve Humanitarian Supply Chains: A View from the Field*, *International ISCRAM Conference – Gothenburg*, May 2009, s. 1- 10, W. Hyde, *Applied Humanitarian Logistics*, *Humanitarian Logistics Conference*, Georgia Institute of Technology, February 19, 2009, s.1-8, E. L. Maspero, H.W. Ittmann, *The Rise of Humanitarian Logistics*, *Conference Logistics & Quantitative Methods*, 7-11 July 2008, Pretoria, s.175-184, Rickard, J. *Humanitarian Logistics: Musing Aloud*, *Monday Developments*, Vol.24, No 20, 2006, s. 6-7. R. Olorotunba, R.Gray, *Customer service in emergency relief chains*, *International Journal of Physical Distribution*

W roku 2009 ukazała się książka pod redakcją T. Pokusy i M. Duczmala pt.: „*Logistyka humanitarna i zarządzanie kryzysowe*”², gdzie zaprezentowano pierwszą w języku polskim, definicję logistyki humanitarnej. Winna ona być zdaniem T. Pokusy ³rozpatrywana w **ujęciu koncepcyjno-funkcjonalnym i przedmiotowo strukturalnym**. W tym pierwszym aspekcie „[...] logistyka humanitarna jawi się jako koncepcja zarządzania przepływami dóbr i usług oraz informacji z tym związanych, od momentu ich pozyskania aż do momentu dostarczenia gotowego produktu i usługi oczekującym (ale nie tylko poszkodowanym) i /lub przemieszczania ludzi do tych dóbr i usług, których potrzebują w znaczeniu procesów planowania, organizowania, realizowania i kontroli, opartych na zintegrowanym ujmowaniu tych działań, w myśl podstawowych zasad humanitarnych, tj. humanitaryzmu, neutralności, bezstronności i niezależności⁴”. Natomiast w ujęciu przedmiotowo-strukturalnym logistykę humanitarną można traktować „[...] jako zintegrowany proces przepływu dóbr, usług i informacji poszkodowanym lub/oraz przemieszczeń osób potrzebujących pomocy, a także określony kompleks procedur i rozwiązań strukturalnych związanych z integracją i realizacją tych działań” w aspekcie wspomnianych zasad humanitarnych. Polskojęzyczna literatura przedmiotu zawiera również próbę interpretacji kategorii *zarządzanie humanitarnym łańcuchem dostaw* który „[...] ma na celu takie synchronizowanie fizycznych, informacyjnych i finansowych strumieni potrzeb

---

& Logistics Management, Vol.39, No.6, 2009, s.486-505, L.N. van Wassenhove, H. Ford, *Humanitarian Logistics*, Social Innovation Centre, 2008, s.1- 55S. Pettit, A.Beresford, *Critical success factors in the context of humanitarian aid supply chains*, International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, Vol.39, No.6, 2009, s.450-468.

¹ T. Pokusa, M. Duczmal (red.) *Logistyka humanitarna i zarządzanie kryzysowe. Wybrane problemy*, PAN O/Katowice, Opole, 2009, s.354., T. Pokusa, M. Duczmal (red.), *Zarządzanie kryzysowe i działania logistyczne na przykładzie wybranych instytucji*, PAN O/Katowice, Opole, 2009, s.243, T. Pokusa, *Logistyka humanitarna. Nowa "twarz" logistyki w sytuacjach kryzysowych*, w: T. Pokusa, M. Duczmal (red.) *Logistyka humanitarna i zarządzanie kryzysowe. Wybrane problemy*, PAN O/Katowice, Opole, 2009, s.9-23, J. Szoltysek, *Logistyka akcji humanitarnych*, Gospodarka Materiałowa i Logistyka 3/2009, s.2-8, P. Michalski, *Logistyka w organizacji projektu ekspedycyjnego*, Logistyka 2008/6, s. J. Szoltysek, S. Twaróg, *Gospodarowanie zasobami krwi jako nowy obszar stosowania logistyki*, Gospodarka Materiałowa i Logistyka, 7/2009 s.12-17, P. Kołodziejczyk, J. Szoltysek, *Epistemologia logistyki społecznej*, Przegląd Organizacji 4/2009, T. Pokusa, *Logistyka humanitarna – podstawy teoretyczne i wstępna ocena implementacji*, w: T. Pokusa, W. Potwora, J. Kaczmarek, (red.) *Nauka w służbie wartości*, WSZiA, Opole 2009, s.324-341.

² T. Pokusa, M. Duczmal (red.) *Logistyka humanitarna i zarządzanie kryzysowe...*, op.cit.

³ T. Pokusa, *Logistyka humanitarna. Nowa "twarz" logistyki w sytuacjach kryzysowych...*, op.cit.

⁴ Zgodnie z zasadą *humanitaryzmu*, człowieka należy traktować humanitarnie w każdych warunkach, czego przejawem jest ratowanie życia ludzkiego i niesienie ulgi w cierpieniu, przy jednoczesnym poszanowaniu jednostki. Zasada *neutralności* mówi iż, nie wolno stawać po żadnej ze stron konfliktu ani angażować się w spory na tle politycznym, rasowym, religijnym lub ideologicznym. Zasada *bezstronności* akcentuje, że niesienie pomocy humanitarnej musi być bezstronne i nie może być uzależnione od narodowości, rasy, wyznania ani poglądów politycznych. Podstawą pomocy musi być w każdym przypadku wyłącznie zaistniała potrzeba. *Niezależność* oznacza że organizacje humanitarne muszą określać i realizować swoje strategie niezależnie od strategii i działań rządów.

i posiadanych zasobów przepływających między jego uczestnikami, które uwzględniając zasady szybkości umożliwia skuteczne udzielanie pomocy ofiarom sytuacji kryzysowych¹ z zachowaniem zasad charakterystycznych dla przestrzeni humanitarnej.

Wobec wzrastającego zapotrzebowania w świecie na usługi logistyki humanitarnej istnieje wyraźna konieczność kształcenia specjalistycznych kadr. Przyszłe programy studiów, przygotowujące specjalistów do pracy w służbie logistyki humanitarnej, której obszar działania ma obecnie charakter wybitnie globalny, powinny uwzględniać nie tylko przygotowanie z zakresu ekonomii, zarządzania czy informatyki, ale także pewne przygotowanie z zakresu nauk politycznych. Przygotowanie właściwych kadr, związane jest również z innymi ważnymi zadaniami, dla skuteczności działań w zakresie zarządzania kryzysowego i logistyki humanitarnej. Wymagane jest więc przeprowadzenie analizy obecnej sytuacji zasobów logistycznych, w tym zamówień artykułów pomocy humanitarnej, ich przechowywania i transportu do miejsca wykorzystania a także. analizy ogólnoświatowych możliwości logistycznych w przypadku reagowania w sytuacji katastrofy, która pozostanie w ścisłym związku z odpowiednimi pracami w dziedzinie międzynarodowej pomocy humanitarnej. Sądzę, że pomysł i oferta opolskiego środowiska naukowego, powołująca dwie nowe specjalności na studiach tj. „zarządzanie kryzysowe i pomoc humanitarna” oraz „logistyka humanitarna” wpisuje się znakomicie w założenia Komisji Wspólnot Europejskich dotyczące właśnie tego obszaru.

СТРУКТУРУВАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСІВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Ігор Пучков
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
уууу1973@mail.ru

Одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної вищої педагогічної освіти є активне впровадження різноманітних комп'ютерних технологій навчання, які дозволяють значно підвищити якість підготовки сучасних вчителів до майбутньої професійної діяльності. У світлі цього особливого значення набуває потреба в розробці сучасного програмного

---

¹ J. Szołtysek, *Logistyka akcji humanitarnych...*, op.cit.

забезпечення курсів дистанційного навчання здобувачів вищої освіти і, зокрема, визначення дидактичних засад структурування цього програмного забезпечення.

Як зазначається в публікаціях відомих фахівців з питань системного підходу (В. Афанасьєв, Б. Бірюков, І. Блауберг, М. Каган, А. Уйомов, Е. Юдін та інші), основною частиною структурної організації об'єкта є його внутрішні та зовнішні зв'язки. Ураховуючи цей факт, структуру можна визначити як мережу відносно сталих, упорядкованих зв'язків між елементами системи. Сутність структурування дистанційних курсів навчання природничо-математичних дисциплін проявляється у його визначенні як системного об'єкта та в членуванні цього об'єкта на певні структурні елементи. Причому ці елементи повинні, з одного боку, у своїй сукупності забезпечувати системну якість зазначеного об'єкта, а з іншого – відповідати вимогам до структурних частин цілісної системи.

Оскільки в контексті дослідження дистанційний курс сприймається як засіб навчання, процес його структурування має насамперед підкорятися загальнодидактичним принципам. На основі вивчення праць різних науковців (Ю. Бабанський, В. Лозова, І. Підкасистий та інші) було визначено таку систему цих загальнодидактичних принципів: єдності освітньої, виховної й розвивальної функцій навчання; науковості; системності; систематичності й послідовності; поєднання колективної навчальної діяльності з індивідуальним підходом в навчанні; активності і самостійності; наочності; зв'язку навчання з практичною діяльністю.

Так, *принцип єдності освітньої, виховної й розвивальної функцій* відображає той факт, що навчання є складним і багатоаспектним процесом, в якому забезпечується не тільки набуття здобувачами вищої освіти певних компетентностей, але і розвиток їхніх поглядів, потреб, інтересів, ставлень, професійно-особистісних якостей.

Принцип науковості передусім передбачає, що поданий для вивчення зміст освіти та способи його подачі відповідають сучасному стану науки. Зокрема, дотримання принципу науковості у структуруванні дистанційних курсів навчання природничо-математичних дисциплін проявляється у виділенні його окремих елементів з урахуванням їх прогнозованого змістового наповнення.

Реалізація *принципу системності* вимагає, щоб у змісті навчального матеріалу, який пропонується здобувачам вищої освіти для засвоєння, забезпечувалась системність у подачі та засвоєння навчальної інформації.

Стосовно дії принципу *активності та самостійності* в процесі структурування програмного забезпечення навчання фізико-математичних дисциплін важливо відзначити, то цей принцип вимагає ретельного осмислення, за допомогою яких активних та інтерактивних методів може організовуватися робота здобувачів вищої освіти, як їх можна стимулювати до участі в самостійній роботі та в яких формах вона повинна проводитися.

Принцип наочності проявляється у вимозі забезпечувати широке використання в навчальному процесі різноманітних наочних засобів, за допомогою яких сприйняття навчального матеріалу відбувається за допомогою залучення до цього процесу різних органів чуття людини. У цьому плані комп'ютерні засоби мають значні переваги перед іншими наочними засобами навчання.

Дотримання *принципу зв'язку навчання з практичною діяльністю* передбачає, що виклад науково-теоретичних положень, понять, законів має супроводжуватися розкриттям їх ролі та численних проявів у навколишньому світі, опорою на життєвий досвід молоді, висвітленням, як вивчений матеріал може застосовуватися ними в майбутній професійній діяльності тощо.

Важливо також зауважити, що в базових теоріях комп'ютерного навчання широко використовуються ідеї програмованого навчання, в межах якого навчальний матеріал представляє собою серію невеликих порцій освітньої інформації, котра подається в певній логічній послідовності: 1) принцип наявності певної ієрархії управлінських засобів; 2) принцип зворотного зв'язку, що вимагає циклічної організації системи управління навчальним процесом по кожній операції навчальної діяльності; 3) принцип покрокової навчальної процедури як технологічного прийому; 4) навчальна робота кожного учасника здійснюється в індивідуальному режимі; 5) передбачається використання спеціальних технічних засобів для подачі програмованих навчальних матеріалів [1-4].

Отже, на підставі вищевикладеного зроблено висновок про те, що під час здійснення процесу структурування дистанційних курсів навчання природничо-математичних дисциплін важливо керуватися загальнодидактичними принципами, а також принципами програмованого навчання.

Література

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
2. Грицик В. А. Виртуальный лабораторный комплекс на базе программных эмуляторов в профессиональной подготовке специалистов в области информационной безопасности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / В.А. Грицик. – Ставрополь, 2005. – 139 с.
3. Пучков І.Р. Суть і дидактичні принципи структурування програмного забезпечення навчання фізико-математичних дисциплін / І.Р. Пучков // Гуманізація навчально-виховного процесу: Зб.наук.праць. – Вип. LIX. –Слов'янськ: СДПУ, 2012. – 350 с.
4. Шаравин В. В. Применение сетевых учебно-методических комплексов в условиях профессиональной подготовки специалистов в вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / В. В. Шаравин. – Ставрополь, 2004. – 196 с.

ВПЛИВ ВПРАВ ІЗ ПРОГРАМ КРОССФІТА НА РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ДІВЧАТ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬСЯ ТАНЦЯМИ ХІП-ХОП

Олена Смоляр¹, Дар'я Смоляр², Андрій Безуглий³

¹ВДНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,

²ЦТ «Грація»

³Обласна федерація бойового самбо Донецької області

м. Слов'янськ, Україна

^{1,2}smoliar60@mail.ru, ³actionstar@mail.ru

У сучасних соціально-економічних умовах, які склалися в державі протягом останніх років, з'явилася тривожна тенденція погіршення здоров'я і фізичної підготовленості молоді. Медики відзначають, що причинами цього є гіподинамія, не правильне та не збалансоване харчування тощо. Така негативна тенденція вимагає пошуку шляхів і засобів вирішення цієї проблеми.

Останнє десятиріччя характеризується появою нових видів фізичних вправ. Одним з таких видів є кроссфіт. Мета занять: розвинути фізичні якості, поліпшити працездатність серцево-судинної і дихальної систем, навчити організм швидко адаптуватися до зміни навантажень.

Оскільки в систему занять танцюристів обов'язково включається загальна фізична підготовка, ми вирішили розробити експериментальну програму для дівчат із застосуванням вправ з програми кроссфіт. Основною метою дослідження стало визначення впливу вправ з програми кроссфіт на розвиток фізичних якостей дівчат 15-ти років.

В ході роботи ми поставили наступні завдання:

1. Визначити особливості впливу вправ з програми кроссфіт на розвиток фізичних якостей дівчат, які займаються сучасними танцями (хіп-хоп).

2. Дослідити вплив вправ з програми кроссфіт на працездатність дівчат.

У дослідженнях брали участь групи дівчат, які займаються танцями хіп-хоп в центрі танців “Грація”.

Вправи з програми кроссфіт раніше ніколи не застосовувалися в тренувальних заняттях танцюристів. Тому з широкого арсеналу вправ кроссфіт ми разом з тренером з кікбоксингу бійцівського клубу “Тріада” А. А. Безуглим склали програму для групи досліджуваних дівчат.

Заняття склалися із загальної розминки, розвиваючого блоку і високо інтенсивного тренінгу. Тестування проводилося на початку та в кінці дослідження для виявлення динаміки швидкісно-силових якостей (стрибок у довжину з місця), швидкості (біг 60 м.), сили, (згинання розгинання рук в упорі лежачи у дівчат), стрибучості (стрибки на скакалці за 1 хв.), човниковий біг 5 по 20 м. в легкій атлетиці застосовується для визначення швидкісної витривалості, тому ми теж включили его в тестування.

Порівняльний аналіз загальної фізичної підготовки дівчат, які займаються хіп-хопом (рис.1) показав, що приріст швидкості склав 0,4 с.

Рис.1. Динаміка розвитку фізичних якостей дівчат, що займаються хіп-хопом.

У стрибку в довжину з місця дівчата покращили результат на 8,7% результат склав 1.82 м. Результат дівчат в згинанні рук в упорі лежачи

покращився на 13 разів і склав 28,7 раз. У стрибках на скакалці за 1 хв. дівчата показали на початку дослідження результат 118 разів, в кінці – 132 рази. Човниковий біг 5 по 20 м. був більш складним випробуванням для дівчат, але результат покращився на 0,46 с.

В ході педагогічного експерименту було виявлено, що на початку експерименту відносні величини працездатності PWC170 були менші і складали 10,6-11,5 кг / м на 1 кг ваги тіла, в той час, як в кінці досліджень спостерігався вже середній рівень розвитку, який становив 13,1-14,5 кг / г на 1 кг ваги тіла, що підтверджує ефективність використання вправ з програми кроссфіт для підвищення працездатності танцюристів.

Таким чином, отримані нами фактичні дані в процесі педагогічного експерименту показали позитивну динаміку загальної фізичної підготовки дівчат 15 років, що дозволило нам констатувати ефективність застосування вправ з програми кроссфіт в навчально-тренувальному процесі з дівчатами, які займаються хіп-хопом. Заняття загальної фізичної підготовки сприяли особистісному розвитку і підвищенню працездатності танцюристів.

Література

1. Гласман Г. Руководство по проведению кроссфит тренировок; [Электронный ресурс]: http://library.crossfit.com/free/pdf/CFJ_L1_Training_Guide_Russian.pdf.
2. Сэйд Дж. Методика программирования кроссфит тренировок [Электронный ресурс]: <http://fixbody.ru/crossfit/40-training-program.html>.
3. Холодов Ж. К. Теория і методика фізичного виховання і спорту: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. – 2-е вид., Випр. і доп. / Ж. К. Холодов, В. С. Кузнецов. – М.: Видавничий центр Академія, 2003. – 480 с.
4. Что такое кроссфит, как и где он зародился. [Электронный ресурс]: <http://thebox.eurosport.com/ru/whatiscrossfit>.

BIOENERGETIC HEALTH PRESERVING EDUCATIONAL TECHNOLOGY

Tatyana Shapovalova
Berdyansk State Pedagogical University, Berdyansk, Ukraine
chatagri@mail.ru

One of the priorities of the new phase of educational reform in Ukraine is to preserve the life and health of the younger generation.

It should be noted that most schools created some conditions for raising health culture of children and youth in formation of their positive motivation for a healthy lifestyle by introducing the appropriate pedagogical techniques in the

educational process. However, as the researchers say, today the lack of a health preserving integrated system is keenly felt.

On the issues of development and implementation of health preserving, health improving and health forming activities in schools the following specialists are working now: O. Aksyonova, T. Boychenko, Yu. Boychuk, S. Volkova, M. Goncharenko, V. Gorashchuk, M. Grinyova, O. Yezhova, O. Mykytyuk, O. Mikheyenko, V. Orzhekhovs'ka, S. Strashko, Zh. Tekhanovych, V. Uspens'ka and others.

New social and educational health preserving technologies are offered by V. Bupal'ko, O. Vashchenko, I. Volkova, M. Goncharenko, L. Horyana, P. Husak, T. Krekotina, V. Petrovych, O. Popov, S. Svyrydenko, M. Smirnov, V. Son'kin, L. Tykhenko and others.

The author of the article has developed, tested and implemented a bioenergetic health preserving educational technology that involves the use of natural objects' energy for the purpose of recreation, relaxation and socialization of the younger generation.

The example of a bioenergetic health preserving educational technology are the natural relaxation paths that are created in order to use the energy properties of natural objects for rehabilitation and adaptation of children to the modern society.

The bioenergetic health preserving educational technology using the existing natural-relaxation path's possibilities "TPN" (therapeutic power of nature) to restore mental and physical health of children and young people, was designed and tested at the Station of Young Naturalists of the town of Berdyansk, Zaporizhzhya region. This technology is based on one of the scientific theories, according to which a tree is a powerful natural battery of space energy and it emits the energy that positively affects the human body. The close contact with a tree returns a person the lost energy balance. The tree initially acts as natural energy storage, and then becomes an energy conductor, which provides a therapeutic effect.

After the model of the natural and relaxation path "TPN" of Berdyansk Station of Young Naturalists of Zaporizhzhya region the following paths were created: "Harmonizing power of nature" (Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University, Zaporizhzhya region) and "In harmony with nature – in harmony with oneself" (secondary school № 115 of I-III levels, the town of Kryvyi Rih, Dnipropetrovsk region).

To create natural and relaxation path "Harmonizing power of nature" the following was consistently fulfilled: a detailed examination of the agrobiological complex territory of MSPU and selection of bioenergetic and natural objects; making a passport and development of card scheme of the path and the route; taking photos and description of the stops on the natural objects; making plates that denote the type of power interaction of a plant with a person (positive, negative), labels with the names of species of trees, health protection signs; making recommendations for methods of using relaxation-energetic path's objects for work with children and conducting of master classes.

The path "Harmonizing energetics of nature" is intended for the following categories of visitors: students of secondary schools of the city and area; pupils of pre-school and out-of-school educational institutions; university students, lyceum pupils; teachers, lecturers, heads of circles; other people.

When planning the route of the natural and relaxation path the following conditions were taken into account: availability of route for visitors; informativeness and aesthetic expressiveness of landscape; the combination of the educational process with relaxation and health recreation of visitors.

In the natural and relaxation path "In harmony with nature – in harmony with yourself" of Secondary school № 115, the town of Kryvyi Rih, the following forms of work were used: walks-observations, walks-workshops, walks-admirations, familiarization walks; projects; games; excursions; labor landings; competitions; quizzes.

Using the above mentioned natural relaxation paths is aimed at developing and forming of health preserving competences, preservation and strengthening of the younger generation health.

The developed techniques enable the efficient implementation of bioenergetic health preserving educational technologies in the study process of the educational institution.

The bioenergetic educational technologies do not harm the health of children, do not break the child's nature but take account of his/her peculiarity, promote the development of the main components of health: physical, psychic, social and spiritual.

The use of the bioenergetic health preserving technology can be easily adapted to the conditions of any educational institution from a preschool, general education, after-school institution to a higher educational one. This educational technology does not require significant material and financial costs and contributes to the harmonious development of children and youth.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ ІЗ КУРСУ «ВСТУП ДО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА»

Вікторія Щербатюк
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
viktoriya.shherbatyuk@mail.ru

Ефективність навчання у вишах безпосередньо залежить від доцільного добору та використання нових технологій: технічних засобів, нових форм і методів викладання, нових підходів до процесу навчання. Тому на практичних заняттях із курсу «Вступ до літературознавства» доречним є впровадження інтерактивних методів навчання.

Суть такого навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії викладача та здобувачів. Організація заняття з використанням інтерактивних методів створює умови для моделювання певних ситуацій, організації роботи в парах, малих групах та колективно. Такі заняття активізують здобувачів, сприяють глибшому засвоєнню знань, індивідуалізують навчання, розвивають вміння аналізувати, порівнювати літературні явища, давати їм ґрунтовну оцінку, висловлювати своє бачення з приводу того чи того питання. Проблема впровадження інтерактивних методів навчання в курси вищих навчальних закладів є досить актуальною. Значний внесок у її вирішення зробили О. Гофлер, К. Поппер, Р. Барт, В. Паламарчук, О. Пометун, Л. Пироженко, Г. Сиротенко, Д. Андреев та інші.

Як підтверджує практика, буває інколи важко визначити межу між різними методами навчання, бо вони взаємодоповнюють один одного, об'єднуються, конкретизуються через низку прийомів, що допомагають реалізувати основну мету на заняттях.

Вибір тих чи тих методів навчання залежить від багатьох чинників, зокрема: мети заняття, змісту матеріалу, що вивчається, специфіки предмета, дидактичного та матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, рівня підготовки здобувачів.

Упродовж вивчення курсу «Вступ до літературознавства» варто використовувати ті методи навчання, що розвивають творчу активність здобувачів, самостійність мислення, пробуджують інтерес та мотивацію. Найдоцільнішими, на нашу думку, є такі інтерактивні методи та прийоми, як робота в парах, «Мікрофон», «Акваріум», «Коло ідей», «Мозкова

атака», «Карусель», «Метод ПРЕС», «Незакінчені речення», метод групового дослідження, «Діаграма Вена», «Скажи по-своєму», «Асоціативний кущ», «Мозаїка», «Біном фантазії», «„Тонкі” й „товсті” питання», «Кластер», «Ромашка Блума», «Вірю – не вірю», «Написання есе», «Кубування», «Метод фокальних об’єктів для генерації нових ідей», «Синквейн», «Буриме», «3: 2: 1», «Спіймай помилку» тощо.

Так, наприклад, у процесі вивчення теми «Мова художнього твору» одним із продуктивних методів розвитку критичного мислення є *кластер* – педагогічна стратегія, що дозволяє здобувачам вільно роздумувати над темою, сприяє розвитку пам’яті та просторового мислення. Кластер рекомендують використовувати на стадії усвідомлення нової інформації, класичний кластер – для закріплення вивченого матеріалу. Кластер можна скласти до поняття «Лексичні виражальні засоби», «Тропи», «Синтаксичні фігури», «Фонетичні виражальні засоби». Цей метод допомагає швидко й точно перевірити засвоєний матеріал, так як вимагає від здобувачів чіткого викладу фактів й основних положень вивченого. Традиційно займає небагато часу і складається колективно.

Продуктивними методами навчання при опрацюванні теми «Віршування» є ті, що сприяють розвитку творчих здібностей здобувачів, наприклад, вправи з *монофонами* (коротке навчальне оповідання, усі слова якого починаються на одну й ту ж букву (звук), «*вірш за метафорою*» (складається з шести характеристик, розміщених у певній послідовності: колір, смак, запах, зовнішність, звук, якість переживань; кожен рядок – назва вірша), «*Буриме*» (дається готова рима, написати вірш у стилі В. Шекспіра, П. Тичини, В. Маяковського). Для розвитку творчої уяви корисним є прийом «*Біном фантазії*». Суть його: беремо два довільних слова й по-різному їх поєднуємо за допомогою прийменників, знаходимо усвідомлений сюжетний зв’язок, утворюємо вірш чи казку.

Цікавим прийомом роботи на практичних заняттях є написання віршів за алгоритмом. Найдоцільніше їх використовувати на підсумковому етапі. Відомі три алгоритми написання таких віршів: *синквейн*, *сенкан*, *даймонд*. Складання таких текстів сприяє розвитку образної думки, учить узагальнювати інформацію, давати їй самостійну оцінку. Для активізації асоціативного мислення доречними є такі завдання: «назвіть асоціацію зі словом..., складіть асоціативний ряд (від 7 до 9 слів) зі словом..., підберіть епітети до слова..., утворіть порівняння до слова...» тощо.

Отже, використання інтерактивних методів і прийомів на

практичних заняттях із курсу «Вступ до літературознавства» сприяє не лише ефективному засвоєнню знань, а й розвитку критичного мислення, пізнавальних навичок та творчого потенціалу здобувачів, формуванню вміння самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі. Заняття із залученням інновацій створюють умови для розвитку теоретичних, дослідницьких, пошукових та креативних здібностей.

Література

1. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : [науково-методичний посібник] / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко ; за ред. О. І. Пометун. – К. : А.С.К., 2004. – 192 с.
2. Попова Т. Ю. Рольова гра на уроках словесності / Попова Т. Ю. // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2007. – № 16. – С. 18-19.
3. Сиротенко Г. О. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання / Сиротенко Г. О. – Х. : Основа, 2003. – 80 с.

INTELLECTUAL CULTURE AS AN IMPORTANT CONSTITUENT OF FUTURE TEACHERS' GENERAL CULTURE

Kristina Tambovska

*South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
Odessa, Ukraine
kristina-3119@mail.ru*

No doubt, every teacher should not only know their subject well (i.e. master subject competences), but also general culture: innovative, psychological, legal, moral, spiritual, corporate, professional-educational, linguistic, communicative, intellectual. However, a teacher is responsible for education and development of each individual, but it can be achieved only under condition of generated intellectual culture of all teachers, no matter what school subject they teach. Nevertheless, intellectual culture of children, success of training and development in general depend on the level of teachers' intellectual development. These facts prove the relevance of the risen problem. The most favorable, productive and effective period of the formation of intellectual culture is a school age, as a teacher plays a predominant role in the formation of pupils' intellectual culture. Therefore, much attention should be paid to the formation of future teachers' intellectual culture.

The urgency of the problem is confirmed by the existence of some controversies, particularly, between a public recognition of the role and

importance of modern teachers' intellectual culture and insufficiently precise orientation of training to this development; among broad opportunities of the system of teacher education on the formation of the whole personality of a future teacher and an existing delimitation of intellectual and cultural spheres in its content; between an objective need of society in intellectually developed, intelligent and creative pedagogical staff and an available future teachers' underestimation of the importance of intellectual culture phenomenon in the professional activity.

Thus, foreign and domestic scientists in pedagogy and psychology investigate intellectual culture and intellectual development of the individual (D. Bruner, L. Vygotsky, Yu. Hilbuh, V. Davydov, B. El'konin, L. Zankov, J. Piaget, B. Skinner, H. Holl, G. Kostyuk, Z. Kalmykova, N. Menchinska, S. Rubinstein, V. Palamarchuk, O. Talyzina et al.). A number of dissertation researches are devoted to the formation of intellectual culture (Yu. Zanika, I. Zakharova, A. Mytnyk and others). Therefore, the problem of the formation of future teachers' intellectual culture as the basis of their successful professional activity is becoming especially important.

In our view, the concept of "future teachers' intellectual culture" is a multicomponent personal unity. Furthermore, it should be noted that its formation is a dynamic, challenging and manageable process. Thus, future teachers' intellectual culture is viewed as an integral part of their professional and pedagogical culture, and the tasks of its formation in the process of professional training come from the modern cultural educational paradigm, which emphasizes the need for a system personal and intellectual development of a future teacher. A moral essence of intellectual culture is a humanistic, human-creative activity, which aim is to specify human values in the field of cognition, social practice and professional activity. In the context of the cultural approach the formation of intellectual culture is understood as a process of the development of the system of students' intellectual qualities created by the interaction between a personality and its culture and intelligence. This process is carried out in the culturally appropriate educational environment and filled with individual-value contents, based on several principles, among which the leading one is the principle of rational humanism that in terms of worldview recognizes intellectual culture one of the greatest achievements of all mankind (G. Ball, T. Ivanova and I. Zyazyun).

The inclusion of future teachers in the complex of social and professional life, the realization of their intellectual potential, the development of their

personality are promoted by functions of intellectual culture – informative-transformational, semiotic, communicative, regulative-corrective, diagnostic, prognostic, value-oriented, professional self-developmental. These functions determine the value attitude of future teachers to the products and results of intellectual activity, cause a reasonable choice of cognitive strategies in different cognitive situations, provide an effective understanding of conceptual structures, methods of marking, recording and modeling objects and products of cognition, stimulate intellectual processes, the creation of new products as the results of transformation of the cognition object in ideal terms.

The essence of intellectual culture is examined in the unity of personality and activity displays of common features of the culture of thinking, speech, mental work, educational activity, as well as the specific features of the culture of scientific and pedagogical thinking, professional speech, intellectual work, professional and educational activity where the dominant features of these elements create a system integrity of personal intellectual traits that in the personal sense of intellectual activity are revealed as a stable hierarchical integrity of the leading value orientations – erudition, intelligence and creativity, education and good manners, and in the activity sense – as cognitive strategies (analytical, space-synthetic, verbal). The ability to formulate thoughts, cultural speech, flexibility and efficiency of mental activities, a high level of creative thinking, skills of cognitive activity are important professional qualities of the modern teacher, which indicate their general culture and intellectual culture is its relevant constituent.

БІБЛІЯ У КОНТЕКСТІ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Ольга Тищенко¹, Альона Калмикова²
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
¹ tishenko-1981@mail.ru, ² sgpi@slav.dn.ua

Пріоритетна роль у гуманізації освіти належить словесності та тим дисциплінам, завдяки яким діти краще пізнають світ людей і себе, усвідомлюють самоцінність людської особистості. Саме Біблія пропонує тисячолітній досвід у плані гуманістичного виховання людини, знаходячи шляхи до людського серця. У Біблії показано, як на основі гуманістичного принципу будує своє спілкування Господь зі своїми учнями та народом. Як

у ході самого життя, спільної життєдіяльності створювались умови для саморозвитку кожного з них, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цінностей та цілей. Важливою була і турбота Вчителя про розуміння внутрішнього світу кожного, з ким говорив Ісус Христос.

Гуманістичні цінності освіти мають спільні корені з християнськими. Педагогічна реалізація гуманістичних цінностей спрямована на підвищення загальної культури особистості, прилучення до національних загальнолюдських цінностей, а це вимагає посилення культурологічної спрямованості освіти.

Біблія демонструє нам яскраві зразки педагогічної етики: зміну авторитарно-дисциплінарної моделі освіти на особистісно-зорієнтовану.

Змінити позицію дітей і вчителів у спілкуванні. Утвердити особистісне спілкування на основі підтримки, співчуття, довіри. Особистісний стиль спілкування на прикладах описаних у Біблії. Він уже сам по собі здійснює психотерапевтичний ефект, показуючи та навчаючи, як потрібно співчувати, уболівати, підтримувати, розуміти іншого, відчувати стан співрозмовника. Притчі, описані в Біблії, якими Ісус навчав народ, дають приклади такого особистісного (а не рольового) стилю спілкування [3, с. 274].

Особистісно-орієнтована модель зумовлює потребу діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукання до обміну думками, враженнями, моделювання життєвих ситуацій.

Біблія демонструє нам діалогічну форму спілкування знову ж таки за допомогою притч. Саме притча виступає як формотворення здатності переживати уявне як дійсне, як засіб засвоєння і перетворення в «неорганічну природу» людського в людині і першооснов моральності, людських почуттів і моральних переживань. Притчі спонукають нас до обміну думками, почуттями, враженнями з приводу усвідомлення розуміння життєвих ситуацій, які пропонуються змістом.

Діалогічна форма спілкування не насаджує готових знань, чужих думок, позиції чи переживання, а створює умови для самостійного опанування, усвідомлення, осмислення запропонованої інформації на індивідуальному рівні.

«Діалог, не лише виявляє рівень засвоєння певних знань, а й демонструє позицію кожного його учасника. Діалогічна основа навчання спочатку діагностична, і лише потім у діалозі застосовуються різноманітні засоби виховного впливу. Діалогічний підхід має психотерапевтичний

ефект спілкування. Так, спочатку з'ясовується проблема, завдання, а потім пропонуються можливі шляхи їх вирішення. Кожний вибирає свій шлях вирішення проблеми, життєвої ситуації, спираючись на власний досвід, переконання, ідеали, почуття» [3, с. 275].

Таким чином, гуманістичний принцип Біблії направлений на розвиток людської свідомості, духовності на індивідуальному рівні. Обрана форма спілкування у Біблії розрахована на діалог Учителя з учнями, взаємно зацікавленими в успіхові. Така форма спілкування передбачає поєднання знань і вчинків і начебто вводить учня в життя, а не полишає його в розгубленості на підступах до нього, як це нерідко трапляється у житті. У цьому і виявляється гуманне ставлення до людей, як цього вимагає основна заповідь християнства: «Люби ближнього свого, як себе самого».

Особистісно-орієнтована система навчання передбачає володіння вчителем різними варіантами побудови навчального процесу. Педагог повинен знати не один універсальний, а кілька шляхів, які можуть бути придатними для досягнення мети кожним вихованцем. Біблія дає нам приклади педагогіки толерантності. Вона на прикладах розглядає наслідки таких недопустимих явищ для людського співжиття, як нетерпимість, релігійні, етнічні, соціальні та інші конфлікти [3, с. 276].

Біблія сприяє формуванню світогляду людини з дитячого віку. До світогляду, зокрема, входять узагальнені уявлення про світ і саму людину, про смисл людського буття, про смерть і безсмертя, конечність і нескінченність буття. Пізнання Біблії допомагає кожній людині сприйняти, осмислити і оцінити навколишню дійсність як світ свого буття і діяльності, визначити і пережити своє місце, призначення і «долю» в ньому.

Отже, звернення до Біблії як джерела системи освіти і виховання є надзвичайно актуальним сьогодні. Педагогу Книга Книг відкриває практичні шляхи і засоби оволодіння прогресивними технологіями духовного становлення дитини, створення умов для самореалізації її сутнісних сил у різних видах творчої діяльності, у центрі яких – дитина з її інтересами, життєвими проблемами.

Література

1. Біблія для молоді. – К.: Українське біблійне товариство, 2004. – 1180 с.
2. Білоусенко О. Новий Заповіт. Біблійна історія / О. Білоусенко. – К.: Либідь, 1993. – 144 с.
3. Захарченко В. Християнська культура спілкування – основа особистісно орієнтованої моделі освіти // Християнські цінності: історія і погляд у третє тисячоліття. Збірник наукових записок Національного університету «Острозька академія» / В. Захарченко. – Острог, 2002. – Том VI. – С. 272-277.

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ЯКОСТІ У ДЕРЖАВАХ- ЧЛЕНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Олена Ярова

Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна
olena_yarova@mail.ru

Необхідність забезпечення високого рівня освіти у країнах Євросоюзу висуває завдання пошуку єдиних стандартів освіти, вдосконаленні європейської системи базової освіти, піднесення її на якісно вищий щабель. Головні ідеї щодо формування єдиного євростандарту в галузі освіти були окреслені резолюцією Ради Європи 1991 року “Європейський простір в освіті: навчання і зміст програм” (*European Dimension of Education: Teaching and Curriculum Content*), яка стала одним із керівних документів щодо здійснення єдиної політики у розробці та впровадженні стандарту змісту знань у Європі.

Об’єктами стандартизації в освіті є її структура, зміст, обсяг, рівень навчального навантаження учнів, державні вимоги щодо рівня загальноосвітньої підготовки учнів. Стандарт початкової освіти (ПО) визначає:

структуру ПО за роками / циклами / ключовими етапами у початковій школі або ступенями навчання в загальноосвітніх закладах;

навчальний план початкової школи або як складову базового навчального плану середньої загальноосвітньої школи;

структуру змісту ПО в його інваріантній та варіативній частинах;

обов’язковий мінімум змісту навчання з кожної освітньої галузі, що входить до інваріантної частини;

загальнообов’язкові результати навчання на даному етапі;

нормативи щодо навчального навантаження учня початкової школи для забезпечення якісної підготовки.

У країнах ЄС, що належать до групи децентралізованих освітніх систем (Велика Британія, Німеччина, Бельгія, Данія, Люксембург, Швеція), стандартизація ПО спричинює підвищення освітніх вимог, удосконалення системи оцінювання, пошук єдиних критеріїв добору та впровадження змісту навчальних програм, навчальних засобів.

У країнах ЄС з централізованими системами освіти (Франція, Румунія, Болгарія, Греція, Італія, Нідерланди, Португалія, Угорщина) стандартизація стає інструментом утілення ідеї так званого соціального

розмаїття, яке в освіті акцентує процеси розширення шкільної автономії та адаптації до зовнішніх змін і вимог.

Аналіз національних стандартів ПО демонструє наявність загальних рис у навчальних програмах. Так, у більшості країн ЄС програми МСКО 1 структуруються навколо широких освітніх галузей, серед яких виділяються шість загальноприйнятих, що відображають основні напрямки людських знань, навичок та діяльності: національні мови; математика; наука (іноді включає технологію); мистецтво і музика; фізичне виховання (часто включає основи здоров'я); інші гуманітарні дисципліни.

Стосовно відмінностей в освітніх стандартах, необхідно підкреслити, що вони виявляються не лише на державному рівні: розбіжності фіксуються у навчанні тих чи інших дисциплін / освітніх галузей у різних школах / регіонах однієї країни. Тому для вдосконалення національних стандартів та отримання об'єктивних даних щодо показників академічної успішності молодших школярів країни ЄС систематично беруть участь у міжнародних порівняльних дослідженнях (TIMSS, PIRLS), проводять порівняльні дослідження змісту курикулумів, вивчають досвід країн-лідерів (Сінгапур, Тайвань, Гонконг, Фінляндія).

Позитивним моментом стандартоорієнтованих реформ став той факт, що стандарти дозволили співвіднести заявлені у навчальних програмах освітні цілі та завдання з наявними показниками учнів і шкільних колективів, визначити шляхи вдосконалення діяльності класу і професіоналізму вчителя. Проте дослідження компаративістів (А. Сбруєва, В. Харлен) констатують, що реформи призвели до переобтяження вчителів новими формами роботи, пов'язаними із практичною реалізацією стандартів та оцінюванням навчальних досягнень учнів.

Серед негативних результатів стандартизації освіти на рівні МСКО 1 найбільше занепокоєння освітян викликає система тестування досягнень учнів, що вплинула на якість взаємодії вчитель-учні, значно скоротивши перелік педагогічних технологій та методик, до яких звертаються вчителі початкової школи.

Узагальнюючи зазначимо, що:

тенденція стандартизації змісту, що охопила базову освіту країн ЄС у 1990-х рр., на початку ХХІ стала чинником активного перегляду навчальних програм початкової та дошкільної освіти, модернізації змісту та упровадження нових навчальних планів початкової освіти;

розробка та упровадження стандартів ПО у європейській спільноті

сприяє взаємозближенню різних за устроєм та засадами функціонування освітніх систем – централізованих і децентралізованих;

запровадження освітніх стандартів стало практичною реалізацією нових філософських поглядів на освіту, яка у ХХІ ст. розвивається під гаслом “рівний доступ до якісної освіти”;

стандартизація ПО дозволила політикам і освітянам наблизитися до розв’язання проблеми наступності між дошкільною освітою та початковою освітою і між початковою освітою та середньою;

при схожості підходів до розв’язання проблеми стандартизації на МСКО 1 у країнах ЄС спостерігається різна тривалість навчання та різні форми оцінювання успішності учнів;

рамковий характер оновлених навчальних планів початкової школи працює у напрямі розширення шкільної та учительської автономії;

проектування навчальних планів початкової школи навколо предметів або навчальних галузей залишається основним підходом у країнах ЄС (хоча велике значення надається практичному аспекту освіти жодна з країн не використовує навички або компетентності в якості стрижнів навчального плану);

стандартоорієнтовані реформи на рубежі ХХ-ХХІ ст. вплинули на “звуження” навчальних планів ПО (фокус на мовній та математичній грамотності) та переорієнтацію навчального процесу на підготовку учнів до конкретних процедур оцінювання (найчастіше тестування);

реформи щодо підвищення освітніх стандартів знайшли своє практичне втілення у наданні вчителям можливості професійного розвитку, забезпеченні сучасним навчальним матеріалом та організації предметних професійних організацій;

визначення державних вимог до всіх шкіл дозволяє забезпечувати учнів знаннями, уміннями, здібностями, передбаченими освітніми стандартами, перевіряти рівень опанування освітніх стандартів, проводити національні тестування.

Отже, стандартизація стає невід’ємною складовою освітніх реформ країн Євросоюзу кінця ХХ – початку ХХІ століть, серед першочергових завдань яких є пошук адекватних сучасності принципів організації ПО та добору її змісту. Підвищення стандартів освіти та розробка критеріїв оцінювання ефективності національних систем розглядаються як важливі чинники суспільного прогресу та конкурентоздатності європейських країн у контексті глобалізаційних процесів.

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ – ДО ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ

*Олександр Зинов'єв, Максим Коваленко
ВДНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
м. Слов'янськ, Україна
sgpi@slav.dn.ua*

Україна стоїть сьогодні перед рядом проблем у всіх сферах життя, але найбільш актуальними є проблеми пов'язані з охороною здоров'я та збереженням людського життя. На жаль сьогодні ми констатуємо зменшення кількості населення України. Експерти відзначили, що тривалість життя в Україні нижча, ніж в країнах ЄС, на 10-12 років. Дуже загрозливим для нашої країни є погіршення стану здоров'я молоді. Особливо гостро погіршення здоров'я учнівської молоді спостерігається під час навчання в закладах освіти. У зв'язку з цим надзвичайно актуальним постає питання набуття в сучасній школі оздоровчої спрямованості та підготовки майбутніх учителів, здатних виховувати здорову дитину.

1. Аналіз підготовленості учителів-практиків фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів свідчить про їх недостатній рівень щодо виконання завдань сучасної школи у зазначеному напрямі. Цей факт ще раз підтверджує недосконалість професійної підготовки студентів у ВНЗ стосовно виховання в своїй майбутній професійній діяльності всебічно розвинених і здорових школярів.

2. Аналіз навчальних планів та змісту окремих теоретичних дисциплін дає змогу стверджувати, що такі предмети як педагогіка, психологія, фізіологія людини, гігієна шкільна та фізичних вправ, теорія та методика фізичного виховання й ін., повною мірою дозволяють будувати їх зміст на засадах принципу інтеграції, що дозволить оптимізувати процес фахової підготовки в напрямі формування у студентів системи знань щодо формування, збереження й зміцнення власного здоров'я та здоров'я школярів в усіх його аспектах. Однак, зміст та викладання цих дисциплін ще не повною мірою відповідають вимогам сучасної професійної підготовки студентів фізичного виховання до майбутньої професійної діяльності в контексті оновлення структури й змісту сучасної шкільної освіти.

3. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів потребує визначення та обґрунтування цілого комплексу педагогічних умов, до яких ми віднесли: удосконалення змісту професійної підготовки за рахунок насичення провідних навчальних курсів з циклу фундаментальних та професійно орієнтованих дисциплін сучасною науковою інформацією щодо формування власного здоров'я студентів та культури здоров'я школярів; здійснення навчального процесу підготовки студентів переважно через інтерактивні форми і методи навчання; використання на практичних заняттях зі спортивно-педагогічних дисциплін оздоровчих технологій та вивчення методик їх застосування в шкільній практиці.

4. Теоретична частина професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до формування школярів з високим рівнем культури здоров'я забезпечується за рахунок організації підготовки студентів на засадах принципу інтеграції, доповнюючи зміст теоретичних дисциплін фундаментального та професійно орієнтованого циклу науковим матеріалом з урахуванням розвитку науки щодо формування, збереження та зміцнення здоров'я в духовному, психічному й фізичному аспектах, що орієнтує майбутніх учителів фізичного виховання до професійної діяльності в контексті формування культури здоров'я школярів у сучасних навчальних загальноосвітніх закладах.

5. Практичний аспект професійної підготовки майбутніх учителів у зазначеному напрямку забезпечується використанням в освітній діяльності інтерактивних форм і методів навчання. Важливого значення набуває організація лекційних та семінарських занять за допомогою використання тренінгової форми навчання, що дозволяє підвищити їх активність до навчально-пізнавальної діяльності, сприяти формуванню професійно особистісних якостей.

6. Величезне значення в підготовці майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів займає впровадження в зміст спортивно-педагогічних дисциплін оздоровчих технологій, що спрямовані на формування, збереження та зміцнення здоров'я в духовному, психічному й фізичному аспектах. Використання оздоровчого потенціалу спортивно-педагогічних дисциплін сприяє не тільки підвищенню рівня власної культури здоров'я майбутніх учителів, але й їх підготовці до застосування відповідних оздоровчих технологій у шкільній практиці.

7. Завершальним у професійній підготовці майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів є забезпечення реалізації в процесі педагогічної практики теоретичних знань і практичних умінь з формування культури здоров'я школярів.

Проблема підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів не є повністю вичерпаною. Перспектива розробки визначеної проблеми полягає в подальшому вдосконаленні програм з теоретичних та спортивно-педагогічних дисциплін, розробці методичного забезпечення та подальшому оновленні змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів.

SECTION 3

PSYCHOLOGY IN THE ERA OF STRUCTURAL TRANSFORMATIONS

ДО ПРОБЛЕМИ ДІАГНОСТИКИ ПРОЯВІВ АГРЕСИВНОСТІ У ПОВЕДІНЦІ ПІДЛІТКІВ

Валерія Афанасьєва¹, Ірина Остополець²
ВДНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна

¹ lera_afanasieva96@mail.ru, ² irinaostopolets@mail.ru

В останні роки кількість агресивних дій, вчинених неповнолітніми, помітно зростає не лише в Україні, а і в багатьох країнах світу. Так, Т. Боулбі пише, що більша половина усіх засуджених судами у США за скоєння злочинів ще не досягли 21-річного віку, а серед підлітків правопорушники складають приблизно одну шосту. В Україні також спостерігається стійка тенденція до погіршення криміногенної ситуації в підлітковому середовищі. На фоні зменшення рівня дрібних злочинів, скоєних неповнолітніми, зростає рівень “важких” і “особливо важких”, істотним моментом яких є жорстокі прояви агресії.

Причини такого зростання злочинності неповнолітніх загалом і, пов'язаних з агресією зокрема, є досить складний, поліфакторний феномен. Але слід звернути особливу увагу на те, що значна кількість підлітків, які вчинили різного роду жорстокі агресивні дії, характеризуються оточуючими як цілком звичайні і нормальні діти.

Дослідженням проблеми агресії на фундаментально-теоретичному і прикладному рівнях займалися психологи різних наукових шкіл та напрямів (Р. Ардрі, А. Бандура, А. Х. Басс, Л. Берковіц, Р. А. Берон, Д. Долорд, Д. Зільман, К. Лоренц, Н. Е. Міллер, Д. Тедеші, Р. Фельсон, С. Фешбах, З. Фрейд та ін.). Розробці практичної сторони агресії у підлітковому періоді присвячені праці ряду зарубіжних і вітчизняних науковців: К. Додж, М. Каплан, К. С. Лебединська, Ю. Б. Можгінський, А. Патерсон, М. М. Райська, А. І. Стаценко, Г. Е. Сухарева Р. Хусман та ін.

Підлітковий вік є одним з найбільш складних і проблемних у житті кожної людини. В цьому віці виникають різноманітні труднощі соціальної адаптації, пов'язані з його психологічними особливостями, що особливо

стосується підлітків з акцентуаціями характеру. Труднощі такого роду нерідко викликають агресію з боку неповнолітніх, яка тільки загострює їх. Все це зумовлює актуальність вивчення психологічних особливостей агресивності у підлітковому віці та умов її подолання.

Для вирішення завдань дослідження, та проведення порівняльного аналізу особистісних і поведінкових характеристик нами було діагностовано 42 респондента. З них 18 дівчат і 24 хлопця віком 14-15 років. В роботі використовувалися тест внутрішньої агресивності (С. Дайхофф), тест діагностики рівня агресивності (опитувальник Л. Г. Почебут), та опитувальник для визначення домінуючих форм агресії Басса-Дарки. Учні були зацікавлені тестовим матеріалом, самим процесом проведення дослідження, яке проходило в доброзичливій атмосфері, атмосфері порозуміння між експериментатором та досліджуваними підлітками. Результати дослідження дали змогу накопичити різнобічну психологічну інформацію щодо особливостей проявів агресивності у досліджуваних підлітків. В результаті аналізу фактичних даних за опитувальником «Басса-Дарки» нами виявлено, що у 29% респондентів значно перевищують норму індекси агресивності (31-27 балів) та ворожості (19-24 балів). У решти респондентів (71% опитаних) індекс агресивності та ворожості не перевищують нормальні показники. За методикою Л. Г. Почебут було визначено, що серед досліджуваних агресивних проявів переважає вербальна (словесна) агресія, середній показник якої складає 4,65 балів; на другій позиції – самоагресія (3,94 балів); на третьому місці – фізична агресія (3,82 балів); далі – емоційна агресія (3,53 балів), на останній позиції – предметна агресія (3,06 балів). За результатами тесту внутрішньої агресивності (С. Дайхофф) – лише 17% респондентів показали високий самоконтроль власного почуття гніву, або здатність його усвідомити і прийняти. У 57% внутрішня агресивність в межах норми. У 26% опитаних – підвищений рівень внутрішньої агресивності. Шляхом співставлення показників і порівняння результатів дослідження за вказаними методиками можна зробити висновки, що приблизно у 30% сучасних підлітків рівень агресії вище норми, тобто майже кожен третій підліток почасти проявляє різні форми агресії в своїй поведінці. Ця проблема потребує нагального вирішення на практичному рівні шляхом розробки і впровадження різноманітних заходів корекційно-виховного характеру із застосуванням психологічних тренінгів та інших активних форм роботи з підлітками та їх оточенням.

MAŁŻEŃSTWO A DOBROSTAN PSYCHICZNY

Katarzyna Błońska

Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska

katarzyna.blonska@interia.pl

Wiele danych ujawnia, że ludzie pozostający w związku małżeńskim lub żyjący ze sobą są szczęśliwsi i zdrowsi od tych, którzy nigdy nie zawarli małżeństwa albo są owdowiali, rozwiedzeni lub pozostający w separacji [Argyle, 2004; Trzebińska, 2008; Diener i in., 2005].

Powstaje jednak pytanie: czy małżeństwo wpływa korzystnie na szczęście, czy raczej ludzie szczęśliwi częściej wchodzą w bliskie relacje interpersonalne. Związek między małżeństwem i dobrostanem psychicznym wydaje się być obustronny. Osoby szczęśliwe, towarzyskie, otwarte, ufne mogą być bardziej atrakcyjne jako kandydaci na partnerów. Mayers [2007] zauważa, że „jeśli najszczęśliwsi ludzie pobierają się szybciej i częściej, to wtedy średnie szczęście zarówno ludzi będących w związku małżeńskim, jak i takich, którzy nigdy nie zawarli związku małżeńskiego, powinno się zmniejszać” [s. 399)].

Badania pokazują również, że osoby żyjące w związku małżeńskim są najszczęśliwsze spośród wszystkich innych kategorii osób żyjących w bliskiej relacji, takich jak na przykład konkubinaty [Argyle, 2004]. Pomimo, że małżeństwo jest jednym z największych źródeł konfliktów, przynosi nagrody oraz wzmocnienia poczucia tożsamości i własnej wartości [Argyle, 2004; Trzebińska, 2008]. Zadowolenie z małżeństwa jest istotnym predyktorem dobrostanu psychicznego.

Małżeństwo wpływa pozytywnie zarówno na zdrowie psychiczne, jak i fizyczne. Jak się okazuje jest korzystne dla zdrowia, głównie dlatego, że jest obustronnym układem, w którym członkowie wzajemnie dbają o siebie: odżywiają się lepiej, mniej piją i palą, częściej korzystają z porady medycznej i stosują się do zaleceń lekarza [Argyle, 2004]. Dodatkowym czynnikiem sprzyjającym zdrowiu psychicznemu jest posiadanie empatycznego słuchacza – osoby, której można się zwierzyć ze swoich problemów i dolegliwości. Kobiety generalnie cechują się większą umiejętnością takiego słuchania. Faktem tym można wyjaśnić mniejszy wskaźnik zachorowań na depresję wśród mężczyzn.

Śmierć współmałżonka uważana jest za jedną z najbardziej stresujących sytuacji w życiu człowieka. Mężczyźni przeżywają silniejszy stres i doznają więcej negatywnych objawów fizycznych w związku z chorobą lub śmiercią osoby bliskiej. Owdowienie jest generalnie poważnym źródłem zaburzeń

psychicznych. Ponad 42% kobiet cierpiących na depresję o różnym nasileniu to wdowy, 10% to mężatki [Argyle, 2004]. Badania pokazują także, że rozwód i separacja mają duży wpływ na choroby serca (efekty „złamanego serca”) i wskaźnik umieralności [Lynch, 1977] a odejście partnera jest bardziej dotkliwe dla kobiet.

Warto zwrócić uwagę na wpływ niektórych zmiennych demograficznych na korelację dobrostanu psychicznego i małżeństwa. Wyniki niektórych badań sugerują, że kobiety czerpią z małżeństwa więcej powodów do szczęścia niż mężczyźni [Trzebińska, 2008]. Myers [1999] podaje odwrotną zależność, sugerując, że to właśnie dla mężczyzn związek małżeński jest zdecydowanie lepszym interesem, szczególnie w obliczu wkładu kobiet w prace domowe. W przypadku mężczyzn widoczny jest również większy wpływ małżeństwa na poprawę stanu zdrowia. Związki osób należących do klasy średniej są bardziej udane niż osób należących do najwyższej i najniższej klasy. Podobnie jest w przypadku młodych i zakochanych par (tzw. miłość namiętna). Ich relacja charakteryzują się większą intensyfikacją pozytywnych emocji i przyjemności.

Posiadanie dzieci jest ważnym źródłem satysfakcji. Mają one jednak niewielki wpływ na ogólne szczęście małżeńskie. Badania pokazują, że ta zależność jest raczej ujemna i krzywoliniowa – uzależniona od cyklu życia rodzinnego. Faza określana miesiącem miodowym (pierwsze miesiące lub lata) oraz okres pustego gniazda (kiedy dzieci opuszczają dom rodzinny) są najszcześniejszym czasem dla związku. Dzieci poniżej 5 roku życia oraz nastolatki najgorzej rzutują na satysfakcję z małżeńskiej relacji [Argyle, 2004].

Wyniki badań niepodważalnie wskazują na silny związek między małżeństwem a dobrostanem psychicznym. Małżeństwo z jednej strony oferuje nowe role społeczne, które mogą stanowić dodatkowe źródło poczucia własnej wartości, z drugiej strony daje szansę cieszenia się trwałym, dającym wsparcie, intymnym związkiem. Nie jest jednak do końca jasne, które aspekty małżeństwa: miłość, wsparcie materialne, możliwość dzielenia z kimś codziennych trosk, intymność decydują o jego wpływie na szczęście małżonków.

Literatura

1. Argyle, M. [2004]. *Psychologia szczęścia*. Wrocław: ASTRUM.
2. Diener, E., Tamir, M., Scollon, C. [2005]. Integrating the Diverse Definition of Happiness: a time-sequential framework of Subjective Well-Being. *Journal of Happiness Studies*, 6, s. 261-292.
3. Lynch, J.L. [1977]. *The broken heart*. New York: Basic Books.

4. Myers, D.G. [1999]. Close Relationship and Quality of Life, w: J. Czapíński, (red.). *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka*, Warszawa: PWN.

5. Trzebińska, E. [2008]. *Psychologia pozytywna. Psychologia wobec współczesności. Zdrowie, patologie, psychoprophylaktyka*, Warszawa: Wyd. Akademickie i Profesjonalne.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ДЕТСКОЙ ОБИДЫ НА МАТЬ

Марина Богдан

Бердянский государственный педагогический университет

г. Бердянск, Украина

margandga92@mail.ru

С самого рождения мать является самым значимым человеком в жизни ребенка, их эмоциональная связь обуславливает все дальнейшее становление его личности. Мать для ребенка выступает главным источником удовлетворения физиологических и психологических потребностей, от нее зависит, насколько комфортными будут условия его развития. Чаще всего малыш чувствует состояние матери и воспринимает все через призму собственных переживаний. Так, если мать находится в стрессовом или депрессивном состояниях, то у ребенка также начнут проявляться негативные состояния на психологическом (эмоциональный фон) и физиологическом (психосоматические заболевания) уровнях.

Поэтому любые недопонимания и недоговоренности могут привести к негативным последствиям и трудностям в развитии психики подрастающего поколения. Одним из самых распространенных феноменов дегармонизации отношений в системе «мать-ребенок» является обида.

В психологической литературе указывается, что чувство обиды возникает у человека тогда, когда он полагает, что по отношению к нему совершена какая-то несправедливость, неприятность, нанесено оскорбление, совершен обман, неблагодарность. При этом, эмпирически подтверждено, что обиды на родителей (чаще на мать) формируются именно в детском возрасте, а в дальнейшем, вместе со зрелостью личности это чувство усугубляется и приводит к ее дезадаптации и саморазрушению.

Причинами формирования детских обид на мать может выступать множество факторов: дефицит любви и внимания, отсутствие поддержки и

поощрений, гиперопека и невозможность действовать самостоятельно, несправедливость и низкая оценка в свой адрес, запреты, отсутствие веры родителей и сравнение ребенка с другими и т.д. Исследователями установлено, что 70% обид, которые остаются на всю жизнь, это невнимание родителей к детям. Сюда можно отнести и детскую ревность на то, что другому ребенку в семье уделяется больше внимания и любви.

Так, в силу своих личных комплексов, переживаний и нехватки психологической культуры женщина, рожая и воспитывая ребенка, программирует его прожить свою собственную жизнь, но по-другому, реализоваться ребенку там, где у нее самой не получилось. Но, как известно, каждый индивид имеет свой неповторимый набор хромосом и комплекс задатков, поэтому любое влияние со стороны, не удовлетворяющее его потребностей, вызывает противоречия в сознании ребенка. Поэтому такое поведение матери приводит к возникновению негативных реакций и невротических расстройств у малыша уже на ранних этапах его воспитания. У ребенка в ответ на такое поведение возникают устойчивые эмоциональные реакции, что разрушают не только отношения со значимыми взрослыми, но и его личность.

Часто осознание ребенком существования собственной обиды на мать приводит к снижению самооценки, признанию собственной неполноценности и деструктивным действиям: ребенок считает себя плохим и пытается наказать себя за такие чувства. Очень важно родителям или другим значимым взрослым в этот период поговорить с ним и помочь ему справиться с такой естественной реакцией на ущемление своих интересов и потребностей.

Обида не всегда осознается человеком и чаще всего носит бессознательный характер. Поэтому ребенок периодически вспоминает факторы, которые причиняли ему психологическую боль или дискомфорт и, с целью избежать такие переживания в будущем, бессознательно программируют себя на определенные стили поведения (смирение и безынициативность, защита и агрессия, апатия и ненависть).

Исходя из вышесказанного, можно сделать вывод, что детская обида формируется и проявляется на трех уровнях психической деятельности ребенка – эмоциональном (естественная реакция на ущемление интересов и унижение личности), когнитивном (осознание наличия негативных чувств по отношению к матери) и поведенческом (саморазрушительные действия, агрессия и негативизм в отношениях со значимыми взрослыми).

Таким образом, все родители без исключения травмируют своих детей. Программы, сформированные в детстве под влиянием родительского воспитания, обуславливают все дальнейшее становление личности человека. Будучи в зрелом возрасте, личность часто не осознает наличие этих проблем, чем только усугубляет ситуацию. Поэтому очень важно развиваться и повышать уровень психологической культуры, чтобы избавиться от негативных программ, заложенных родителями. Осознание наличия детских обид на мать является первым и главным шагом на пути к внутренней гармонизации личности и решению проблем психологического характера.

TO THE QUESTION OF STUDYING THE INTERCONNECTIONS OF SELF-SUFFICIENCY AND COHERENCE

Anastasiia Bugaitsova
South Ukrainian pedagogical university named after K. D. Ushynsky
Odessa, Ukraine
oltremare@rambler.ru

Recently psychological science increasingly pays attention of scientists to the issues of improving the quality of life and optimisation the activity of the individual, to ensure the conditions of his socio-psychological adaptation and personal growth. Obtaining further into the essence of existence of contemporary man, we understand that at this step of development of society is extremely important for a person to feel his usefulness, participation and receive a positive evaluation from social surrounding. At the same time, there is the idea of self-sufficient being of a personality, which individual provides himself without any involvement of others, not allowing anyone but himself to solving important problems and without close mutual cooperation. The sufficiency of the person supposedly represents a set of integrative characteristics that promote independent behaviour, defending particular position, the manifestation of inner strength, self-efficacy and motivation, and determines a certain distance from social relations as well.

Speaking about the importance of self-sufficiency for individual's comfortable existence in the current social conditions, it is impossible to ignore such a parameter as coherence. This term was introduced in the psychological

literature by well-known social theorist, successor to the ideas of A. Maslow in the questions of health, salutogenesis, A. Antonovsky.

In the salutogenetic paradigm of studies, the concept of coherence (sense of coherence), the researcher understood as a factor that prevents a person to plunge into the abyss of stress-producing situations and to weaken his health. This is a common orientation of the personality, which can briefly be explained by penetration of a person into the problem and its structured understanding; by availability of resources that can be used against the sources of experience of life, negatively influencing on the personality; by defining of requirements, challenges that force a man to invest resources and himself. Perceiving, manageability and meaningfulness are the three pillars on which the theory of sense of coherence rests.

The significance of including this phenomenon in our study of a self-sufficient person is emphasized by the possibility of calculating structural and level characteristics of self-sufficiency, which might relate to manifestations of coherence. Therefore, in experiment were used the following methods aimed at the study of these two phenomena: «Sense of coherence scale» (SOC) of A. Antonovsky authorship in the adaptation of E. N. Osin, and author's techniques (OCKC, OIQ, MACC). The sample consisted of 235 students from different faculties of the South Ukrainian national pedagogic university named after K. D. Ushynsky.

As a result of the arranged research it was established that sense of coherence, which is represented by a single scale in the test SOC, demonstrates not multiple, but significant correlations with the following indicators of self-sufficiency. For example, there are identified (on the test OCKC) positive correlations (1%) with self-efficacy and purposefulness, besides distancing has a negative correlation (5%). It was predictable, because the sense of coherence in no way can be combined with separation from society, a conscious denial of the contacts. Avoiding problems, not wanting to solve them calmly and consistently, people try to hide from themselves in the «shell», and therefore are «lost» for the outside world. Interestingly, E. N. Osin (2007) indicates that the term of A. Bandura, self-efficacy, defined as belief in the ability to cope with certain activities, is very close to the notion of coherence, what was confirmed by the correlation of parameters. We can assume that the purposefulness plays the role of an impulse of a sense of coherence in the way, that comprehending the requirements of outer genesis, which are challenges for a man, he set himself a goal and reaches them in a meaningful way, gradually establishing himself in his

abilities. A multilevel analysis of the structure of self-sufficiency shows positive specific connections of concrete, interpersonal self-sufficiency and acmeological level with the sense of coherence. The most convincing seems the ratio of concrete self-sufficiency, which is manifested in the fact that man has a clear, broad understanding of the world, longing for development in social connections, controls successfully his actions, behaviour, «clarifying» his existence.

Acmeological level of self-sufficiency, its value orientations (fraternative and gloristic) are positively correlated with sense of coherence (all of the indicators are at the level of 1%). Nevertheless, transcendental level, solitudinal, enigmatic and ascetic orientations have negative 5% correlations with coherence. The received data on interconnections between indicators of self-sufficiency and coherence suggest that these phenomena, though they seem distant from each other, yet fit together due to the specificity of certain internal structural parameters. Types of self-sufficiency, its components and the marked out levels display that it can be observed both increasing and decreasing of coherence (meaning the polarity of the correlations). Because sense of coherence is forming during the process of acquiring a life experience through participation in decisions, constructing strategies and selecting of optimal variants of actions according to the objectives, and it is logical to assume that a self-sufficient person possesses this sense, but manifests self-sufficiency of particular level and specificity. Further development in this direction should be focused on the analysis of relations of hierarchical organization of self-sufficiency and more specific differentiation of the structural components of the sense of coherence for determining the salutogenetic trends.

ВИКОРИСТАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ МЕТОДІВ У РОБОТІ З ЛЮДЬМИ ПОХИЛОГО ВІКУ

Олена Горецька

*Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна
goreckaya-elena@mail.ru*

В українському суспільстві прослідковується тенденція до збільшення числа людей «третього віку». Така ситуація викликає необхідність уживання певних заходів з боку суспільства щодо вирішення

проблем економічного, політичного, соціального, психологічного характеру названого вікового прошарку населення.

Процес старіння впливає на зміни майже в усіх сферах існування людини, а особливо у психічному аспекті. У процесі старіння розвиток і функціонування духовної, інтелектуальної, емоційної, фізичної, професійної сфер людини набувають специфічного характеру: з'являються нові акценти в життєдіяльності людини похилого віку, а саме: орієнтація на минуле і теперішнє, «небачення» майбутнього, відсутність тривалої перспективи, сприйняття факту скінченності власного життя, підготовка до смерті, усвідомлення обов'язку передати життєвий досвід молодшому поколінню, суб'єктивне переживання значимих об'єктивних подій, «зацикленість» на певних діях чи процесі, тенденція «драматизувати» та гіперболізувати життєві події, критична переоцінка раніше прийнятних цінностей, активізація страху самотності та смерті, відсутність позитивного мислення. Слід зазначити, що поведінка людини похилого віку визначається не стільки об'єктивними моментами ситуації, скільки формою і характером їх суб'єктивного сприйняття та переживання.

Усі ці психологічні особливості ставлення похилої людини до процесу старіння потребують створення оптимальних умов для кращої адаптації до вікових змін, сучасного життя, пошуку нових смислових акцентів у власній життєдіяльності, формування нових стереотипів поведінки, прийняття себе та факту старіння, розкриття ресурсів для активного життя.

Слід зазначити, що у психологічній практиці мало спеціально розробленого для роботи з людьми похилого віку методичного інструментарію. Психотерапевтичні засоби, які можуть бути успішно використані у роботі з означеною категорією людей, спрямовано на відновлення й активізацію тілесних, психічних і соціальних функцій, навичок і можливостей, а також на вирішення конкретних проблемних ситуацій, з якими літня людина не може впоратися самотійно [1].

Ми вважаємо, що найбільш ефективними й «екологічними» у роботі з людьми похилого віку є арт-терапевтичні методи, які спрямовані на зміни у світовідчутті людини й системі його ставлення до себе й світу, сприяють емоційній розрядці, гармонізації внутрішнього стану особистості, відтворенню здатності знаходити життєвий баланс, збереженню психічного здоров'я, розкриттю творчого потенціалу та внутрішніх ресурсів людини.

Ізо-терапія (наприклад, техніки «Про що мої закарлюки», «Я–реальне, Я–ідеальне», «Лінія життя», «Ландшафт моєї душі», «Дім, у якому мені добре», «Мандала», «Я та моя хвороба» тощо) є потужним засобом самопізнання, допомагає збалансувати емоційні стани, пережити руйнівний досвід, мотивує життєву активність літніх людей, полегшує адаптацію до суспільного життя, відкриває можливості самоактуалізації через вільне самовираження й самопізнання.

Групова ізо-терапія (наприклад, техніки «Малюнок по колу», «Острів мого майбутнього», «Карта моїх цілей» тощо) більш поширена, ніж індивідуальна, оскільки дає можливість кожному учаснику групи ясніше усвідомлювати себе через порівняння з іншими, а також дозволяє членам групи надавати підтримку один одному, сприяє формуванню толерантного ставлення до інших, допомагає розширювати часові перспективи.

Фото-терапія (наприклад, техніка «Сімейний альбом», «Світ дитинства», «Найкраще в житті» тощо) дає можливість усвідомити вплив минулого на все життя людини, дозволяє виявити роль конкретних подій та осіб, що були емоційно насиченими та значимими, або ж визначити переломні ситуацій, що позначилися на всій біографії людини. Більшість людей похилого віку із задоволенням пригадує власне дитинство, хоча у багатьох воно було важким, батьків і родичів, роки молодості. В уявленні літньої людини поступово вишиковується ланцюжок відчуттів, кожне з яких в певній формі стає відчуттям власної потреби комусь, значимості, необхідності та корисності.

Д. Краусс, порівнюючи ізо- та фото-терапії, визначає, що обидва типи використовують проєкції, символічні репрезентації внутрішньої реальності, дають людині можливість за допомогою зображень творити, переживати новий досвід, усвідомлювати себе [5].

Таким чином, використання арт-терапевтичних методів у роботі з людьми похилого віку сприяють емоційному відреагуванню проблем, активному пошуку нових форм взаємодії зі світом, підтверджують індивідуальність й значимість людини, підвищують її самооцінку та адаптивність в мінливому сучасному світі.

Література

1. Либерман Я. Л. Прогрессивные методы мотивирования жизненной активности в период поздней зрелости / Я. Л. Либерман, М. Я. Либерман. – Екатеринбург : Банк культурной информации, 2001. – 104 с.
2. Krauss D. (1983) Reality, photography and psychotherapy / Phototherapy in mental health (eds. D. Krauss, J. Fryrear). Springfield, Ill.: Charles C. Thomas, P. 40-56.

ПАССИОНАРНОСТЬ ЛИЧНОСТИ КАК ПОТЕНЦИАЛ БУДУЩИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ

Янна Иванова

Южноукраинский национальный педагогический университет

им. К. Д. Ушинского, г. Одесса, Украина

y-19@ukr.net

Современный этап развития общества, характеризующийся как доминирование трансформаций, иногда революционных изменений, во всех сферах жизнедеятельности человека, требует от личности высокой преобразовательной активности. При этом наряду с достижениями возникает и ряд психологических трудностей, поскольку ценой таких усилий часто становится чувство неудовлетворенности и бессмысленности жизни, теряется непрерывность в переживании времени, утрачивается понимание и ощущение целостности, экзистенциальной исполненности. В связи с этим все более актуальной становится проблема поиска психологических ресурсов структурирования будущего, стимулирования преобразований на основе самоосуществления и самотрансцендентности личности.

Склонность личности к преобразованию действительности (изменению среды), направленному на реализацию функционально устойчивой цели в пространстве утверждения личностной экзистенции, мы рассматриваем как *пассионарность*. Пассионарность предполагает наличие сильных качеств, помогающих в реализации целей и притязаний в будущем, обеспечивающих открытость и гибкость к новой информации, свободу от стереотипов, удовольствие от ощущений вовлеченности в процесс изменений. Мы рассматриваем в качестве основных структурных компонентов пассионарности следующие: эргический (энергетические ресурсы личности), когнитивный (идеи, мысли о преобразовании действительности), эмоциональный (страстное увлечение делом), волевой (готовность к преодолению сопротивления стабильности среды) и потребностно-мотивационный (потребность в преобразовании действительности), поведенческий (действия по изменению сложившейся ситуации).

Пассионарность предполагает выработку новых стратегий адаптации, что связано с предвосхищением жизненных событий с учетом прошлого опыта. По нашему мнению, пассионарность взаимосвязана с

переживанием временной перспективы, поскольку преобразование действительности всегда осуществляется в настоящем, в нем соединяются два направления движения из настоящего в будущее – к цели, и от цели – из будущего в настоящее, поэтому проявления пассионарности предполагают наличие модели своего будущего, видение его в настоящем. Это субъективно переживаемое будущее отражает потребность личности в самовыражении, самореализации, желание оставить память о своей личности ("они продолжат мое дело", "мои идеи будут развиваться дальше"), экзистенциально исполниться (по А. Ленгле), что выступает одним из ключевых признаков пассионарности.

С целью проверки этой гипотезы мы провели эмпирическое исследование, направленное на изучение соотношения временной перспективы и компонентов пассионарности.

Для диагностики показателей пассионарности использовалась "Методика диагностики компонентов пассионарности" (О. В. Кузнецова, Я. В. Иванова), для изучения временной перспективы – "Опросник временной перспективы ZPTI" (Ф. Зимбардо, апробация А. Сырцовой). В исследовании принимали участие 50 человек, слушатели факультета последипломного образования "Психология" Южноукраинского национального педагогического университета имени К. Д. Ушинского. Корреляционный анализ, направленный на поиск взаимосвязей между изучаемыми показателями, проводился с использованием компьютерной статистической программы SPSS 23.0 for Windows.

Анализ результатов показал, что некоторые показатели пассионарности и временной перспективы тесно связаны между собой на 1% и 5% уровне статистической значимости, что свидетельствует об определенной близости этих свойств. С показателем временной перспективы "будущее" коррелирует большинство компонентов пассионарности: когнитивный ($r=0,395$, при $p \leq 0,05$), эргический ($r=0,404$, при $p \leq 0,01$), эмоциональный ($r=0,336$, при $p \leq 0,05$), потребностно-мотивационный ($r=0,448$, при $p \leq 0,05$).

Полученные данные свидетельствуют о том, что пассионарность связана с ориентацией на будущее, с прогнозированием и моделированием образа будущих событий, будущих преобразований, что подталкивает к решению об изменении действительности.

Также отмечается отрицательная зависимость эргического компонента с показателем временной перспективы "фаталистическое

настоящее" ($r=0,382$, при $p \leq 0,05$), что указывает на противоположность данных психологических качеств. Доминирование высокой энергии действий, ориентации на испытание сил в борьбе, тяги к высокой активности и напряжению противостоит фиксации на настоящем, вере в его предопределенность и подчиненность судьбе. И наоборот, чем выше убежденность во всемогуществе внешних сил, управляющих настоящим, тем меньше энергии для свершений и преобразований. Это позволяет заключить, что пассионарность связана с неудовлетворенностью настоящим ходом событий (действующим порядком вещей), ответственностью перед будущим, интернальным локусом контроля.

Таким образом, в ходе корреляционного анализа установлена взаимозависимость пассионарности и ориентации личности на будущее, нацеленности на реализацию планов. Наличие тесных взаимосвязей между исследуемыми характеристиками указывает на пассионарность как важный потенциал преобразований, ответственного формирования будущего. Остается открытым вопрос о взаимосвязи временной ориентации и типами пассионарности, что требует дальнейшего научного поиска.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА З ВАДАМИ ЗОРУ

Юлія Ільїна

*Національний університет цивільного захисту, м. Харків, Україна
julija-illina@mail.ru*

Цілісність організму є необхідною умовою функціонування людини як соціального індивіда. Хвороба обмежує його базисні соціальні права, свободи і обов'язки – можливість трудитися, можливість повноцінно відпочивати. Функціонування людини як соціального індивіда є необхідною передумовою її розвитку як особистості. Займаючи певне суспільне становище, набуваючи необхідні для соціальної діяльності навички, вступаючи у відносини, індивід одночасно озброює власну особистість досвідом і «завантажує» її роботою – так як чим більш індивід занурений в соціальне життя, тим імовірніше виникає необхідність у «неавтоматичних» рішеннях. Суспільство, яке обмежує активність соціального індивіда, робить, наприклад, його безробітним, тим самим ставить під загрозу і його особистість.

Особливий інтерес представляє собою група людей з патологією зору, а особливо ті, що знаходяться в «штучних» умовах. Оскільки, на наш погляд, ці умови наносять деякий відбиток в процесі формування особистості, остільки і актуальність проблеми очевидна. Розвиток дітей з порушенням зору обумовлений єдністю біологічних і соціальних факторів і залежить від клінічної форми захворювання органу зору, від збереження слухового, рухового і шкірного аналізаторів, від рівня розвитку психічної сфери, від віку, в якому втрачено зір, а також від змісту, форм і методів навчання і виховання. Формування складних психічних процесів у сліпих і слабозорих дітей залежить від виховання і навчання, які мають корекційну спрямованість.

Дефект сприйняття ускладнює взаємодію підлітків з довкіллям, змінює соціальну позицію, провокує виникнення своєрідних соціальних установок і орієнтирів. Порушення чи обмеження соціальних контактів тягне за собою цілий ряд ускладнень у формуванні особистості у сліпонароджених і тих, що рано втратили зір. Причинами неадекватного самосприйняття вважається реакція особистості на хронічну психотравмуючу ситуацію, зумовлену усвідомленням своєї неспроможності, так і обмеженням можливостей своїх контактів, внаслідок депривації. Ця тенденція посилюється в умовах несприятливого розвитку, зокрема неправильного сімейного виховання.

Людина не тільки накопичує інформацію про себе, але і переживає певне ставлення до неї. Це ставлення зосереджується у самооцінці. Самооцінка має комплексний характер, оскільки поширюється на різні прояви особистості – інтелект, зовнішні дані, успішність у спілкуванні тощо. Вона також є динамічною так як може змінюватися протягом життя.

Розглядаючи проблему самооцінки у осіб із зоровою недостатністю як складне багатогранне явище, враховується цілий комплекс факторів, що обумовлюють її своєрідність. До них науковці відносять особливості сімейного та шкільного виховання і навчання, умови особистісного розвитку. Л.С.Виготський підкреслює, що тяжкість зорового дефекту полягає не в самому дефекті, а в тих наслідках, тих вторинних ускладненнях, які ним викликані. До їх числа може належати негативне самовідношення, яке формується в результаті реакції особистості на зорове порушення. Величезний вплив на формування самооцінки мають умови шкільного життя і виховання. Більшість шкіл для дітей з послабленим зором належать до типу закритих інтернатних закладів. Саме ця специфіка,

з одного боку, обмежує можливості соціальних контактів, а з іншого – ускладнює участь батьків у житті своєї дитини.

Дослідженням були охоплені підлітки 10 класів спеціальної школи – інтернату для сліпих. Під психологічними особливостями особистостей з вадами зору ми розуміємо стан фрустрованості та невротизації, оскільки постійна присутність цих психічних станів може завдати серйозних наслідків для здоров'я людини. Ми виявили, що в учнів, які мають фрустрацію і в яких підвищений рівень невротизації, спостерігається деяке зниження активності, настрою та погіршення самопочуття. Наступна особливість, яка нас зацікавила була самооцінка. Самооцінка – це є оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей. Переважна більшість респондентів мала середній рівень самооцінки (76,47%), тобто вони адекватно оцінюють свої можливості, легко взаємодіють з людьми, поважають себе та інших. Адекватна самооцінка має велике значення у формуванні навичок міжособистісних відносин і соціальної адаптації, таких людей краще сприймають оточуючі, вони менш конфліктні, життєрадісні, доброзичливі, добре справляються з життєвими труднощами.

Проаналізувавши відповіді на запитання «Хто Я?» (методика вивчення змістовних характеристик особистості – тест Куна «Хто Я?» у модифікації Т. В. Румянцевої), з подальшим присвоєння відповідям знакової оцінки, нами була виявлена тенденція заміни цінностей. Заміна цінностей проявляється в тому, що позитивні якості оцінюються як негативні і навпаки. Це формує специфічну систему цінностей, яка, на наш погляд, допомагає будувати учням відносини у межах навчального закладу. На основі дослідження психологічних особливостей особистості з вадами зору нами розроблена психокорекційна програма, спрямована на купірування негативних психічних станів (на зниження рівня фрустрованості та невротизації) та формування ідентичності особистості. Вона пройшла апробацію, що дозволяє робити висновки про ступінь її ефективності. Після проходження психокорекційної програми в групі помітно знизився рівень фрустрованості та невротизації. Застосувавши блоки психокорекційної програми, спрямовані на формування ідентичності особистості, а саме на корекцію комунікативного, перспективного та діяльного «Я», нами було отримано підвищення їхніх показників.

Використаний тренінг може бути рекомендований до реалізації в спеціальних інтернатах при роботі з учнями, що мають вади зору.

THE ENGLISH LANGUAGE TEACHER'S SPEECH BEHAVIOUR AS AN AGENT OF CHANGE

Rustem Kahrman
Ishik University, Erbil, Iraq
rkahrman@gmail.com

The communicative approach to teaching foreign languages presupposes situational and functional foreign language teaching. Primarily it means that speech activity in a language taught should accompany all other kinds of classroom activities. The teacher's speech behavior influences that of students, thus making speech one of the basic means of foreign language teaching. Speech behavior is a complex phenomenon connected with features of a person's education, the birthplace and education, the area in which he got used to communicate (regularly communicates), with all features peculiar to this person as the representative of social group and nationality. Speech behavior is habitual, therefore it is expressed in stereotypic statements, speech clichés, on the one hand, and in any special individual speech displays – on the other hand. Besides, nonverbal means of communication – gestures, mimicry, voice-frequency and phonetic features are also included in the term “speech behavior”.

According to the findings of foreign researchers teacher talk in the classroom constitutes about 70 per cent of the time. But it should be mentioned that it doesn't mean that it is monological only. Teacher talk in the classroom is particularly always dialogical and has its peculiarities. So you can see that teachers' speech behavior in the classroom is highly important as it creates the necessary speech interaction.

Pedagogical speech dialogue is realized in the conditions of unequal status relations between its participants, it has dissymmetric character. Another feature of pedagogical dialogue is a different level of the teacher and students' communicative competence. The teacher, unlike students, has a developed communicative competence which includes the following subcompetences: linguistic (knowledge of language as a system and rules of its use), sociolinguistic (ability to use and transform language forms according to the situation), discursive (ability to understand and reach connectivity of certain statements having value in a dialogue), strategic (ability to use language and non-verbal ways of communication for indemnification of blanks in the language knowledge), sociocultural (the degree of acquaintance with sociocultural context of the language), social (the desire of interaction with other

people and self-trust). So, it is important to use effectively all these competences in the process of communication. The task of language teachers in the didactic discourse is the ability to pull constitutional and conventional relations together, that means adding to these relations some personal orientation which expresses interests of the teacher and students as subjects, instead of objects of activity, when relations are built on the basis of mutual harmonization of all aspects of training, flexibility and variability, creativity of all participants of the relations.

During the lesson the teacher realizes speech control of the students' activity, explains the material, directs the students' attention, their verbal and non-verbal activity, evaluates and corrects their speech realizations. The goal of the study is to analyze the language teacher's speech behavior within the basic activities performed by the teacher in the classroom. These main activities are questioning, giving instructions, evaluation and correction. It's obvious that young inexperienced teachers and student-teachers often face many difficulties within their teaching practice. That's why they were chosen as respondents. The focus was made upon professionally important speech events, such as didactic monological and dialogical discourse of the English language teaching. The respondents were suggested to answer the questions concerning their speech behavior in the classroom. The observation and transcription of young teachers' interactions provided valuable data for a comparative analysis in terms of speech acts, turn-taking techniques, social appropriacy of the language. Let's discuss the results of this research below.

Concerning one of the main class activities such as asking questions most of the respondents use only close-ended and open-ended questions and are not aware that other kinds exist. The language of questions is not adequate: according to their grammatical structure most of them are general and special and their communicative aim is to get the information or just drill a new construction. As to giving instructions the major amount of "teachers-beginners" use only simple commands such as "Read", "Stand up" which often sound mentorlike. The problem is that teachers' instructions are often at random and they are not presented in chronological or systematic order, they are sometimes contradictory and have a double meaning. The process of evaluation generally comes just to naming marks ("Excellent", "Well done", "Good", "Satisfactory", "Bad"). Teachers' evaluations are not quite polite and humiliate students. As a matter of fact, teachers often don't understand that their remarks don't meet the requirements of polite behavior. While speaking about the correction, the most important decision has to be made over and over again: to correct or not to

correct. The teacher should make a decision in every particular case. Most of the respondents interrupt their students in order to correct a mistake and they don't use any techniques of polite and adequate correction. It should be also emphasized that the style of the mentioned teachers' interactions is rather authoritarian. Taking into account the above-stated facts, there is a great problem of using an adequate speech repertoire for educational needs among "teachers-beginners". The solution of this problem is to develop a special program aimed at correcting mistakes in teachers' speech behavior, improving their communicative and prosodic skills, widening the range of speech means etc. Within this program they should study effective questioning, learn to make up a great amount of questions, including divergent, convergent and Socratic questions, paying attention not only to the right linguistic and stylistic form but also to pauses and intonation patterns. They have to be taught how to give instructions using different structures and explained the differences in pronouncing them because intonation may change utterances from polite into rude. Teachers must understand moral and esthetical aspect of evaluation and correction in order not to reduce students' motivation.

The next stage of our study is to develop and implement a program of formation and correction of the English language teacher's speech behavior.

**ОСМИСЛЕННЯ ФЕМІННОСТІ / МАСКУЛІННОСТІ
ЯК ЗНАМЕННЯ МОДЕРНУ
(ЗА НОВЕЛОЮ ІРИНИ ВІЛЬДЕ "НА ПОРОЗІ")**

Ольга Карабльова
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
ukrkafedra@ukr.net

Ознаки маскулінності і фемінності визначаються не біологічною статтю, а складаються із відмінних одна від одної психологічних характеристик, історично сформованих особливостями культури. Первісне уявлення про маскулінність, що асоціюється з активністю, незалежністю, самовпевненістю, а про фемінність – із залежністю, несміливістю, сентиментальністю, поступається місцем новим уявленням про множинність фемінностей і маскулінностей, які існують у різних субкультурах, із яких складається те чи інше суспільство. Прикметники

фемінний і маскулінний виступають як компоненти нейтральних термінів, які позначають соціокультурні відмінності чоловіків і жінок у різних типах культур. Існує поняття маскулінної / фемінної поведінки та відповідних гендерних ролей, які цю поведінку відображають. В цьому аспекті зміна гендерних ролей має великий сюжетний потенціал, оскільки виявляє залежність гендерних ролей у літературних сюжетах Ірини Вільде від структури суспільства та громадянських взаємовідношень у ньому.

Справжній жіночий бунт супроти патріархальної маргіналізації жінки та набуття нею статусу самодостатності знаходимо у новелі Ірини Вільде “На порозі” (1949 р.). Історія життя Марії, її підстаркуватого чоловіка та сина Яро розповідається одним днем їхнього життя. Чоловік лежить у ліжку, але й звідти намагається контролювати все в родині. Через його діалоги з дружиною та сином читач дізнається про всі потаємні перипетії їхнього буття. Будучи вже немолодим чоловіком, він вирішує взяти собі за дружину жінку з притулку для сестер-кармеліток – Марію. Все шлюбне життя він нагадує дружині про цей свій добродійний крок і зовсім не зважає на потреби самої жінки, яка, до речі, дуже хотіла одержати атестат зрілості в учительській семінарії, але він їй заборонив, як багато чого іншого. Старий повсякчас нагадує молодій дружині, що вона ніщо: “За Польщі без диплома ти була ніщо. Нуль, ще й двічі перекреслений, і тому мусила триматися мене” [1, с. 204]. Такі часті повторення висловлювань про низьку вартість жінки є прагненням маргіналізувати її, зробити її істотою другого ряду. І це певний час вдається чоловікові здійснювати – насаджування комплексу кастрації (жінка – це той таки чоловік, тільки кастрований) як недосконалості, недовершеності та підпорядкованості жінки чоловіку.

Проте все змінюється, щойно він починає зазіхати на сина Яро, задля якого Марія терпіла всі приниження. Сама будучи обтяженою різноманітними заборонами свого чоловіка, вона наважується на бунт задля інтересів власного сина, задля його прекрасного майбутнього: “Яро підростає. Він піде вже іншою дорогою, ніж твоя. Він піде в життя вільний від релігійних пересудів. Вільний від звіриної ненависті, якою пройнятий ти весь. В ньому народжуються і будуть дедалі розвиватися інші погляди на взаємовідносини між людьми. Він не тільки відчуває, а й мислити буде інакше” [1, с. 207]. Отже, обстоюючи інтереси власного сина, Марія тим самим захищає краще майбутнє для рідного краю, для цілого покоління зневажених та обділених раніше людей. Сама будучи кармеліткою,

монашкою, поступово приходять до антирелігійних переконань, оскільки релігія була для неї стримуючою силою, а не виходом у прекрасне життя.

Чоловік Марії наділений яскравими рисами патріархального очільника родини, з нього так і сиплються найрізноманітніші заборони та зауваження: він не дозволив жінці здати на атестат, не дозволяє синові піти на вечірку, бо піст тощо. Тут Ірина Вільде відроджує міф батьківства, використовувачи його традиційні форми зображення – відносна чи повна нерухомість, сила та воля батька як закон для решти членів родини, батько – центр родинної групи, ніщо не може відбуватися без його дозволу, а тим паче, поза ним. Структура рольових норм у міфі батьківства визначається нормою статусу (головний), нормою сили (мужній, фізично досконалий), нормою антижіночності. Щоправда, прикутий до ліжка чоловік не має достатньо фізичної сили, але у тексті також повідомляється, що лежить він у ліжку через те, що так йому подобається, а захворювання у нього суто неврологічне, яке не заважає рухатися. Але й це І. Вільде обертає на користь міфу батьківства – чоловік навіть лежачи вправляється із стопроцентним контролем над членами сім'ї. У новелістичному спадку І. Вільде дуже важко знайти хоча б ще одну новелу з таким же за повнотою відтворення міфом батьківства. У новелі “На порозі” це знадобилося їй для мотивації жіночого бунту.

Власне, жіночий бунт і є провідною темою у творі. Терпіння Марії доходить межі і вона виступає супроти тиранії свого чоловіка: “Ти принижував мене. Топтав усе людське в мені. Ревнував мене не до чоловіків, про це й мови не могло бути, але до моєї молодості, так, наче б я була винувата, що тобі у свій час захимерилося одружитися зі мною. Ти плював мені в обличчя, а я посміхалася і говорила нашому хлопчикові: “Який добрий наш татко!” Я все робила, чого ти хотів, я ні перед чим не зупинялася. Я йшла на всякі жертви, щоб тільки не спаплюжити дитинства своєму синові. Тепер ти ще краще знаєш, на що я здатна в ім'я майбутнього своєї дитини” [1, с. 207]. Жінка піднялась до бунту і – перемогла. Розгублений чоловік не здатен впоратись з такою сильною бунтівною жінкою. В цій новелі йдеться про зміну гендерних ролей, але сама ця зміна досягається ціною жіночого бунту. Фактично, ми знову маємо справу із зміною традиційної сюжетної моделі новели на основі введення та актуалізації гендерної проблематики. Адже звична подієва схема трансформується під впливом гендера, вчинки персонажів продиктовані гендерною детермінацією, а темою виявляється фемінний бунт.

Література

1. Вільде Ірина. На порозі [Текст] / Ірина Вільде. – К.: Держ. вид-во “Художньої літератури”, 1955. – 342 с.

**OBJECTIVE DETERMINANTS OF
PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF A PERSON**

Natalya Kargina

South Ukrainian Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

Odessa, Ukraine

lavanda_87@ukr.net

The studying of the phenomena of happiness, prosperity, sense of general positive attitude of life has been started approximately in the second half of the last century in researches, implemented in the frameworks of the concept of psychological well-being (N. Bradburn, C. Ryff, E. Diener), and nowadays this direction of science is becoming more active in recent decades due to the development of positive psychology in general. Today the issue of psychological well-being is studied in the works of D. Kahneman, C. L. Keyes, M. Argyle, S. A. Waterman, M. Seligman, N. Schwarz, P. P. Fesenko, E. Shevelenkov, N. I. Bochenska, A. V. Voronin, V. M. Duhnevich, S. V. Karskanov, Yu. M. Alexandrov and others.

In the given report we will focus on the analysis of the objective factors of psychological well-being, which considered the totality of the psycho-physical, socio-economic and behavioural components of this phenomenon according to our concept.

Conducted empirical research on a very limited sample (39 respondents) confirms that these components have a significant impact on psychological well-being. In particular, psycho-physical, socio-economic and behavioural components showed positive correlations with different levels of significance with indicators of psychological well-being, which were defined in the approbation process of author's method by such psychodiagnostic tools, as «Scale of psychological well-being» (C. Ryff, adaptation T. D. Shevelenkov and T. P. Fesenko), «Index of General psychological well-being» (H. J. Dupuy), the technique, measuring mental well-being – Warwick-Edinburgh Mental Well-being Scale (WEMWBS).

Psychophysical component of psychological well-being is very important for any person, as an important aspect of normal functioning is in good sense of

physical health, somatic comfort, which satisfies the individual and physical tone. In addition, an individual in decent physical state of mind works at peak of opportunities, and such a person is easy to cope with stress and mental anxiety. In turn, a sick man suffers not only of infringement of physiological functions, they cause all kinds of psychological changes that negatively influence and lead to somatic and psychological disorders.

Socio-economic component of psychological well-being is an important factor affecting the outlook, psychological person's self-perception. With a low level of psychological well-being with the decline in general activity, decreases the range of social contacts, people often resort to defensive mechanisms not in order to confirm their own negative self-attitude. Protective aggression is manifested to others, which hinders interpersonal relations. At a high level of psychological prosperity of a personality displays creativity in changes of self-attitude, has a comfortable amount of social contacts, self-fulfilling in society.

Behavioural component of psychological well-being is an external manifestation of the human condition. It is expressed in the degree of adequacy of behavior, the ability to communicate. Its structure includes: life position (active, passive, aggressive) and interpersonal relationships, that determine the adequacy of interaction with the external social environment and ability to work effectively.

General characteristics of the behaviour of people with low psychological well-being can be characterized as a movement into oblivion. Pessimistic attitude towards life, reduction in behavioral activity leads to a gradual «fading life». With a high level of psychological well-being people are optimistic, cheerful and active, and their behaviour is directed more on personal self-fulfillment. In this aspect psychological well-being will be focused primarily on self-development, self-support, optimistic attitude, maintaining a healthy lifestyle. People with low levels of psychological well-being behavior on the contrary, directed towards oneself and can be expressed in flagella, asceticism, and proneness to risk.

Nowadays, scientific study of psychological well-being is advisable to continue not only in the direction of more deep research of the psycho-physical, socio-economic, behavioural and its components, but also to focus research exploration on the attainment of personal, in-depth components of this phenomenon, characterized as internal, subjective, personal factors of psychological well-being of the person.

ПИТАННЯ ЕТИКИ В РОБОТІ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

Олена Колпакчи

*Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна
kolpakchy@bk.ru*

Практичні психологи в умовах складних тривалих соціально-політичних та економічних перетворень, що відбуваються в Україні, виконують надзвичайно важливу місію, яка полягає в тому, що саме вони намагаються допомогти клієнтам відшукати місце в житті, самовизначитися в конкретному соціокультурному просторі. Таким чином, підготовка фахівців – практичних психологів повинна бути зорієнтована на рішення не тільки гострих соціально-економічних проблем, а й соціокультурних і, значною мірою, етичних, оскільки життя людини, яка не знайшла себе в реальному суспільстві – це справжня трагедія. Зараз серед фахівців, пов'язаних із підготовкою кадрів, утвердилася думка, що саме особистісна складова професійної діяльності є найважливішою.

Часом в особі психолога шукають просто співрозмовника, терплячого слухача, що дає можливість виговоритися, «вилити душу». Якою б не була сповідь, психолог зобов'язаний залишатися уважним і спокійним, не демонструючи ані надмірного здивування, ані абсолютної байдужості.

Етика психологічного консультування ґрунтується на повазі гідності та приватності життя клієнтів, вона припускає відмову від обивательської цікавості чи повчання життя.

На жаль, психологів ніхто не зобов'язує бути справжнім суб'єктом своєї професійної діяльності. Нерідко можна навіть почути слова про те, що особистісне та професійне в роботі психолога слід розділяти. Хоча такі відомі фахівці в галузі психології, як, наприклад, А. К. Маркова, вважають, що саме на вищих рівнях розвитку будь-якого професіонала відбувається творче самопроектування себе як особистості професіонала [3]. Нерідко виникають ситуації, коли психологи працюють в режимі простого «виконавця» (працюють тільки «за інструкцією» або за заведеним порядком в певній установі), які не обтяжують себе творчістю і тим більше не напружуються етичними міркуваннями й переживаннями. Імовірно, для етичної імпровізації у професії необхідно ще «дозріти». Тому форсувати, підганяти в цьому напрямі (особливо психологів-початківців) було б нерозумно. Тим більше нерозумно було б формалізувати етичну творчість,

буквально зобов'язуючи психологам бути моральними. І все-таки певна етична зрілість повинна бути навіть у психолога-початківця [5].

Тривалі консультації та кваліфікована допомога психолога є різновидом психотерапії. Етичні проблеми тут схожі з медичною етикою – це збереження таємниці, професійна відповідальність, яка полягає насамперед в увазі до людини та спонуканні її до самостійного пошуку виходу зі складної ситуації.

Психологу важливо розуміти значення й сенс конфіденційності. Насамперед її слід дотримуватися в інтересах клієнта. Як зазначає Р.Кочюнас, конфіденційність завжди ґрунтується на праві клієнта на добре ім'я й збереження таємниці. Консультант зобов'язаний поважати права клієнтів і в окремих випадках навіть чинити протизаконно (наприклад, не надавати інформацію про клієнта правоохоронним органам, якщо цим не порушуються права третіх осіб) [1].

Фахівці називають як одну з найважливіших етичних проблем консультанта «розділену відповідальність» у процесі «морального вибору» клієнта. Проте беручи на себе всю відповідальність не лише за процес консультування, але й за його результат, психолог не лише бере на себе непосильну ношу, але й шкодить самому клієнтові, позбавляючи того можливості самостійно навчитися відповідати за себе [2].

Відповідальність психолога автор бачить у постановці задачі вибору й усвідомленні цілей звернення до психолога, які можуть і трансформуватися в процесі консультацій: дружина, що бажає зберегти не любов, а владу над чоловіком, угамувавши спрагу влади, сама готова піти від нього, а подружня пара, втомлена від затяжного конфлікту, після декількох консультацій, що мали за мету збереження родини, обопільно й самостійно доходять до висновку, що хоче розлучитися...

Психологам варто знати, що далеко не в усіх випадках наука може дати прості вичерпані відповіді на якесь моральне питання, яке виникає в процесі практичної роботи. Такі неоднозначні ситуації трапляються в роботі кожного спеціаліста, і щоразу він має прийняти рішення, яке не поставить під загрозу суверенітет особистості клієнта або його оточення. При цьому орієнтиром повинні бути загальні принципи морального кодексу психолога [4].

Отже, від психологів вимагаються душевна тонкість відносно людей, що звернулися за допомогою, надання принаймні психологічної підтримки, запобігання та профілактика психотравм, пов'язаних із

військовими діями, складною економічною та соціальною ситуацією, що змінила звичні форми життя багатьох людей. Уважність і м'якість є необхідними чеснотами в діяльності практичного психолога і кожної людини, котра працює з людьми. У той же час психологу необхідно особисто дистанціюватися від клієнта, уникати як опіки, так і маніпулювання його волею.

На нашу думку, майбутньому практичному психологу ще в період навчання у ВНЗ важливо розвивати в собі спостережливість і стриманість, емпатію, уважність і чуйність, емоційну врівноваженість і живий інтерес до людей, любов до них.

Література

1. Кочюнас Р. Основы психологического консультирования / Р. Кочюнас. – М.: Академический проект, 1999. – 240 с.
2. Майленова Ф.Г. Разделенная ответственность в работе психолога-консультанта / Ф. Г. Майленова // Человек. – 2001. – № 6. – С. 112-114.
3. Маркова А.К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. — М.: Знание, 1996. – 308 с.
4. Основы практичної психології : // підручник / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. – К. : Либідь, 2003. – 536 с.
5. Пряжников Н. С. Этические проблемы психологии / Н. С. Пряжников. – Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2004. – 488 с.

ВОЗРАСТНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ГОТОВНОСТИ ЛИЧНОСТИ К ИННОВАЦИОННЫМ ПРЕОБРАЗОВАНИЯМ

Оксана Кузнецова

Южноукраинский национальный педагогический университет

им. К. Д. Ушинского, г. Одесса, Украина

o.v.kuznetsova@mail.ru

Проблема инновационности в последние годы стала предметом исследований для ученых, представляющих разные науки, что вызвано современным состоянием научно-технического прогресса, развития культуры и общества. В этом ряду наук ключевое положение занимает психология, поскольку очевидно, что построение инновационной экономики, модернизация производственной и непроизводственной сфер в национальном масштабе опирается на человеческий потенциал, и прежде всего на психологическую готовность личности к инновационным преобразованиям. Говоря о структурных изменениях в социо-

экономическом устройстве территорий необходимо учитывать закономерности проявления данного психологического параметра, в том числе и связанные с возрастом как универсальной демографической характеристикой.

Под *психологической готовностью к инновационным преобразованиям* мы понимаем совокупность психологических качеств (личностный ресурс), определяющих высокую вероятность актуализации поведения, направленного на поиск и принятие новых идей, их трансформацию в практическое решение, распространение и внедрение инновационного продукта. Такое поведение является актом, вызванным как определенным комплексом внешних воздействий, взаимодействием человека с меняющейся реальностью, так и собственной инициативой, субъектной активностью личности.

Процесс возрастных изменений является глобальным, пронизывает все структуры личности, непрерывным и одновременно с этим неравномерным. Остается открытым вопрос, во-первых, о существовании возрастных различий в проявлении психологической готовности личности к инновационным преобразованиям, т.е. о наличии возрастной дифференциации; во-вторых, о специфике таких проявлений у представителей разных возрастных групп; в-третьих, о роли возраста как одного из значимых факторов изменчивости в рассматриваемом психологическом явлении.

Для уточнения этих позиций мы провели эмпирическое исследование, направленное на изучение возрастных различий в проявлении психологической готовности личности к инновационным преобразованиям. Диагностика осуществлялась с помощью теста Киртона, методики "Самооценка инновационных качеств личности" (Н. М. Лебедева, А. Н. Татарко), Методики изучения особенностей проявления инновационного потенциала личности (Ю. А. Власенко, В. К. Калинин). В исследовании принимали участие 184 человека, в возрасте от 18 до 62 лет. В соответствии с возрастной периодизацией В. Ф. Моргуна нами были выделены следующие подвыборки испытуемых: 1) от 18 до 23 лет ("юность"); 2) от 24 до 30 лет ("молодость"); 3) от 31 до 40 лет ("расцвет"); 4) от 40 до 55 лет ("зрелость"); 5) от 55 до 75 ("пожилой возраст").

В результате проведенного исследования установлено наличие ряда статистически значимых различий (по t-критерию Стьюдента) между

указанными возрастными группами. Преимущественно они прослеживаются по показателям общей инновационности, инновационности как стиля мышления, креативности, готовности к риску, гносеологическому, аксеологическому, компонентам инновационного потенциала. Также обнаружены различия между подвыборками по показателям типа реализации инновационных возможностей и уровня взаимодействия человека с миром.

Наиболее низкие значения по изучаемым параметрам отмечаются в группе пожилых людей. Они отличаются от всех групп по общей инновационности, инновационности мышления, а также по готовности к риску от группы "молодость" ($t = -2,480$; $p \leq 0,05$) и "расцвет" ($t = -2,789$; $p \leq 0,01$). Представители юношеского возраста (студенты) также отличаются от более старших групп (кроме пожилых) меньшей степенью выраженности ряда инновативных качеств. Так, по сравнению с группой "молодость" юноши обладают менее развитым общим инновационным потенциалом ($t = -3,929$; $p \leq 0,01$), сниженными возможностями в обнаружении нового информационного пространства и ориентации в нем ($t = -3,256$; $p \leq 0,01$), адекватной оценки нового явления ($t = -2,601$; $p \leq 0,05$), эффективности действия в новой ситуации ($t = -3,175$; $p \leq 0,01$). В то же время для них характерно преобладание формально-накопительского типа в обнаружении новой информации ($t = 4,015$; $p \leq 0,01$), негативно-генерализованного типа в оценке нового явления ($t = 3,589$; $p \leq 0,01$) и вынужденно-приспособительского типа в реализации продуктивной инновационной деятельности ($t = 3,369$; $p \leq 0,01$). По показателям: "инновационный стиль мышления" ($t = 2,528$; $p \leq 0,05$), "креативность" ($t = 1,988$; $p \leq 0,05$), "общая инновационность" ($t = 2,132$; $p \leq 0,05$) юноши уступают группе "расцвет". В наибольшей степени инновативные качества проявляются у представителей группы от 31 до 40 лет ("расцвет"). Именно эти лица не только характеризуются более высоким уровнем инновационной готовности, но и ориентированы на реализацию инновационных возможностей максимально широко: в сфере взаимодействия с природой (окружающей средой), социумом, культурой, на уровне организации собственной жизни.

Вместе с тем, следует отметить незначительное количество различий в рамках среднего возраста (от 24 до 55 лет), что указывает на большее влияние на этом этапе жизни не возрастных, а индивидуально-

психологических факторов на проявление психологической готовности личности к инновационным преобразованиям.

В целом, нам удалось установить как возрастные различия в проявлении психологической готовности личности к инновационным преобразованиям у представителей разных поколений, так и ограничения во влиянии возрастных факторов на специфику данного явления.

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄВИХ СМИСЛІВ ПІДЛІТКІВ-НЕФОРМАЛІВ

Віталій Лавріненко

Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г.Короленка

м. Полтава, Україна

lavrinenko.vitaliy@gmail.com

Дослідження особливостей життєвих смислів підлітками із неформальних об'єднань є актуальним на часі. Це зумовлено рядом факторів, що характеризують актуальні соціальні зміни, з одного боку, та специфіку особистісного розвитку підлітків – з іншого. Зокрема, актуальність вивчення структури життєвих смислів підлітків-неформалів зумовлена тим, що: підлітковий вік є кризовим періодом у становленні особистості; останніми роками у країнах всього світу збільшилась кількість неформальних молодіжних об'єднань; дослідження окремих аспектів психічного життя підлітків (самооцінки, особистісних рис, тощо) не дає системного розуміння психічного життя молоді особистості, що важливо для сприяння її гармонійному розвитку. Натомість, дослідження особливостей життєвих смислів підлітків, як надситуативного регулятора їх активності, дає можливість цілісно розглянути процес становлення особистості підлітка.

Внаслідок активної комунікативної діяльності відбувається суттєве переструктурування всього психічного життя підлітка, формуються основні особистісні новоутворення – почуття дорослості, самоствавлення, рефлексія та осмислення життя. Відповідно, комунікативний досвід підлітка внаслідок активної участі у діяльності неформальних угруповань впливає на його осмислення життя, визначає структурну організацію та змістовне наповнення його ціннісно-сміслової сфери.

Усі компоненти ціннісно-сміслової сфери молоді особистості інтегруються у її ціннісно-смісловій свідомості, становлення якої в

підлітковому віці відображає наявність вираженої смисложиттєвої кризи, що виражається в особливостях структурування життєвих смислів підлітків.

Нами проведене дослідження, у якому порівнювались показники смислової сфери підлітків-неформалів та молоді, яка не входить до неформальних об'єднань. За результатами проведеного дослідження встановлено, що підлітки із неформальних об'єднань характеризуються меншою кількістю граничних категорій, як головних елементів смислової свідомості (їх середнє значення = 2,08 порівняно з представниками контрольної групи – 3,05). Тобто, підлітки-неформали більш просто інтерпретують події свого життя, і, переважно, орієнтуються на невелику (1-2) кількість особистісних смислів у життєдіяльності. Натомість, підлітки контрольної групи характеризуються більш різноманітним ставленням до подій їхнього життя. Їх ставлення до дійсності підкорюється 2-4 особистісним смислам.

Досліджувані двох груп відрізняються за кількістю вузлових категорій у структурі їх смислової сфери. Так, середнє значення за даним показником серед неформалів становить 1,64, тобто такі досліджувані використовують переважно 1-3 смислові категорії, які пов'язують їх ставлення до різних життєвих сфер та подій. При цьому, представники контрольної групи мають більш розгалужену структуру особистісних смислів.

Також, нами зафіксовані відмінності за таким елементом структури життєвих смислів підлітків як індекс зв'язаності вузлових і граничних категорій. Зокрема, середнє його значення серед досліджуваних із неформальних об'єднань становить 0,67, а серед іншої групи респондентів – 0,89. Тобто, підлітки із неформальних об'єднань у інтерпретації життєвих подій та вчинків інших людей проявляють дезорганізованість та порушення ієрархічності смислової сфери. Їх особистісні смисли не завжди пов'язані зі смисловими установками у діяльності та спілкуванні, а вузлові категорії можуть мати характер «різноаспектності», «відірваності» від провідних смислів. Натомість, представники контрольної групи характеризуються більш чітко вибудованою структурою смислової сфери, зв'язаністю граничних та вузлових смислів.

Нами також зафіксовані відмінності у вираженості довжини смислових ланцюгів досліджуваних експериментальної та контрольної груп. Зокрема, неформалам властива більш спрощена структура життєвих

смислів, однобічне ставлення до подій оточуючої дійсності. Їх смислове опосередкування дійсності дещо спрощене. Натомість, представникам контрольної групи властиве дещо більш ускладнене ставлення до оточуючої дійсності, її опосередкування смисловими зв'язками.

Істотно відрізняються і показники продуктивності, як компоненту структури смислової сфери підлітків, у представників двох досліджуваних груп. Так, підлітки із неформальних об'єднань характеризуються більше спрощеною системою смислових конструктів, які лежать, як правило, в одному семантичному полі, що демонструє однобічне, іноді, дихотомічне, сприйняття життєвих подій та вчинків інших людей. При цьому, для підлітків із контрольної групи властива виражена продуктивність у осмисленні дійсності. Вони характеризуються більш складною системою смислових конструктів, які поєднують у собі більш розгалужену семантичну систему та дозволяють їм широкого та різноаспектно сприймати оточуючу дійсність. Отже, підлітки із неформальних об'єднань переважно характеризуються погано структурованою та дифузною структурою життєвих смислів, що виражається у спрощеній інтерпретації подій оточуючої дійсності, вчинків інших людей, непослідовності їх соціальної поведінки та міжособистісних стосунків. Досліджені відмінності за індикаторами структури життєвих смислів представників двох досліджуваних груп дають підстави стверджувати про наявність впливу взаємодії у неформальних об'єднаннях на особливості структури смислової сфери підлітків.

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Любов Макарова

Приватний вищий навчальний заклад «Краматорський економіко-гуманітарний інститут», м. Краматорськ, Україна

Liubov57@mail.ua

Розвиток особистості дитини, її творчої індивідуальності, розкриття і реалізація сутнісних можливостей дитини-школяра стає провідною лінією системи сучасної освіти. У вітчизняній педагогіці і шкільній практиці настав період різкого зростання інтересу до педагогічного пошуку, розробки нових освітніх концепцій. Більш вагомою стає

дослідницько-експериментальна діяльність учителя початкової школи в контексті особистісно-орієнтованого навчання і виховання та використання особистісно-орієнтованих технологій у змісті навчання.

Сучасні завдання особистісно-орієнтованого навчання учнів можуть бути ефективно розв'язані в системі неперервної освіти та в процесі навчання, стратегія якого спирається на цілісність особистості, інтегрованість її структури.

Інтегрованість структури особистості дає можливість використовувати різні стратегії особистісно-орієнтованого навчання. На певному етапі розвитку особистості доцільно брати за основу принцип диференціації, який відіграє вагомий роль у процесі пізнання.

Термін «особистісно-орієнтоване навчання» укорінився у системі освіти та в лексиці сучасного вчителя і часто вживається на позначення понять «індивідуальний підхід» та «диференційоване навчання». Ця теза викликає необхідність з'ясувати правомірність такої ідентифікації та розглянути особливості диференційованого навчання в межах особистісно-орієнтованого навчання. Ми виходимо з того, що зміст особистісно-орієнтованого навчання і відповідні технології повинні вміщувати все необхідне людині для вибудови і розвитку власної особистості: аксіологічний, когнітивний, діяльнісно-творчий і особистісний компоненти. Особистісний компонент забезпечує пізнання себе, розвиток рефлексивної здатності, оволодіння способами саморегуляції, самовдосконалення, морального і життєвого самовизначення, формує особистісну позицію, є системоутворюючим у змісті особистісно-орієнтованого навчання на відміну від традиційного змісту, де системоутворюючим компонентом є когнітивний. Будь-яка авторська технологія може бути особистісно-орієнтованою, якщо їй властиві наступні характеристики: співпраця, діалогічність, діяльнісно-творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку учня, надання йому необхідного простору, свободи для прийняття рішень, творчості, вибору змісту й способів навчання та поведінки, співтворчість вчителя і учнів. У світлі такої позиції головними освітніми процесами стають: утворення особистісних смислів у житті, розвивальне навчання, педагогічна підтримка і становлення індивідуальності учня, виховання в руслі духовно-морального розвитку учнів.

Початковий курс освітньої галузі «Мови та літератури» є складовою у системі мовної освіти молодшого школяра. Основна мета

даної дисципліни полягає у формуванні ключової комунікативної компетентності молодшого школяра, яка виявляється у здатності успішно користуватися мовою (всіма видами мовленнєвої діяльності) у процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво важливих завдань. Цілепокладання даної галузі містить аспекти, порушені у концепціях особистісно-орієнтованої освіти. Ідеї, висунуті у вищезазначених концепціях, ведуть до розуміння основної мети особистісно-орієнтованого навчання – знайти, підтримати, розвинути в людині людину, закласти в неї механізми самореалізації, саморозвитку, адаптації, саморегуляції.

Забезпечення цих умов можливе завдяки використанню інноваційних освітніх моделей, які б сприяли повноцінному розвитку мовної особистості. Однією з них є диференціація під час навчання молодших школярів. Яскравим прикладом навчання всіх і кожного у невеликих класах сільської школи слугує діяльність вчителя С. П. Логачевської, яка впродовж своєї роботи у початковій школі організовувала навчальний процес на основі диференційованого підходу на всіх етапах засвоєння навчального матеріалу. Тим самим вивела систему диференційованого навчання на рівень технології.

Диференціація навчання істотно відбиває і передбачає відкритість змісту освіти, різноманітність навчального матеріалу, посібників, форм і методів навчальної роботи, контролю знань, власне відбиває ті параметри.

Диференціацію розглядають на макро-, мезо- та мікро- рівні. Макрорівень характеризується створенням різних типів середніх навчальних закладів: загальноосвітніх шкіл, спеціалізованих шкіл, гімназій, колегіумів, ліцеїв. Одним із видів диференціації на мезорівні є створення на одній навчальній паралелі класів вирівнювання, в яких учні згруповані на підставі слабкого рівня успішності та на підставі академічних здібностей. Диференціація на мікрорівні традиційно виявляється в роботі вчителів, передбачає роботу вчителя на уроці з кількома групами дітей відповідно до рівня навчальних навичок. Серед багатьох визначень дидактичної категорії «диференціація» спостерігається тяжіння до розуміння його дефініції як необхідної умови і ефективного засобу особистісно орієнтованого навчального процесу. Розв'язання окресленої проблеми може стати предметом теоретичного та емпіричного вивчення цього феномену для підвищення ефективності у засвоєнні знань з мови і формування мовної особистості молодшого школяра.

БАЗОВЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ ДОЛГОСРОЧНОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИЙ

Александр Малюта, Алла Михайлова
Международный Институт Глубинной Психологии
г. Киев, Украина
Alla-m_08@mail.ru

Процесс развития может быть результативным тогда, когда четко и ясно поставлена цель развития и существуют достаточно понятные, пригодные к реализации, способы ее достижения.

При множестве территорий (само понятие «территория» требует более четкого, технологически ясного определения), если их рассматривать как элементы более сложной системы, требуется решить задачу их совместной стыковки и соблюсти условия совместимости всех составляющих в цивилизационной, идеологической, экономической и других, жизненно важных сферах человеческой деятельности.

Сказанное невозможно без общего видения всей картины грядущих реконструкций. Считаем целесообразным *поставить задачу общеземного глобального развития*, которую необходимо упреждающе решить на уровне нескольких модельных сценариев, приемлемых для их обсуждения на международном уровне.

При отсутствии такого модельного решения глобального масштаба локальное разновекторное развитие станет источником множества конфликтов, которые будут возникать пропорционально скорости отдельных территориальных разработок.

Сказанное дополним требованием, которое будет связывать территориальное развитие с личностным ростом и развитием тех, кто будет находиться на рассматриваемых территориях. При этом желательно, чтобы человеческий фактор в своем развитии опережал индустриальное и технократическое развитие.

Определяющим показателем развитие человека есть качество мышления, о необходимости реконструкции которого четко и однозначно было сказано на международной конференции по устойчивому развитию, прошедшей под эгидой ООН в Рио-Де-Женейро в 1992 г.

Заметим – задачи, поставленные Конференцией Рио – 92, не были выполнены, так же как задачи, сформулированные на аналогичных конференциях Рио + 15 и Рио + 20.

Но без решения указанных задач (разработка парадигмы нового мышления и сопутствующих ей проблем) как видение будущего, так и вероятность его успешной реализации становятся проблематичными.

Именно поэтому необходимо упреждающе и неотложно начать подготовительную работу по формулировке стратегии и тактике по конструктивному, долгосрочному международному диалогу, направленному на начальном этапе на решение задачи всеобщего целеполагания с учетом интересов всех участников. После чего необходимо создать свод требований – ограничений для возможных сценариев, предлагающих варианты достижения поставленных целей в порядке выбранных приоритетов.

Существующие ныне нормы и подходы (от конституционных конструкций до обобщенного философского, диалектического видения) для решения указанных задач и проблем уже не подходят, а их применение направит вектор развития не в будущее, а в деструктивное, наполненное закономерными конфликтами, прошлое. Прошлое по своей сути, отравляющее грядущее просто своим присутствием в проектах будущего.

В силу сказанного необходим пересмотр правил поведения диалогов, составления Программ и проектов по сформулированной проблематике. Те же требования (радикального пересмотра) относятся и к критериальной проблематике, на основе которой должна будет проводиться аргументация и приниматься решения.

В качестве варианта первичного подхода к пониманию изложенной проблематики и к поиску вариантов ее освоения предлагается упреждающая подготовка основных участников по интенсивной *Программе методологического обеспечения процессов постановки и решения сложных задач* на основе разработок по кадровой подготовке руководящих работников и лиц, принимающих решения, используемых в Международной Высшей Школе «Новый Универсум», прошедшей хорошую апробацию в решении и рассмотрении вышеуказанных проблем в постперестроечный период (с 1995 по 2016 гг.) и показавшей свою необходимость, полезность и эффективность в современных социально-экономических условиях.

ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ ТА ЇЇ КОРЕКЦІЯ ЗАСОБАМИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ТРЕНІНГУ ТА ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Інна Медведєва¹, Лариса Шевченко²

Харківський національний університет внутрішніх справ

м. Харків, Україна

¹odin.univd@gmail.com, ²artificial_nail@mail.ru

Зростання агресивних тенденцій в підлітковому середовищі відображає одну із найгостріших соціальних проблем нашого суспільства, де за останні роки різко виросла молодіжна злочинність, особливо злочинність підлітків. Крім кількісного збільшення агресивно-насильницьких посягань, у молоді спостерігається поглиблення агресії в бік зростання жорстокості, цинізму, збільшення числа злочинів, що відбуваються під впливом ситуативних, імпульсивних поведінкових реакцій, що характеризуються неадекватністю приводу і ступеня заподіяної жертві шкоди. Вкоріненість агресивної моделі поведінки в середовищі підлітків виступає в якості маркера деформованого способу життя і відображає одну з найгостріших психологічних і соціальних проблем нашого суспільства, що потребує вивчення як на теоретичному, так і практичному рівні.

Метою дослідження було вивчення особливостей прояву підліткової агресії, причин, що її зумовлюють, розробка та апробація системи корекційно-виховної роботи з агресивними підлітками.

Експериментальне дослідження включало діагностику форм агресії, домінуючих стратегій поведінки в конфлікті, особливостей саморегуляції та ін. у підлітків, які виховуються в родині та однолітків, які виховуються в умовах школи-інтернату. Порівняльний аналіз показав досить цікаві результати.

У підлітків, які виховуються в умовах інтернату серед форм агресії переважає почуття образи (52%), тобто вони почувають себе скривдженими з боку батьків та суспільства. Друге місце посідає підозрілість (46%) та аутоагресія (46%), що пояснює їх недовіру до оточуючих та переживання самотності, «не потрібності» нікому. Фізична агресія, у підлітків із інтернату посідає третє місце (44%).

Домінуючою стратегією поведінки в конфлікті є суперництво (38,48%) однак, найбільш ефективна стратегія – стратегія співпраці обирається цими підлітками досить рідко (10,74% респондентів)

У групі підлітків, що виховуються в сім'ї, підозрілість займає 1 місце (46% респондентів). Це вказує на те, що підлітки мають схильність до недовіри людям. Почуття образи у підлітків цієї групи посідає 2 місце (45%), це вказує на те, що неповнолітні цієї групи активніше виступають проти обмеження своєї свободи. Домінуючою стратегією поведінки в конфлікті є пристосування, що складає 24,3% опитаних.

Було вивчено особливості впливу соціальних детермінант на виникнення агресивної та асоціальної поведінки підлітків. Так, вивчаючи життєвий рівень (матеріальний достаток) сімей підлітків, ми виявили, що велика кількість сімей в Україні перебуває у кризовому стані і неспроможна якісно виконувати свої функції, що часто призводить до конфліктів. Саме конфлікти у сім'ї можуть стати причиною прояву агресивної та асоціальної поведінки у дітей.

За результатами тестування рівня виразності самоконтролю в емоційній сфері, діяльності і поведінці було визначено, що рівень самоконтролю за всіма шкалами у підлітків обох груп сягає нижче середнього рівня. Але, якщо у дітей, що виховуються в родині, найбільш вираженим є самоконтроль поведінки, а найменш виражений самоконтроль емоцій, то у дітей-сиріт – найбільш виражений самоконтроль діяльності, а найменш вираженим залишається емоційний самоконтроль.

Результати анкетування підлітків щодо виявлення причин агресивної та асоціальної поведінки показали, що причинами, які спонукають неповнолітніх до вчинків, що суперечить нормам, прийнятим у суспільстві на думку підлітків, що виховуються в родині є негативний приклад інших людей 26,2% на відміну від причин, які відзначають підлітки, що виховуються в школі-інтернаті. Для них однією із основних причин є конфлікти із учителями та батьками (32%). Негативний приклад інших займає 2 ранг, на нього вказують 28% респондентів.

Підлітки відзначили, що до причин, які можуть спонукати до агресивної і асоціальної поведінки належить характер особистості, а також незайнятість неповнолітніх. Важливе значення на думку підлітків має соціально-економічне благополуччя населення і суспільне життя країни.

Ми виділили групу підлітків, що відрізняються особливостями характерологічних рис, що вказують на схильність до агресії, поведінковими реакціями агресивного характеру. Це дало нам можливість окреслити коло конкретних шляхів та засобів корекційно-виховної роботи з ними, основаної на залученні дітей в систему фізкультурної і спортивної діяльності та соціально-психологічного тренінгу.

Проведення розробленої нами програми сприяло збільшенню кількості підлітків з високим рівнем самоконтролю емоцій та поведінки. Після проведення експерименту показники за різними шкалами агресивної поведінки мали тенденцію змінюватися у напрямку зменшення кількості осіб з високим рівнем прояву окремих форм агресії, а також збільшення кількості підлітків із середнім і низьким рівнем їх прояву.

У цілому результати проведеної роботи свідчать про ефективність розробленої нами програми дослідження, що дозволило констатувати факт доцільності її використання в навчально-виховному процесі в школі та в позашкільних закладах.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблематики. Перспективу організації подальших досліджень вбачаємо у виявленні питомої ваги внутрішніх та зовнішніх факторів, які зумовлюють агресивність школярів, вивчення гендерних відмінностей та розширення вибірки для встановлення механізмів і закономірностей агресивної поведінки, вдосконалення авторської програми та залучення до роботи школярів інших вікових груп тощо.

ЭКОФАСИЛИТАТИВНЫЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ СПЕЦИАЛИСТОВ В ВУЗЕ

*Ирина Остоплец
ГВУЗ «Донбасский государственный педагогический университет»
г. Славянск, Украина
irinaostoplets@mail.ru*

Ориентация высшего образования Украины на достижение соответствия стандартам Европы требует поисков обновления содержания, форм и методов подготовки специалистов в вузе, обладающих набором профессиональных компетенций, делающих их конкурентоспособными на рынке труда. Согласно подписанной Украиной Болонской декларации,

становится очевидным постепенный переход профессиональной подготовки студентов на приоритет самостоятельной их деятельности.

Однако, зачастую этот процесс сопровождается переживанием различных кризисов, сложных переходных периодов как педагогами, вынужденными перестраиваться работать по-новому, так и студентами, которым следует учиться формировать свое уникальное образовательное пространство, а также укреплять собственную индивидуальную траекторию учения и тем самым интенсифицировать самоподготовку.

Подход, заявляющий, что личность, переживающая кризис (возрастной, смысловой, кризис идентичности и мн. др.), испытывает не столь недостаток ресурсов для его преодоления, сколько, напротив, избыток возможностей, закрепился в психологии под названием экофасилитация [1]. Она особо востребована в эти непростые времена системных изменений и трансформаций в обществе и образовательной системе, поскольку именно экофасилитация, как направление, технология, особый способ взаимодействия между людьми (в нашем случае, между участниками образовательного процесса) была создана и прекрасно работает как помощь в сложных переходных периодах жизни человека.

Одной из особенностей изменений в образовательной системе является тот факт, что педагогическая деятельность преподавателей вуза превращается в педагогическое сопровождение самостоятельной учебной стратегии личности студента.

Таким образом, студент отвечает не только за выполнение учебных задач, но и за их постановку, оценку, результаты решения. «Студент, погружаясь в образовательную среду, самостоятельно движется в ней в своем темпе, в своем стиле по направлению тех приоритетов, которые сам для себя определяет», – указывает П.В. Лушин [2, с.95-96]

Одним из таких приоритетов является общение со специалистами и педагогами, функция которых состоит в содействии этому движению. В связи с этим педагог (преподаватель) становится экофасилитатором, т.к. помогает студентам развитию их потенциала, зарождению новых возможностей.

В настоящее время мы являемся свидетелями преобразования образовательного пространства. Так, формальная система образования, представленная различными жестко структурированными и управляемыми директивно учреждениями, дополняется не только малоструктурированными формами неформального образования по типу

кружков, спортивных секций, тренинговых программ и т.п., но и неформального или спонтанного образования в сети интернет, телевизионных и других источников и способов саморазвития и самообучения. При этом заметим, что все эти формы тесно связаны друг с другом, взаимодействуют и дополняют друг друга: то, что студенты не могут получить в условиях формального образования, может быть компенсировано в двух других формах, и наоборот.

Таким образом, набор компетентностей отдельного студента только отчасти формируется в рамках формального образования, направленного на усвоение им базовых профессионально важных курсов и учебных предметов.

Значительная часть вынуждена конструировать себя как личность и профессионала, прибегая к неформальным и информальным формам образования. По сути, студенты во время обучения в вузе могут получить дополнительное образование параллельно, например: психолога, спортивного арбитра, менеджера, экономиста и т.д., посещать различные частные тренинговые программы, научные кружки, планируя карьеру научного исследователя и преподавателя высшей школы (аспирантура) и т.д. [3].

Таким образом, конструирование себя, своей профессиональной карьеры студентом зависит от требований внешней и внутренней среды личности, экономической и образовательной конъюнктуры.

Задачей же педагогов, психологов, работающих с ним, является сопровождение субъекта учебной деятельности не только в создании собственного набора компетенций и их преобразования, но индивидуального подбора форм и методов их обретения, развития своей личности.

Литература

1. Лушин П.В. Психология личностного изменения [Текст] / П.Лушин. – Кировоград : Полиграфическо-издательский центр ООО «Имекс ЛТД», 2002. – 360 с.
2. Лушин П.В. Экологическая помощь личности в переходный период: экофасилитация [Текст] : Монография / Лушин П.В. – Киев, 2013. – 296 с.
3. Особенности использования экофасилитативных технологий в подготовке будущих учителей физической культуры в педагогическом вузе. «Восток-Беларусь-Запад. Физическая культура, спорт, здоровый образ жизни в XXI веке: сборник научных статей ХУІІ Международного симпозиума; Могилев, МГУ имени А.А.Кулешова, 11-13 декабря 2014 г. – Могилев: МГУ имени А.А.Кулешова, 2015. – С.315-320.

SPOŁECZNO-EKONOMICZNE PRZESŁANKI PODEJMOWANIA AKTYWNOŚCI RUCHOWEJ W ŚWIETLE LITERATURY PRZEDMIOTU I BADAŃ WŁASNYCH

Filip Pokusa

*Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska
fpokusa@interia.pl*

Celem niniejszego artykułu jest wskazanie motywów i barier podejmowanie aktywności ruchowej, zarówno w oparciu o przegląd literatury przedmiotu jak i przeprowadzone badania własne wśród młodzieży szkolnej województwa opolskiego. Podejmując zagadnienie powodów oraz przeszkód utrudniających podejmowanie wysiłku fizycznego należy pamiętać że zagadnienie to wiąże się z pewnym utrudnieniem dla społeczności będącej przedmiotem badania. Wynika to z faktu że ankietowanym zdecydowanie łatwiej wskazać stan rzeczywisty badanego zjawiska niż powody jego zaistnienia. W celu zbadania motywów oraz barier uniemożliwiających podejmowanie aktywności ruchowej wykorzystana została metoda ankietowa, której zaletą jest możliwość dotarcia do znacznej ilości osób. Są to wstępne rozważania w odniesieniu do szerszego problemu stanowiącego przedmiot doktoratu autora tj. zagadnienia społeczno-ekonomicznego wpływu kultury fizycznej i sportu na rozwój regionu.

Katarzyna Myśliwska stawia tezę że jednym z najważniejszych motywów podejmowania aktywności fizycznej jest wzrost znaczenia wyglądu zewnętrznego we współczesnym świecie. Autorka argumentuje ten pogląd zjawiskiem estetyzacji życia codziennego którego jednym z objawów ma być właśnie dbałość o wygląd zewnętrzny. Według niej „coraz istotniejszym powodem podejmowania aktywności fizycznej jest dbałość o wygląd zewnętrzny, przede wszystkim sylwetkę zgodną z istniejącymi ideałami urody, czyli smukłą dla kobiet i nieco bardziej muskularną dla mężczyzn” Podejmowanie aktywności fizycznej w sposób istotny przyczynia się do redukcji masy ciała a co za tym idzie kształtowania sylwetki w taki sposób, że będzie ona bliższa obowiązującym kanonom piękna. Jednym z częściej pojawiających się w literaturze motywów podejmowania wysiłku fizycznego jest też jego pozytywny wpływ na stan zdrowia. W opracowaniu zostały wskazane powody oraz bariery które warunkują podejmowanie aktywności ruchowej wśród młodych ludzi zamieszkujących województwo opolskie na podstawie przeprowadzonych własnych badań ankietowych. Jak wykazały owe

badania wśród motywów dominującą rolę odgrywają czynniki zdrowotne: poprawa sprawności funkcjonalnej organizmu i poprawa samopoczucia a także estetyczne: poprawa wyglądu zewnętrznego oraz pozbycie się nadmiaru masy ciała. Przeprowadzone studium literaturowe jest zatem zbieżne z uzyskanymi wynikami badań własnych.

W literaturze wśród barier warunkujących rezygnację z podejmowania aktywności ruchowej wymienia się: brak czasu wolnego, ograniczenia finansowe, słabą dostępność i zły stan obiektów rekreacyjnych oraz brak umiejętności sportowych. Jak wskazały badania zasadniczą barierą dla podejmowania aktywności fizycznej przez młodych ludzi zamieszkujących region Śląska Opolskiego jest deklarowany brak czasu. Dla większości biorących udział w badaniu wybrała ten motyw jako główny powód rezygnacji z brania aktywnego udziału w kulturze fizycznej. Ponadto znaczna grupa badanych otwarcie przyznała się do własnego lenistwa jako czynnika wpływającego na zaniechanie wysiłku fizycznego. Niezależnie od anonsowanych powodów niepodjęcia aktywności ruchowej młodzi mieszkańcy Śląska Opolskiego deklarują że mają czas na spotkania ze znajomymi, słuchanie muzyki czy też przeglądanie internetu. Może to więc oznaczać że brak czasu jest jedynie barierą pozorną a młodzież i studenci zamieszkali na Opolszczyźnie którzy rezygnują z podejmowania aktywności w znacznej mierze preferują wypoczynek bierny. Ankietowani tłumaczą swoją bierność brakiem czasu, jednakże jednocześnie deklarują że sporo czasu przeznaczają na oglądanie telewizji czy przeglądanie internetu. Badanie CBOS na które powołuję się K. Myśliwska pokazują że jedynie nieznaczna część polskiego społeczeństwa deklaruje brak czasu wolnego. Dotyczy to przede wszystkim osób będących w wieku produkcyjnym, które zmuszone są łączyć swoją pracę zawodową z opieką nad dziećmi, a także osób które łączą różne role społeczne – np. pracownika i student, studenta oraz sportowca. Zdarza się, że ludzie nie dostrzegają i doceniają czasu wolnego a co za tym idzie nie jest on odpowiednio przez wykorzystywany. W pracach teoretycznych i badaniach empirycznych deficyt czasu wymieniany jest jako podstawowa bariera pełnego uczestnictwa w kulturze fizycznej. Włodzimierz Kocemba twierdzi że „wskazywanie na brak czasu jako na obiektywną przeszkodę uczestnictwa w kulturze fizycznej jest klasyczną racjonalizacją poglądów i ukrywaniem bardziej autentycznych powodów preferowanie innego typu zajęć”. W literaturze poza deficytem czasu jako obiektywne bariery uczestnictwa w kulturze fizycznej uznaje się też przede wszystkim niedostatki bazy rekreacyjno-sportowej oraz

brak środków finansowych. Jak zauważa jednak Kocemba pomimo tego że w Polsce infrastruktura rekreacyjno-sportowa znacznie odbiega od standardów wyznaczanych przez kraje Europy Zachodniej prowadzone badania nie zawsze potwierdzają że jest to czynnik który istotnie ogranicza możliwość udziału w kulturze fizycznej, a świadczyć o tym mogą choćby liczne przykłady doskonale zorganizowanych imprez sportowych, które nie dochodzą do skutku z powodu ograniczonego zainteresowania ze strony potencjalnych uczestników. Bariera ekonomiczna jako czynnik ograniczający dostęp do kultury fizycznej w świetle badań zyskuje z kolei na znaczeniu. Nie tylko sport wyczynowy ale także rekreacyjne formy aktywności wymagają ponoszenia sporych nakładów finansowych.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МИСЛЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

*Наталія Шайда¹, Олександр Шайда², Костянтин Кисельов³
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
^{1,2} natalya_shayda@mail.ru, ³ sgpi@slav.dn.ua*

Поняття мислення трактують за контекстом вирішення специфічних для певної професії проблем і завдань, йому притаманні й предметний специфічний зміст, певний понятійний апарат, засоби та прийоми.

Л. С. Виготський вважав мислення особливо складною формою поведінки. За О. М. Леонтьєвим, мислення – вищий рівень людського пізнання, який складають психічні процеси відображення об'єктивної реальності. Мислення, за А. В. Брушлинським – це нерозривно пов'язаний з мовленням соціально-обумовлений психічний процес самостійного пошуку й з'ясування істотно нового, тобто опосередкованого й узагальненого відображення дійсності під час її аналізу й синтезу, що виникає на підставі практичної діяльності з чуттєвого пізнання й далеко виходить за його межі.

Період студентства «максимально важливий у формуванні основних соціальних властивостей, сенситивний для значної кількості вищих психічних функцій, особливо мовленнєво-мисленнєвих». Дослідники констатують наявність динаміки розвитку самосвідомості, самореалізації та самоактуалізації, а також вищих психічних функцій, які стають більш

організованими внаслідок засвоєння в процесі навчання технології саморозвитку. Студентство – «особлива соціальна категорія, специфічна спільність людей, організаційно об'єднаних інститутом вищої освіти, що цілеспрямовано, систематично оволодівають знаннями і професійними вміннями». Як відомо, студент (слухач) – особа, яку за встановленими чинними правилами зараховано до вищого навчального закладу і яка навчається за денною (очною), вечірньою або заочною, дистанційною формами навчання, щоб здобути певний освітній та освітньо-кваліфікаційний рівень. Студентам, порівняно із іншими групами молоді цього віку, притаманні такі риси: вищий освітній рівень; прагнення до знань; висока соціальна активність; достатньо гармонійне поєднання інтелектуальної і соціальної зрілості тощо.

Студентський період життя людини характеризується оволодінням усім різноманіттям соціальних ролей дорослої людини, отриманням права життєвого вибору, набуттям повної юридичної та економічної відповідальності, можливостями залучення до всіх видів соціальної активності (аж до державного рівня), здобуттям вищої освіти та опануванням певним фахом. Головними сферами діяльності студентів є професійне навчання, особистісне зростання та самоствердження, розвиток інтелектуального потенціалу, духовне збагачення, моральне, естетичне та фізичне самовдосконалення.

А. А. Орлов встановив, що в студентстві найбільш виражена динаміка змін основних форм і напрямів психічного розвитку індивіда. У цей період відбуваються кількісні та якісні зміни психіки й особистості молоді людини, зокрема: найскладніше структурування інтелекту, наростання функціональної працездатності й продуктивності, самостійності, критичності й самокритичності, пов'язаних з прийняттям відповідальних рішень, піком інтелектуальних і пізнавальних можливостей, і, нарешті, розвиток творчого професійного мислення.

У науковій літературі репрезентовано досить докладний аналіз проблеми розвитку мислення в юнацькому віці. Цьому віковому етапу притаманне, зазначають дослідники, прогресивний розвиток абстрактного мислення, або мислення на рівні формальних операцій. Мислення на рівні формальних операцій є новим видом інтелектуального усвідомлення інформації, має абстрактний, уможлиблюючий характер, передбачає наявність певної мотивації, спрямованості на досягнення певної мети, усвідомлення не тільки кінцевого, але й проміжних результатів діяльності, рефлексії

способів дії та їх зв'язків з результатами, їх оцінку оперування не тільки фактично реальною інформацією, а й гіпотезами, використання теоретичних тез загального характеру.

Науковці констатують також інтенсивний розвиток словесно-логічного, або теоретичного мислення, спрямованого на відкриття законів, властивостей об'єктів; розвиток творчого рівня мислення, що виявляється в розвитку здатності до вирішення нестандартних завдань і швидкості орієнтування при їх вирішенні. Істотними характеристиками мислення в юнацькому віці є: здатність ураховувати всі комбінації актуальної інформації при пошуку рішення проблеми; здатність припускати, який вплив її компоненти будуть мати; здатність об'єднувати та кваліфікувати її гіпотетико-дедуктивним способом.

Отже, мислення потрактовано як вища форма активного суб'єктивного відображення об'єктивної реальності, що виявляється в цілеспрямованому, опосередкованому й узагальненому пізнанні суб'єктом суттєвих зв'язків і відношень предметів і явищ. Розвиток мислення у вітчизняній психології досліджували на підставі виявлення онтогенетичних його змін, взаємодії зовнішніх і внутрішніх умов діяльності, реалізації принципу єдності функціонування та розвитку, що припускає аналіз актуального процесу мислення у двох різних площинах – мікро- і макрогенетичних аспектах розумового розвитку людини. Моделлю вивчення процесу розвитку мислення було визнано процес вирішення завдань.

ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Наталя Цибуляк

*Бердянський державний педагогічний університет, м. Бердянськ, Україна
nata.tsibulyak@gmail.com*

Зміни державної політики в галузі дошкільної освіти зумовлюють підвищення вимог до професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів. Це передбачає не тільки оволодіння ними необхідними знаннями, уміннями та навичками, а й розвиток комплексу професійно важливих якостей. Серед цих якостей особливе значення має

спостережливість, яка, виступаючи основою пізнання й розуміння індивідуальної своєрідності дитини, стає запорукою гуманізації та індивідуалізації освітнього процесу в дошкільному навчальному закладі, визначає успішність, ефективність і результативність педагогічної діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує інтерес науковців до проблеми спостережливості та багатоплановість підходів до розуміння сутності цього поняття. Воно розглядається як здібність (С. Головін, Г. Костюк та ін.), якість особистості (С. Максименко, Д. Ніколенко та ін.), її риса (М. Гамезо, О. Петрова та ін.), складова соціально-перцептивної компетентності фахівців (В. Зазикін, І. Кулькова та ін.) тощо. Проте в наукових доробках відсутні дослідження з проблеми розвитку спостережливості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів, тоді як її вивчення дозволить розв'язати суперечність між сучасними вимогами до прояву спостережливості та теоретичним обґрунтуванням, а також реальною практикою її розвитку в процесі професійної підготовки майбутніх вихователів.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури (Г. Кислова, Л. Колодіна, В. Лежніна, Т. Мандрикіна, О. Телєєва та ін.) під спостережливістю розуміємо професійно важливу якість майбутніх вихователів навчальних закладів, сутність якої полягає у фіксації та інтерпретації суттєвих, характерних і навіть малопомітних зовнішніх проявів індивідуальних особливостей суб'єктів освітнього процесу дошкільного навчального закладу (дітей, батьків, педагогів). Спостережливість має значення для проектування й розвитку особистості дитини, налагодження співпраці з батьками та педагогами, а також професійного саморозвитку та самовдосконалення (Дж. Джаблон, Н. Лисенко, М. Савчин та ін.). Учені (М. Басов, І. Бех, К. Вербова, М. Захарійчук, І. Зимня, Л. Колодіна, С. Кондратьєва, Є. Панько та ін.) зазначають, що від особливостей її прояву залежить успішність і результативність виконання низки професійних функцій: дослідницької, організаторської, стимулювальної, прогностичної, контрольної, регулювальної та коригувальної.

Попри значущість і важливість спостережливості для майбутньої професійної діяльності в ході експериментального вивчення прояву цієї якості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів нами виявлено такі її психологічні особливості, як: домінування зовнішніх і

формальних спонукальних мотивів і цілей її прояву; достатній рівень розвитку пізнавальних психічних процесів, що забезпечують можливість прояву спостережливості, їх організація залежить від зовнішніх умов і ситуацій; критичний рівень сформованості здатності до визначення, порівняння, диференціації та інтерпретації зовнішніх проявів, що призводить до суттєвих помилок у розумінні зовнішніх проявів індивідуальних особливостей дітей.

Ключовим у нашому дослідженні є положення про те, що розвиток спостережливості як професійно важливої якості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів є складним і динамічним явищем (А. Деркач, Е. Зеєр, С. Максименко та ін.). Особливе значення для цього процесу має етап професійної підготовки, результативність якого залежить від забезпечення на практиці сприятливих умов (Г. Балл, П. Перепилиця, Ю. Поваренков, В. Шадриков та ін.). На основі аналізу та узагальнення наукових доробок (Н. Давидюк, Н. Дятленко, А. Маркова, О. Помиткін, Л. Регуш, В. Рибалка, М. Савчин, В. Семиченко, В. Чернобровкін, Н. Шевченко, Т. Яценко та ін.) вважаємо, що такими психологічними умовами є: сформованість у студентів професійних мотивів фахової підготовки і професійно-педагогічних ціннісних орієнтацій, адекватних і глибоких уявлень щодо сутності спостережливості як професійно важливої якості, а також розвиненість у майбутніх вихователів її адекватної самооцінки, здатності до рефлексії та емпатії. Проте результати експериментального вивчення психологічних умов розвитку спостережливості як професійно важливої якості засвідчують недостатньо сприятливу реалізацію цих умов.

Зміна наявної ситуації, на нашу думку, можлива шляхом впровадження у практику фахової підготовки майбутніх вихователів психолого-педагогічної програми розвитку спостережливості як професійно важливої якості. Структурну та змістовну цілісність цієї програми має складати комплекс заходів: проведення науково-методичного семінару для викладачів; упровадження спецкурсу «Тренінг професійної спостережливості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів»; включення до програм виробничих практик студентів спеціальних завдань і вправ, спрямованих на розвиток досліджуваної якості; організація діяльності професійного клубу «Я – вихователь»; надання консультативної допомоги викладачам і студентам із питань розвитку спостережливості як професійно важливої якості.

Література

1. Психологія праці та професійної підготовки особистості : [навч. посіб.] / Г. О. Балл [та ін.]; [ред. П. С. Перепелиця, В. В. Рибалка]; АПН України, Ін-т педагогіки і психології професійної освіти. – Хмельницький : Універ, 2001. – 330 с.
2. Цибуляк Н. Психологічні особливості прояву спостережливості майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів / Н. Цибуляк // Педагогіка і психологія професійної освіти : [наук.-метод. журнал] / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України та ін.; [голов. ред. Н. Г. Ничкало]. – 2013. – № 4. – С. 194-202.

THE RELATIONSHIP OF RESPONSIBILITY AND CONSCIOUS EXISTENCE OF THE INDIVIDUAL

Tetiana Ushakova

*South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
Odessa, Ukraine
tanya.ushakova2010@yandex.ua*

In the époque of the constant social transformations responsibility becomes one of the most important and necessary qualities for a person. At the present time the individual has ample opportunities for self-improvement, realization of all plans in life, although their presence brings forward new requirements for the meaningfulness of his own existence and personal responsibility. The transition from obligation to conscious behaviour provides considerable freedom of will and action and at the same time causes some tension from the awareness of personal creativity of living.

In psychology there is a significant amount of research devoted to the problem of conscious existence: K. Abulhanova-Slavska, V. E. Frankl, A. Langle, D. Leontiev, Ch. Orgler, R. May, etc. In the works of V. Frankl it is noted, that namely from the uniqueness and originality of existence of every person the human responsibility is formed, and its turning it into the dimension of conscious, requires an understanding of an individual's personal life tasks [2].

A significant contribution to the development of this theme is marked out by the works of A. Langle, which emphasizes the connections of responsibility with individual's freedom of will. In addition, along with Ch. Orgler and M. Kundi, a new diagnostic technique was elaborated – «The Existence Scale», based on the theory of V. Frankl. Through the indicators: self-distance (SD), self-transcendence (ST), freedom (F), responsibility (R) and P-factor, it examines the competence of the person in their own existence, «existential self-realization» $(SD + ST + F + R) = E$ «existentiality». Thus, responsibility

becomes an important element in assessing the meaningfulness of existence, being a basis for the formation of stable self-worth and ability to act decisively, relying on the own value conceptions [1].

All mentioned above confirms the importance of empirical studies of the relation of responsibility with awareness of life of the personality. Accordingly, the purpose of this study included establishing the connections between responsibility and indicators of meaningfulness of life. As a diagnostic tooling the following methods were used: «The Existence Scale» (A. Langle) and method for diagnostics of components of responsibility. Within the quantitative calculation correlation analysis was performed, using the statistical program SPSS 16.0 for Windows. The study was arranged on the basis of the South Ukrainian national pedagogical University named after K. D. Ushynsky, the sample consisted of 164 people aged 17-28 years.

The results of the validation parameter of the normal distribution indicated the feasibility of using the Pearson's correlation coefficient. The results of correlation analysis showed stable positive correlations between the general level of responsibility and the meaningfulness of human life. Correlations at the level of 5%, obtained with the index of self-distance, indicated the ability of a person to withdraw to a distance in relation to itself, so to speak, expressed the ability to look at the situation from a more realistic position and react more adequately. In this context, responsibility is a more conscious sense.

Other indicators of «The Existence Scale» – ST, F, R, P, E showed positive correlation at the 1% level of significance. It is a great need in considering of each correlation. General level of responsibility showed a positive correlation with self-transcendence, which indicated the importance of the sense of value meaning, emotional response to the events of existential significance of these happenings. It could promote to the responsibility of a specific personal meaning for each person. That can be concluded, that relationship of freedom and responsibility is seen in the ability to act according to the personal beliefs and views, and the greater freedom is given, the more personal responsibility for the decision an individual carries out.

A significant correlation was recorded between the responsibility (V) and a common indicator of responsibility. That connection confirms the importance for the formation of self-worth and ability to carry something to its conclusion by internal belief. The P factor shows the degree of openness of identity to himself and to the world. The person, who is in harmony with his inner world

consciously, is able to be the author of his life and be responsible for it. This study also displayed the relationship of the general level of responsibility with E-factor «existentiality» that is expressed in the ability to be an active creator of making decisions, and also implement them responsibly and consciously in life.

Summarizing all above said, we can note the importance of a meaningful human existence, which basis is represented by responsibility, what is a necessary condition of authorship of the own life and making conscious and important actions.

References

1. Langle A., Orgler Ch., Kundi M. (2003) *The Existence Scale. A new approach to assess the ability to find personal meaning in life and to reach existential fulfillment.* European Psychotherapy, Vol. 4, № 1. – Retrieved from: <http://www.webaholics.at/userfile/doc/ESK-article---EP-03.pdf>.

2. Франкл В. Человек в поисках смысла / Виктор Франкл. – М.: Прогресс, 1990. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.proctology.narod.ru /Francel-smisl.pdf>.

THE MEANING OF AGGRESSIVENESS AND PRONENESS TO CONFLICT IN THE PROFESSIONAL TEACHER'S ACTIVITY

Irina Vasilenko

*South Ukrainian pedagogical university named after K. D. Ushynsky
Odessa, Ukraine
vasilirina@meta.ua*

This article discusses the results of empirical research of future teachers, aimed at studying the peculiarities of proneness to conflict of the personality with different levels of aggressiveness.

One of the characteristics of social interaction of people in modern society is the increased proneness to conflict and aggression. According to this, any studying of the current destructive manifestations of the personality in various fields of human activity are of great importance. Particular practical significance they have in terms of the interaction of the teaching staff. The research of aggressive displays of teachers come beyond the traditional areas of psychological investigations that, in general, are focused on the identification of development regularities and forming of professionally significant qualities. However, such studies do not reflect the personality of the teacher, if not to take into account a variety of personal destructive displays, which also influence on its activity. Among them, the important place belongs to aggressiveness, which

objectively can be a destabilizing factor in the teacher's work, affect the ability to control, regulate their own mental states and behavioral reactions that are necessary for effective professional activity.

Analysis of scientific literature showed that this problem nowadays attracts more and more attention of scientists. Both domestic and foreign researchers have studied the peculiarities of aggressive behavior of different representatives of age groups (G. M. Andreeva, C. Butner, L. M. Semeniuk, L. S. Slavina, I. O. Furmanov, etc.), the problems of aggression in the context of individual-typological peculiarities of the personality (O. P. Sannikova), frustration (A. Bandura, D. Dollard, M. Mauer, etc.). A number of works is devoted to the study of the interconnections between aggression and anxiety, the individual properties of the person's nervous system (M. I. Buyanov, O. F. Kernberg, O. V. Serebitska, etc.).

Much attention in the psychological literature is paid to the problem of pedagogical conflicts, in particular interpersonal conflict relations between teachers. The subject of numerous studies became descriptions of the forms of conflict manifestations between teachers, their causes, behavioural characteristics of teachers who are prone to conflict. That is the elaboration of a conceptual framework for analysis of conflict, first of all, defining of the essence of conflict and the basic concepts that describe the typology of conflicts, their causes and strategies to address conditions of conflict prevention and constructive recommendations for their solution. The researching of these problems were the main themes of such prominent authors, as Antsupov A. Ya, Shipilov A. I., Bandurka A. M., etc.

In the frames of pointed statements, one of the important issues is the study of the interplays between proneness to conflicts and aggressiveness of future teachers, which is the purpose of empirical research.

The study was arranged on the basis of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky. The study involved students (64 respondents, aged 19 to 21 years).

Determining the nature of the relationship between aggression and conflict proneness was carried out using quantitative and qualitative analyses. For this purpose, the diagnosis of personality predispositions to conflict behavior, we used the technique of C. N. Thomas, adapted by N. V. Grishina, which consisted of questions, aimed at identifying typical ways of responding to conflict situations: competition (Cy), cooperation (Cп), compromise (K), avoidance (И), adaptation (П). The technique Bassa-Darki is oriented on the

diagnostics of levels of aggressiveness and types of reactions: physical aggression (Φa), indirect aggression ($H a$), irritability (P) negativity (H), resentment (O), suspicion (Π), verbal aggression ($B a$), feeling guilty (Πn).

The study identified the relationship between the considered indicators of proneness to conflict and aggressiveness. So the results of correlation analysis showed positive correlations between measures of competition and indicators: indirect aggression, irritation, resentment, suspicion and verbal aggression.

In the relationship between the cooperation index and such indicators of aggression, as resentment, verbal aggression, guilt negative correlations are outlined. The indicator of compromise is related to: physical aggression, indirect aggression and verbal aggression of negative correlation of different significant levels. A positive correlation at 1% level is revealed between avoidance and only one measure of aggression, namely guilt. A negative correlation is marked out between the indicator of adaptation and indicators: irritation, resentment, suspicion, verbal aggression. The results of correlation analysis indicate the presence of relatively close links between the parameters of conflict proneness and aggressiveness. It is stated, that these intercorrelations have a complex ambiguous character.

In the study were established the respondents, who were diagnosed of three levels of aggressiveness. Applying method of profiles, we studied the characteristics of the relationships between measures of aggression and conflict, thus giving the characteristic differences of conflict proneness at different levels of aggressiveness of future teachers.

As evidenced by the results of the study, the respondents with high level of aggressiveness, display tendencies to such ways of responding to conflict situations as rivalry, which manifests itself in the desire of the individual to achieve satisfaction of their interests at the expense of others. It is stated, that future teachers with low level of aggressiveness, in situations of conflict look for satisfying the interests of all participants of the conflict, willing for the other to sacrifice their own interests.

Generally to say, the study defined that the prospective teacher with a certain level of aggressiveness certain ways of reacting to conflict situations are inherent. Given data is consistent with the results of the study (O. B. Bovt) in which it was found that teachers are marked out by high and medium level of aggressiveness of destructive characteristics of their relationship with students, a tendency to rash actions, conflicts, disrespect for others and the constant provocation of conflict situations.

Reference

1. Анцупов А. Я. Введение в конфликтологию / А. Я. Анцупов, А. А. Малышев. – М.: МАУП, 1996. – 551 с.
2. Берон Р. Агрессия / Р. Берон, Д. Ричардсон. – СПб.: Изд-во «Питер», 2000. – 352 с.
3. Гришина Н. В. Психология конфликта / Н. В. Гришина. – СПб.: ПИТЕР, 2000. – 456 с.
4. Реан А. А. Агрессия и агрессивность личности / А. А. Реан // Психологический журнал. – 1996. – Т. 17. – №5. – С. 3-19.
5. Сельченко К. В. Психология человеческой агрессивности. – Мн., 1999. – 656с.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ВИПУСКНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ ДО НАВЧАННЯ У ВНЗ

Марина Єщенко¹, Ольга Сипченко²
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Україна
¹ marinsv@rambler.ru, ² sypchenko_o@mail.ru

Сучасна система вищої освіти – один із найважливіших соціальних інститутів суспільства, який є запорукою динамічного розвитку економіки нашої держави, важливим чинником забезпечення конкурентоздатності економіки на міжнародному рівні в цілому. Найбільш складним і важливим етапом освіти людини, яка обрала за мету отримати якісну вищу освіту й успішно конкурувати на ринку праці, вважається старша школа, коли випускник повинен не тільки завершити загальну середню освіту, але й бути готовим до усвідомленого вибору майбутньої професії, до навчання у вищій школі.

Формування готовності до навчальної діяльності у ВНЗ відбувається в навчально-виховному процесі ЗОШ та центрах довузівської підготовки і залежить від того наскільки старшокласник здатний до активної, цілеспрямованої й систематичної роботи, під час якої відбувається розвиток не тільки розумових здібностей, а й формується здатність до самопізнання, рефлексії, самовдосконалення.

Грунтовний аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє визначити поняття готовність як особистісний сенс, тобто відображення у свідомості особистості відношення мотиву діяльності до мети дії (О. Асмолов, О. Леонтьєв); готовність як психічний стан, активізацію людини, що включає усвідомлення своїх цілей, визначення найбільш оптимальних способів дій (Р. Гаспарян, Є. Козлов та ін.); прогнозування

мотиваційних, вольових, інтелектуальних зусиль, вірогідність досягнення результату (М. Д'яченко, А. Маркова); мобілізацію внутрішніх ресурсів людини, самонавіювання з метою найбільш ефективного вирішення конкретних завдань (С. Болтівець, А. Ребер та ін.). І. Вужина, А. Ліненко, Г. Троцько вважають, що готовність – це цілісне стійке особистісне утворення. Д. Узнадзе наголошує, що готовність – суттєва ознака установки, яка виявляється в усіх випадках поведінкової активності суб'єкту. Готовність також передбачає наявність у людини певної здібності, тобто придатність її до певної діяльності (С. Рубінштейн). На думку І. Гавриш, Т. Жаровцевої, С. Литвиненко, готовність – інтегральне багаторівневе динамічне особистісне утворення, інтегративна якість особистості тощо [2]. Відомий дослідник С. Акімов пропонує розглядати готовність людини до будь-якої діяльності у вигляді формули: «готовність = бажання + знання + уміння» або «готовий = хочу + знаю + умію» [1, с. 78].

Отже, основними характеристиками готовності виступають згода і бажання що-небудь робити, тобто мотиваційна складова, рішучість – динамічна складова, а також цілісність готовності. Цей перелік якостей характеризує готовність як феномен, акцентуючи її внутрішні складові.

У ході дослідження встановлено, що готовність до діяльності відображає наявність знань, умінь і навичок, налаштованість та рішучість здійснити відповідні дії, а також передбачає наявність мотивів й здібностей особистості. Психологічними передумовами формування готовності до виконання навчальної або професійної діяльності є її розуміння, усвідомлення відповідальності, бажання досягти успіху, визначення послідовності та способів її виконання. Готовність забезпечує досягнення індивідом такого рівня розвитку, який необхідний для успішної підготовки до певного виду діяльності.

Узагальнення поглядів відомих науковців, праці яких присвячені вивченню структури готовності особистості до діяльності дозволило нам дійти висновку, що психологічна готовність випускників загальноосвітніх шкіл до навчання у ВНЗ характеризує певний стан суб'єкту, при якому він налаштований на потрібні дії, а саме: освоєння професійних знань, умінь і навичок. Даний критерій допомагає успішно виконувати покладені обов'язки, правильно використовувати свій досвід і особистісний потенціал, зберігати самоконтроль і, у разі необхідності перебудовувати діяльність. Структура психологічної готовності випускників

загальноосвітніх шкіл до навчання у ВНЗ містить такі компоненти:

мотиваційна готовність – включає бажання вчитися у ВНЗ (передбачає усвідомлений вибір і наявність уявлень про майбутню професійну діяльність), і виконувати всі обов'язки відповідно до нового статусу; мотивацію як обов'язковий компонент навчально-професійної діяльності, яка може бути внутрішньою або зовнішньою по відношенню до неї, але завжди є внутрішньою характеристикою особистості як суб'єкта цієї діяльності;

інтелектуальна готовність – передбачає відповідний рівень інтелектуального розвитку і наявність необхідних знань, умінь і навичок, мовну готовність, різке зростання функцій уваги, пам'яті, емоційної напруги, до цієї ж категорії можна віднести наявність деяких специфічних навичок роботи з текстом, самостійного аналізу великого обсягу інформації, конспектування тощо;

особистісна готовність, яка містить волюву, емоційну, комунікативну готовність, відповідність темпераменту і характерологічних особливостей обраної спеціальності та форми навчання у ВНЗ [3, 4].

Вивчення психолого-педагогічної літератури дозволяє констатувати, що рівень психологічної готовності випускників ЗОШ до умов навчання в закладах вищої освіти є важливою умовою їхнього формування як активних суб'єктів навчально-професійної діяльності. Отже, психологічна готовність до навчання у ВНЗ визначається нами як культурно зумовлена багатокomпонентна функціональна система, яка сприяє включенню в навчально-професійну діяльність, призначена для успішної адаптації у ВНЗ та складається із трьох компонентів: мотиваційна, інтелектуальна та особистісна готовність.

Література

1. Акимов С. С. Готовность бакалавров технологического образования к научно-исследовательской деятельности / С. С. Акимов // Информационные технологии в образовании. – М., 2005. – 85 с.
2. Садова Т. А. Професійна компетентність та готовність до педагогічної діяльності : сутність і взаємозв'язок. / Т. А. Садова // Збірник наукових праць Бердянського державного пед. універ-ту. – Бердянськ, 2010. – № 1. – С. 186-192.
3. Соколова И. М. Методы исследования адаптации студентов / И. М. Соколова. – Харьков : ХМУ. 2001. – 276 с.
4. Шершнева Т. В. Проблемы психологической готовности современных студентов к обучению в вузе / Т. В. Шершнева. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mosi.ru/ru/conf/articles/problemy-psihologicheskoy-gotovnosti-sovremennyh-studentov-k-obucheniyu-v-vuze>.

SECTION 4
MODERN MEDICAL AND PHARMACY PROBLEMS
ON MICRO- AND MACRO LEVELS

ВИБІР СПОСОБУ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛІКУВАННЯ
ХВОРИХ НА ЛОКАЛЬНУ СКЛЕРОДЕРМІЮ

Мухамед Аббас Ата¹, Яніна Кутасевич², Віктор Жуков³
¹ Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
^{1,2} ДУ «Інститут дерматології і венерології НАМН України»,
³ Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

¹ maik_777@mail.ru, ² kutasjfranc@mail.ru, ³ meduniver@kntmu.kharkov.ua

В дослідженні було поставлено завдання розширення арсеналу способів оцінки ефективності лікування хворих на локальну склеродермію (ЛС) шляхом оцінки в сироватці крові активності еластази, колагенолітичної активності та накопичення глікозоаміногліканів.

Поставлене завдання оцінки ефективності лікування хворих на ЛС, що включає вимір інтегральних маркерів функції сполучної тканини, ми вирішували у такій спосіб: у сироватці крові визначали вміст глікозоаміногліканів, активність ферментів еластази та колагенолітичну активність. Оцінку колагенолітичної активності сироватки крові здійснювали за суммарною кількістю вільного та пептидно-зв'язаного оксипроліну в пробі крові. Вміст глікозоаміногліканів у сироватці крові визначали з використанням трихлороцтової кислоти та карбозольної реакції. Активність еластази досліджували імуноферментним методом з використанням моноклональних антигенів та тест-системи. Результати проведеної терапії оцінювали як ефективні при реєстрації тенденції до нормалізації цих показників або їх зниження до попередніх вимірів.

На підставі проведеного дослідження встановлено підвищення у сироватці крові активності еластази, колагенолітичної активності та вмісту глікозоаміногліканів в період загострення на початку терапії, що свідчило про структурно-метаболічні порушення в сполучній тканині. Слід зауважити, що від стану сполучної тканини в організмі залежить ймовірність розвитку різних стадій ЛС.

Так, дослідження показали збільшення в сироватці крові вмісту глікозоаміногліканів на 28,44%, 129,01% і 194,92%, а також активності еластази – на 165,24%, 527,69% і 796,29%, колагенолітичної активності – на 144,83%, 348,59% і 825,23%, відповідно, на різних стадіях розвитку ЛС.

Найбільш високі рівні активності протеїназ відзначалися у хворих ЛС і були пов'язані з накопиченням значних концентрацій глікозоаміногліканів в сироватці крові.

Таким чином, результати дослідження свідчать, що ЛС супроводжується порушеннями метаболічного обміну сполучної тканини, які пов'язані із активацією протеїназ і накопиченням у сироватці крові глікозоаміногліканів. Високий кореляційний зв'язок між динамікою активності еластази, колагенолітичною активністю та вмістом глікозоаміногліканів сироватки крові при різних формах і стадіях ЛС дозволяє використовувати ці показники як прогностично значущі в динаміці патогенетичної терапії, що проводиться.

УЛЬТРАСТРУКТУРНЫЕ НАРУШЕНИЯ ОРГАНЕЛЛ ЭПИТЕЛИАЛЬНЫХ КЛЕТОК ДИСТАЛЬНОГО ОТДЕЛА НЕФРОНА ПРИ МОДЕЛИРОВАНИИ ТЕРМИЧЕСКОГО ОЖОГА

*Валерий Бойко¹, Петр Замятин², Алексей Кравцов³, Вячеслав Невзоров⁴,
Денис Замятин⁵, Ольга Невзорова⁶*

*ГУ «Институт общей и неотложной хирургии им. В. Т. Зайцева
НАМН Украины»
г. Харьков, Украина*

*¹ ssvnauka@tns.kharkov.ua, ² zamyatinp@mail.ru, ³ doctoralex@list.ru,
^{4,6} wzor@mail.ru, ⁵ denis zamjatin@gmail.com*

Тактика лечения обожженных становится более эффективной, если используются результаты исследования процессов, протекающих в изучаемых органах на субклеточном уровне.

Целью исследования было изучение влияния тяжелой ожоговой травмы на динамику изменений субмикроскопической архитектоники органелл эпителиальных клеток почечного нефрона.

Электронно-микроскопическими исследованиями показано, что спустя 3 часа после ожоговой травмы в эндотелиоцитах проксимальных отделов нефрона наблюдались перестройки субмикроскопической

архитектоники, характерные для функционального напряжения. Выявленные набухания митохондрий, расширения цистерн гранулярного эндоплазматического ретикулума, увеличение количества, деформаций мембран, что свидетельствует о включении резервных механизмов компенсации в ответ на негативные факторы внешней среды. В предагональном состоянии после моделированного смертельного ожога изменения ультраструктуры эпителиальных клеток проксимального отдела нефрона носят более глубокий характер. Изменения, обнаруженные в клетках, проксимальных канальцах почек крыс, погибших от смертельного ожога и воздействия экстракта обожженной кожи, в основном одинаковы. Ультраструктурные нарушения органелл эпителиальных клеток дистального отдела нефрона существенно менее выражены, чем проксимального отдела.

ВЫБОР ЛЕЧЕБНОЙ ТАКТИКИ ПРИ МИННО-ВЗРЫВНОЙ ТРАВМЕ СЕРДЦА И ПЕРИКАРДА

*Валерий Бойко¹, Денис Замятин², Юрий Скибо³,
Дмитрий Васильев⁴, Петр Замятин⁵*

^{1,5} ГУ «Институт общей и неотложной хирургии им. В. Т. Зайцева НАМН Украины»; ^{1,2,5} Харьковский национальный медицинский университет, ^{3,4} Харьковская медицинская академия последипломного образования г. Харьков, Украина

*¹ ssvnauka@tns.kharkov.ua, ² deniszamjatin@gmail.com,
³ Skiboyu@gmail.com, ⁴ dajvasja@gmail.com, ⁵ zamyatinp@mail.ru*

Травма сердца считается наиболее распространенным видом фатальных повреждений мирного и военного времени. Новую эру современной хирургии повреждений сердца открыли операции, связанные с внедрением в практику технологии искусственного кровообращения и возможностью проведения внутрисердечных манипуляций при повреждениях глубоких сердечных структур. Опыт таких хирургических вмешательств незначителен даже в ведущих мировых клиниках.

Актуальность темы обусловлена массовым поступлением раненых военнослужащих и мирных жителей из зоны проведения антитеррористической операции, пострадавших в результате террористических актов, а также нерешенностью вопросов и недостаточным отражением в литературе данных о специфике ранней

диагностики минно-взрывной травмы сердца, недостатком и несовершенством схем рациональной хирургической тактики при данном виде повреждений.

Новую эру современной хирургии повреждений сердца открыли операции, связанные с внедрением в практику технологии искусственного кровообращения и возможностью проведения внутрисердечных манипуляций при повреждениях глубоких сердечных структур.

Накопленный опыт оперативного лечения и разработанная хирургическая тактика у пострадавших с минно-взрывной травмой и осколочными ранениями сердца и перикарда позволили определить и внедрить в клиническую практику основные принципы доктрины хирургии повреждений: своевременная доставка пострадавшего в хирургический стационар; реанимационные мероприятия в полном объеме, направленные на устранение проявлений шока и гемотампонады сердца; обязательное срочное хирургическое вмешательство по жизненным показаниям и эффективная реанимационно-анестезиологическая поддержка; ушивание раны сердца, надежная остановка кровотечения, купирование явлений тампонады и кровопотери; интраоперационная диагностика внутрисердечных повреждений; хирургическая коррекция внутрисердечных повреждений с использованием технологии искусственного кровообращения; адекватная послеоперационная интенсивная терапия.

Таким образом, внедрение новейших технологий в хирургию минно-взрывной травмы сердца позволяет оптимизировать результаты лечения и улучшить дальнейшее качество жизни раненых и пострадавших.

SAMOLECZENIE OSÓB STARSZYCH I NIEPEŁNOSPRAWNYCH RUCHOWO

Jarosław Czepczarz
Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska
jczezczarz@tlen.pl

Samoleczenie jest pojęciem niejednoznacznym. Mianem tym określa się kategorie zawarte w języku angielskim w dwóch słowach: *self-medication* (samodzielne ordynowanie leków bez recepty oraz na receptę a także zmiana sposobu dawkowania leków zaleconych przez lekarza) i *self-care* (samoopieka).

Gdzie samoopieka rozumiana jest jako aktywność osób nie będących profesjonalistami w opiece medycznej, jednak stosowana w celu utrzymania zdrowia, a także umiejętność wykrywania, zapobiegania i samodzielnego leczenia problemów zdrowotnych¹.

Samoleczenie w znaczeniu *self-care*, to dbanie o samego siebie, które można określić w kilku elementach: podejmowania różnych czynności w celu utrzymania poprawnego zdrowia psychicznego i fizycznego; zapobiegania chorobom i wypadkom zagrażającym życiu i zdrowiu; realizowania potrzeb społecznych i psychologicznych; leczenia niewielkich dolegliwości bólowych oraz chronicznych schorzeń a także utrzymania dobrego samopoczucia i stanu zdrowia po leczeniu szpitalnym².

Należy zatem wnioskować, iż wymienione elementy samoopieki wpływają na ogólny stan zdrowia społeczeństwa poprzez: utrzymanie kondycji dbając o zdrowy styl życia, odpowiednie ćwiczenia, dietę, ograniczenie używek, a także stosowanie zasad prawidłowego leczenia i radzenia sobie ze stresem. Ważnym również elementem jest podejmowanie badań profilaktycznych, monitorowanie własnego organizmu oraz współpraca ze specjalistami z dziedziny ochrony zdrowia³.

Samoleczenie w znaczeniu *self – medication* to samoleczenie przy użyciu środków medycznych i leków stosowanych przez pacjentów w samodzielnej terapii. Dotyczy to przede wszystkim stosowania środków farmaceutycznych dostępnych bez recepty, zwanych lekami OTC (*over-the-counter*), wytworzonych w celu przyjmowania ich bez nadzoru lekarza czy wykwalifikowanego personelu medycznego⁴.

Praktyka pokazuje, że dostępność leków przyjmowanych bez recepty traktowana jest przez osoby starsze i niepełnosprawne ruchowo jako całkowicie bezpieczna. Uśpiona czujność co do działań niepożądanych oraz interakcji z innymi lekami sprawia, że zamiast pomagać sami sobie szkodzą. Przeprowadzone badania wskazują, że tylko 10% badanych osób starszych i niepełnosprawnych ruchowo czyta ulotkę dołączoną do leku. Najczęściej przyjmowanymi lekami bezrecepturowymi są to specyfiki przeciwbólowe oraz niesteroidowe leki przeciwzapalne (NLPZ). Kolejnymi lekami stosowanymi przez badane osoby to farmaceutyki na przeziębienie czy grypę oraz różnego

---

¹ I. Radzikiewicz – Winnicki, *Wybrane socjokulturowe uwarunkowania samoleczenia*, [w:] *Samoleczenie*, K. Krajewski – Siuda (red.), Wydawnictwo Instytut Sobieskiego, Warszawa 2012, s. 169.

² K. Krajewski – Siuda, *Samoleczenie jako problem zdrowia publicznego*, [w:] *Samoleczenie* K. Krajewski – Siuda (red.), Wydawnictwo Instytut Sobieskiego, Warszawa 2012, s. 36.

³ Tamże, s.36.

⁴ Tamże, s.36.

rodzaju suplementy witaminowe i minerały¹. Warto również spojrzeć na kolejny problem, a mianowicie szerzące się zjawisko polipragmazji czyli zażywanie przez jednego pacjenta wielu leków równocześnie bez znajomości mechanizmów ich działania.

Nasilająca się wraz z wiekiem oraz u osób z niepełnosprawnością ruchową utrata sił witalnych powoduje, że wzrasta zależność od nadużywania leków. Ograniczenie sprawności funkcjonalnej organizmu prowadzi więc do występowania zwiększonej liczby chorób. Najczęstszą patologią jest choroba zwyrodnieniowa stawów, nadciśnienie tętnicze, choroby serca czy cukrzyca².

Konsekwencją wielochorobowości jest automatycznie wielolekowość, czyli nadmierne i jednoczesne stosowanie znacznej liczby leków. Osoby starsze i niepełnosprawne ruchowo nie zgłaszają wykwalifikowanym pracownikom medycznym stosowania również samoleczenia. W konsekwencji czego nierozpoznane działania niepożądane stają się dodatkowymi schorzeniami wymagającymi leczenia. Doprowadzając do powstania błędnego koła, w którym zwiększająca się liczba dolegliwości wymusza przyjmowanie kolejnych leków a to z kolei doprowadza do uszkodzeń kolejnych narządów organizmu człowieka.

Szerzący się od pewnego czasu problem samoleczenia wśród osób starszych i niepełnosprawnych ruchowo zmusza do szukania przyczyn tego zjawiska. Gwałtowny wzrost zainteresowania preparatami dostępnymi bez recepty powoduje, że społeczeństwo przestaje konsultować się z wykwalifikowaną kadrą medyczną i zaczyna leczyć się samodzielnie. Leki dostępne bez recepty stały się wyznacznikiem w walce z dolegliwościami chorobowymi, a wykwalifikowany personel medyczny odszedł na dalszy plan. Osoby starsze i niepełnosprawne ruchowo same zaczęły się leczyć wierząc, że taka metoda przyniesie im oczekiwane rezultaty bez konieczności oczekiwania w kolejkach do specjalisty. Jednakże brak wiedzy o następstwach stosowania leków bez recepty stanowi poważne zagrożenie dla ich zdrowia, a nawet życia.

Literatura

1. Krajewski – Siuda K., *Samoleczenie jako problem zdrowia publicznego*, [w:] *Samoleczenie* K. Krajewski – Siuda (red.), Wydawnictwo Instytut Sobieskiego, Warszawa 2012.
2. Radzikiewicz – Winnicki I., *Wybrane socjokulturowe uwarunkowania samoleczenia*, [w:] *Samoleczenie*, K. Krajewski – Siuda (red.), Wydawnictwo Instytut Sobieskiego, Warszawa 2012.
3. Wieczorowska – Tobis K., *Specyfika pacjenta starszego*, [w:] *Fizjoterapia w geriatrici*, K. Kostka, A. Borewicz (red.), Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2010.

---

¹ Tamże, s.77.

² K. Wieczorowska – Tobis, *Specyfika pacjenta starszego*, [w:] *Fizjoterapia w geriatrici*, K. Kostka, A. Borewicz (red.), Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2010, s. 19.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МЕТАСТАТИЧНОГО УРАЖЕННЯ КІСТКОВОЇ СИСТЕМИ ЗА ДАНИМИ ОСТЕОСЦИНТИГРАФІЇ З ^{99m}Tc-ПІРФОТЕХОМ ТА КОМП'ЮТЕРНОЇ ТОМОГРАФІЇ

Ганна Грушка¹, Наталія Луховицька², Ольга Паскевич³, Лілія Аверьянова⁴,
Григорій Ткаченко⁵, Антоніна Савченко⁶, Ольга Астап'єва⁷,
Наталія Підченко⁸, Владислава Боброва⁹, Вікторія Ріако¹⁰
^{1,2,5,6,8-10} Державна установа «Інститут медичної радіології
ім. С.П.Григор'єва Національної академії медичних наук України»,
^{3,7} Харківський національний медичний університет,
⁴ Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна
¹grushka.ganna@ukr.net, ²natluh@yandex.ua, ³olga13dos@yahoo.com,
⁴averyanova-lilya@rambler.ru, ^{5,10}imr@ukr.net, ⁶rozdilskaja@gmail.com,
⁷astapyeva_on@mail.ua, ⁸doc.natali@mail.ru, ⁹vladusha2011@meta.ua

Проблема ранньої, достовірної і в той же час неінвазивної, безпечної для пацієнта, діагностики метастазів залишається актуальною. За останній час відмічається значний прогрес у розвитку високотехнологічних діагностичних методів, що дозволяють своєчасно виявити вторинне пухлинне ураження кісткості. При підозрі на наявність кісткових метастазів для визначення точної локалізації метастатичного осередку проводять сканування скелета, використовуючи планарну остеосцинтиграфію (ОСГ) і, при необхідності, однофотонну емісійну комп'ютерну томографію (ОФЕКТ), а також рентгенологічне дослідження кісток і ОФЕКТ / комп'ютерну томографію (КТ).

Радіонуклідне сканування є важливим скринінговим дослідженням хворих із підозрою на метастатичне ураження скелета. Перевагою методу є те, що радіонуклідне дослідження має високу чутливість і дозволяє відразу оцінювати стан усього скелета. Проте зміни, які виявляються при ОСГ, носять неспецифічний характер, тому інтерпретація отриманих результатів повинна проводитися з урахуванням клініки і даних інших методів дослідження. Рентгенологічне дослідження кісток, як метод аксіальної візуалізації, значно підвищує можливості рентгенографії в оцінці стану кісткової тканини. Сучасні мультиспіральні комп'ютерні томографи дозволяють отримати інформацію про стан усього хребта.

Мета. Порівняльний аналіз метастатичного ураження кісткової системи за даними остеосцинтиграфії з ^{99m}Tc-пірфотехом та комп'ютерної

томографії на пред- та постлікувальному етапах радіонуклідної терапії (РНТ) ^{153}Sm -оксабіфором.

Матеріали та методи. У 24 хворих з кістковими метастазами (18 жінок на рак грудної залози (РГЗ) та 6 чоловіків на рак передміхурової залози (РПЗ)) було виконано КТ та ОСГ з $^{99\text{m}}\text{Tc}$ -пірфотехом. КТ кістяка проводили для уточнення розповсюдженості основного захворювання, виявлення метастазів на апараті «Toshiba Aquilion 16». На комп'ютерних томограмах визначали стан кісткової системи та внутрішніх органів. Описували характер кісткових метастазів, їх розміри, локалізацію, динаміку змін у процесі лікування та моніторингу. ОСГ проводили з використанням $^{99\text{m}}\text{Tc}$ -пірфотех, що вводили внутрієнно, активністю 450 – 650 МБк. Реєстрацію зображення виконували через 3-4 год. Дослідження проводили з використанням томографічної гамма-камери, налаштованій на енергію 140 кеВ емісійного типу з вікном $\pm 20\%$ і оснащеної коліматором із високою розрізнявальною спроможністю на матриці 256 x 256 пікселів. Застосовували стандартні програми обробки інформації з отриманням картини всього скелета в цілому (передня й задня проекції) та прицільних статичних досліджень на грудну клітку і зону тазових кісток, або будь-яку іншу зону інтересу в планарному режимі.

На всіх зображеннях візуально оцінювали кількість вогнищ гіперфіксації РФП, їх анатомічне розташування. При комп'ютерній обробці сцинтиграфічних даних визначали відсоток відносного накопичення введеного препарату в патологічному осередку порівняно із симетричними зонами парних кісток або в розташованих поруч хребцях (осередок/фон).

Результати. За даними КТ і ОСГ при РПЗ у 6 чоловіків і РГЗ у 18 жінок встановлено, що серед чоловіків в усіх випадках мало місце метастатичне ураження скелету, переважно в поперековому і крижаному відділах. В більшості випадків (66,8 %) було встановлено множинну форму кісткової хвороби з переважною локалізацією в попереково-крижаному відділі хребта і в кістках тазу. Кількість уражених ділянок у одного хворого коливалась від 1 до 5 осередків. Серед жінок також в переважній більшості, а саме в 88,8% пацієнток, було діагностовано метастази в хребет з переважною локалізацією у грудному відділі хребта – 12 пацієнток (75%). На другому місці (66,6%) за частотою ураження кісткової системи у жінок було ураження ребер. Такий розподіл локалізації метастазів серед чоловіків і жінок логічно обумовлено локалізацією пухлинного процесу і

шляхами гематогенного метастазування. Серед жінок переважно було встановлено розповсюджену форму кісткової метастатичної хвороби і кількість зон метастатичного ураження в деяких випадках досягала до 16. Цей факт, видимо, обумовлено тим, що розподіл хворих дещо нерівномірний і кількість жінок втричі перевищують кількість чоловіків. В більшості випадків нами спостерігалось гіпердіагностика КТ, особливо стосовно метастазів в хребті і відсутність даних цього методу щодо черепу та кінцівок. Так в усіх хворих з ураженням хребта за результатами КТ було описано поразку усього відділу, тоді як при ОСГ нами було чітко видно, що метастази локалізовано в одному чи в двох хребцях. Також факт проведення комп'ютерної томографії лише в окремих ділянках, а не усього скелету, обумовлює відсутність даних КТ про метастази в кістках черепу і в кінцівках. Відомо, що ОСГ показує функціональну активність клітин, тоді як КТ розрізняє будь які морфологічні зміни в кісткових тканинах. Цей факт, тобто описання при КТ, наприклад склеротичних змін в кістках як метастатичну поразку, також може обумовлювати гіпердіагностику цього методу дослідження при ураженні хребта і відсутність даних щодо інших локалізацій.

Висновки. У хворих із метастазами в кісткову систему остеосцинтиграфія є обов'язковою на всіх стадіях захворювання і служить «скринінг-тестом» для подальшого обстеження і динамічного спостереження в сумнівних випадках. Рентгенівська комп'ютерна томографія доповнює, виключає або підтверджує дані ОСГ і, на жаль, не може бути використана як метод скринінгу у зв'язку з променевим навантаженням на людину.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ

Ірина Музика

Державна установа «Інститут регіональних досліджень

ім. М. І. Долишнього НАН України», м. Львів, Україна

i.s.muzyka@gmail.com

Реформа системи охорони здоров'я впродовж усього періоду існування української держави є чи не єдиною проблемою, яка залишається донині лише декларацією. Не зважаючи на численні спроби

запровадження новацій в механізмі фінансування галузі, з якого й має розпочинатись процес реформування, суть та методи його реалізації залишаються незмінними та донині побудовані за моделлю Семашка, одним із засадничих постулатів якої було централізоване фінансування охорони здоров'я з державного бюджету. Водночас, держава не в змозі, з одного боку, в повній мірі забезпечувати населенню належного рівня безоплатного медичного обслуговування, що викликане, першочергово, наростанням вимог пацієнтів до його якості, стрімким розвитком медичних технологій, переважно високовартісних, необхідністю забезпечення ефективності надання медичної допомоги. З іншого боку, в країні немає ресурсного потенціалу для утримання необґрунтовано роздутої мережі закладів охорони здоров'я (понад 2200 або 5,22 лікарні на 100 тис. населення; лікарняних ліжок – більше 400 тисяч або 890,7 ліжок на 100 тис. населення у державному секторі), задоволення її матеріально-технічних (зношеність медичного обладнання сягає 70%), інфраструктурних (обсяг видатків на комунальні платежі порядку 9,4% усіх витрат), кадрових (наприклад, на лікарні загального профілю та спеціалізовані лікарні видатки на заробітну плату складають близько 73,2% усіх витрат) та транспортних (станом на початок 2015 р. Україна потребувала 4561 автомобіль швидкої допомоги, а стандарт, до якого прагне МОЗ України, – це 1 швидка на 10 тис. населення) тощо потреб та забезпечення при цьому ефективності видатків на галузь. Саме досягнення ефективності видатків на галузь є однією із основних цілей реформування фінансування системи охорони здоров'я України. Мається на увазі, що зростання обсягів видатків бюджетів усіх рівнів на галузь, яке спостерігалось впродовж всього періоду існування української держави, зміни у механізмі фінансування галузі, які було введено в дію із 2015 р. та які регламентовані положеннями Бюджетного кодексу України та, в перспективі, імплементація основних положень анонсованої реформи охорони здоров'я має супроводжуватись досягненням соціальної (яка характеризується показниками суспільного здоров'я), структурної (яка характеризується показниками в розрізі видів медичної допомоги) та медико-економічної (характеризується показниками досягнення результатів в лікуванні, шляхом зниження видатків на види наданої медичної допомоги) ефективності.

Загалом, з урахуванням нової моделі фінансового забезпечення на 2015 р. було передбачено видатки на охорону здоров'я у зведеному бюджеті на суму 51,2 млрд. грн., що на 4,4 млрд. грн. або на 8% менше від

планових показників 2014 р. Також, слід звернути увагу на те, що зростання видатків зведеного бюджету на галузь на 24,4% у 2015 р. проти 2014 р. є перманентним: із врахуванням інфляції 2015 р., яка, за офіційними даними, сягнула 42% та у доларовому еквіваленті обсяг видатків на галузь (у розрахунку по курсу американського долара, який було закладено при розробці бюджету відповідного року) становили: 5291,67 млн. дол. у 2014 р. та 3484,3 млн. дол. у 2015 р. Іншими словами, фактичний обсяг видатків на охорону здоров'я в Україні значно зменшився при суттєвому підвищенні, наприклад, тарифів за комунальні послуги, зростанні рівня мінімальної заробітної плати, істотного підвищення гуртово-роздрібних цін на медичні препарати тощо.

Слід акцентувати на тому, що засадничою причиною провалу неодноразово анонсованих реформ фінансування галузі є стаття 49 Конституції України, де проголошено, що «кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. У державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно; існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена», а, отже, держава донині де-юре гарантує своїм громадянам повне безоплатне медичне обслуговування. В той же час, резолюцією 58.33.ВООЗ, 2005 р., проголошено, що «кожна людина повинна мати доступ до медико-санітарних послуг та не повинна відчувати фінансових труднощів в результаті звернення за медичною допомогою» [1]. Але, за експертними оцінками тіньове фінансування охорони здоров'я в Україні, тобто обсяг так званих прихованих платежів, становить близько 8 млрд. дол., що вдвічі перевищує витрати держави на галузь у 2014 р. а обсяг ринку приватних медичних послуг України за підсумками 2014 р. склав, за оцінками експертів, 8,13 млрд. грн. [3].

Як висновок, вважаємо за доцільне акцентувати на наступних моментах.

По-перше, попри проголошення на державному рівні реформи фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні, її реалізація в практичній площині залишається законодавчо не узгодженою. Також слід відзначити неефективність субвенційної форми фінансування охорони здоров'я через надмірну фрагментарність та розпорошеність коштів, що спрямовуються місцевими бюджетами закладам охорони здоров'я та неефективність їх витрачання.

По-друге, оптимізація закладів охорони здоров'я, на жаль, на практиці відбувається за принципом «ліквідації касового розриву» між виділеними коштами та потребою в них, а не з метою покращення надання медичних послуг та приведення показників ефективності охорони здоров'я до світових стандартів.

Література

1. The world health report: health systems financing: the path to universal coverage. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.who.int/whr/2010/whr10_ru.pdf?ua=1.

2. Цінні лікарі: чи є майбутнє у ринку приватної медицини України 12.05.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.finance.ua/ua/news/-/350280/tsinni-likari-chy-ye-majbutnye-u-rynku-pryvatnoyi-medytyny-ukrayiny>.

НЕГЕМАТОЛОГІЧНІ УСКЛАДНЕННЯ РАДІОНУКЛІДНОЇ ТЕРАПІЇ КІСТКОВИХ МЕТАСТАЗІВ У ОНКОЛОГІЧНИХ ХВОРИХ

*Ганна Грушка¹, Антоніна Савченко², Григорій Ткаченко³,
Наталія Луховицька⁴, Ольга Астап'єва⁵, Наталія Підченко⁶,
Владислава Боброва⁷, Вікторія Ріяко⁸*

*^{1-4, 6-8} Державна установа «Інститут медичної радіології
ім. С.П.Григор'єва Національної академії медичних наук України»,
⁵Харківський Національний медичний університет*

м. Харків, Україна

*¹grushka.ganna@ukr.net, ²rozdilskaja@gmail.com, ^{3,8}imr@ukr.net,
⁴natluh@yandex.ua, ⁵astapyeva_on@mail.ua, ⁶doc.natali@mail.ru,
⁷vladusha2011@meta.ua*

Онкологічні хворі з метастазами в кістки – одна з найбільш важких категорій пацієнтів, що потребують проведення ефективного і ретельно спланованого курсу паліативного лікування. Необхідність розробки оптимальних методів лікування обумовлена не лише збільшенням захворюваності на рак, але і тим, що середня тривалість життя пацієнтів з кістковими метастазами без ураження внутрішніх органів відносно велика, тому адекватне лікування може на значний термін повернути пацієнта до активного громадського життя, роботи, звичайного дозвілля.

Терапія кісткових метастазів залишається лише паліативним методом лікування, основною метою якого є зменшення больового синдрому, запобігання розвитку ускладнень онкологічного процесу, поліпшення якості життя і, якщо можливо, збільшення її тривалості. Проте паліативне лікування має на увазі широкий підхід до цієї проблеми.

Сучасна онкологічна наука нині має в розпорядженні значний арсенал доступних засобів і методів спеціальної протипухлинної терапії, підвищення ефективності якої полягає в розробці нових радіофармпрепаратів (РФП), застосуванні потужних режимів опромінення та більш токсичних хіміопрепаратів, що призводить до збільшення частоти ускладнень лікування.

Останнім десятиріччям саме ушкодження, що розвиваються після комплексної терапії у онкологічних хворих на фоні супутньої патології стають головною причиною погіршення загального стану хворого.

Метою дослідження було: вивчити характер і частість негематологічних ускладнень радіонуклідної терапії (РНТ) ^{153}Sm -оксабіфором у онкологічних хворих з кістковими метастазами із різними програмами попереднього протипухлинного лікування.

Матеріали та методи. Аналіз ускладнень РНТ проведено у 24 хворих з кістковими метастазами, з них 18 жінок, хворих на рак грудної залози (РГЗ) в віці від 30 до 69 років (середній вік 53,2 роки; 6 чоловіків, хворих на рак передміхурової залози (РПЗ) в віці від 57 до 70 років (середній вік – 63,2 роки).

У жінок на РГЗ перша стадія захворювання була відсутня; II а стадію встановлено у 3 жінок (12,5% випадків), II б стадія була у 6 хворих (25% випадків); III а стадія – у 2 хворих (8,3%), III б стадія – у 2 хворих (8,3%), IV стадія – у 3 хворих (1,5%). У пацієнтів на РПЗ першу стадію захворювання спостерігали у 1 хворого (4,1% випадків), II стадія була відсутня, III стадія – у 1 хворого (4,1%), у половини хворих на РПЗ – 4 хворих (16,7%) встановлено IV стадію захворювання.

Хворі отримували від 1 до 4 курсів РНТ. ^{153}Sm -оксабіфор вводили хворим внутрішньовенно через ангіокатетер в індивідуально визначених активностях з розрахунку 11,03 – 90,82 МБк/кг з послідовним введенням 400,0 мл фізіологічного розчину.

Хворих обстежували перед початком та наприкінці курсу РНТ із проведенням загальних клінічних досліджень: клінічного аналізу та біохімічного аналізу крові, коагулограми, електрокардіограми.

Результати. Транзиторне загострення больового синдрому після введення ^{153}Sm -оксабіфора зафіксовано на 10 (33,0%) із 30 оцінюваних курсів РНТ. Загострення хронічної патології в залежності від попереднього лікування відмічено у 11 (45,8%) хворих, з них з боку серцево-судинної системи (ССС) – у 7 (29,2%), центрально-нервової системи – у 1 (4,2%),

сечовидільної системи – у 3 (12,5%). У більш половини пацієнтів не відмічено загострення хронічної супутньої патології після радіонуклідної терапії. Частіше (8 хворих – 33,3%) на фоні РНТ ^{153}Sm -оксабіфором було виникнення ускладнення з боку сечовидільних шляхів (у вигляді циститу, нефриту з подальшим прогресуванням хронічної ниркової недостатності). Це може бути пояснено тим фактом, що даний РФП виводиться через цю систему і створює найбільше променеве навантаження на стінку сечового міхура в перші 6 годин після його введення.

Ураження нирок може бути також обумовлено попереднім спеціальним лікуванням із застосуванням нефротоксичних хемопрепаратів та бісфосфонатів, що збігається з нашими даними: з 8 хворих 7 отримували лікування бісфосфонатами та 6 хворим проведена хемотерапія. Слід зазначити, що наявність та прогресування ішемічної хвороби серця, серцевої недостатності також могли негативно вплинути на функцію нирок, що мало місце у 5 пацієнтів з ускладненнями з боку сечовидільної системи.

Порушення серцевого ритму після введення ^{153}Sm -оксабіфора відмічено у 1 хворого без наявності хронічної супутньої патології з боку ССС. Це можливо було обумовлено попередніми курсами хемотерапії з використанням препаратів з відомою кардіотоксичністю.

В двох випадках ускладненням паліативної радіонуклідної терапії з'явився гепатит, який мав латентний перебіг.

Аналіз токсичної дії РНТ показав, що переважна більшість зазначених ускладнень у 11 пацієнтів (45%), крім 1 випадку хронічного нефриту з подальшим розвитком хронічної ниркової недостатності, не потребували ургентної терапії і відповідали у 8 (33%) хворих – 1 ступеню токсичності та у 3 (12%) – 2 ступеню токсичності РНТ згідно з протоколом СТСАЕ.

Висновки. На підставі клініко-інструментального обстеження для хворих з кістковими метастазами пухлин різної локалізації, які отримують протипухлинну терапію, нами визначено взаємозв'язок між ступенем прояву ускладнень терапії ^{153}Sm -оксабіфором та обсягом проведеного попереднього протипухлинного лікування.

Підтверджено достатньо високий профіль безпеки РНТ ^{153}Sm -оксабіфором, її мінімальні побічні ефекти на стан хворого та задовільний анальгезуючий ефект.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Мохаммед Авад аль Ширафі
Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава, Україна
alshrafi2002@gmail.com

Фінансово-економічна криза загострила сучасний стан медичної галузі України. Через недостатнє фінансування галузі спостерігаються негативні тенденції: ростуть ціни на ліки, збільшується собівартість медичних послуг, низький рівень заробітної плати не може залучити та утримати кадри, та як наслідок населення не може отримувати якісне медичне обслуговування.

На рис. 1 представлений узагальнений перелік факторів, що впливають на кризовий стан медичної галузі.

Рис. 1. Перелік факторів, що впливають на кризовий стан медичної галузі [узагальнено автором на підставі 1, 3, 4]

Україні слід скористатися досвідом інших країн в галузі фінансування системи охорони здоров'я.

Виділяють три основні підходи до створення програми медичної допомоги: соціальне медичне страхування, державне фінансування і приватне медичне страхування.

У країнах найчастіше поєднуються всі три елементи. Розвинені країни можна поділити все ж таки на наступні групи. До країн, в яких базова програма забезпечується соціальним медичним страхуванням, що доповнюється приватним страхуванням, відносяться Німеччина, Франція та Нідерланди. В Італії і Великій Британії існують національні служби охорони здоров'я, які також доповнюються приватним страхуванням. За рахунок приватного сектору в них фінансується близько 5-7% від усіх видатків на охорону здоров'я. У США домінує приватне страхування, яке доповнюється програмою "Медікейр" для пенсіонерів [2].

Система охорони здоров'я в Йорданії є досить розвинутою, порівняно з іншими азіатськими країнами, а медичні послуги дешевші, ніж в Європі. В 2012 р. витрати на охорону здоров'я в країні склали 8,4% від ВВП, уряд фінансує близько 68% всіх витрат на охорону здоров'я. Близько 88% населення на 2012 р. мали страхові поліси [5].

Підсумовуючи, можна сказати, що необхідно запозичувати зарубіжний досвід як у фінансуванні медичної галузі, так і у реформуванні сучасної структури системи охорони здоров'я для подолання кризового стану, надання більш якісних послуг населенню.

Література

1. Бондар А. В. Фінансування галузі охорони здоров'я в Україні та у зарубіжних країнах / А. В. Бондар // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". – 2011. – № 720. – С. 357-364.
2. Досвід країн Європи у фінансуванні галузі охорони здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/14_reviewbook_uk.pdf.
3. Лехан В. М. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я: український вимір / В. М. Лехан, Г. О. Слабкий, М. В. Шевченко // Україна. Здоров'я нації. – 2010. – № 1. – С. 5-23.
4. Устінов О. В. Актуальні проблеми здоров'я та охорони здоров'я у III тисячолітті / О. В. Устінов // Укр. мед. часопис. – 2013. – №3 (95). – С. 9-16.
5. Hashemite Kingdom of Jordan Syrian Crisis Health Needs Assessment / March 2014. – Report to the Ministry of Health <https://data.unhcr.org/syrianrefugees/download.php?id=6472>.

ОСЛОЖНЕНИЯ МИНИИНВАЗИВНЫХ УРЕТЕРОСКОПИЧЕСКИХ ВМЕШАТЕЛЬСТВ, ВЫПОЛНЯЕМЫХ ПО ПОВОДУ СЛОЖНЫХ КАМНЕЙ МОЧЕТОЧНИКА

*Роман Стецишин
Харьковский областной клинический Центр урологии
и нефрологии им. В. И. Шаповала,
Харьковская медицинская академия последипломного образования
г. Харьков, Украина
urology.edu.ua@gmail.com*

В работе представлены данные лечения пациентов со сложными камнями мочеточника с применением уретроскопии и контактной литотрипсии. Приведены данные об осложнениях, встретившихся при лечении уретеролитиаза с использованием минимальноинвазивной хирургии.

Ранние и поздние послеоперационные осложнения отмечены в 281 случае (22,7%). Ранние послеоперационные осложнения включали: обострение хронического пиелонефрита или сепсис (62 случая; 5,02%), персистирующую гематурию (56 случаев; 4,5%), почечную колику, связанную с наличием резидуальных фрагментов в просвете мочеточника (61 случай; 4,5%), миграцию дистального конца стента в просвет мочеточника (18 случаев; 1,46%), переходящий везикоуретеральный рефлюкс (72 случая; 5,83%) который сохранялся в течение 3-6 месяцев после удаления стента. Данное осложнение проявлялось периодическими обострениями пиелонефрита, ноющими болями в поясничной области, усиливавшимися при мочеиспускании или переполнении мочевого пузыря. Рефлюкс был связан с травмой терминальных отделов мочеточника при введении уретероскопа, выполнении дилатации устья, а также многократными манипуляциями по извлечению конкремента. Лечили данное осложнение консервативно, контролируя режим мочеиспускания и анализы мочи. При выявлении обострений пиелонефрита у данной группы пациентов назначали антибактериальную терапию. К поздним послеоперационным осложнениям мы относили стриктуры мочеточника (12 больных, 0,97%). Лечение заключалось в выполнении эндоуретеротомии с последующим стентированием мочеточника в течение 21-28 суток. Результаты лечения были удовлетворительными без рецидивов в течение всего периода наблюдения от 2 до 5 лет.

